

İSMAİL BEŞİKÇİ

CUMHURİYET HALK FIRKASI'NIN TÜZÜĞÜ (1927) VE KÜRT SORUNU

BİLİM YÖNTEMİ
TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA

3

92-1267

İSMAİL BEŞİKÇİ

**CUMHURİYET HALK
FIRKASI'NIN TÜZÜĞÜ (1927)
VE
KÜRT SORUNU**

T.B.M.M

DDC:
YER: 92-1267
YIL:
CLT:
KSM:
KOP:
DEM: 92-2375

KÜTÜPHANESİ

YURT KİTAP YAYIN: 48

İSMAIL BEŞİKÇİ BÜTÜN ESERLER: 5

Yurt Kitap Yayın'da Birinci Basım: Aralık 1991

(Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu'nun ilk baskısı 1979 yılında, Ankara'da, Komal Yayınevi tarafından yapılmıştır)

Dizgi : Yurt Kitap-Yayın
Baskı : Aydınlar Matbaacılık
Montaj : Mehmet Aydın

YURT KİTAP-YAYIN

GMK Bulvarı Onur İşhanı Kat: 7 No: 176
Tel: 117 35 49 KIZILAY ANKARA

İSMAİL BEŞİKÇİ

**CUMHURİYET HALK
FIRKASI'NIN
TÜZÜĞÜ (1927)
VE
KÜRT SORUNU**

**BİLİM YÖNTEMİ
TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA**

3

YURT
KİTAP-YAYIN

05547-91

İÇİNDEKİLER

Yayınevinin Notu	9
Önsöz	11

I. BÖLÜM

I. TEKPARTİ DÖNEMİ NASIL DEĞERLENDİRİLDİ?	13
1. Prof. Dr. Yavuz Abadan	14
2. Prof. Dr. Tank Zafer Tunaya	15
3. Prof. Dr. İlhan Arsel	17
4. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil	17
5. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı	18
6. Prof. Dr. Mümtaz Soysal	20
7. Prof. Dr. Hamza Eroğlu	21
8. Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı	23
9. Ord. Prof. Dr. Recai Galib Okandan	24
10. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu	26
11. Prof. Dr. Faruk Erem	27
12. Prof. Dr. Bahri Savcı	28
13. Prof. Dr. Selçuk Özçelik	30
14. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen	31
15. Prof. Dr. Muammer Aksoy	33
16. Prof. Dr. Nermin Abadan (Unat)	34
17. Prof. Dr. Esat Çam	34
18. Prof. Dr. Bülent Daver	36
19. Doç. Dr. İter Turan	38
20. Doç. Dr. Taner Timur	38
21. Doç. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu	39
22. Doç. Dr. Servet Armağan	39
23. Prof. Dr. Münici Kapani	41
24. Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar	43
25. Prof. Dr. Süheyp Derbil	44
26. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta	45
27. Prof. Dr. Şeref Gözübüyük	46
28. Prof. Dr. İsmet Giritli	47

29. Prof. Dr. Afet İnan	47
30. Ord. Prof. Enver Ziya Karal.....	49
31. Ord. Prof. Reşat Kaynar	49
32. Doç. Dr. Ahmet Mumcu	50
33. Prof. Dr. Kemal Karpat	52
34. Prof. Dr. Niyazi Berkes	54
35. Prof. Dr. Cahit Tanyol.....	54
36. Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil	55
37. Prof. Dr. Tarık Özbilgen	57
38. Prof. Dr. Pertev Naili Boratav.....	58
39. Prof. Sadun Aren.....	59
40. Doç. Dr. Emre Kongar	60
41. Doç. Dr. Özkan Tikveş.....	60

II. BÖLÜM

II. OLGU IV. CUMHURİYET HALK FIRKASI'NIN (CHF) TÜZÜĞÜ	67
1. Fiili Durum Yaratılmasından Önceki Durum.....	67
2. CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in Fiili Durum Yaratması, 1927 Mebus Tayinleri	73
3. CHF'nin İkinci Büyük Kurultayı 1929 Nizamnamesi (Tüzüğü).....	80
4. CHF'nin Kurultayları ve Tüzükte Meydana Gelen Değişmeler.....	83

III. BÖLÜM

III. GERÇEK SOMUTLAR ve YAŞANAN HAYAT KARŞISINDA PROFESÖRLERİN VE TÜRK ÜNİVERSİTESİNİN FİKİRLERİNİN ELEŞTİRİSİ	95
1. Genel Olarak	95
2. Ord. Prof. Dr. Recai Galip Okandan	95
IV. FAŞİST ÜLKELERDEKİ DURUM.....	108
V. NADİR NADI'NİN DAIMİ VE DEĞİŞMEZ GENEL BAŞKAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE BU GÖRÜŞLERİN ELEŞTİRİSİ	111

VI. MEBUS TAYİNLERİNE İLİŞKİN SOMUT ÖRNEKLER.....	118
VII. 1935 MEBUS TAYİNLERİ VE CHF'NİN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYI	124
VIII. 1935 MEBUS TAYİNLERİ VE CHF'NİN DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYI	137
1. Şefin İradesi.....	137
2. "Mebus Olmak İsteyenler Bu İsteklerini İki Fotoğrafları İle Birlikte Teşkilata Bildirmelidirler"	139
3. Büyük Şefin Yüce İradesini Açıklaması, Mebus Tayinleri.....	140
4. CHF'nin Dördüncü Büyük Kurultayı.....	145
IX. 1939 MEBUS TAYİNLERİ, CHP'NİN BEŞİNCİBÜYÜK KURULTAYI VE CHP "MÜSTAKİL GRUBU" NUN KURULUŞU	152
1. Mebus Tayinleri	152
2. CHP Parti Müstakil Grubu	161
X. PROF. DR. NERMİN ABADAN (UNAT)'IN "SEÇİMLER" HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ VE BU GÖRÜŞÜN ELEŞTİRİSİ	165
XI. İKİ DERECELİ SEÇİM NE DEMEKTİR?	172
XII. MEBUS OLARAK KİMLER TAYİN EDİLMEKTEDİR?.....	188
XIII. SÜREKLİ OLARAK MEBUSLUĞA ATANAN ŞEYHLER, KEMALİZMİN ŞEYHLİKLE ve ŞEYHLERLE İLİŞKİSİ.....	200
XIV. SÜREKLİ OLARAK MEBUSLUĞA TAYİN EDİLEN BÜYÜK TOPRAK SAHİPLERİ	228
XV. CHF TÜZÜĞÜNÜN MEBUS TAYİNİNLERİNE İLİŞKİN BAŞKA HÜKÜMLERİ	234
XVI. GERÇEK SOMUTLAR VE YAŞANAN HAYAT KARŞISINDA PROFESÖRLERİN FİKİRLERİNİN YENİDEN ELEŞTİRİSİ.....	238
XVII. SONUÇ.....	241

YAYINCININ NOTU

Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama dizisinin üçüncü kitabı olan **Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü(1927) ve Kürt Sorunu** ilk olarak Komal yayınları tarafından 1979 yılında Ankara'da yayınlanmıştır. Kitaba bu dizinin "şanslı" kitabı denebilir. Çünkü, diğerlerinden farklı olarak bu çalışma hakkında bir toplatma kararı verilmemiş ve cumhuriyet savcılığı tarafından kitabı suçlayıcı herhangi bir iddianame düzenlenmemiştir. Başka bir yazarın kitabına yayıncı olarak böyle bir not koymak okura anlamlı gelmeyebilirdi. Fakat söz konusu olan Beşikçi ise kitabın toplatılmadığını belirtmek ayrı bir dikkat çekici nokta olmaktadır.

Komal Yaynevinde yayınlanan kitaba herhangi bir ek yapılmamıştır. Yalnızca mizampajda düzeltme yapılmış, yazım yanlışlıkları giderilmiştir.

Beşikçi'ye saygı, okura dostlukla...

YURT
KİTAP-YAYIN

KISALTMALAR

- AÜHF : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını
AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BTDD : Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
İÜEF : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını
İÜHF : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını
İÜHFM : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜİF : İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını
SBF : Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını
SBFD : Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
SBO : Siyasal Bilgiler Okulu Yayını
SBOD : Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi
TİTE : Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını
TODAE : Türkiye ve orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, Türkiye'nin siyasal hayatında, 55 seneyi aşkın bir zamandır çok önemli bir rol oynayan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (Partisi'nin)^(*) tek parti dönemindeki tüzüğü incelenmektedir. Bu tüzük 1924 Anayasasının çok üstünde duran temel bir siyasal belgedir. Adı tüzük olmasına rağmen tek parti döneminin en önemli siyasal belgesidir. Çünkü bu tüzük gereğince, CHP'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal ve Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef İsmet İnönü, TBMM'nin tüm üyelerini atama yetkisine sahip idiler. Dolayısıyla Türk tek parti sisteminde, devlet egemenliğinin teşkili ve idaresi, Şef'in kişisel iradesine, ortak kabul etmez, tartışma ve eleştiriden uzak, hükmetme yetkisine bırakılmıştır.

Böylesine önemli bir siyasal belge olmasına, harfi harfine uygulanmasına rağmen, Türk üniversitesi, Türk profesörleri, kısaca, Türk düşüncesi, bu tüzükten hiç söz etmemiştir. Anayasasının çok üzerinde duran bu siyasal belgeyi gözden uzak tutabilmek için gayretini esirgememiştir. Fakat Türkiye'nin son yarım asırlık siyasal hayatına, bilim yöntemini kullanarak yaklaşmak isteyenler, olguları ve olgusal ilişkileri bir bütünlük içinde kavramaya çalışanlar CHF'nin tüzüğünü kati surette gözden uzak tutamazlar.

Günümüzde Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin sorunlar, enine boyuna tartışılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin üretim biçimi neydi? Feodalizm mi, Asya tipi mi? Osmanlı kapitalist üretim ilişkilerine neden geçemedi? vs. Bu ve bu gibi sorunların araştırılması, incelenmesi elbette önemli. Fakat bir yerde, akademik olmaktan öte bir anlamı pek yok. Çünkü bu sorunların bilimsel bir çözümünün, örneğin Osmanlı Devleti'nin üretim biçiminin feodalizm veya Asya tipi olmasının, toplum yapısının bugünkü şekillenmesine ve strateji saptamalarına önemli bir etkisi yok. Halbuki bugünkü Türk toplumunun, özellikle Kürt toplumunun, yapısını belirleyen temel ilişki biçimleri tek parti döneminde geliştirilmiş. Ortadoğu'da Kürt ulus sorununun

temel bir sorun olarak ortaya çıkması, Kürdistan üzerindeki Lozan emperyalist bölüşümünden ve Kürt ulusuna karşı uygulanan "böl yönet" politikasından hemen sonra başlıyor. Halbuki resmi ideoloji, Kemalizm, Türkiye'nin yakın tarihine bilimsel yöntemle yaklaşmayı engellemiş. Bu engellemeyi ceza yasaları ile çeşitli ceza tehditleriyle pekiştirmiş. Yakın tarihe, politik, askerî, ekonomik, toplumsal, kültürel ilişkilere bu ideoloji çerçevesinde bakılmasını istiyor ve emrediyor. Onun için CHF'nin tüzüğü gibi tek parti dönemine önemli bir açıklık getiren belgeleri gözden uzak tutmaya çalışıyor. Bugünkü nesillerin bunları öğrenmemesi için çaba harcıyor. Oysa bu tutum toplumlar hakkında, toplumların geleceği hakkında bilgi vermez. Zaman ve mekân boyutu içinde ele alınmadan toplumlar hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Bu ise, olgulardan hareket etmeyi, olgusal ilişkileri daima dikkate almayı gerektirir. Dolayısıyla, bilimsel bilgi üretilmesini engelleyen resmi ideoloji ile Kemalizm ile mücadele etmeyi gerektirir. Resmi ideoloji çerçevesinde, onun getirdiği normları tartışılmaz bir veri kabul ederek, bilimsel bilgi üretmek mümkün değildir.

CHP'nin tüzüğü bugünü açıklayan en temel olgulardan biridir. Cumhuriyet tarihinden seçtiğimiz bazı önemli olgulara, Türk üniversitesinin, Türk "solu" ve Türk "sosyalist" hareketinin, kısaca, Türk düşüncesinin, yaklaşım biçimini göstermeyi bundan sonraki araştırmalarda da sürdüreceğiz.^(**)

Bundan öncekilerde olduğu gibi bu araştırmada da, araştırmanın çeşitli yerlerinde, altı çizili yerler, aksine bir ifade bulunmadıkça yazara aittir.

Temmuz 1977

İsmail BEŞİKÇİ

(*) CHF zaman zaman CHP olarak geçiyor. Bu, yazarların yaşadıkları ve yazdıkları güne göre değişmektedir. Metinde de görüleceği gibi, Halk Fırkası 9 Eylül 1923'te kuruldu. 10 Kasım 1924'te ise, Fırka'nın adı, Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirildi. CHF adı, 9 Mayıs 1935'te, toplanan 4. Büyük Kurultay'da Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirildi.

(**) Bundan öncekiler için bk. **Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama I, Kürtlerin Mecburi İskânı**, Yurt Kitap-Yayın, İstanbul Ekim 1991, 205 s., **Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama 2. Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, Yurt Kitap-Yayın, İstanbul Kasım 1991, 216 s.

I. BÖLÜM

I. TEK PARTİ DÖNEMİ NASIL DEĞERLENDİRİLDİ?

Türkiye'de, anayasa, anayasa hukuku, kamu hukuku, insan hakları, kamu hürriyetleri, Türk siyasal hayatı, Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı gibi konularla uğraşan çevrelerin ortak bir kanaatı var: Türkiye'de 1923-1946 yılları arasında uygulanan tek parti sistemi "demokratik" bir sistemdir. Çok partili düzene geçiş için bir yoldur. Mustafa Kemal, Batı tipi bir toplum yaratmak istiyordu, tek partili düzen bunun bir yolu idi. Nitekim, bu konuda, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930) gibi iki deney vardır. Rejimin, faşist düzenlere ve diktatörlüklere özgü hiçbir niteliği yoktur, denilmektedir. Sözü edilen çevreler bu iddialarını da, devrin, birbirini izleyen iki önemli şefinin, yani Büyük Şef (daha sonra Ebedi Şef) Gazi Mustafa Kemal'in ve Milli Şef İsmet İnönü'nün beyanlarıyla, Prof. Duverger'in görüşleriyle doğrulamaya çalışmaktadırlar. Veya bu dönem hakkında, kısaca, "bu dönemde iki dereceli bir seçim sistemi uygulanıyordu" biçiminde, çok kısa bilgi verilmekte, fakat, bu usulün niteliği, mekanizması üzerinde hiç durulmamaktadır. Devrin tek partisi olan CHF'nin tüzük ve programından, bu tüzük ve programdaki gelişme ve değişmelerden hiç söz edilmemektedir. Yine bu çevrelere göre, tek parti döneminde, "halk hakimiyeti" fikri, anlayışı ve uygulaması, kayıtsız şartsız vardır. Bu iddiaları, çeşitli örneklerle belirtmeyi yararlı görüyoruz.

1. Prof. Dr. Yavuz Abadan

"... 23 yıl içerisinde yeni partilerin kurulmasına hukuki bir engel olmadığı gibi, CHP'nin program ve liderleri daima demokrasi fikrini ve prensiplerini açıktan açığa benimsemekten geri kalmamışlardır. Bu görüş açısından demokratik hayata yüksek değer atfeden fiili tek parti devrini hazırlayıcı bir intikal devri saymakta hata yoktur." (Burada temsil edilen görüşlerin teyidi için bk. Maurice Duverger, **Siyasal Partiler**, 1954, s. 306-312); Turhan Feyzioğlu, **Türkiye'de Siyasal Partiler, Tek Partiden Demokrasiye, Fransız Siyasal İlimler Dergisi**, 1954, No. 1, s.137-139)

"... Bu düşüncelerin devrin en yetkili şahsiyeti tarafından ifadesini, Cumhurbaşkanı İnönü'nün, 1 Kasım 1946 tarihli nutkunda bulmak mümkündür. Buna göre, bir halk idaresi olarak kurulan Cumhuriyet, demokratik karakteri esas tutmuştur. İlk günlerde bütün inkılapların açık ve uzun bir tartışma ile kabul ettirilebileceği beklenemezdi. Bununla beraber bütün devrimler bir diktatörlük rejiminin eseri olarak değil, büyük Millet Meclisi'nin devamlı murakabesi ile vücut bulmuştur." (Tam metin için bk. **Vatan** gazetesi, 2 Kasım 1946)¹

-
1. Yavuz Abadan, **Türkiye'de Siyasi Partiler ve Tazyik Grupları**, SBF 100. Yıl Armağanı, SBF, Ankara 1959, s. 86; Prof. Dr. Yavuz Abadan'ın bu konu ile ilgili öteki yayınlarından bazıları şunlardır: **Türkiye'de Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış** (Bahri Savcı ile Birlikte), SBF, Ankara 1959, s. 19-50; **Hukukçu Gözü ile Milliyetçilik ve Halkçılık**, Ankara Halkevi'nde, 23.5.1938 tarihinde verilen konferans, CHP yayını, Konferanslar, Seri 1, Kitap 2, Ulus Basımevi, 13 s.; **İnkılap ve İnkılapçılık**, Eminönü Halkevi'nde verilen konferans, CHP Yayını, Konferanslar, Seri 2, Kitap 5, Ankara 1938, Ulusoğlu Basımevi, 16 s.; Prof. Dr. Yavuz Abadan, CHP adına verdiği bu konferanslardaki fikirlerini, şu makalesinde aynen tekrarlamıştır: **Siyasette Nazariye ve Tatbikat Münasebeti ve Türk Anayasa Sistemi, İncelemeler**, SBF, Ankara 1960, s. 90-107; **Atatürk İlkeleri, Atatürkçülük Nedir?**, Hazırlayan Yaşar Nabi, Varlık Yayınevi, İstanbul 1965, s. 93-95.

2. Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya

"... Türkiye'de uygulanan tek partili rejim faşist ve otoriter (giderek totaliter) tiplerden ayrılabilir mi? Bu sorunun cevabını ya da cevaplarını arayacağız.

Batılı incelemelerde bu özellikler aranmış ve tespit edilmeye çalışılmıştır. Arayıcıların başında büyük bir ehliyetle Prof. Duverger gelmektedir. Prof. Duverger'in Türk rejimi üzerindeki arayışları düz bir çizgi halinde uzanmaz. Vardığı yargıları daima düzelterek ilerlemiştir. İlk yargısı şu gözleme dayanır. 'Kemalist rejim faşist olmadığı kadar demokratik de değildir.' Ayrıca bu demokrasi sosyal olmamış, geleneksel siyasi demokrasi şeklinde gelişmiştir." (**Siyasal Partiler**, s. 308, 310)

"1951 yılında ileriye sürülen bu tez 1955'te değişikliğe uğramıştır: 'Kemalist Türkiye' paternalist diktatörlüklerden az çok ayrılrsa da, 'Sözde faşizmler' bölümünde incelenir. Ve Türk tek parti rejimi de Cumhuriyetçi bir diktatörlük olarak nitelenebilir. (**Anayasa Hukuku ve Siyasal Müesseseler**, s. 388-390)

1961 ve 1962'de ise, yargı yine değişmiştir. (**Diktatörlük hakkında**, s. 124-126; **Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, s. 391-392) Türk rejimine bu sefer daha gerçekçi bir açıdan 'az gelişmiş memleketlerin siyasi rejimleri açısından' bakılmıştır. Şöyle ki: **Türk rejiminin ideolojisi de, yapısı da, hiçbir suretle faşist ve totaliter olarak kendini açıklamamıştır.** CHP, tek parti olarak faşist partisinden fazla, Fransız Radikal Sosyalist Partisi'ne benzer. (Özellikle laikliği bu benzerliği artırmıştır.) Kaldı ki, **partinin iç yapısı daima demokratik kalmış**, kendi muhaliflerini kendi içinden çıkarmış, totaliter partilerdeki '**Temizlik hareketine**' asla başvurmamıştır. Siyasi hayatta plüralizmi yasaklayınca, bu çeşitlenme kendi içinde doğmuştur. **İdeolojisini resmen demokrasiye bağlamıştır.** Bu bakımdan az gelişmiş memleketler için temel örnektir."²

2. Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, 2. bs., İstanbul 1969, s. 552-553.

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Duverger'in açıklamalarını özetledikten sonra şöyle demektedir:

"... Prof. Duverger'in son açıklamaları gerçeğe daha fazla yaklaşmış olmakla beraber tam sayılamazlar. Her ne kadar az gelişmişlik açısından bakış, sosyal ekonomik faktörleri kapsarsa da, mesele üzerinde derinleşmek zorunluluğu vardır. Özellikle memleketimiz bakımından durum mutlaka incelenmelidir."³

Prof. Tunaya'nın incelemelerinin kısa sonucu ise şudur: Türkiye'deki tek parti rejiminin bazı sakıncaları vardır. Rejim, otoriter olmakla beraber, totaliterliğe kayan eğilimleri azdır. Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm'de olduğu gibi, hiçbir zaman devleti amaç edinmemiştir. Tek partili rejimi hiçbir zaman devamlı saymamıştır. Bunu geçici bir rejim olarak düşünmüştür. Siyasi demokrasiye kesinlikle bağlıdır.⁴

---

3. Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s. 553.

4. Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s. 253-255; Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın bu konu ile ilgili öteki yayınlarından birkaç tanesi şunlardır: **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Müşahedeler, Tezler**, Siyaset İlimi Serisi 8, İstanbul 1960, s. 100-239; **Doğu-Batı Politikaları Arasında Türkiye** (Prof. Dr. Yavuz Abadan'ın Açtığı Yol) **Abadan'a Armağan**, SBF, Ankara 1969, s. 51-61; **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri ve Kaynakları, Yeni Türkiye**, Türk-Amerikan Üniversiteler Derneği Yayını, İstanbul 1959, s. 153-167; **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk Ve Atatürkçülük**, İstanbul 1964, s. 124; İdeolojik İstiklal, **Atatürkçülük Nedir?**, Hazırlayan Yaşar Nabi, a.g.e., s. 212-220; Atatürkçü Laiklik Politikası, **Atatürk Konferansları 1969**, TTK, Ankara 1970, s. 25-41; Ayrıca bk. Cumhuriyetin 50. Yılı, Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 18.10.1973; Atatürkçülük ve Türk Toplumunu, Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 4.11.1973; Türkiye Şimdi Ne Yapmalı, Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 11.11.1973. Bu Forumu Ali Gevgilili yönetmiştir. Üç hafta boyunca yayınlanan bu Forumlara katılanlar şunlardır: **Yakup Kadri Karaosmanoğlu** (Yazar, romancı), **Şevket Süreyya Aydemir** (İktisatçı, yazar), **Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya** (İÜHF Öğretim Üyesi), Prof. Dr. **Mehmet Kaplan** (İÜEF Öğretim Üyesi), Prof. Dr. **İdris Küçükömer** (İÜF Öğretim Üyesi)

3. Prof. Dr. İlhan Arsel

"... Atatürk 'hakimiyet' tabirini istimal ederken **onu hudutsuz ve en üstün bir kuvvet** olarak kabul etmiş ve TBMM'ni, milletin yegâna temsilcisi olarak bu üstün kuvvet ve kudretle mücehhez kılmağa da saltanat ve hilafeti yok etmek ve yerine cumhuriyet rejimi ikame edebilmek maksadıyla tek çare addetmişti. Filhakika asırlar boyunca babadan oğula intikal etmek suretiyle devam edegelen saltanatı millete mal etmek, ancak, devlet iktidarını bu, 'hakimiyet' dediğimiz şekliyle millete kabul ettirmekle kabil olabilirdi."⁵

Prof. Dr. İlhan Arsel, Cumhuriyet döneminin başından itibaren, "Hakimiyet kayıtsız şartsız millettir" anlayışına büyük bir içtenlikle bağlanıldığını, siyasal faaliyetin hep bu temel ilke çerçevesinde cereyan ettiğini belirtmektedir.⁶

4. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil

"... TBMM Teşkilat Kanunu ile bugün meri olan İntihap (seçim) Kanunu'na nazaran Büyük Millet Meclisi, Türk vatandaşları tarafından, umumî, iki dereceli, ekseriyetle, müsavi, ferdî, ihtiyarâ ve gizli seçim usulü ile seçilen azadan teşekkül eder."⁷

5. İlhan Arsel, Türk Anayasasının Umumi Esasları, **Ahmet Esat Arsebük'e Armağan**, AÜHF, Ankara 1958, s. 392.
6. Prof. Dr. İlhan Arsel'in, hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu şeklindeki beyanları çeşitli araştırmalarında yer almıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Türk Anayasasının Umumi Esasları, **AÜHFD**, Cilt 12, Sayı 1-2, Ankara 1955, s. 20-96; Büyük Millet Meclisinin Teşkili ve Azalarının Seçimi, **AÜHFD**, Cilt 12, Sayı 1-2, Ankara 1955, s. 97-151; Türkiye'de Cumhuriyetten Beri Anayasal Gelişmeler, **AÜHFD**, Cilt 18, Sayı 1-4, 1961, s. 55-70; Layik Devlet Anlayışından Sapmalar, **Recaî Seçkin'e Armağan**, AÜHF, Ankara 1974, s. 47-79; **Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına (Şeriat Devletinden Lalk Cumhuriyete)**, AÜHF, Ankara 1975, s. 786-812; **Türk Anayasa Hukuku**, AÜHF, Ankara 1959, s. 118-163; **Türk Anayasa Hukukunun Umûmî Esasları I, Birinci Kitap Cumhuriyetin Temel Kuruluşu**, AÜHF, Ankara 1965, s. 85-111.
7. Ali Fuat Başgil, **Esas Teşkilat ve Siyasal Rejim, Milletlerin Hukuki Hayatı Serilsinden Türkiye**, İstanbul 1940, s. 23.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, seçimlerin serbest olarak cereyan ettiğini belirterek iki nokta üzerinde durmaktadır.

"... Seçim usulü evvelâ, umumî, müsavî, ferdî ve ihtiyarîdir. Şu manada ki, servet, ırk, din farkı gözetilmeksizin müsavî olarak ve müsavî kuvvette reyle 22 yaşını bitiren bütün Türk vatandaşları ferdin seçme hakkını haiz ve bu hakkı kullanıp kullanmamakta muhtardır.

Seçim iki derecelidir. Yani seçme hakkını haiz vatandaşlar, mebusları doğrudan doğruya seçmez. Birinci derecede geniş seçim heyetleri vücuda getirerek, kendi aralarından muayyen sayıda bazı kimseler seçerler. Bunlar da ikinci derecede daha küçük heyetler teşkil ederek mebusları seçerler."⁸

5. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı

"... Otokratik rejimin başlamasından çok partili rejimin kurulmasına, hatta, ilk defa serbest seçimler sonunda iktidarın devredildiği 1950'ye kadar geçen devreye vesayet devresi diyebiliriz. Memleket aydınlarından bir kısmını bünyesinde toplayan CHP adeta bir vesayet rejimi kurmuş, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun millete ait olduğuna hükmettiği hakimi-

-
8. Ali Fuat Başgil, a.g.m., s. 23-24; Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in tek parti döneminin niteliği ile ilgili önemli yayınlarından bazıları şunlardır: **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri Cilt 1**, İstanbul 1934; **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri Cilt 2**, İstanbul 1935; **Ana Hukuk (Eski Adı İle Esas Teşkilat Hukuku Dersleri)**, Birinci Cilt, Birinci Fasikül, Gözden geçirilmiş yeni basım, SBO yayını, Ankara 1943, s. 105-110; **Vatandaşların Büyük Millet Meclisine Müracaat Hakkı, Ebûlûla Mardin'e Armağan**, İHF, İstanbul 1954, s. 537-657; **Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, Mukayeseli Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, Cilt 1**, İstanbul 1957; **Devlet Nizamı ve Hukuk, Devletle Hukuk Arasındaki Münasebet Üzerine Bir İlah Denemesi**, İÜHF, Cilt 16, Sayı 1-2, İstanbul 1950, s. 27-50; **Devlet Nizamı ve Hukuk, Hukuk ve Hak ile Kanun Arasındaki Münasebete Dair Bir İlah Denemesi**, İÜHF, Cilt 19, Sayı 3-4, 1954, s. 576-591.

yeti, millet adına kullanmış ve bu süre içerisinde toplumu Batı'ya doğru yönelmeye ve aynı zamanda demokratik düzeni sağlayacak bir ortam yaratmaya çalışmış ve tek parti düzeni içinde bulunulmasına rağmen topluma demokrasinin ne olduğu ve nasıl gerçekleşebileceği, siyasi partilerin zarureti ve nihayet fazilet rejimi olduğu öğretilmiştir." (bk. Âfet İnan, **Vatandaş İçin Bilgiler** s. vd.⁹ Peker, **Vatan İçin Medeni Bilgiler II**, İstanbul 1933, s. 71 vd. Her iki kitapta Gazi Mustafa Kemal'in Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı tezkereler vardır)

"Şu halde memleketimizde uygulanan 'Tek parti sistemi' diğer memleketlerde uygulanan tek parti sisteminden gaye ve özelliği bakımından tamamen ayrılmaktadır. Gerçekten Faşist İtalya'da, Nazi Almanyası'nda uygulanmış olan ve halen Marksçı diktatörlüklerde uygulanmakta olan tek parti sisteminin özü, çok partili rejimlerin yani ferdin, insanlık değeri ve haysiyetinin temeli olan düşünce hürriyetini mutlak olarak reddetmektedir. Ve bu reddediş devamlıdır. Parti görüşünün en son ve en üstün, milli selamete götürecektir 'tek yol olduğu' fikrine dayanmaktadır." (Parti doktrinini en üstün ve tek yol kabul eden partiler bu inancın tabii sonucu olarak, tek parti sistemine varır. Ve iktidarı ele geçirdikten sonra bir daha bırakmama, diğer partileri anayasayı ihlal ederek ortadan kaldırmaya veya siyasi hayatı müessir bir kuvvet olmaktan çıkartmaya çalışırlar. Bk. Waline, **Cumhuriyete Karşı Siyasal Partiler**, Paris, 1948 s. 16-17; Bordeaux, **Siyasal İlim İncelemesi**, s. 466-467; Orhan Aldıkaçtı, **Siyasal Partiler**, s. 43-44)

Binaenaleyh, tek parti sisteminin, hakim olduğu memleketlerde iktidar partisi dışında bir siyasi kuvvet tasavvur olunamaz. Halbuki bizde tek parti düzeninin devamlılık vasfı yoktur. Liderler bu rejimi, geçici bir rejim, çok partili rejimin, demokrasinin gerçekleşmesi için zaruri bir merhale olarak görmekteydiler. Bundan

---

9. Yazar sayfa numarasını belirtmemiş.

dolayı da tek parti sisteminin mantığından tamamen ayrı bir eğitim sistemi tutulmuş, tek parti sisteminde tek parti övülürken, bizde tek parti devrinde demokrasi düzeninin ancak çok partili sistemle gerçekleştirilebileceği topluma duyurulmuştur."¹⁰

"... Demokratik düzenin gerçekleştirilmesi olan açık gayeye rağmen, tek parti rejimi otokratik rejimin iyilik ve kötülüklerini taşımaktadır. Rejimin gayesi hürriyet olmasına rağmen zaman zaman keyfi bir rejimin uygulandığı kanaatini uyandıracak tasarruflarda bulunulmuştur. Anayasa ve hürriyetler askıya alınmış, anayasa ihlal eden kanunlar çıkarılmıştır. Bilhassa 1930 yılından sonra Avrupa'da beliren çok partili rejimi reddeden, tek parti düzenini savunup uygulayan ve büyük ölçüde başarı sağlar görünen totaliter rejimlerin etkileri, bütün Batı memleketlerinde olduğu gibi ve hatta onlardan daha fazla memleketimizde de görülmüştür. 18 Haziran 1936'da hükümet ve Parti birleştirilmiş ve Dahiliye Bakanı CHP Genel sekreterliğini yapmaya başlamıştır. (Uran, **Hatıralarım**, s. 296-297) Parti kurmak müsadeye bağlanmıştır.

Bütün devlet faaliyetinin tek bir elden idaresini sağlayacak bu gelişme daha ileriye gitmemiştir."¹¹

6. Prof. Dr. Mümtaz Soysal

"... 1930'dan sonra gelen dönem, tek partiliğin yavaş yavaş 'ideolojileşmeye' başladığı dönemdir. 1931'de, başlangıçtaki 'Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve halkçılık' ilkelerini genişleterek 'altıok'u benimseyen Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 Kurultayı ile birlikte, devlet yapısıyla kendi arasında sıkı bir kaynaşmaya doğru gitmektedir. Partinin genel sekreteri İçişleri Bakanı olmakta, valiler de partinin il başkanlığı görevlerini yüklenmektedir.

---

10. Orhan Aldıkaçtı, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, 2. bs., İÜHF, İstanbul 1973, s. 90-91.

11. Orhan Aldıkaçtı, a.g.e., s. 97.

Ancak, bu kararı, parti kuruluşunun kamusal yönetim mekanizmasına egemen duruma getirilişi olarak değil, tam bir kaynaştırma, hatta, partiyi sivil bürokrasinin denetimi altına sokma kararı olarak yorumlamak gerekir. 'Gazi de partiyi hiçbir zaman hükümetin önüne ve üstüne geçirmedi. Hatta bir aralık parti teşkilatının idaresini partililerden alıp hükümet ve idare adamlarına verdi. Valiler, kaymakamlar, nahiye müdürleri aynı zamanda parti teşkilatının da yöneticileri oldular.'" (Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967, c. 1, s. 386)

O tarihlerde Avrupa'da oldukça yaygınlaşan 'faşist' nitelikteki rejimlerin etkisini Türkiye'de de görmek mümkün. Tek parti, toplumu meydana getiren, köylü, esnaf, zanaatkar, işçi, tüccar, sanayici, memur ve meslek sahibi gibi insanların, uzlaştırıcı tek organ yönetimi altında 'uslu uslu geçinmelerini' sağlayacak bir mekanizma olmakta, herkes partinin üyesi sayılmaktadır...

... Başlangıçtaki, 'kaynaştırılmış halk' anlayışına ve 1930'dan sonra görülen bütün belirtilere rağmen Avrupa'daki faşist rejimlerden yine de önemli ayrılıklar var: Oralarda azıtan, tek partililik, kapitalist burjuva sınıfının öbür sınıfları ezmesine yaradığı halde, Atatürk'ün rejiminde, aynı araç, çoğunlukla, bürokrasiden gelen bir zümrenin, 'Kemalizm' adı verilen ve pek tutarlı yollarından uygulanmayan 6 ilkeye dayanarak bir ülkeyi kalkındırmağa çabalamasına yarıyor. Türk toplumunda 100 yıl öncesinde başlayan 'bürokrasi önderliği' daha da güçlenmiştir. Ancak, bu askerî ve sivil bürokrasinin ekonomik ve sosyal alandaki politikası, 'halkçılık' ilkesiyle özetlenen 'imtiyazsız, sınıfsız bir kütle yaratma' amacına göre pek tutarlı olmamıştır." ¹²

7. Prof. Dr. Hamza Eroğlu

"... Türk devriminin bir diğer özelliği yani üniversal

---

12. Mümtaz Soysal, **Anayasaya Giriş**, SBF, 2. bs., Ankara 1969, s. 180-181.

değeri, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha çok anlaşılmiş ve ortaya konmuştur. Ekonomik ve sosyal bakımdan geri kalmış bir memleket batıya yönelirken, batı demokrasilerine geçerken Türk devriminin deneyinden faydalanmanın, yolunu aramıştır. Yani istiklalini kazanan ülke, hem de emperyalist batıya karşı istiklalini kazanan bu ülke, komünizmin kucağına düşmemek için Atatürkçülüğe, Türk devriminin ışık tutan prensiplerine bağlanmıştır.

Prof. Duverger bu konuya ilgi ile bağlanmakta ve düşüncesini çok ilgi çekici bir makalesinde açıklamaktadır. Özetle denilebilir ki, az gelişmiş memleketlerin siyasal rejimi incelenirken doğu ile batı standartları arasında bir tercih bu memleketlerin kaderini Kemalizme bağlamıştır.

Duverger'e göre Kemalizm, Türk tarihinin bir anı değildir. Bir politik sistem tipi haline gelmiştir. Bu politik sistem henüz kat'i olarak tarif olunmamakla beraber, üçüncü dünyaya, yani Moskova ve Pekin'e yaklaşmayan, Batı'ya doğru yönelmeyi arzulayan fakat yarı gelişmiş memleketlerin, Batı demokrasileri de pek işlerine gelmediğinden, onlar için, çoğunluğu henüz okuma yazma bilmeyen, hayat standardı düşük olan bu memleketleri kısa zamanda Batı standardına yükseltmek ancak Kemalizm tecrübesi kalkındırabilirdi. (Duverger, Kemalizm, **Atatürk**, Unesco Yayınları, 1963 s. 177-179; Makalenin aslı: Kemalizm, Atatürk'ün Memleketi, Le Monde tarafından yayınlanan ilave, 27 Mayıs 1961)¹³

Prof. Duverger, Türkiye'de uygulanan, 1923-1945 devrindeki rejimi, Marksist, faşist ve muhafazakar diktatörlük sistemlerinden farklı olarak esas gayesinin demokratik rejim olduğunu ifade etmektedir. Prof. Duverger'in cumhuriyetçi diktatörlüğü mevcut sosyal durumu değiştirmek gayesiyle kurulmuş, geçici bir dik-

-
13. Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, 4. bs., Türk Devrim Kurumu Atatürk ve Devrimlerini Araştırma Kurulu yayını, Ankara 1974, s. 412.

tatörlüktür. Gayesi bir an önce demokratik rejimi yerleştirmek ve liberal bir politik rejimi gerçekleştirmektir. (Duverger, **Siyasal Müesseseler ve Anayasa Huku-**ku, 5. Bs., Paris 1960, s. 394-396)¹⁴

8. Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı

"... Prof. Hamza Eroğlu, komünist veya kapitalist rejimlerden birini tercih etmek durumunda kalan veya zorunda bulunan az gelişmiş üçüncü dünya memleketleri için Kemalizmin bir örnek olduğuna dair sözleri Prof. Duverger'den naklen işaret etti. Bu problemin, evvela, Kemalizmin doktrinal ve ideolojik değil, realist ve pragmatik bir mahiyeti olması ile ilgili olduğunu sanıyorum. Gerçekten Atatürk devrimlerine hakim olan görüşün çağdaş yönde fakat çatışan komünist kapitalist iki ideoloji arasında **sui generis** bir karaktere sahip olması, bağımsızlıklarını sağlamak için, yeni ve eski şekilleri altında direnmek isteyen, emperyalizme karşı savaştan üçüncü dünya milletlerinin Kemalizme güvenilir bir örnek ve yol gösterici değerini kazandırdığı şüphesizdir."¹⁵

"... Atatürk devrimine gelince, Atatürk'ün esas itibarıyla, 1789 Fransız devriminden gelen, 1921 ve 1924 tarihli anayasalarımızda ifadesini bulan siyasi ideolojiye, **klasik demokrasi ilkelerine bağlı olduğu**, sosyal ve iktisadi telakkileri yönünden, Marksistlerin anladığı ve iddia eder göründükleri manada ve ölçüde toplumcu ve ilerici olmadığı şüphesizdir. (Bk. **Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri**, Cilt II, 2, bs. 1959, s. 99) Yalnız şu var ki, 1931'den beri CHP'nin umdeleri iken, 1937'de Birinci Cumhuriyet Anayasasına giren ve böylece Türkiye Devletinin resmi umdeleri değerini kaza-

-
14. Hamza Eroğlu, a.g.e., s. 416; Ayrıca bk. Türk Devriminin Milli Değeri, **Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, Cumhuriyetin 50. Yılı Sayısı, Cilt 5, Sayı 2, 1973, s. 11-40.
  15. Hüseyin Nail Kubalı, Atatürk Devrimi ve Gerçeklerimiz, **Mukayeseli Türk Hukuk Dergisi**, İÜHF Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Yayını, Yıl 1, Sayı 2, 1968, s. 8-9.

nan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik ve İnkılapçılık ilkeleri Kemalizmin ilerencilik karakterini kuvvetlendirmiş ve onu daha ileriye ve sola açmıştır. Ama bu, tekrar edelim ki, asla Marksist akımın anladığı manada ve arzuladığı ölçüde bir ilerencilik ve solculuk değildir. Çünkü sınıf mücadelesine ve işçi sınıfı diktatoryasına karşı olan, düşünce hürriyetinin ve kişinin kutsallığına inanán, özel teşebbüsü reddetmeyen, ailenin ve kamu yararına aykırı olmamak kaydı ile özel mülkiyetin ve mirasın hatta dinin saygıdeğer müesseseler olduğunu kabul eden rölativist ve plüralist bir düşünce sistemi, rasyonel ve objektivist bir davranış biçimi olan Atatürkçülük, aşırı sağa olduğu kadar aşırı sola da şiddetle karşıdır."

"... Diğer taraftan bir nevi **muhafazacı milliyetçilik ile Marksizmi telif eden Kadro Dergisi** etrafında toplanan Kadrocular hareketinin bir süre resmi desteğe mazhar oluşu işaret ettiğimiz sola açılış yönünden manalıdır."¹⁶

9. Ord. Prof. Dr. Recai Galıp Okandan

"... Devletin pozitif inkişafına taalluk etmek üzere 3 Mart 1340 (1924)'da hilafetin ilgasına müteakip 20 Nisan 1940'ta yeni bir Esas Teşkilat Kanunu vücuda getirilmiştir. Nev'i şahsamünhasır bir mahiyet taşımaktan ziyade yabancı memleketlerin anayasalarından mülhem olmak ve fakat o devrin milli ihtiyaçları da nazara

-
16. Hüseyin Nail Kubalı, a.g.m., s. 21-23; Ayrıca bk. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Halen Meri Cumhuriyet Anayasası, **Yeni Türkiye**, Türk-Amerikan Üniversiteler Derneği Yayını, İstanbul 1959, s. 107-149; Devlet Hukuk Nizamı ve Hükümet Edenlerle Hükümete Tabii Olanların Bu Nizam İçindeki Vaziyetleri, **Tahir Taner'e Armağan**, İÜHF, İstanbul 1959, s. 457-490; Anayasa Ön Tasarısı: "**Başlangıç**" **Gençlik Dergisi**, Anayasa Özel Sayısı, 9 Temmuz 1963; Türkiye'de Hukuk Devleti Anlayışı, **Sbfd**, Cilt 15, Sayı 3 (Yavuz Abadan ile Beraber), Eylül 1960, s. 1-10; Sosyalizm Nedir? Şadi Alkılıç Davası Dolayısıyla, **Yön**, Sayı 81, 16 Ekim 1964; **Türk Devrim Tarihi Dersleri, Birinci Kitap-Temel Bilgiler**, İstanbul 1973.

alınmak suretiyle meydana getirildiği şüphesiz görülen mezkûr Esas Teşkilat Kanunu'nda, bu hususta hukuki herhangi bir müeyyide ve teminatın ve buna müteallik herhangi bir hukukî müessesenin anayasada yer almamış olmasına rağmen, tabîi, ferdî, siyasî ve amme haklarıyla ilgili olmak üzere birçok hak sıralanmaktadır. Her Türk'ün hür doğduğu ve hür yaşadığı, Türklerin kanun nazarında müsavi oldukları, zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazlarının mülga ve mumnu buldukları, şahsî masuniyet, vicdan, tefekkür, söz, neşir, seyahat, akit, say-ü amel (çalışma) temellük ve tasarruf (mülk edinme ve kullanma), içtima, cemiyet, şirket hak ve hürriyetleri gibi hususların Türklerin tabii haklarını teşkil eyledikleri can, mal, ırz ve mesken masuniyeti, şikayet hakkı, ibadet, tedrisat serbestisi, matbuat, mürasalat (haberleşme) hürriyeti, muhaberat mahremiyetinin masuniyeti, hiç kimsenin tabi olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye celp ve sevk olunamayacağı, 18 yaşını ikmal eden her erkek Türk'ün mebus seçimine iştirak eylemek, 30 yaşını ikmal eden her erkek Türk'ün mebus seçilmek, hukuki siyasiyeyi haiz her Türk'ün ehliyet ve istihkakına göre Devlet memuriyetlerinde istihdam edilmek hakları ve nihayet bir sosyal vazife ve hak olmak üzere iptidai tahsil ve bunun devlet mekteplerinde meccanî olması gibi hususların yer aldıkları görülmektedir."¹⁷

"Devletin pozitif gelişmesi bakımından memleketimizde parlömanter Cumhuriyetin tesisini mümkün kılan, parlömanterizm ile meclis hükümeti sistemi arasında mutavassıt bir hal şeklini kabul eylediği ve hatta bu mutavassıt hal şeklinin de parlömanterizme mütemayil bir bünyeye sahip bulunduğu söylenebilen, hükümet şekli olarak Türkiye devletinin bir Cumhuriyet ve dininin İslam olduğunu, **hakimiyetin bilakaydüşart millete ait bulunduğunu** tebarüz ettiren 20 Nisan 1340 (1924) tarihli Esas Teşkilat Kanunu, prensip

-
17. Recaî Galib Okandan, Pozitif Amme Hukukumuzun Gelişmesi Bakımından Milli Mücadele Devri ve Onu Takip Eden Merhale, **Muammer Raşit Seviğ'e Armağan**, İÜHF, Ankara 1956, s. 129.

olarak kuvvetlerin tevhedü (birliği) esasını kabul etmiştir."18

10. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

"... Bir memlekette, kabul olunacak kanun kaidele-
rinin mükemmel olması, güzel tatbik edilmesi için yal-
nız hukuk bilinci yetmez. Onları yapan ve tatbik eden-
ler de bu bilinçten başka bir de hukuk kültürünün
bulunması şarttır.

İşte bunu pek güzel tatbik eden Cumhuriyet idaresi
ve onun **Büyük Şefleri** 20 yıllık Cumhuriyet devrinde
memlekette eskisinden tamamen ayrı bir hukuk niza-
mı kurulması için en büyük dikkati göstermişlerdir.

Türk milletinin -Büyük Önderi Atatürk'ün rehberli-
ğiyle- kazandığı eşsiz zaferi taçlayan ve Milli Şefin
Türklere en büyük hediyesi olan Lozan Muahedesiyle
kapitülasyonlar kaldırılarak adli istiklalimizi baltalayan
zincirler parçalanmış, ondan sonra memleketin en ye-
ni kanunlarla techiz edilmesi de kafi görülmemiş, bun-

-
18. Recai Galib Okandan, a.g.m., s. 129-130; Ayrıca bk. Parlarizm ve Bugünkü Şekli, **İÜHF**, Yıl 1, Sayı 2, Mayıs 1935, s. 135-148; Parlarizm ve Bugünkü Şekli II, **İÜHF**, Yıl 1, Sayı 3, Eylül 1935, s. 303-321; Parlarizm ve Bugünkü Şekli III, **İÜHF**, Yıl 1, Sayı 4, Kanunvevel 1935, s. 487-512; Amme Hukukumuz Bakımından Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinin Önemi, **İÜHF**, Cilt 15, Sayı 1, 1949, s. 1-33; Pozitif Amme Hukukumuz Bakımından 1912-1920 Yılları Arasında Vukubulan Olaylar, **İÜHF**, Cilt 19, Sayı 3-4, 1954, s. 594-615; Milli Hakimiyet, Milli İrade Mefhumlarının Esas Teşkilat Hukukumuzda Girişi, **İÜHF**, Cilt 27, Sayı 1-4, İstanbul 1962, s. 21-33; Hükümlerlik Kudreti ve Buna Dahil Yetkiler Bakımından 20 Nisan 1340 (1924) Esas Teşkilat Kanununun Hususiyetleri, **İÜHF**, Cilt 28, Sayı 2, İstanbul 1962, s. 323-334; Pozitif Amme Hukukumuzun Gelişmesi Bakımından 1945-1960 Devrinin Özellikleri, **İÜHF**, Cilt 29, Sayı 1-2, İstanbul 1963, s. 1-16; 23 Nisan 1340 (1924) Anayasamıza Göre Kaza Hakkı, **İÜHF**, Cilt 32, Sayı 2-4, İstanbul 1967, s. 411-428; Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasi ve Kazaî Teminatı Yönünden 20 Nisan 1340 (1924) Tarihli Anayasamız, **İÜHF**, Cilt 33, Sayı 1-2, İstanbul 1967, s. 3-21.

ları öğretecek birçok çarelere başvurulmuştur. Bunların başında yeni hukuk bilgisiyle mücehhez hakim ihtiyacını karşılamak üzere, Ankara'da Adliye Vekaletine bağlı bir Hukuk Mektebi açılması gelir... Hukuk Mektebinin 5 Kasım 1925'te yapılan açış töreninde söz alan Ebedî Şef Atatürk, '... şimdi vücuda gelen bu büyük eserin zihniyetini, ihtiyacı tatmin edecek yeni esasatı hukukiyeyi ve yeni erbabı hukuku vücuda getirmek için teşebbüs almağa zaman gelmiştir' demiştir."¹⁹

"... Memlekette bir rejim devrimi yapıldı; artık yasma kudretini tamamen kaybetmiş olan Saltanat kaldırıldı. Yerine Cumhuriyet kuruldu. Ve böylece demokrasinin temelleri atıldı. Halk, 'reaya' olmaktan kurtuldu. Kendini idare edecekleri seçmeye hazırlanan 'efendi' oldu."²⁰

11. Prof. Dr. Faruk Erem

"... İnsana ve topluma ilişkin hiçbir sorun adaletin denetimi dışında kalmaz. Gerçek Atatürkçü bunu haklı görür. Atatürk adaletin görevinde yasak bölgeyi kabul etmemiştir. Çünkü bir devlet kurmak azmindey-

19. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Cumhuriyetimizin 20. Yılında Hukuk Devleti, Hukuk Şuuru ve Zihniyet İnkılabı, **Cumhuriyet**, 29.10.1943 (**Devirden Devire I**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 193-198).
20. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Cumhuriyetimizin 39. Yılında Gerçek Atatürkçülük, **Cumhuriyet**, 29.10.1962 (**Devirden Devire I**, s. 209); Ayrıca bk. Bugünkü Türk Toplumunda Kadının Önemi ve Sosyal Durumu, İmran Öktem'e Armağan, AÜHF, Ankara 1970, s. 467-482; Türkiye Cumhuriyetinin Anayasal Kuruluşu, **Recaî Seçkin'e Armağan**, AÜHF, Ankara 1974, s. 657-712; Milli İrade Grafiği, 1950-1970, **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1970 (Türkiye'de Üç Devir I, s. 368-372); Ayrıca bk. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Gazete makalelerini topladığı kitaplarındaki çeşitli yazılar: **Türkiye'de Üç Devir I, Eleştiriler Uyarılar**, Sinan Yayınları, İstanbul 1972; **Türkiye'de Üç Devir II, İzlenimler Anılar**, Sinan Yayınları, İstanbul 1973; **Sağsız-Solsuz Demokrasi**, Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1973; **Devirden Devire I**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974; **Devirden Devire II**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975; **Devirden Devire III**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976; **İnsancıl Yolcular**, Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1976.

di. Adaleti sınırlamak isteğinde, günümüzdeki köksüz akım 'Atatürk'ü tahrip özgürlüğü' iddiası içindedir."²¹

12. Prof. Bahri Savcı

"... Türk toplumu tarihin yapıcı akımı içinde, önce 'Halife Sultan'ın şahsında toplanan ve beliren tanrısal mutlakiyetçi siyasal iktidarın halk yararına sınırlanıp kısmi bir halk ortaklığı ile yumuşatılarak kullanılması' safhasını geçirmiştir. Bundan sonra, 'Tanrısal mutlakiyetçi geleneğinden ayrılmak istemeyen Halife-Sultan siyasal iktidar kavramını tatbikatta tamamıyla kırarak onun yerine, **Siyasal Parti temelinde bir halk iktidarı getirme**' devresini de yaşamıştır.

Bu iki devreden sonra, aynı gelişme çizgisi üzerinde kalan, fakat ötekilere nazaran pek kökten bir değişmeyi ifade eden bir üçüncü devre demokrasisi gelmiştir: (**İdare ve hakimiyetin 'onun hakiki sahibi olan halk'**ın eline, -onu bir halife-sultan ile, bir monarşi artığı kurum ile paylaşmadan- bir tekel haline geçmesi, **siyasal iktidarın, halkın maddi ve manevi varlığının ve etkisinin altında bulunması, böyle işlemesi, bu yolda gerçekleşmesi**) anlamında bir demokrasi hayatı içine girilmiştir."²²

"... Tek partili cumhuriyet '**Kuvayı milliyeyi amil ve milli iradeyi hakim kılmak**' PRENSİPLERİNE DAYANIR. Siyasal teşkilatını bu prensibin uygulanması haline getirir: 'Müdafaa-i Hukuk' ve 'Türkiye Büyük Millet Meclisi' kanalları ile.

-
21. Faruk Erem, 1976-1977 Adalet Yılı Dolayısıyla Yapılan Konuşma, **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1976; Prof. Dr. Faruk Erem'in Atatürk ve adalet ile ilgili görüşleri hakkında ayrıca bk. **Hukuk Devleti Sempozyumu 5-6 Nisan 1974**, İzmir Barosu, İzmir 1974, s. 29-40; Ekonomik Düşünce Özgürlüğü, **Ekonomi-Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğler**, 28-30 Kasım 1975, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Sevinç Matbaası, Ankara 1975, 14 s.
  22. Bahri Savcı, **Demokrasimiz Üzerine Düşünceler**, SBF, Ankara 1963, s. 30.

Fakat rejim, siyasi mekanizmada tek partinin ege- menliği altındadır. Lakin bu, tek parti de, 'parti-halk' güçleri münasebetini, 'Kuvayi Milliye'nin, 'Müdafaa-i hukuk'un esprisine uygun olarak daima taze, hareketli ve **halk temelli üzerinde** tutamamıştır. Hemen bu ka- demedeki teşkilatında bir kısırlaşmaya uğramıştır. Za- man zaman genel merkez yönetimi, partiye taze kan, taze enerji, taze bilgi ve yapıcı güç katmanın yollarını düşünmemiş, bu konuda teşebbüse geçmemiş değil- dir. Fakat, genel davranış, gene de her kademede iç tenkid esprisi kuvvetli, araştırmacı zihniyeti yerinde olan- larla zenginleştirme amaliyesini son derece ihmal et- miştir. Kuvayi Milliye'nin, Müdafaa-i Hukuk'un eski ka- lem ve kılıç arkadaşlığı kadrosu, uzun zaman partiye hakimiyetlerini bırakmamışlardır. Böylece yeni bilgi, enerji kaynaklarından yoksun kalan bu eski kadro da, bizzat Mustafa Kemal Atatürk'e yetişmekte geri kal- mıştır. Bu da Mustafa Kemal Atatürk'ün, 'halk temeline dayalı Cumhuriyet demokrasisi' fikrinin bütün şumula ile gerçekleşmesine elverişliliği ortadan kaldırmıştır."

Bu dönemde, "... bir kelime ile kominizm ve faşizm totalitaryanizmine düşmeden, tek parti temeli üzerin- de, milliyetçi, inkılapçı ve ihtilalci bir otoritecilik pren- sipleri ile bir Kemalizm ideolojisi örmeğe teşebbüs edildi. Hiç olmazsa, bunun fikri dayanakları aranarak, bir 'parti-devlet ayniyeti' kurulmağa doğru yönelindi. İşte bu da, kanaatımızca, Tek Parti devrinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün ideali olan, Cumhuriyet demokrasi- mizi durduran sebeplerden birisi oldu. Mustafa Ke- mal'in gerçek ideolojisine zıt bir akım olarak... **Çünkü Mustafa Kemal Ideolojisi, bütün manası ve şumülü ile gerçek demokrasi- den, bir halk temeline daya- nan, halkın maddi manevi varlığı ve etkisi altına konmuş bulunan bir demokrasi- den başka bir şey değildir.** Tek parti otoriteciliği ise böyle bir demokrasi teşkil etmez... Atatürk'ün pek erken başlayan hastalığı ve onu izleyen ölümü de, bu, çok partili eşkale doğru gelişmeyi durduran bir sebep olmuştur."²³

23. Bahri Savcı, a.g.e., s. 32-33; Ayrıca bk. **Hürriyetler Üzerine Düşünceler**, Ankara 1968, s. 150-176; Seçmenlik Şartları Bakımın-

13. Prof. Dr. Selçuk Özçelik

“... 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun, bu husta kabul ettiği sisteme gelince, bunda da 1921 Anayasasında olduğu gibi (md. 1) Hakimiyet Kayıtsız

---

dan Seçim Rejimi, **SBOD**, Cilt 2, Sayı 3-4, 1947, s. 217-234; Laiklik Prensibi Karşısında Öğretim ve Öğrenim Hürriyeti, **SBOD**, Cilt 2, Sayı 3-4, 1947, s. 274-294; Kanuniyet Prensibi Yolu ile Ferdin Haklarının Korunmasında Açıkta Kalan Noktalar, **SBOD**, Cilt 3, Sayı 1-2, 1948, s. 32-47; Devleti Hukuka Riayet Ettirme Vasıtaları, **SBOD**, Cilt 3, Sayı 3-4, s. 1-32; Parlamenter Rejimli Hükümetin Unsurları, **SBOD**, Cilt 4, Sayı 1-4, 1949, s. 24-67; İktidarı Hukukla Bağlama Çabasının Geçirdiği Seyir, **SBFD**, Cilt 12, Sayı 4, Aralık 1957, s. 65-127; Partilerimizde Tabakalaşmanın Gerçek Mahiyeti ve Sosyal Muhtevalı Politika Meyli, **SBFD**, Cilt 13, Sayı 1, Mart 1958, s. 42-80; Aktüel Olaylar, **SBFD**, Cilt 13, Sayı 2, Haziran 1958, s. 240-269; Aktüel Olaylar, **SBFD**, Cilt 13, Sayı 3, Eylül 1958, s. 244-275; Demokrasi Üzerine Tartışmaların Ortaya Çıkardığı Meseleler, **SBFD**, Cilt 14, Sayı 1, Mart 1959, s. 249-281; Türkiye’de Amme Hürriyetlerinin Mütalaasına Bir Bakış, **SBFD**, Cilt 14, Sayı 2-3, Temmuz, 1959, s. 167-181; Aktüel Olaylar, **SBFD**, Cilt 14, Sayı 4, Aralık 1959, s. 144-215; Yeni Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler, **SBFD**, Cilt 16, Sayı 1, Mart 1961, s. 62-101; Türkiye’de Devlet Hayatında Askeri Mahiyetin ve Tesirin Seyrine Bakış, **SBFD**, Cilt 16, Sayı 3, Eylül 1961, s. 39-45; Yeni Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler, **SBFD**, Cilt 16, Sayı 4, Aralık 1961, s. 93-146; Yeni Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler (III), **SBFD**, Cilt 17, Sayı 1, Mart 1962, s. 21-88; Laik Görüş Açısından “Anayasada İnanç Hürriyeti”nin mütalaası, **SBFD**, Cilt 17, Sayı 2 (Nejat Bengül’e Armağan) Haziran 1962, s. 179-196; Aktüel Olaylar, **SBFD**, Cilt 18, Sayı 1, Mart 1963, s. 333-420; Türk Devletinde Tarihi Akışı İçinde İnsan Hakları, **SBFD**, Cilt 18, Sayı 2, Haziran 1963, s. 83-100; Bir Otoriter İdeoloji Denemesi Üzerine Mütalaalar, **SBFD**, Cilt 18, Sayı 3-4, Eylül-Aralık 1963, s. 71-103; Laiklik Prensibinin Türkiye Şartları İçinde Mütalaası, **SBFD**, Cilt 19, Sayı 2, Haziran 1964, s. 139-153; İktidarla Münasebeti Açısından Hürriyet Problemi, **SBFD**, Cilt 19, Sayı 2, Haziran 1964, s. 155-174; Siyasi Partiler Rejiminin Esasları, **SBFD**, Cilt 20, Sayı 1, Mart 1965, s. 147-197; Türkiye’de Reform Hareketlerinin Bir Analizi, **SBFD**, Cilt 20, Sayı 4, Aralık 1965, s. 105-123; Osmanlı-Türk Reformlarının (İslahat Hareketlerinin) Bir Batı Demokrasisi Doğurma Çabaları, **SBFD**, Cilt 21, Sayı 1, Mart 1976, s. 107-124; Bilgi-Davranış İlişkileri, **SBFD**, Cilt 21, Sayı 1, Mart 1976, s. 125-

Şartsız Milletindir. (md. 3) Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin yegâne ve hakiki mümessilidir. Bu sıfatla millet namına, hakikatte ona ait olan hakimiyet hakkını kullanır. (md. 4) ... Ancak 1924 Anayasası'nda parlömanter rejimin mühim özelliklerinden biri olan Devlet Başkanı'nın (bizde Reiscumhurun) Meclisi fesih yetkisi yoktur. Bu bakımdan diyoruz ki, 1924 Anayasamızın kabul ettiği sistemde, tam olarak ne meclis hükümetini, ne de parlömenter hükümeti tam olarak gerçekleşmiş görememekteyiz."²⁴

"... 9 Temmuzda Halk oyuna sunulan ve kabul edilen yeni 1961 Anayasamızın 1. maddesi, Türkiye Devleti Bir Cumhuriyettir, 4. maddesi 'Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletininidir' demek suretiyle 1924 Anayasamızın bu hususta kabul ettiği prensiplerle ittifak halinde bulunmaktadır."²⁵

14. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen

"... Memleketimiz bakımından milli egemenlik prensibi, her şeyden önce, keyfi idarenin, saltanatın ortadan kaldırılmış olduğunun delilini meydana getirir. 1924 tarihli Esas Teşkilat Kanunu Tasarısı, Büyük Millet Meclisinde görüşülürken Kanun-u Esasi Encümeni Mazbata Muharriri, şöyle demektedir: 'Encümenimizin

---

141; Batılı İlkeler Altında Demokrasileşme, **SBFD**, Cilt 29, Sayı 1-2, Mart-Haziran 1974, s. 1-18; Ulusal Niteli ve Laik Toplumlu Demokrasinin Kuruluşu, **SBFD**, Cilt 29, Sayı 1-2, Mart-Haziran 1974, s. 9-32; Ölü Denge, **SBFD**, Cilt 29, Sayı 1-2, Mart-Haziran 1974, s. 33-36; **Türkiye'de Meclis-Hükümet Münasebetlerine Bir Bakış, İncelemeler**, SBF, Ankara 1960, s. 57-82 (Prof. Bahri Savcı'nın bu yazısı konuya ilişkin önemli yazılarından biridir); **İnsan Hakları (Kanunilik Yolu ile Korunması)**, SBF, Ankara 1963, Türkiye ile İlgili Kısımlar.

24. Selçuk Özçelik, Yeni Anayasamız Muvacehesinde Yasama ve Yürütme Organlarının Münasebetleri Hakkında Düşünceler, **İÜHF**, Cilt 27, Sayı 1-4, 1962, s. 34-36; Ayrıca bk. **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri Birinci Cilt Umumi Esaslar**, İÜHF, İstanbul 1974, s. 143.
25. Selçuk Özçelik, **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, s. 162.

faaliyetlerinde daima kendisine rehber ittihaz ettiği umde şudur:

Hakimiyet milletindir.'

Acaba niçin böyle olmuştur? Atatürk cevap veriyor: Büyük Millet Meclisi'nde 1923'te söylediği nutukta diyor ki: 'Heyeti içtimaiyede en yüksek hürriyetin, en alî musavat ve adaletin temini, istikrarı ve mahfuziyeti, ancak ve ancak tam kati manasıyla hakimiyeti milliyenin müesses bulunmasıyla daimdir. Binaenaleyh hürriyetin de, musavatın da, adaletin de nokta-i istinadı hakimiyeti milliyedir... Heyeti içtimaiyemizde, devletimizde hürriyet, bîpayandır. Ancak, onun hududu, onu bîpayan (sonsuz) hududu esasın mahfuziyeti ile kaim ve mahduttur.' Ve yine bundan dolayıdır ki, '... her şeyimiz için behemahal en kıskanç hislerimizle ve bütün kuvvetimizle hakimiyeti milliyemizi muhafaza ve müdafaa edeceğiz.'

Mustafa Kemal, bunu her fert için lüzumlu telakki ettiği gibi kendisi de aynı gaye uğrunda and içmiştir.²⁶

"... Türkiye Cumhuriyetinde 1946'ya kadar fiilen tek parti rejimi bulunduğu söylenir ise de, bu dönemin Türk sistemi yukarıda ana hatlarıyla açıkladığımız sisteme (öteki tek parti sistemlerine) uymaz. Türk tek parti sistemi çok parti sistemine geçiş aracı olmuştur. Amaç demokratik rejimdir. Bundan başka Türkiye'nin tek partisi belli devrimlerin yapılabilmesi için, iktidar-halk ilişkisi örgütü olmak üzere düşünülmüştür. Bu yönleri ile genel sisteme uymayan bir karakter taşır. Kaldı ki, Türkiye tek partisinin o güne kadar bilinen belirli doktrinlerden biri üzerine kurulmuş olup olmadığı da ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur:

Bize göre, Türk tek parti sistemi dönemi, Atatürk doktrininin inşa edilmekte olduğu dönemdir. Ancak Atatürkçü doktrini yayan vasıta bu parti değildir. **Halkın kendi dehasıyla benimsediği reformların gere-**

---

26. Bülent Nuri Esen, **Anayasa Hukuk Genel Esasları**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970, s. 167.

ğini yapmada önder rolünü oynamak partinin işi OL-
MUŞTUR.”²⁷

15. Prof. Dr. Muammer Aksoy

“... Deyimlerin çeşitli anlamları olabilir. Fakat bir toplumda genellikle, hatta resmen benimsenmiş bir anlam varsa, deyimleri bu anlamda kullanmak gerekir. Türk anayasası ve Türk toplumu, bugün ‘milliyetçilik’ deyimini, ‘Türk miliyetçiliği’, ‘Atatürk milliyetçiliği’ anlamında kullanmaktadır... Böyle bir milliyetçiliğin ırkçılıkla, turancılıkla ilgisi bulunmadığı, hatta, ırkçı, kafatasçı olanların, ‘Atatürk milliyetçiliğinin karşısında yer aldıkları’, doğrudan doğruya Atatürkçe en açık bir biçimde tekrarlanmıştır. Bunun belgelerini görmek için, Büyük Nutuk’a göz atmak bile yeter. Atatürk Milliyetçiliği, faşist ırkçılık değildir. Tam aksine bu iki kavram birbiriyle çatışır.”²⁸

Atatürk bir konuşmasında şöyle diyor: “... Düşmanlarımız Osmanlı Devleti’ni yıkarak, unsuru asli olan Türk milletini de imha etmek istiyorlardı. Halbuki Türk milleti yeni bir iman ve kati bir azmi milli ile yeni bir devlet kurmuştur. Bu devletin istinad ettiği esaslar, ‘istiklal-i tam’ ve ‘Bilâkayd-ü şart Hakimiyeti Milliye’den ibarettir.” (Atatürk, İzmir’de Halk ile Konuşma, **Söylev ve Demeçler**, Cilt 2, s. 92)²⁹

27. Bülent Nuri Esen, a.g.e., s. 348; Ayrıca bk. Türkiye’de Anayasal Gelişmeler, **AÜHFD**, Cilt 25, Sayı 1-2, 1968, s. 35-58; “Demokrasi” Üzerine, **Hüseyin Cahit Oğuzoğlu’na Armağan**, AÜHF, Ankara 1972, s. 597-606; Vicdan Hürriyeti ve Laiklik, **Türkiye’de İnsan Hakları Semineri**, AÜHF, Ankara 1970, s. 11-29 ve 30-39.
28. Muammer Aksoy, Sandıktan Korku Cephesi, **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1975.
29. Muammer Aksoy, Tam Bağımsızlık ve Atatürk, **SBFD**, Cilt 26, No. 2, s. 17; Ayrıca bk. Atatürk’ün Işığında Tam Bağımsızlık İlkesi, **Yavuz Abadan’a Armağan**, SBF, Ankara 1969, s. 689-799; Atatürk Günlerinde Sosyal Demokrasi, **Cumhuriyet**, 11 Aralık 1973- 25 Aralık 1973; Atatürk’ü Anma Özgürlüğü, **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1975; Tırmanan Faşizm ve Gerçekler, **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1976-1 Mayıs 1976; Türkiye’de Direnme Özgürlüğü, **Türkiye’de İnsan Hakları Semineri**, a.g.e., s. 125-199 ve 200-215.

16. Prof. Dr. Nermin Abadan (Unat)

"... Görülüyor ki, anayasacılık cereyanının başlangıç tarihi olan 1876'dan çok partili sisteme geçiş tarihi olan 1946'ya kadar uygulanmış olan 13 seçimin hepsi, (1876-1877 iki seçim), 1908, 1912, 1914, 1919, 1920 (TBMM Kuruluşuna imkân veren seçim) 1923, 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 modern anlamda, genel, serbest, tek dereceli, gizli, demokratik, bir nitelik taşımaktadır. (Bu seçimlerden ancak 1908, 1912, 1919 ve 1931 seçimlerinde birden fazla grup iktidar için rekabete girmiş sayılırlar.) Gerçi bu seçimlerin bir kısmında, -örneğin, tarihe, 'sopalı seçim' olarak geçen 1912 seçimlerinde olduğu gibi- büyük çapta hile ve baskıya başvurulmuştur. Diğer kısmı ise, -seçimin iki dereceli, yani vasıtalı olmaktan başka- örnek denebilecek tarzda adil ve serbest bir atmosfer içinde geçmiştir."³⁰

17. Prof. Dr. Esat Çam

"... Kemalist ideoloji ve rejimin, demokrasiye hazırlayıcı dönem için, geçici bir diktatör görüntülü olduğu bir gerçektir. Ancak bu diktatörlük, faşizm ve komünizm gibi totaliter değildi. Komünizm ve faşizm dışında kalan ve totaliter olmayan diktatörlükler paternal ve cumhuriyetçi diktatörlüklerdir. (Duverger, **Siyasal Müesseseler**, 1960 s. 394)

Kemalizm cumhuriyetçi diktatörlüklerin en tipik örneğidir. Amacı olan klasik demokrasiye geçişi ilk tamamlayandır. Kemalist devrimci diktatörlük teorisi tek parti modelini esas alarak siyasi demokrasinin gelişini hazırlamak amacına sahiptir. (Duvarger, *ibid*, s. 395)

Ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerden az gelişmiş yapısı nedeniyle Türkiye'de tek parti rejimi, bir demokrasiye geçiş aşaması olarak, geçici bir süre zorunlu kabul edilmekteydi. Girişilen çok parti dene-

30. Nermin Abadan, **Anayasa Hukuku ve Siyasal Rejim Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlihi**, SBF, Ankara 1969, s. 71; Ayrıca bk. Basın ve Haberleşme Hürriyeti, **Türkiye'de İnsan Hakları Semineri**, s. 89-117 ve 118-124.

meleri bunu gösterir. (Serbest Fırka) Diğer yandan rejimin ideolojisi hiçbir zaman kendini faşist veya totaliter olarak nitelendirmedi. (Duverger, **Diktatörlük Üzerine**, İstanbul 1965 s. 73) Kemalist Türkiye'de, faşist rejimlerde her gün rastlanan otorite savunucusunun yerini demokrasi savunucusu almıştı. Kemalist devrim modernleşmeyi önleyen taassuba karşı mücadele ederek Türkiye'yi batılılaştırmak istemiştir.

CHP gerek felsefesi bakımından, gerek yapısı bakımından totaliter değildi. Bu ideoloji hiçbir zaman faşizm ve komünizm gibi üyelerine bir iman veya mistik aşılıyarak bir din görünümü kazanmamıştır. CHP il başkanlığının valilere verilmesi ve halkevlerinin kurulması belirli ölçüde, Hitlerci bir davranış havası verir. (Kurt Steinhaus, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, Sander Yayınları, İstanbul 1973, s. 206) Ama Kemalizmin tek partisi CHP'nin yapısı ne gerçek anlamda Ocak örgütlerine, ne hücre sistemine ve ne de milislere dayandı.³¹

"... Parti içi demokrasinin oldukça ileri olduğu, CHP yöneticilerinin üyelerden daha büyük önem taşıdığı bir komite partisi olarak kabul edilebilir.

Faşist rejimlerde tek parti burjuva sınıfının öbür sınıfları ezmesine yaramasına karşılık Kemalist rejimde tek partililik ülkeyi kalkındırmayı amaçlıyordu.

Kemalist devrimin hedeflerine varmak için uyguladığı yöntem halk için halka rağmenlik olmuştur. **Halka rağmen, halk için reformlar yapma**, onu yöneltme, elitçi (seçkinlere ait) bir yöntem fiilen vardır. Bu, Kemalizm'in halkçılığına belki ters düşebilir. Ancak, bu rağmenlik, doğrudan doğruya halka karşı değil, halkı belirli düzen altında tutan tutucu güçlere karşı idi. (Tariik Zafer Tunaya, Atatürkçülük ve Türk Toplumunu, Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 4 Kasım 1973)

Kemalizmin asıl amacı, halkı kendi iradesini serbestçe oluşturabilecek hale getirerek, devrimlere sa-

---

31. Esat Çam, *İdeoloji Olarak Kemalizm*, Haydar Furgaç'a Armağan, İÜHF, İstanbul 1974, s. 178-179.

hip çıkmasını sağlamak ve aşağıdan yukarı örgütlenmesi idi.”³²

18. Prof. Dr. Bülent Daver

“... Her şeyden önce bazı yanlış anlamaları önlemek için rejim ve ekonomik sistem sözcükleriyle ne anladığımızı ortaya koyalım. Burada siyasi rejim deyişiyle hükümet sistemlerini yani rejim şekillerini kastediyoruz. James Bryce'nin ünlü eseri 'Modern Demokrasiler'in yayınından bu yana hükümet şekillerini demokrasi ve diktatörlük diye ikiye ayırmak adet olmuştur. **Demokrasi kısa anlatımıyla halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir.** Her ne kadar demokrasi sözcüğü, bu tanım dışında çeşitli anlamlara geliyorsa da biz burada demokrasiyi **açık toplum** ya da **açık rejim** anlamında kullanıyoruz.

Açık toplum anlamındaki demokrasinin belirgin özellikleri şunlardır: Çok partili hayat ve tek dereceli serbest seçimler, hür muhalefet, geniş bir hak ve hürriyetler kataloğu, çeşitli fikir ve baskı gruplarının varlığı (plüralizm)... Diktatörlüğe gelince, bu kavram bazan despotizmle karıştırılmaktadır. Oysa eski Roma'da olağanüstü dönemlerde, belirli bir süre için, senato yetkilerini kendi isteğiyle bir diktatöre tevdi ediyordu. Bu kanuni diktatörlüktü. İstisnai bir durum olan bu kanuni diktatörlük dışında, günümüzde diktatörlük denince, siyasi hürriyetleri kısıtlayan, ya da tamamen kaldıran, muhalefete varlık tanımayan, genellikle **tek parti, tek şef, tek doktrin** ilkelerini benimseyen, seçimlerin hiç yapılmadığı, yapılsa bile göstermelik olduğu ve gerçek

-
32. Esat Çam, a.g.e., s. 179-181; Ayrıca bk. Atatürk İdeolojisi Nedir? Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 10 Kasım 1974; Atatürkçülüğün Çağdaş Durumu, Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 17 Kasım 1974; Bu Forumları Ali Gevgilili yönetmiştir. İki hafta boyunca yayınlanan bu forumlara katılanlar şunlardır: Ord. Prof. Reşat Kaynar (İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Esat Çam (İÜİF Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu (İÜİF Öğretim Üyesi).

bir halk tercihini yansıtmayan sistemler anlaşılır. Kapalı toplum, kapalı rejim böyle düzenleri anlatmak için kullanılır.”³³

“Ekonomik sistemlere gelince; Bugün beli başlı iki ekonomik sistem vardır. 1. Kapitalist model, 2. Sosyalist kolektivist model.”³⁴

Prof. Dr. Bülent Daver'e göre, Mustafa Kemal, demokrasi taraftarı, demokrasiye hayran, “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir,” diyen bir liderdir.

“... Mustafa Kemal'in demokrasiye bağlılığı, hayranlığı, bu rejimin iyiliğine ve üstünlüğüne olan inancı nereden gelmektedir. Atatürk'ün, ölümünden bir yıl önce yaptığı konuşmada '**Türklerin ruhen demokrat doğmuş bir millet olduğunu**' belirttiikten sonra, padişahların kendilerini ve yaldızlı tahtlarını, korumak için milletteki bu doğuştan demokrat niteliği uyuşturmağa ve köleleştirmeğe çalıştıklarını ileri sürmüştür.

Atatürk siyasi rejim konusunda, esas itibarıyla demokratik rejimi benimsemektedir. Bu rejimin üstünlüğüne ve değerine yürekte inanmaktadır. **Türk milletinin doğuştan niteliklerinin de demokratik rejimi kabul etmemizi kolaylaştırdığını** ileri sürmektedir.”³⁵

Prof. Dr. Bülent Daver, daha sonra, 1924 Anayasası hükümlerinin siyasi hayatta çoğu zaman uygulanmadığını, rejimin otoriter eğilimler gösterdiğini belirtmektedir. Fakat bu durumun geçici olduğunu, rejimin **halk hakimiyeti** fikrini temel bir unsur olarak belirttiğini de ifade etmektedir.

“... Bu rejim, uygulamada, temel çizgileri itibarıyla **Duverger**'in de işaret ettiği gibi, daha çok cumhuriyetçi bir diktatörlüğü andırmaktadır.”³⁶

---

33. Bülent Daver; Atatürk'ün Yeni Türk Devleti'nin Siyasi ve Ekonomik Sistemi Hakkında Düşünceleri, **BTTD**, Sayı 52, Ocak 1972, s. 4.

34. Bülent Daver, a.g.m., s. 4.

35. Bülent Daver, a.g.m., s. 6.

36. Bülent Daver, a.g.m., s. 7; Ayrıca bk. Atatürk'ün Yeni Türk Devleti'nin Ekonomik Sistemi Hakkında Düşünceleri II, **BTTD**, Sayı 53, Şubat 1972, s. 4-7; Atatürk'ün Yeni Türk Devletinin Ekonomik Sistemi

hip çıkmasını sağlamak ve aşağıdan yukarı örgütlenmesi idi."³²

18. Prof. Dr. Bülent Daver

"... Her şeyden önce bazı yanlış anlamaları önlemek için rejim ve ekonomik sistem sözcükleriyle ne anladığımızı ortaya koyalım. Burada siyasi rejim deyişiyle hükümet sistemlerini yani rejim şekillerini kastediyoruz. James Bryce'nin ünlü eseri 'Modern Demokrasiler'in yayınından bu yana hükümet şekillerini demokrasi ve diktatörlük diye ikiye ayırmak adet olmuştur. **Demokrasi kısa anlatımıyla halkın, halk tarafından, halk için yönetimdir.** Her ne kadar demokrasi sözcüğü, bu tanım dışında çeşitli anlamlara geliyorsa da biz burada demokrasiyi **açık toplum** ya da **açık rejim** anlamında kullanıyoruz.

Açık toplum anlamındaki demokrasinin belirgin özellikleri şunlardır: Çok partili hayat ve tek dereceli serbest seçimler, hür muhalefet, geniş bir hak ve hürriyetler kataloğu, çeşitli fikir ve baskı gruplarının varlığı (plüralizm)... Diktatörlüğe gelince, bu kavram bazan despotizmle karıştırılmaktadır. Oysa eski Roma'da olağanüstü dönemlerde, belirli bir süre için, senato yetkilerini kendi isteğiyle bir diktatöre tevdi ediyordu. Bu kanuni diktatörlüktü. İstisnai bir durum olan bu kanuni diktatörlük dışında, günümüzde diktatörlük denince, siyasi hürriyetleri kısıtlayan, ya da tamamen kaldıran, muhalefete varlık tanımayan, genellikle **tek parti, tek şef, tek doktrin** ilkelerini benimseyen, seçimlerin hiç yapılmadığı, yapılsa bile göstermelik olduğu ve gerçek

-
32. Esat Çam, a.g.e., s. 179-181; Ayrıca bk. Atatürk İdeolojisi Nedir? Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 10 Kasım 1974; Atatürkçülüğün Çağdaş Durumu, Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 17 Kasım 1974; Bu Forumları Ali Gevgilili yönetmiştir. İki hafta boyunca yayınlanan bu forumlara katılanlar şunlardır: Ord. Prof. Reşat Kaynar (İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Esat Çam (İÜİF Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu (İÜİF Öğretim Üyesi).

bir halk tercihini yansıtmayan sistemler anlaşılır. Kapalı toplum, kapalı rejim böyle düzenleri anlatmak için kullanılır.”³³

“Ekonomik sistemlere gelince: Bugün beli başlı iki ekonomik sistem vardır. 1. Kapitalist model, 2. Sosyalist kollektivist model.”³⁴

Prof. Dr. Bülent Daver'e göre, Mustafa Kemal, demokrasi taraftarı, demokrasiye hayran, “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” diyen bir liderdir.

“... Mustafa Kemal'in demokrasiye bağlılığı, hayranlığı, bu rejimin iyiliğine ve üstünlüğüne olan inancı nereden gelmektedir. Atatürk'ün, ölümünden bir yıl önce yaptığı konuşmada '**Türklerin ruhen demokrat doğmuş bir millet olduğunu**' belirttiikten sonra, padişahların kendilerini ve yaldızlı tahtlarını, korumak için milletteki bu doğuştan demokrat niteliği uyuşturmağa ve köleleştirmeğe çalıştıklarını ileri sürmüştür.

Atatürk siyasi rejim konusunda, esas itibarıyla demokratik rejimi benimsemektedir. Bu rejimin üstünlüğüne ve değerine yürekten inanmaktadır. **Türk milletinin doğuştan niteliklerinin de demokratik rejimi kabul etmemizi kolaylaştırdığını** ileri sürmektedir.”³⁵

Prof. Dr. Bülent Daver, daha sonra, 1924 Anayasası hükümlerinin siyasi hayatta çoğu zaman uygulanmadığını, rejimin otoriter eğilimler gösterdiğini belirtmektedir. Fakat bu durumun geçici olduğunu, rejimin **halk hakimiyeti** fikrini temel bir unsur olarak belirttiğini de ifade etmektedir.

“... Bu rejim, uygulamada, temel çizgileri itibarıyla **Duverger**'in de işaret ettiği gibi, daha çok cumhuriyetçi bir diktatörlüğü andırmaktadır.”³⁶

33. Bülent Daver; Atatürk'ün Yeni Türk Devleti'nin Siyasi ve Ekonomik Sistemi Hakkında Düşünceleri, **BTTD**, Sayı 52, Ocak 1972, s. 4.

34. Bülent Daver, a.g.m., s. 4.

35. Bülent Daver, a.g.m., s. 6.

36. Bülent Daver, a.g.m., s. 7; Ayrıca bk. Atatürk'ün Yeni Türk Devleti'nin Ekonomik Sistemi Hakkında Düşünceleri II, **BTTD**, Sayı 53, Şubat 1972, s. 4-7; Atatürk'ün Yeni Türk Devletinin Ekonomik Sistemi

19. Doç. Dr. İlter Turan

"... Tek parti döneminde Cumhuriyet Halk Parti-si'nin milli tamlanmadaki rolünü şu noktalarda toplaya-biliriz: a) milli siyasi hayat yaratmaya çalışmıştır. Bu, bir yandan, yurt çapında bir teşkilat kurarak, diğer yandan da **Milli Seçimler** vasıtasıyla halka siyasi ha-yata iştirak duygusu uyandırmak yoluyla yapılmıştır. Gerçi **Milli Seçimler**, kimlerin seçileceğini, tespit et-memişse de, halkta bir siyasi sistemin parçası olduğu kanısını uyandırmakta yardımcı olmuştur."³⁷

20. Doç. Dr. Taner Timur

"... Peki suçlu kimdi? Elbette ki Atatürk değildi. Bi-ze olağanüstü koşullarda, olağanüstü bir kabiliyet ve enerji ile bir kurtuluş savaşı ve bir vatan kazandıran Atatürk'e sadece saygı ve minnet borçluyuz. Üstelik taklitçiliğin çıkar yol olmadığını en gerçekçi bir şekilde söyleyen de yine bizzat Atatürktür. Nihayet Atatürk, her şeyden önce, hayatının en önemli yıllarını cephe-lerde harcamış bir askerdi; bir filozof değildi. Bazıları-nın sandığı gibi, suçlu, Atatürk'ün çevresi de değildi. Daha doğrusu suçlu yoktu. Söz konusu olan, Anadolu insanı için şanslı bir tarihi raslantı, fakat şanssız bir ta-rihi zorunluluk idi. Atatürk'ün ve bir sürü isimli isimsiz kahramanın mevcudiyeti şanslı bir tarihi rastlantı idi. Bunlardan, başta, Atatürk olmak üzere bir kısmının ol-mayışı tarihin akışına bambaşka bir seyir verebilirdi. Fakat bir kere kurtuluş savaşı kazanıldıktan ve iktida-rıñ sınıfsal tabanı teşekkül ettikten sonra, Türkiye'nin

---

Hakkında Düşünceleri III, **BTTD**, Sayı 54, Mart 1972, s. 4-6; Ata-türk'ün Yeni Türk Devleti Hakkında Sosyal Görüşleri IV, **BTTD**, Sa-yı 56, Mayıs-1972, s. 4-6; Atatürk'ün Yeni Türk Devleti Hakkında Sosyal Görüşleri V, **BTTD**, Sayı 57, Haziran 1972, s. 4-6; Atatürk ve Ekonomik Sistem Sorunu VI, **BTTD**, Sayı 58, Temmuz 1972, s. 4-6; Türkiye'de Siyasal Haklar, **Türkiye'de İnsan Hakları Semine-ri**, s. 41-64 ve 65-72.

37. İlter Turan, **Cumhuriyet Tarihimiz, Kuruluş, Millî Devrimler**, Çağ-layan Kitabevi, İstanbul 1969, s. 107.

sanayileşmeyi sağlayamayacağı da tarihi bir zorunluluk idi. Tekelci kapitalizm çağında, geri kalmış ülkelerde işçi-köylü temel ittifakına dayanmayan iktidarların sanayileşmeyi sağlayamayacağı, sadece Türkiye'de değil, bütün benzer ülkelerde denenmiş ve ispatlanmış bir tezdır.³⁸

21. Doç. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu

"... Türkiye'de meşrutiyetten kalma iki dereceli seçim usulü, 1946 yılına kadar uygulanmıştır... İki dereceli seçim usulü halkın seçimlerde aktif rol oynamasına engel olmuştur. Tek parti dönemi adı verilen bu dönemde seçimler partinin gözetim ve denetimi altında yürütülmüştür. Seçmenler, sadece teorik olarak söyledikleri kimseye oy vermekte serbesttirler. Gerçekte seçimler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin nüfuz ve tesiri altında cereyan etmiştir. Halk Partisi, seçimlerde her seçim çevresi için aday göstermek usulünü koymuştur. Adayların isimlerini seçimlerden önce parti ilan etmektedir. Hatta bu iki dereceli seçim usulünde ikinci seçmenler de partinin adaylarıdır. Genellikle bu ikinci seçmenler, seçim gününde partinin milletvekili adayı olarak gösterdiği kimselere oy vermeyi tercih etmişlerdir... **Millî İrade** dolaylı olarak ortaya çıkabilmiştir."³⁹

22. Doç. Dr. Servet Armağan

"... İkinci Büyük Millet Meclisi normal yasama devresi sonunda seçimlere gitti. Bu seçimlerle 3. BMM kurulmuştur. 2. BMM konumuz hakkında önemli olan bir takım kanunlar yapmıştır ki, bunların başında 20

-
38. Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946**, Doğan Yayınevi, Ankara 1971, s. 290-291; Ayrıca bk. **Türk Devrimi, Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli**, SBF, Ankara, s. 89-159; Kemalizmin Büyük Devrimci Yapıtı, **Yeni Ortam**, 29 Ekim 1973; Atatürk'ün Mütareke-deki Özlemi, **Milliyet**, 10 Kasım 1973.
  39. Tuncer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İnkeleri**, AÜHF, Ankara 1970, s. 106-107.

Ekim 1923 tarihli Cumhuriyeti ilan eden kanun ve 1924 tarihli anayasamız gelmektedir. **Seçimde Tatbik Edilen Vesikalar,**

1. 2. BMM kurulduktan sonra ilk olarak 29 Ekim 1923 tarihli bir kanunla cumhuriyeti ilan etti. Daha sonra 19 Kanunvevel 1923 tarih ve 385 numaralı bir kanunla İntihab-ı Mebusan Kanunu'nu değiştirdi.

2. 20 Nisan 1340 (1924) tarihli anayasa yapılmıştır.

3. 16 Haziran 1927 tarih ve 1079 sayılı kanunla İntihab-ı Mebusan kanunu 2. bir değişikliğe uğramıştır.

4. Aynı yıl içinde 5 gün sonra 112 sayılı kanunla üçüncü bir değişiklik yapılmıştır.

5. Nihayet son olarak Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi, Mustafa Kemal tarafından neşredilen ve seçilecek adayları gösteren tebliğ sayılabilir.⁴⁰

Seçimin Hukuki Özellikleri

Yukarıda sıraladığımız ve 1927 seçimlerinde tatbik edilen, konumuzla ilgili vesikalardan çıkardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Seçimler gerek seçmen yaşı (18 yaş) ve gerekse seçilmek için gerekli yaş (30 yaş) değiştirilmemiş, aynı kalmıştır. (1924 Anayasası, Md. 10, 11)

2. Seçilebilmek için gerekli şartlar kısmen değiştirilmiştir Şöyleki:

Bir defa, yabancı resmi hizmette bulunanlar.

Ağır ceza veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suistimal, hileli iflas cürümlerinden biri ile mahkûm olanlar,

Mahcurlar,

Yabancı tabiiyet iddiasında bulunanlar,

Medeni haklardan iskat edilmiş olanlar ve Türkçe okuyup yazma bilmeyenler mebus seçilemezler (Anayasa Md. 12)

3. 31 Ağustos 1927 tarihli seçimlerde, Cumhuriyet

---

40. Servet Armağan, Türkiye'de Parlamento Seçimleri, İÜHFD, Cilt 33, Sayı 3-4, s. 71-72.

Halk Fırkası tarafından neşredilen ve bazı isimleri ihtiva eden bir liste bulunmaktadır. Vilayet halkına bir tezkereler ile bildirilen bu tebliğde, seçmenlerden listede yer alan adayların seçilmesi istenmektedir.

4. Bu seçimlerde başka rakip parti yoktur. Neticede her tarafta CHP kazandı."⁴¹

23. Prof. Dr. Münci Kapani

"... Atatürk milli kurtuluş savaşını "hakimiyeti milliyeye" parolası ile açmış ve yürütmüştür. 1924 Anayasasının hazırlanmasında, 18. yüzyıl-felsefesinin ve Fransız İhtilali prensiplerinin oldukça derin tesirleri görülür. 18. yüzyıl felsefesinin tesiri özellikle, 'Türklerin hukuku ammesi' başlığını taşıyan haklar ve hürriyetler bölümünde (m. 68-88) kendini açıkça belli eder. Tabii haklar doktrinini, havası, ruhu hatta dili ile bu bölümde canlı olarak sezilir. Ve arkadan, 1789 modeli klasik hak ve hürriyetler kataloğu gelir. Düşünce, vicdan, söz, basın, haberleşme, demek kurma, çalışma, eğitim hürriyetleri, mülkiyet hakkı, kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı, eşitlik prensibi vs."⁴²

"... 1924 Anayasasına hemen hiç tartışmasız girmiş olan bu klasik kamu hürriyetleri, pratik alanda tam olarak gerçekleşmiş midir? **Atatürk devrinde, kendisinin içten özlediği gerçek halk İDARESİ**, Batılı anlamda hürriyetçi bir demokratik düzen kurulabilmiş midir? Bu soruyu objektif olarak, ancak, 'hayır' diye cevaplandırabiliriz. Şu halde. Atatürk rejimi demokratik ideolojiyi reddeden, tipik bir diktatörlük müydü? Bu sorunun cevabı da hiç şüphesiz 'hayır' olmalıdır.

Atatürk rejimi otoriter bir rejim idi. Fakat su katılmış tipik bir diktatörlük değildi. O'nun tek parti sisteminin ne ideoloji yönünden, ne de bünye ve mekanizma yönünden faşist ve Marksist sistemlerle hiç bir ilgisiz

41. Servet Armağan, a.g.m., s. 72-73.

42. Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 3. bs., AÜHF, Ankara 1970, s. 96-97.

yoktur. (Bu konuda ilgi çekici görüş ve kıyaslamalar için bakınız, M. Duverger **Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, Paris 1960, s. 395) Ne onlar gibi kişiyi toplum içinde eriten ve otoriteyi tamlıştıran bir totaliter dünya görüşünün savunucusu olmuş, ne de vatandaşı sabah akşam gözetleyen sıkı bir polis rejimi kurmaya çalışmıştır. Aksine Atatürk hiçbir zaman gaye olarak demokratik prensiplerin üstünlüğünü ve **'halka dayanan yönetim'** ülküsünü savunmaktan geri kalmamıştır.

Şu halde, cumhuriyetin ilk 15 yıllık devresini en iyi karakterize eden bir belirgin nitelik bulunmak istenirse, buna **'demokrasıye hazırlık dönemi'**, demek belki en doğrusu olur. Gerçekten bu dönemde Atatürk daha önce İttihat ve Terakki liderlerinin yapmadığı, yapmaya teşebbüs dahi etmedikleri 'asıl muazzam ve zor işi' yani halk kitlelerini demokrasi ve hürriyet rejimine hazırlama işini başarmak çabasına girişmiştir. Bu alanda başarıya ulaşmak için, 'çağdaş medeniyet seviyesi'ne ulaşmak lazımdır. İşte devrimlerin esas hedefi budur.⁴³

"... Atatürk'ün uzun vadeli idealinin ve devrimlerin ana hedefinin, Türkiye'de Batılı anlamda demokratik ve hürriyetçi bir siyasi düzenin kurulması olduğu hususunda **şüpheye yer olmamak gerekir**. Nitekim, bu konu üzerinde duran yabancı yazarların, büyük çoğunluğu da, aynı görüşü paylaşmaktadır. (Duverger, a.g.e., s. 395-396) Hakim kanaat odur ki, Atatürk'ün otoriter rejiminin gerçek amacı, **demokrasinin yaşayabilmesi için** gerekli ortamı yaratmaktan ibarettir. Onu açıkça diktatör olarak vasıflandıranlar bile, bu diktatörlüğün (kendine özgü) niteliğini belirtmekten ve **'Türkiye'de bundan böyle bir daha diktatörlük kurulmasını imkânsız kılmak hedefine yönelmiş'** OLDUĞUNU işaret etmekten geri kalmamışlardır." (H. C. Armstrong, **Grey Golf: Mustafa Kemal**, Londra, 1945 s. 246-248)⁴⁴

43. Münci Kapani, a.g.e., s. 98.

44. Münci Kapani, a.g.e., s. 99; Ayrıca bk. Türkiye'de ve Dünyada İnsan Haklarına Bir Bakış, **Türkiye'de İnsan Hakları Semineri**, s. 1-

24. Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar

"... 20 Kanunisasi (Ocak) 1337 (1921) tarih ve 85 sayılı kanun 'hakimiyet bilakayd-ü şart milletindir' prensibini koyduktan sonra, 'icra kuvveti ve teşri selahiyeti milletin yegane ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli' ettiğine ve 'Türkiye devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare' olunduğunu; hükümetin, 'Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını' taşıdığını tasrih ediyordu. Bu hükümler, hükümdardan hakimiyetin de tamamen alındığını ve devlet reisliğinin de hükümet reisliği gibi fiilen ve hukuken Büyük Millet Meclisine geçmiş olduğunu göstermektedir."⁴⁵

"... Devlet reisliği bakımından T.C. ile Osmanlı İmparatorluğu arasında çok mühim ve esaslı bir fark olduğu ve iki devrin arasındaki farklardan en mühiminin bu noktada yani (Cumhurbaşkanlığı noktasında) belirlediği tabidir.

1924 Anayasasına göre, "Reisicumhur BMM heyeti umumiyesi tarafından ve kendi azası meyanından, bir intihap (seçim) devresi için intihap olunur. Riyaset vazifesi yeni Reisicumhur intihabına kadar devam eder. Tekrar seçilmek caizdir.

Reisicumhur milletin reisidir, merasim-i mahsusada Meclise ve lüzum görürse icra vekilleri heyetine başkanlık eder.

Reisicumhur, Bakanlar kuruluna reislik etmesi ve hükümet teşkilatının da başında bulunması itibarıyla bir icra ve idare organı durumundadır... 1924 Anayasası, hükümet kurma vazife ve selahiyetini devlet reisi olarak cumhurbaşkanına vermekle beraber, başkanın bu selahiyetini üç kayıtle tahdit ve takyit etmiştir. 1. Cumhurbaşkanı ancak başbakanı seçebilir. Hükümetin diğer azalarını bakanları doğrudan doğruya seçmez. Başbakan vasıtasıyla seçer. Yani başbakan di-

---

9; Cumhuriyet Döneminde İnsan Hakları, AÜHFD, Cilt 31, Sayı 1-4, 1974, s. 9-17.

45. Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Birinci Cilt, 2. bs. Hak Kitabevi, İstanbul 1960, s. 593.

ğer bakanları seçer ve Cumhurreisininin tasdikine arzeder. 2. Başbakan ve Bakanlar ancak BMM üyeleri arasından seçilebilir. 3. Bakanlar ancak, Meclisin itimadı ile vazifelerine başlayabilecek ve devam edeceklerinden ancak bu vasfı haiz olanlar arasından seçilebilir.

Cumhurbaşkanının başlıca vazifeleri, Meclisin kabul ettiği kanunları neşir ve ilan etmek, nizamnamele-
rin tanzimine iştirak ve bunları ilan eylemek, devlet memurlarını tayin etmek, idarenin selahiyeti dahilinde-
ki, hususi afları yapmak, devleti hariçte ve dahilde temsil etmek, idari vesayeti kullanmak, devlet amme emlakine ait bazı tasarrufları icra etmek gibi vazifelerdir.

Ancak, Cumhurbaşkanının idare sahasındaki bu vazife ve selahiyetleri birtakım usul ve şekil şartlarıyla mukayyettir: Cumhurbaşkanı bütün selahiyetlerini ancak, kararnamelerle kullanır. Kararnameler ise, sıkı şekil şartlarına bağlı tasarruflardır. Bunların en mühimi de Başbakanın ve icabına göre bakan veya bakanların imzalarını ihtiva etmesidir.

Cumhurbaşkanının iştiraki idari bir tasarrufun uzvi ve maddi mahiyetini değiştirmeyeceği, reiscumhurun kararnameleri ister objektif, ister sübjektif mahiyette olsun, icrai bir karar ve idari bir tasarruf mahiyetinde olduğu cihetle idari tasarrufa karşı açık olan bütün mü-
racaat ve itiraz yolları kararnamelere ve ihtiva ettiği idari tasarruflara karşı da açıktır."⁴⁶

25. Prof. Dr. Süheyp Derbil

"... Türkiye'de Cumhurbaşkanı, BMM tarafından seçilir. Anayasanın 31. maddesi, 'Türkiye Cumhurbaşkanı Büyük Millet Kamutayı tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir' diyor... Cumhurbaşkanı yabancı devletlere elçi gönderir, onların elçilerini kabul eder. Gerekli gördükçe Bakanlar Kuruluna da başkanlık eder. Gerekli mühim kararları, Cumhurbaşkanı onayı olmadan tekemmül edemez. Cumhurbaşkanının idari hakları bu gibi hususlarda te-

---

46. Sıddık Sami Onar, a.g.e., s. 599-601.

celli eder. Valiler, Kaymakamlar, Genel Müdürler mühim memuriyetlere bir kimsenin tayin edilebilmesi için Cumhurbaşkanının tayin kararnamesini imza etmiş olması şarttır."⁴⁷

26. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta

"... Milli Mücadeleden 27 Mayıs 1960 İnkılabına kadar kanun yapma yetkisi tek başına BMM ne ait olmuş, yürütme organına olağanüstü kanun yapma yetkisi tanınmamıştı."⁴⁸

"... 1924 Anayasası yargı yetkisinin millet adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını açıklamakla yetinerek yasama ile yürütmeyi eskisi gibi Meclise mal ediyor, bu bakımdan kuvvetler birliği anlayışını devam ettiriyordu. Üstelik, 1921 Anayasasından farklı olarak, 'BMM, millet adına hakimiyet hakkını kullanır' şeklinde Meclis üstünlüğünü destekleyici bir hüküm (md. 4)'de ihtiva ediyordu. Meclisin, yürütme yetkisini kendi üyeleri arasından seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun Meclis üyeleri arasından atadığı bir hükümet eliyle kullanacağını belirtiyor ve Meclisin hükümet üzerindeki yetkisini siyasi denetleme ve güvenoyu cihazına hasrediyordu."

"... 1924 Anayasasında 1928 ve 1938 tarihlerinde yapılan değişikliklerle Cumhuriyet Halk Partisinin, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık ilkeleri Anayasa ilkeleri haline getirildiği gibi, 1934'te yine bir Anayasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış, bu suretle demokrasi ve genel oy ilkeleri yurdumuzda birçok batı ülkelerinden daha önce modern kapsamına ulaştırılmıştır."⁴⁹

---

47. Süheyp Derbil, *İdare Hukuku*, 5. bs., AÜHF, Ankara 1959, s. 275-276.

48. Tahsin Bekir Balta, *İdare Hukukuna Giriş*, TODAİE, Ankara 1970, s. 113; *İdare Hukukuna Giriş I*, SBF, Ankara 1972, s. 167.

49. Tahsin Bekir Balta, *İdare Hukukuna Giriş*, s. 43-44; *İdare Hukuku I*, s. 66-68.

27. Prof. Dr. Şeref Gözübüyük

"... Hukuk devleti yönünden, 1924 Anayasası ile sağlanan hususları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

a) Devletin genel niteliği cumhuriyet olmuştur. Cumhuriyetin temel organları seçimle işbaşına gelmiştir.

b) Temel hak ve özgürlükler anayasa güvenliği altındadır.

c) Kanunların anayasaya aykırı olamayacağı ilkesi benimsenmiştir.

d) **Yasama gücü yalnız Meclis tarafından kullanılmış** ve olağanüstü hallerde hükümetin yasama faaliyetinde bulunması önlenmiştir. Yürütme yetkisi Meclise ait olmakla beraber, bu yetki Cumhurbaşkanı ve hükümet eliyle kullanılmıştır. Meclisin üstünlüğü hakimdir. Meclis, egemenliği kullanan tek organdır.

e) Yargı gücü millet adına **bağımsız mahkemeler** eliyle kullanılmaktadır.

f) İdarenin yargı yolu ile denetimi ve idari yargı sistemi benimsenmiştir.

g) Çok partili demokratik rejime geçilmiştir.

1924 Anayasası devresinde hukuk devleti açısından aksayan hususlar da şöyle sıralanabilir:

a) Yargıçlara yeterli bağımsızlık sağlanamamıştır.

b) Anayasaya aykırı kanunların çıkarılması önlenememiştir.

c) Temel hak ve özgürlüklerin anayasa güvenliğine kavuşturulması yeterli olmamıştır. Bunların güven altına alınması için daha başka hukuki tedbirlere ihtiyaç duyulmuştur.

Bu aksamalar, özellikle 1950-1960 yılları arasında olmuştur."⁵⁰

50, Şeref Gözübüyük, *Türkiye'nin İdarî Yapısı*, TODAİE, Ankara 1969, s. 25-26; *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, TODAİE, Ankara 1973, s. 33-35.

28. Prof. Dr. İsmet Giritli

"... Bilindiği gibi, kısaca, Cumhuriyet, devletin başlıca anayasa organlarının veraset değil, seçim esaslarına göre kurulduğu rejimin adıdır. Böyle bir rejimde, devletin temeli vatandaşlar arasında eşitlik esasına dayandırılmış, bu vatandaşlar içinde en kabiliyetli, en dirayetli, en muktedir olanların memleket idaresinde vazife almaları için seçim ve murakabe sistemleri lüzumlu görülmüştür."⁵¹

"... Atatürk milli mücadeleye '**milli egemenlik**' bayrağı ile başlamış, daha Erzurum Kongresinden itibaren, 'milli iradenin başlıca güç kaynağı' olduğunu ilan etmiş bir liderdir. Atatürk tek şahıs saltanatından milli hakimiyete geçişin önderidir.

Bu itibarla millet hakimiyetini reddeden her türlü diktacı görüş Atatürkçülüğe aykırıdır. Atatürk, diktatörlük özlemi çekenlerin değil, Türkiye'de milli iradeyi hakim kılmak isteyen demokrasi taraftarlarının önderidir. Atatürk, annesinin mezarı başında, 'millet hakimiyet uğruna' canını vermeğe vicdan ve namusu üzerine yemin etmiş insandır."⁵²

29. Prof. Dr. Âfet İnan

"... O (Atatürk) demokrasi esaslarına uyan bir Cumhuriyet rejiminin kurulmasını daima samimiyetle istemiştir. İşte onlardan bir örnek. 1930 yılının yaz ayları. Büyükelçilerimizden Fethi Bey (Okyar) izinli gelmiş ve Yalova'da Atatürk'ün misafiri bulunuyordu. Fethi Bey Atatürk'le gündüz yemeklerinde ve gezintilerde, Avrupa'da bilhassa İngiltere ve Fransa'daki parlamento hayatından ve siyasi partilerden bahseder, o zamanki hükümetimizin iktisadi politikasını tenkit ederek demiryollarının bir nesle fazla külfet verdiğini söylerdi. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, bunları sukunetle

---

51. İsmet Giritli, **Amme İdaresi Teşkilat ve Personeli**, 5. bs., İÜHF, İstanbul 1975, s. 76.

52. İsmet Giritli, a.g.e., s. 86.

dinler bazan cevap verirse de daha çok Fethi Beyi ko-
nuşturmayı tercih ederdi.

Birgün Fethi Beye şu telkinde bulunduğu vakit ya-
nında idim. Atatürk şöyle demişti: 'Fethi Bey siz bu de-
diklerinizi yapabilmek için bir siyasi parti kurunuz. Ben
size bu işte müzahir olacağım.'

1930 yılının Ağustos ayında, 'Serbest Cumhuriyet
Fırkası' milliyetçi, laik ve iktisadi sistem olarak liberal
sistemi kabul ederek kurulmuştu. Yalovo'da siyasi faa-
liyet en heyecanlı devrelerini geçiriyordu. Yeni partiye
geçenlerin de bulunduğu gece partilerinden birinde
Atatürk, bazı sualler yazdırdı ve herkesten cevap iste-
di. Bir ara kendisi de konuşmaya başlayınca şu suale
verdiği cevabı not ettim."⁵³

-
53. Âfet İnan, Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi, **Atatürkçülük Nedir?**, s. 97-102, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1961; Ayrıca bk. **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 2. bs., İş Bankası Yayını, Ankara 1968, 351 s.; Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkındaki Düşünceleri, **Bellekten**, Sayı 108, 1963, s. 557-564; Atatürk'ü Dinlerken: Gerilla Hakkında İki Hatıra, **Bellekten**, Sayı 1, 1937, s.10-14; Atatürk'ü dinlerken: Vatan ve Hürriyet, **Bellekten**, Sayı 2, 1973, s. 299-309; Atatürk'ü Dinledim: Trablusgarpta Hürriyete Karşı İsyân, **Bellekten**, Sayı 31, 1944, s. 387-401; Atatürk'ü Dinledim: Atatürk'ten Hatıralar ve O'nun Anıtkabri İçin Düşünceler, Tarihi Devlet Arşivini Anıtkabir'de Kuralım, **Bellekten**, Sayı 54, 1950, s. 159-169; Kumandanlar, Madunlardan Yüksek ve Alim Olmalıdırlar, **Bellekten**, Sayı 56, 1950, s. 507-514; Atatürk'ü Dinledim: Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları, **Bellekten**, Sayı 72, 1954, s. 429-439; Gazi Mustafa Kemal ve Kültür Meseleleri, **Bellekten**, Sayı 80, 1956, s. 557-563; Atatürk'ten Dinlediklerim, **Bellekten**, Sayı 85, 1958, s. 1-6; Atatürk'ten Dinlediklerim I., Atatürk ve Demokrasi II., İnkılapçı Atatürk'ün Ekonomi Meseleleri Üzerindeki Düşünceleri, **Bellekten**, Sayı 89, 1959, s. 1-8; Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri Ve Atatürk'ün İnkılap Prensipleri, **Bellekten**, Sayı 128, 1968, s. 553-566; Ta Van'a Trenle Gidiyoruz, **Sümerbank Mecmuası**, Özel Sayı 41, Kasım 1964; Seçim Haklarımız, **Sümerbank Mecmuası**, Sayı 43, Ocak 1965; **Medenî Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları**, TTK, Ankara 1969; **Atatürk'ten Yazdıklarım**, 1000 Temel Eser, No. 55, MEB, İstanbul 1971, 123-124 s.

30. Ord. Prof. Enver Ziya Karal

"... Atatürk'e gelinceye kadar, memleket içinde ve dışında Türk milletinin demokratik vasıflardan mahrum bulunduğunu ve bu sebeple demokratik bir idare kuramayacağını iddia edenler olmuştur. Atatürk bu iddiaya karşı: **'Türklerin ruhen demokrat doğmuş bir millet olduğuna ve hatta dünya üzerinde yaşamış ve yaşayan milletler arasında ruhen demokrat doğan yegane millet olduğuna kanıdır.'**⁵⁴

Kanaati bu olunca, Türkiye Cumhuriyetinde siyasi partilerin bulunmasını zaruri görür. Ancak, partiden maksat, memleketi ikiye ayırmak, sınıf menfaatini sağlamak olmayıp, halkın bütününe refaha ulaştırmak olduğunu da, şu suretle ifade eder: "Partiden maksat millet evladından bir kısmına, ahali sınıflarından bazılarına, diğer evlat ve sınıfların zararına menfaat sağlamak değildir. Belki bunlardan ayrı ve hariç olmayıp, halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve müttekit bir suretle müşterek ve umumi, hakiki refaha isal için faaliyete girmektir."⁵⁵

"... Atatürk devlet idaresinde iktidar ve muhalefet münasebetlerine de temas ederek muhalefetin saygıdeğer olduğunu kaydeder. Çünkü muhalefetin de bir tettebbu ve içtihad neticesi olduğuna inanır."⁵⁶

31. Ord. Prof. Reşat Kaynar

"... Atatürkçülük halkçidir, demokratiktir, sosyaldır

-
54. Enver Ziya Karal, **Atatürk'ten Düşünceler**, TTK Basımevi, Ankara 1956, s. 140; Ayrıca bk. **Atatürkçülük Nedir?**, s. 90-95; Atatürk Siyaset Ahlakı ve Siyasi Partiler, **Türk Dili**, Sayı 122, Kasım 1961.
  55. Enver Ziya Karal, **Atatürk'ten Düşünceler**, s. 120.
  56. Enver Ziya Karal, y.a.g.e., s. 153; Ayrıca bk. Atatürk Ve Tarih, **Türk Dili**, Sayı 170, Kasım 1965; Atatürk'ü Anlamak, **Atatürk'e Saygı**, TDK, Ankara 1969, s. 102-114; Atatürk'ü Hatırlamak, **Türk Dili**, Sayı 194, Kasım 1967; İnsan Olarak Atatürk, **Türk Dili**, Kasım 1968; **Atatürk** (Salih Omurtak, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir ile beraber) 1000 Temel Eser, No. 25, MEB, İstanbul 1970, 308 16 s.

ve barışçıdır. Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için, sadece siyasal düzeyde ve üst yapıda kalmayarak, sosyal ve ekonomik alt yapıya yönelme ve bu yapıda halkı, halk için halkın gücü ile kalkındırmayı amaçlar ve bunları da sınıf kavgalarına yol açmadan sosyal barışı gerçekleştirmek için, devletin, yapıcı, planlayıcı, düzenleyici ve emredici rolünü ön planda tutmayı ve böylece az gelişmiş bir sosyal yapıdan kurtulmayı amaç sayar.

Atatürkçülük müsbet ilme ve hür duyguya dayanır. Sanat ve bilim dallarında, **bu yurdun gerçeklerine** ve ihtiyaçlarına göre yaratıcı gücü harekete geçirir. Bunu, laik, akılcı, hür bir düşünüşte, müsbet ilme ve hür duyguya dayanarak gerçekleştirir. Yalnız bu kaynaklara başvurarak araştırma ve denemelerini sürdürür.

Atatürkçülük dinamiktir. Yukarıdaki açıklamalarda belirtilen Atatürkçülük, sadece, fikir planında da kalmayarak, yenilik ve gelişme düşmanı tutucularla savaşımayı emreder. Bu bakımdan antiemperyalist, anti-kolonyalist, laik, ilerletici ve yürüyüş halinde bulunan, dinamik, sürekli, bir kalkınma ve hareket sistemidir.⁵⁷

32. Doç. Dr. Ahmet Mumcu

“... Ulusal Kurtuluş Savaşı bittikten ve Cumhuriyet kurulduktan sonra, Türkiye uzun bir süre, tek parti rejimi içinde yaşamıştır. 1924 yılında, kısa bir süre çalıştıktan sonra kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın devrimler için ne derece büyük bir tehlike gös-

-
57. Reşat Kaynar, **Yakın Tarihimizin Işığı Altında, Atatürkçülük Üzerine Bir İnceleme Denemesi**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Türkiye Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1973, s. 4; Ayrıca bk. Atatürkçülük ve Din Adamı, **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1963; **Atatürkçülük Nedir?**, s. 188-194; Yukarıda 32 Numaralı dipnotunda belirtilen Forum.
  58. Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, 3. bs., AÜHF, Ankara 1974; s. 151.
  59. Ahmet Mumcu, a.g.e., s. 152.

terdiği anlaşılmıştır. Bu tarihten sonra, 1930 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi, yurttaki tek siyasal kuruluş olarak kalmıştır.

Ancak, devrimi yürüten Kadro, özellikle Atatürk ve İsmet Paşa, tek partinin sakıncalarını biliyorlardı. Onlar, yalnız devrimleri hızla ve tehlikesizce yürütebilmek için Takrir-i Sukun Kanunu'na dayanarak, Terakkiperler Cumhuriyet Fırkası'nı kapattırmışlardı. Parlamento içinde dürüst ve çalışkan bir muhalefetin bulunmasını rejim için zorunlu görüyorlardı. Gerçekten, bütün devlet hizmetlerinin CHP kanalıyla yürütülmesi ve onun karşısında, yapılan işlerin eleştirisini sağlayacak bir siyasal kuruluşun bulunmaması, denetim yönetimini etkisiz bırakıyordu.⁵⁸

1930 yılında, belli başlı devrimlerin bir bölümü tamamlanmıştı. Halk huzur ve güven içinde bulunuyordu. Ancak, 1929 yılında ABD'de çıkan ve kısa bir sürede bütün dünyayı saran büyük iktisadi bunalım, yurdumuza da sıçramıştı. En modern ve kalkınmış ülkelerde bile, büyük bir enflasyon ve işsizlik başlamıştı. Bağımsızlık savaşını başarı ile bitirip ulusal iktisadi kalkınmayı yoluna sokmak üzere olan devrim hükümeti, yaptığı hamleleri duraklatmak zorunda kalmıştı. İhracatımız azalmış, bu nedenle yeni sanayi kuruluşları açmak imkânı kısıtlanmıştı. Ayrıca, büyük bir demiryolu yapımı işine girilmesi bu sıralara rastlamıştı. Dünya iktisadi bunalımı bu nedenle Türkiye'yi de durgunluğa sürükledi. Halk, durumundan yakınmağa başladı.

Atatürk ve arkadaşları, hükümetin izlediği iktisat siyasetini eleştirip, daha doğru bir yöne sokabilecek ikinci bir siyasal partinin gerekliliğine inandılar. Bu gerçekleşirse, meclis içi ve dışı denetim daha da ciddileşecek, halkın dilekleri üst kadroya daha olumlu biçimde ulaşacaktı.⁵⁹

---

58. Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, 3. bs., AÜHF, Ankara 1974, s. 151.

59. Ahmet Mumcu, a.g.e., s. 152.

Atatürk, bu güç işi, yakın arkadaşı, o sırada Paris Büyükelçisi bulunan Ali Fethi (Okyar) Bey'e verdi. Fethi Bey özellikle liberalizm taraftarı idi... Fethi Bey 12 Ağustos 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu... Atatürk pek çok arkadaşını bu partiye girmek için teşvik ediyordu. Ancak, işler, umulduğu gibi yürümedi. Laiklik ilkesini daha hâlâ benimsemeyen gerici tutucular, bu partiye dolmaya başladılar. Fethi Beyin çabalarına rağmen bu gidişe engel olunamıyordu. Özellikle Ege Bölgesindeki merkezlerde, parti örgütü gericilerin eline geçmişti. Bir aralık Atatürk'ün resimlerinin yırtılması gibi olaylar bile görüldü... Sonunda Ali Fethi Bey, 18 Aralık 1930'da partisini kapatmak zorunda kaldı.

Atatürk'ün ölümüne değin, halkı demokratik bir eğitime Buyruk tutma yolundaki etkinlik eksilmedi. Tek partili sistem içinde örneğin, Faşist İtalya ve Almanya'da olduğu gibi, asla koyu bir, 'parti diktatörlüğü'ne gidilmedi. Atatürk, bu konularda kendisine verilen fikirlerle hiç rağbet etmemiş, gerçek demokratik rejimin kurulmasını her zaman özlemiştir. CHP içindeki etkinlik türlü yollarla halkı, gerçek demokrasiye götürmek yolunda gelişmiş sayılabilir."⁶⁰

33. Prof. Dr. Kemal Karpaz

"... Şu gerçek inkâr edilemez ki, Atatürk bütün hayatı boyunca diğer tek parti sistemlerinde olduğu gibi belli bir teoriyi dogmatik olarak tatbik etmekten çok halk arasında yaşayan görüşleri bulmaya ve parti programına sokmaya çalıştı. **Bu amaçla Halk Partisi programı partinin temsil ettiği farzedilen bütün sosyal grupların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yavaş yavaş genişletildi.** Gerçekten Halk Partisinin 1923 seçimlerine girdiği ilk programında sadece 9 temel prensip vardı. Bu prensipler, Türk milletinin tek temsilcisi olarak Millet Meclisinin otoritesini kurmak amacını güdüyordu. 1927'deki parti kurultayı, Partiyi,

---

60. Ahmet Mumcu, a.g.e., s. 153.

Cumhuriyetçi, Milliyetçi ve Halkçı olarak tanımlayarak daha teferruatlı bir program çizdi. Nihayet 10 Mayıs 1931 Kurultayı genel olarak Kemalizm diye bilinen ve daha sonra 1937'de Anayasanın 2. maddesini teşkil eden 6 prensibi kabul etti. Cumhuriyetçilik Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, İnkılapçılık."⁶¹

"1923'ten 1945'e kadar, Türkiye'de bütün reformlara ve siyasi hareketlere Halk Partisi önyak olmuştu. Halk Partisi kendini bütün milletin temsilcisi sayıyordu. Parti, Kemalist inkılabın temsilcisi sıfatıyla her yerde yerli eşrafın yetkilerini devraldı. Zamanında, hükümet ve devlet ve parti öylesine aynı hüviyete bürünmüşlerdi ki, ulaşılan başarıları veya bunlara yöneltilen tenkitleri partiden ayırmak imkânsız hale gelmiştir. Partinin bu durumunu en iyi milli bayramlarda kullanılan şu slogan gösteriyordu: **'Tek Parti, Tek Şef, Tek Millet'**"⁶²

"... Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük şahsiyeti bu bölümde anlatılamaz. Henüz onun toplumsal, iktisadi, kültürel problemler üzerindeki temel fikirlerini gösterecek çalışmalar yapılmamıştır. O'nun vatandaşa olan inancını, Türk halkına şerefli bir hayat sağlayan çabalarını gösteren etraflı bir inceleme yoktur. Atatürk'ün halka olan inancı reformların bekasını sağladı. Atatürk ilk Büyük Millet Meclisinde, mutaassıplarla sosyalistleri, toprak ağalarıyla aşiret reislerini ikna yolu ile birleştirebilen, ortak gayeler için elbirliği yapmalarını sağlayan, mahir bir liderdi. Atatürk isteseydi, memleketteki itibarı sayesinde, kolayca padişah olabilirdi. Fakat **seçime dayanan** bir Cumhurbaşkanı kalmayı tercih etti. **Memleket işlerinin gerçekten tek hakımı, o idi. Fakat Türkiye'de bir daha kimsenin diktatör olmaması için diktatör olmuştu.**" (Levis, Yakın Gelişmeler, s. 331)⁶³

---

61. Kemal Karpat, **Türk Demokrasisi Tarihi, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Temeller**, İstanbul 1967, s. 334.

62. Kemal Karpat, a.g.e., s. 334.

63. Kemal Karpat, a.g.e., s. 333-334.

34 Prof. Dr. Niyazi Berkes

"... Din, devlet, dil, yazı ve tarih alanlarında Atatürk'ün önderlik etkisiyle, gerçekleştirilebilen atılımlar, gerçekte, uygarlık değişimi için gerekli olan düşün ve görüş özgürlüklerinin kapılarının açılışını gösterir... Gerici gidişlere karşı korunmanın güvencelerinden biri, tarihle bilinçli ve objektif bir bağ kurulmasıdır. Atatürk'ün bu yolu da açmış olması tesadüf değildir."⁶⁴

"... Kemalizmin sıkı bir şekilde, birbiri içine geçmiş üç önemli halkası vardır,

a) Ulusal bağımsızlık,

b) Egemenliğin halkın kalkınmasına yarayacak yönde olması,

c) Bunun devrimci atılımlarla gerçekleştirilmesi Mustafa Kemal'in ölümünden sonra bu ilkeler arasındaki bağ koptu ve bu ilkelerden taviz verildi. 'Tanzimat, Abdülhamit, Menderes' ve bu 'Batı Medeniyetçiliği' anlayışlarının Batıcılığı, bu üç halkalı Batıcılık anlayışına ters düşer."⁶⁵

35. Prof. Dr. Cahit Tanyol

"... Geçenlerde Yön Dergisinin Atatürk ilkeleri üzerinde yaptığı bir 'Açık Oturum'da en çok söz konusu olan halkçılık ve devletçilik oldu. Doğrusunu söylemek gerekirse, diğer ilkeler bu iki kavramın bir nevi tamamlayıcı unsuru olarak görülüyor. Oturumda Sayın Cevat Dursunoğlu, halkçılıktan, halk idaresi, demokrasi manasını çıkardı. Oturuma iştirak edenlerden bir kısmı, kendim de dahil, bu fikre iştirak etmedim. Çünkü Atatürk ilkelerindeki 'halkçılık' politik değil, sosyal bir yönüdü. Atatürk, halk iradesi ve halk idaresini, Anayasanın,

64. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 488-489.

65. Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, s. 279-280; Ayrıca bk. *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?*, 2. bs., İstanbul 1965, s. 83-179; *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Yön Yayınları, İstanbul 1965, s. 141-202.

'Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir', düsturunda açık ve seçik olarak formüle etmişti. Bu formülde de önemli olan, hakimiyetin hangi şartlar ve hangi prensipler altında kayıtsız, şartsız, milletin olacağını araştırmak vardı. Biz araştırmak zahmetine girmedik. Aktarmak kolaylığını seçtik.

'Halkçılık' kavramına tamamıyla sosyal bir anlam verdiğimiz zaman milliyetçilik prensibi lüzumsuz kalır. Çünkü milliyetçilik, halkçılığın, içinde bir unsurdur. Hatta, halkçılığın, ta kendisidir. Halkın dışında, halkı düşünmeyen, halkın faydasını korumayan hiçbir kavram milliyetçiliğe giremez."⁶⁶

"... Kemalist doktrin milli bir sosyalizmdir. Bu kanıyı Mahmut Esat Bozkurt'un **Atatürk İhtilali** isimli kitabından çıkarmak mümkündür. Mahmut Esat Bozkurt'un bu eseri, günümüz için iki bakımdan önemlidir. Birincisi kitaptaki fikir ve görüşlerin Atatürk'ün tasvibinden geçmiş olmasıdır. Yazarın çeşitli politik doktrinler karşısında almış olduğu namuslu ve özgür davranış, **Türk devrimlerine temel** aranırken, yasak fikir bölgelerinin asla sözkonusu olamayacağını açığa vurmaktadır. İnsan düşüncesi gerilik dışındaki bütün fikirlere, özellikle komünizme ve onun tartışılmasına, Atatürk devrimleriyle rahatça kıyaslanmasına açık bulunmaktadır. Kitabı okurken her çeşit fikir özgürlüğünün, hiçbir kaygı, hiçbir korku, hiçbir engel ile sınırlanmadığını görüyoruz. Tam tersine kitabın, genel havası fikir özgürlüğünü teşvik ediyor... Eserin ikinci yanı, Türkiye Cumhuriyetinin ve onun devrimlerinin objektif ve bilimsel her türlü eleştiriyeye açık olmasıdır."⁶⁷

36. Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil

"... Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından hazırla-

-
66. Cahit Tanyol, Atatürk İlkeleri, Cumhuriyet, 10 Kasım 1962; Ayrıca bk. **Atatürkçülük Nedir?**, a.g.e., s. 166-171; Mahmut Esat Bozkurt'un, **Atatürk İhtilali** kitabının ikinci yayınlanışında (Altın Kitaplar, İstanbul 1967) yazılan Önsöz, 1-16.
67. Cahit Tanyol, Yukarıda sözü edilen kitaba yazılan Önsöz, s. 4.

narak 1931 yılında yayımlanan ve Atatürk tarafından da önceden görüldüğüne şüphe etmediğimiz 'Tarih' kitabında, '... yabancı müelliflerin (Kemalizm) dedikleri, Türk İnkılap hareketinin temel prensipleri...' Yani 6 ok sözkonusu edilmiştir. (Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul 1931, s. 187) Görüldüğü gibi bir yandan Kemalizm, Türk inkılabı olmakta, bir yandan da bu devrim hareketinin çoğul temeli olan ilkeleri işaret edilmektedir.

Tekin Alp'in Atatürk'ün sağlığında yayımlanan, 'Kemalizm' adlı kitabı da, Atatürk'ün 1928 yılındaki yorumuna ve anlayışına uygun bir açıklama getirmektedir. 'Parti programında yazılı olan inkılap kelimesinin daima (revolution) tabiriyle tercüme edildiği doğrudur. Üniversitede İnkılap dersleri veren dört profesör de, bu kelimeyi (revolution) mukabili ile tercüme etmişler ve bu hususta uzun tarifler yapmışlar, pek çok izahat vermişlerdir. Fakat, kelimelerin her zaman sabit ve değişmez mana taşımadığını unutmamalıdır. Kelimelerin manası da zamanla değişir, tekamül eder' diyen Tekin Alp, (Kemalizm, İstanbul 1936 s. 336-337) fikrini şöyle geliştirmektedir: 'Yabancı bir dilde inkılap kelimesinin yeni manasını bir dereceye kadar ifade edebilen bir formülün mutlaka bulunması icabediyorsa, bunu belki radikalizm tabiriyle göstermek kabil olur... **Türk radikalizminin manası şudur: (Kabil olduğu kadar sûratle, yolda durmayarak ve zamanı dev adımlarıyla aşarak hareket etmek)...** Hülasa etmek için diyeceğiz ki, parti programında daima görünen, inkılap sembolü, fiilden ziyade, zihniyete, ruha, metoda taalluk eder.' (a.g.e., s. 338-340) Tekin Alp'in ortaya atıldığı zaman, 'basbayağı ihtilal manasını' taşıdığını söylediği İnkılap kelimesini günümüzde, 'devrim' sözcüğüyle karşılayabiliriz."⁶⁸

68. Cavit Orhan Tütengil, Atatürk'ün Devrim Anlayışı ve Türk Devrimi, Atatürk Ve Devrim, Atatürkçü Düşünce Üzerinde Denemeler, TTK Basımevi, Ankara 1973, s. 64-65; Ayrıca bk. Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak, Cumhuriyet, 11 Kasım 1964; Ulusal Eğitimin Atatürkçü İlkeleri, Türk Dili, Sayı 254, Kasım 1972, s. 188 vd.;

37. Prof. Dr. Tarık Özbilgen

" ... Atatürkçülük hareketi, temelde milliyetçi bir akımdır. Nitekim milliyetçilik Atatürk tarafından kurulan CHP'nin 6 okundan birini teşkil etmiş ve daha sonra da diğer beş okla birlikte anayasanın metnine aktarılmıştır. İşte batılılaşma bu temel prensip ile çatışır karakterde görülmekte ve bu nedenle de Atatürkçülüğün kendi kendisi ile çelişme halinde olduğu öne sürülmektedir.

Söz konusu görüş yanlıları, ilk olarak nasyonalizm ile şövenizmi karıştırıyorlar. Nasyonalizm, altruist diyemesek bile, karşısında başka unsurların da varolduğunu gözden ayırmayan —deyim yerinde ise— meşru ve dürüst bir egoizme dayanır. Komşularını tedirgin etmeden yaşayan, onlarla karşılıklı fayda temeli yapıcı ilişkilere girişen, genellikle söylendiği gibi, 'iyi komşu' kimliğinde bir ulus anlayışına sahiptir. 'Yurtta barış, cihanda barış' prensibi ile Atatürkçülük, böyle bir milliyetçilik prensibini benimsemiştir.

Şövenizm, nasyonalizmi benimsemek şöyle dursun, onun tam tersi bir politik anlayış biçimidir. Bu itibardır ki, iki kavramı deyimlemek üzere nasyonalizm ve şövenizm gibi etimolojileri apayrı olan iki terim kullanılır.⁶⁹

İşte Atatürkçülük, nasyonalizm ile değil, fakat şövenizm ile çelişme halindedir. Şöven akım batılılaşma değil, uygarlaşma gereklidir, derken, bilinç altındaki bu gerekçeye dayanmaktadır. Bir zamanlar Türk'ün militer gücü önünde tir tir titreyen bir Batı da kim oluyor! Militer güçlülük endüstriyalizasyonu gerekli kılmaya bu patalojik düşünce, teknik resepsiyona da karşı çıkacaktır. Zira, primitif mantaliteyi temsil eden bütün anlayış biçimleri gibi, gerçek dışı, çalışma ve dürüst yaşa-

---

Cumhuriyet Türkiye'sinde Milli Eğitim, Cumhuriyet, 29 Ekim 1973 (50. Yıl Eki, s. 10); Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak, Varlık Yayınları, İstanbul 1975, s. 16-21.

69. Tarık Özbilgen, Batılılaşma Problemi Üzerine Bir Uygulamalı Sosyoloji Denemesi, İÜHFD, Cilt 34, Sayı 1-4, 1969, s. 449.

ma düşmanı, bir terimle mizoneisttir. İşin özülünecek yanı ulusal tarihimizde hemen daima bu patalojik düşünce tarzının egemen olmuş ve ulusu felakete sürüklemiş bulunmasıdır. Uygarlaşmayı engelleyen, nedenlerin temelinde hep bu patalojik düşünce yer almaktadır. Nitekim, Atatürk'te, 'Yurtta barış, cihanda barış' ve 'Misak-ı milli sınırları' prensipleri ile bu patalojik düşünceye kesin bir son vermenin gerektiğini ortaya koymuştur. Atatürk, anlamıştır ki, hele az gelişmiş ülkelerde, bugün, şövenizmin hiçbir olumlu fonksiyonu yoktur. Geri kalmış ülkelerin yapacağı iş başkalarını sömürmek hayaline kapılmak değil, fakat başkaları tarafından sömürülmemeye çalışmaktır. Ve bunda başarı sağlamanın yolu da, batılılaşmadan geçmektedir."⁷⁰

38. Prof. Dr. Pertev Nalli Boratav

"... Özü gelenekçiliğe karşı olan Kemalist reformlar yeni kuşaklarla, onların geçmişleri arasında tam bir kopukluk yarattıkları için çoğu zaman eleştiriye uğramışlardır. Oysa, Kemalizmin kültürel programı, insan bilimlerine, tarih, filoloji, etnoloji bilimlerine o güne dek tanımadıkları bir atılım kazandırmıştır. Bunlar Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'dur. Atatürk ölümünde, bu kurumlara, kişisel servetinin hemen tümünü bağışlamıştır.

Meslekten asker olan Atatürk'ün politikacı kişiliği çizmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal üniformalarından her tedirginlik duyduğunda siyasal işlevini görmek için general giysilerinden sıyrılmasını bilmiştir. Atatürk ey-

70. Tarık Özbilen, a.g.m., s. 450; Ayrıca bk. Sosyolojinin Verileri Açısından Sosyalizmin Meşruluk Sınırları, **İÜHFD**, Cilt 32, Sayı 1, 1966, s. 219-269; Hukuk ve Sosyal Hayat Bağlılığının Çeşitli Yönleri, **Sosyoloji Konferansları 1963-1964, Dördüncü Kitap**, İÜİF, İstanbul 1964, s. 93-102; İki Aktüel Sorun Üzerinde Anayasanın Sosyolojik Yorumu, **Mukayeseli Hukuk ve Araştırma Dergisi**, Sayı 5, İÜMHEY, İstanbul 1969, s. 7-39; Bir Sempozyumdan İzlenimler, **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1973; Milliyetçilik Üzerine, **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1975, (**Cumhuriyet**, 1976, s. 31-32); Bölücülükte Yanlışlık, **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1976.

lem adamıydı. Kuramcı değil. Ancak, olayların gösterdiği gelişme ona, bir bakıma yapısına aykırı olan devrimci ideoloji yapma görevini yüklemiştir. Kemalist devrimlerde teori eyleme önyak olmamış, eylemi izlemiştir. Reformlar önceden oluşturulup açıklanan bir programa göre değil de neredeyse ard arda tasarlanmış, uygulamaya konmuştur. Atatürk'ün yakın arkadaşlarının anılarından, biyograflarının yazılarından, Mustafa Kemal'in tasarılarını Meclis tartışmalarına sunmazdan önce, düşüncelerini nasıl kısıtlı bir çevre içinde ortaya attığına değinen birçok çarpıcı ayrıntılara rastlanır. Bazan sert bir hava içinde geçen bu tartışmalar, bir bakıma devrimci eğitim dersleri yerine geçmiştir. Atatürk'ün öğretilerinde yetişen aydınların yaptıkları olan Kemalist ideolojinin ilk sentezleri 1930'lardan sonra yayımlanmaya başlamıştır."⁷¹

39. Prof. Sadun Aren

"... Atatürk imtiyazsız sınıfsız bir toplum düzeni istiyor. Sosyalizmi bildiğinden de şüphe yok. Fakat, sadece terminolojiyi değiştirmekle kalmamış, imtiyazsız, sınıfsız bir toplum kurmanın icaplarını da yerine getirmemiş, eşrafın bertaraf edilmesi ve devletçiliğe yönelmek gibi..."⁷²

-
71. Pertev Naili Boratav, Kemalist Kültür Devrimi, **Yeni Ortam**, 29 Ekim 1973; Aynı yazı için bk. **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1973 (Ulusal Birliği Kuran Bir Kültür Devrimi) No: Le Monde gazetesindeki aynı yazıdan Türkçeye çevrilen bu yazının **Yeni Ortam** ve **Cumhuriyet** gazetesinde yayınlanan çevirileri arasında muhteva farkı vardır. Örneğin, **Yeni Ortam** gazetesindeki tercümede, Anadolu'daki Etnik Gruplar sayılırken Kürtlerin de adı geçmektedir. **Cumhuriyet** gazetesinde yayınlanan tercümede, yazının bu kısmı çıkarılmıştır.
72. Açık Oturum: Atatürk'ün Özlediği Türkiye'yi Kurabildik mi? Yöneten Doğan Avcıoğlu, Katılanlar: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cemal Hüsnü Taray, Sadun Aren, Cevat Dursunoğlu, Cahit Tanyol, Kemal Tahir, Şevket Süreyya Aydemir, **Yön**, Sayı 47, 7 Kasım 1962, Atatürk Özel Sayısı, s. 12-14.

40. Doç. Dr. Emre Kongar

"... Atatürk devrimlerinin birinci niteliği, 'devletçi-seçkinci' bir grup tarafından geniş halk kitlelerine tepeden inme bir biçimde uygulanmış olmalarıdır. Bu 'devletçi-seçkinci' grup Osmanlı geleneğinin bir ürünüydü. Ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ortada görülen tek toplumsal ve siyasal güçtü. Devrimlerin ikinci niteliği, Batı tipi bir toplum yaratmaya yönelmiş olmalarıydı. Başta bir deyişle bu devrimler Batıda görülen toplum modellerinden esinlenerek uygulanmaya konulmuşlardı. Üçüncü bir nitelikleri, hepsinin aynı anda topluma sunulmamış olmasıydı. Kemalist eylem zaman içinde geliştikçe, her bir devrim biçimlenmiş ve adım adım uygulamaya konulmuştu. Dördüncü bir nitelik, bütün devrimlerin temelinde, ana kavram kurumsal açıdan, 'halk egemenliği' ilkesinin yatmasıdır."⁷³

"... Mustafa Kemal geniş halk kitleleriyle aydınlar arasındaki uçurumu kapatmak istiyordu. Aslında 'halk egemenliğine' olan inancı, bu amacın altında yatan temel ilkeydi. Örnek alınan model, Batı tipi toplum yapısıydı. Fakat Mustafa Kemal, her türlü salt öykünmeciliğe karşıydı. Bu nedenle Batıdaki kurumları Türkiye'ye aktarmak yerine Batı uygarlığının temelinde yatan ilkeleri uygulamak istiyordu. Bunlar, ulusçuluk, ulusal bir ekonomi ve yaşam görüşü olarak, bilime dayalı pozitivist bir yaklaşımdı."⁷⁴

41. Doç. Dr. Özkan Tıkveş

"... Ayrıntıları ile incelenen anayasalarımızın birçok kuralı Atatürk devrimi ile ilgilidir. Bunlar devrimi hukuka bağlayan birer köprü başıdır. Bu kurallar aynı zamanda hukuka ve Atatürk devriminin amacına uygun bir yön çizmiş bulunuyor." (Atatürk ve Hukuk, *Milliyet*, 10 Kasım 1975)

73. Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Cem Yayınevi, İstanbul 1976, s. 106.

74. Emre Kongar, a.g.e., s. 107-108.

"... Atatürk, kuvvetler birliği nazariyesini savunurken ve buna dayanan Meclis hükümeti sisteminin kurulmasını isterken 'kuvvet' kavramıyla sadece yasama ve yürütmeyi kastetmekteydi. Büyük Millet Meclisine tevdi edilmesini zaruri addettiği şey münhasıran bu kuvvetti. Yargı bağımsızdı." (Atatürk ve Hukuk, **Milliyet**, 14 Kasım 1975)

"... Atatürk devriminin uygulanması geniş ölçüde, sosyal hayatı düzenleyen ve uyulması zorunlu, bağlayıcı kurallar demeti olan **Hukuka** dayanmıştır. Bu konuda, 'Batı hukuku ve uygulamaları' ön planda örnek olmuştur. Atatürk devrimi ile modern Türk hukuku (ve Anayasa metinleri) arasında yakın bir bağ vardır. Bu bağ **devrimin** geliştirilmesi ve korunması bakımından günümüzde devam etmektedir." (Atatürk ve Hukuk, **Milliyet**, 20 Kasım 1975; Ayrıca bk. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Hukukuna Giriş, **50. Yıl Armağanı, Cumhuriyet Döneminde Hukuk**, İÜHF, İstanbul 1973, s.191-204)

Tek parti döneminin, yani Büyük Şef (daha sonra Ebedi Şef) Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Milli Şef (Değişmez Genel Başkan) İsmet İnönü'nün, dönemi ile ilgili olarak söylenenleri bu şekilde özetleyebiliriz. Bu listeyi genişletmek her zaman mümkündür. Örneğin Prof. Dr. Nihat Erim,⁷⁵ Prof. Dr. Uğur Alacakaptan,⁷⁶ Prof. Dr. İlhan Akın,⁷⁷ Prof. Seha Meray,⁷⁸ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu,⁷⁹ Prof. Yusuf

75. Nihat Erim'le Bir Konuşma, **Yön**, Sayı 18, 18 Nisan 1962, s. 7; Erim, 1971'in Sonunda Durumu ve Sorunları Nasıl Görüyordu? (Abdi İpekçi ile yapılan konuşma) **Milliyet**, 1971, s. 33-40, s. 93 vd.

76. Kişi Dokunulmazlığı, Kişi Güvenliği, **Türkiye'de İnsan Hakları Semineri**, s. 73-81 ve 82-87.

77. **Temel Hak ve Özgürlükler**, 3. bs., İÜHF, İstanbul 1971, s. 143 vd.; Cumhuriyetin 50. Yılında Temel Hak ve Özgürlükler, **50. Yıl Armağanı, Cumhuriyet Döneminde Hukuk** (Mehmet Akat ile Beraber), İÜHF, İstanbul 1973, s. 21-52; **Kamu Hukuku, Devlet Doktorları, Temel Hak ve Özgürlükler**, İÜHF, İstanbul 1974, s. 377-422; **Türk Devrimi Tarihi**, İÜHF, İstanbul 1976, 154 s.

78. Sevinç Günü Ama, Düşünce Günü De, **Milliyet**, 29 Ekim 1973.

79. Devlet Adamı Atatürk, **Atatürkçülük Nedir?**, Hazırlayan Yaşar Na-

Hikmet Bayur,⁸⁰ Prof. Dr. Aytekin Ataay,⁸¹ Prof. Dr. Orhan Türkdoğan,⁸² Doç. Dr. Cevdet Gökalp,⁸³ Prof. Rifki Salım Burçak,⁸⁴ Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak,⁸⁵ Ord. Prof. Dr Suut Kemal Yetkin⁸⁶... gibi üniversite mensupları da yazılarında aşağı yukarı yukarıdakilere benzer fikir ve görüşleri tekrarlamaktadırlar.

Bunlardan başka zaman zaman Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı görevlerinde bulunan, İsmet İnönü,⁸⁷ Celal Bayar,⁸⁸ Başbakanlık görevlerinde bulunan Süleyman De-

- bi, Varlık Yayınları, İstanbul 1965, s. 195-211; **Kanunların Anayasa Uygunluğunun Kazal Murakabesi**, SBF, Ankara 1951; **Demokrasiye ve Diktatörlüğe Dair Makaleler** (Forum Dergisinde yayınlanan makalelerin kitap haline getirilmiş şekli), İstanbul 1957; **Millet Yolunda**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975.
80. Atatürk Üzerine Birkaç Düşünce, **Atatürkçülük Nedir?**, Hazırlayan Yaşar Nabi, Varlık Yayınları, İstanbul 1963, s. 221-226.
  81. Atatürk'ün Laiklik Anlayışı ve Medeni Kanun, **50. Yıl Armağanı, Cumhuriyetin 50. Yılında Hukuk**, İÜHF, İstanbul 1973, s. 191-204.
  82. Tepedeki Adam: Mustafa Kemal, **50. Yıl Armağanı, Genel Konular, Cilt II**, Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum 1974, s. 421-431; **Kemalist Modelde Fert ve Devlet İlişkileri**, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, Erzurum 1977.
  83. Kemal Atatürk'ün Türk Tarihindeki Yeri, Yahut Türk Tarihinde Atatürkler, **50. Yıl Armağanı, Genel Konular Cilt II**, Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum 1974, s. 25-36.
  84. Atatürk ve Aydınlarımız, **Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, Sayı 3, 1974, s. 1-7; Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, **Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, Sayı 5, 1976, s. 1-34.
  85. Atatürkçülük (Abdi İpekçi ile yapılan konuşma) Her Hafta Bir Sohbet, **Milliyet**, 12 Kasım 1973.
  86. Atatürk Devrimi ve Gençlik, **Türk Dili**, Sayı 74, 1 Kasım 1957; Ayrıca bk. **Bayraklaşan Atatürk**, Derleyen, Sami N. Özerdim, Varlık Yayınları, İstanbul 1963, s. 104-108.
  87. İsmet İnönü'nün konuşması için bk. **Ulus**, 16 Mayıs 1969, Ayrıca bk. Devlet Kurucusu Atatürk, **Atatürk Konferansları III**, 1969, TTK, Ankara 1970, s. 1-16.
  88. **Hürriyet**, 29 Haziran 1969, "Başvekilim Adnan Menderes" başlığı altında, İsmet Bozdağ ile yapılan konuşma. Celal Bayar'ın bu ko-

mirel,⁸⁹ Bülent Ecevit,⁹⁰ Prof. Dr. Nihat Erim gibi politikacılar da birbirine tıpatıp benzeyen ifadelerle tek parti döneminin özelliklerini anlatmaya çalışmaktadırlar. Bu dönemde, aynı profesörlerin ifadelerine benzeyen ifadelerle, "hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu", bu dönemin demokraskiye geçiş için önemli bir aşama olduğu vs. gibi konular üzerinde, çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda, çeşitli vestlelerle durmuşlardır.

Bütün bunların dışında, Şevket Süreyya Aydemir,⁹¹ Doğan Avcıoğlu,⁹² İlhan Selçuk,⁹³ İlhami Soysal,⁹⁴ İsmail Cem,⁹⁵ Mahmut Goloğlu,⁹⁶ Metin Toker,⁹⁷ Rasih Nuri İle-

---

nuşmaları kitap haline de getirilmiştir. **Başvekilim Adnan Menderes**, Derleyen İsmet Bozdağ, İstanbul (Tarihsiz), s. 9-17.

89. **1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru**, Doğu Matbaası, Ankara 1973, 407 s.; **1973'e Bakarken**, Atak Matbaası, Ankara (tarihsiz) s. 251; **Büyük Türkiye**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1974.
90. **Ortanın Solu**, 3. bs., Kim Yayınları, Ankara 1966, 120 s.; **Bu Düzen Değişmeildir**, Ankara 1968, 232 s.; **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1969, 125 s.
91. **Tek Adam: Mustafa Kemal 1922-1938, Cilt 3**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965, 577 s.; **İkinci Adam: İsmet İnönü, Birinci Cilt**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1966, 488 s.; **İkinci Adam Cilt II**, İstanbul 1967, 493 s.
92. **Türkiye'nin Düzeni Dün Bugün Yarın Cilt I, Cilt II**, Cem Yayınevi, İstanbul 1974, 1232 s.; **Millî Kurtuluş Tarihi Cilt I, Cilt II, Cilt III**, İstanbul 1974, 1760 s.
93. **Mustafa Kemal'in Altın Saati**, Kıtâş Yayınları, İstanbul 1969, 283 s.; **Yeni Krallar, Yeni Soytarılar**, 2. bs. Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1976, 319 s.
94. **Sıfıra Sıfır Elde Sıfır**, Kıtâş Yayınları, İstanbul 1969, 280 s.; **Günün İçinden**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, 395 s.
95. **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 4. bs., Cem Yayınevi, İstanbul 1974, 576 s.
96. **Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, Başnur Matbaası, 1972 Ankara, 326 s.; **Tek Partili Cumhuriyet**, Kalite Matbaası, Ankara 1974, 355 s.; **Millî Şef Dönemi**, (1939-1945), Kalite Matbaası, Ankara 1974, 423 s.
97. **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1970, 350 s.

ri,⁹⁸ Hasan İzzettin Dinamo,⁹⁹ Enver Kartekin,¹⁰⁰ Yıldız Ser-
tel,¹⁰¹ Ali Gevgülli,¹⁰² Çetin Altan,¹⁰³ Nadir Nadi,¹⁰⁴ Çetin
Yetkin,¹⁰⁵ Mustafa Coşturoğlu,¹⁰⁶ Ceyhun Atuf Kansu,
Mehmet Salipoğlu, Anıl Çeçen, Kadri Kaplan, Sami N. Özer-
dim, Rauf İnan,¹⁰⁷ Falih Rıfki Atay,¹⁰⁸ Cevat Dursunoğ-

98. **Atatürk ve Komünizm**, Anadolu Yayınları, İstanbul 1970, 388 s.; **Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik**, Anadolu Ya-
yınları, İstanbul 1976, 144 s.
99. **Kutsal Barış**, May Yayınları, Cilt 4, 5, 6, 7.
100. **Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi**, Sinan Yayınları,
İstanbul 1973, 336 s.
101. **Türkiye'de İlerici Akımlar**, Ant Yayınları, İstanbul 1969, 416 s.
102. Türk Toplumunu Gelişme Evreleri ve Yarın, I. Kemalizmin Önüne
Cumhuriyetle Gelen Tarihsel İkilik, **Milliyet**, 30 Ekim 1973; II. Ke-
malist İktisat Felsefesi, **Milliyet**, 31 Ekim 1973; III. Yeni Türk Top-
lumunu Nasıl Oluşturdu?, **Milliyet**, 1 Kasım 1973; IV. Hangi Yol, Zorlama
mı İnandırma mı?, **Milliyet**, 2 Kasım 1973; V. Dışa Bağımlılık Nasıl
Azaltılacak?, **Milliyet**, 3 Kasım 1973; VI. Minarelerin Altındaki Yeni
Dünya, **Milliyet**, 4 Kasım 1973; Ayrıca bk. Yukarıda 4 ve 32 nume-
ralı dipnotlarında sözü edilen Forumlar.
103. **Atatürk'ün Sosyal Görüşleri**, 2. bs., Dönem Yayınları, İstanbul
1965, 89 s.; **Suçlanan Yazılar**, 2. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara 1974,
337 s.; **Geçip Giderken**, Gün Yayınları, İstanbul 1968, 288 s.
104. **Perde Aralığından**, 2. bs., Cumhuriyet Yayınları, İstanbul (1965),
311 s.; **27 Mayıs'tan 12 Mart'a** (Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velide-
oğlu'nun Önsözü ile), Sinan Yayınları, İstanbul 1972, 549 s.; **Sil
Baştan**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, 277 s.
105. **Etnik ve Toplumsal Yönleriyle Türk Halk Hareketleri ve Dev-
rimler**, Cilt 2, May Yayınları, İstanbul 1974, 383 s.
106. **Sosyal Şizofreni ve Atatürkçülük Üzerindeki Baskısı**, Arı Mat-
baası, Ankara 1974, 342 s.
107. İsimleri belirtilen 6 yazarın bu konulardaki yazıları için bk. **Kemalist
Devrim Üzerine Denemeler, Teori ve Uygulama**, Ankara 1971,
48 s.; **Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler Gönülümüz Ata-
türkçülük Ülküsüyle Dolu ve Yolumuz Kemalist Devrim Yolu**,
Ankara 1971, s. 48; **Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler I.**
Atatürk ve Toprak, Ankara 1972, 112 s.; **2. Atatürk ve Gençlik**,
Ankara 1972, 118 s.; **3. Atatürk ve Devrim**, Ankara 1973, 27 s.; **4.**
Atatürk ve Cumhuriyet, Ankara 1973, 95 s.; **5. Atatürk ve Hal-
kevleri**, Ankara 1974, 268 s. Bu kitaplar, **Halkevleri Atatürk Ens-
titüsü** tarafından yayınlanmıştır.
108. **Çankaya Atatürk Devri Hatıraları**, 1918-1938, Cilt I, II, Dünya Ya-

lu,¹⁰⁹ Yakub Kadri Karaosmanoğlu,¹¹⁰ Cemal Hüsnü Taray,¹¹¹ Yaşar Nabi Nayır,¹¹² Abdi İpekçi,¹¹³ Turhan Tokgöz,¹¹⁴ Vedat Günyol,¹¹⁵ İsmail Hakkı Tikişel,¹¹⁶ Osman Akol,¹¹⁷ Yaşar Aysev,¹¹⁸ Ahmet Kabaklı,¹¹⁹ Mahmut Tali Öngören,¹²⁰ Tekin Erer,¹²¹ İlhan Tomanbay,¹²² Melih Cevdet Anday,¹²³ Oktay Akbal,¹²⁴ Samim Kocagöz,¹²⁵ Sabahattin Selek¹²⁶... gibi yazarlar aşağı yukarı benzer konuları, birbirine benzer ifadelerle çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda, çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir.

yınları, İstanbul 1953, 688 s.; **Çankaya**, 1881-1938, 2. bs., İstanbul 1968, 886 s.

109. Bk. Dipnot 72; Ayrıca bk. Hatıralar, **Yön**, Sayı 47, 2 Kasım 1962, Atatürk Özel Sayısı, s. 15-16.
110. Bk. Dipnotu 72.
111. Bk. Dipnotu 72.
112. **Atatürkçülük Nedir?**, Varlık Yayınları, İstanbul 1963, s. 238-292.
113. Ellinci Yılın Durum Mühakemesi, 1. Atatürk'ün Koyduğu Hedefe Yaklaşan Sağlam Adımlar, **Milliyet**, 29 Ekim 1973; 2. Umut Verici ve Düşündürücü Karşılaştırmalar, **Milliyet**, 30 Ekim 1973.
114. Halkçılığın Hikayesi, I. Kuvayı Milliye Devri, **Yön**, Sayı 24, 30 Mayıs 1962, s. 15; II. Mustafa Kemal ve Halk Partisi Devri, **Yön**, Sayı 25, 6 Haziran 1962, s. 17.
115. **Devlet İnsan mı?**, 2. bs., Çan Yayınları, İstanbul 1975, 236 s.
116. Cumhuriyetin 50. Yılı (Abdi İpekçi ile Konuşma), Her Hafta Bir Sohbet, **Milliyet**, 29 Ekim 1973.
117. Cumhuriyetin Oluşum Doğrultusu, **Yeni Halkçı**, 4 Ekim 1973; Yazı Devrimi, **Yeni Halkçı**, 8 Kasım 1973.
118. Atatürkçülüğün Çağdaş Yorumu, **Barış**, 30 Kasım 1973.
119. 50. Yıl Sevinci, **Tercüman**, 28 Ekim 1973.
120. Ne Mutlu Türküm Diyene, **Yeni Halkçı**, 11 Kasım 1973.
121. **Yassı Ada ve Sonrası**, İki cilt birarada, Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul 1965, 668 s.
122. Gelişme Motoru Atatürk, **Yeni Halkçı**, 12 Kasım 1973.
123. Atatürk'ü Yorumlamak, Atatürkçülük Nedir? a.g.e, s. 240-246
124. Meydan Onlara Kaldı, **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1976.
125. Parsellenen Dünya, **Sosyalist Yol**, Sayı 7-8, Ocak-Şubat 1976, s. 39-42.
126. İnönü (Abdi İpekçi ile Yapılan Konuşma), **Milliyet**, 31 Aralık 1973.

Yukarıdaki bütün alıntılarının ve belirtilen öteki kaynakların ortak bir özeti şu şekilde ifade edilebilir: Tek parti döneminde "halk egemenliği" prensibine kesinlikle itibar edilmiştir. "Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ilkesine her zaman hürmet gösterilmiş ve gerekleri yerine getirilmiştir. Seçimler iki derecelidir fakat her zaman serbest olarak yapılmıştır. Vatandaşlar oylarını hiçbir baskı ile karşılaşmadan kullanmışlardır. Hükümetlerin bütün ekonomik kararları, politik, ideolojik, hukuki bütün tasarrufları halka dönüktür, halk yararınadır. Türkiye'deki tek parti, Prof. Duverger'in ifade ettiği gibi, çok partili demokratik düzene geçişi hazırlayan bir sistemdir. Bu bakımdan aynı dönemlerde Avrupa'da görülen öteki tek parti sistemlerinden ayrılır. Örneğin Türkiye'de tek parti hiçbir zaman hükümetin önüne geçmemiştir. Mustafa Kemal demokrasi taraftarıydı. Klasik demokrasi ilkelerine bağlıydı. Hukuk devleti anlayışına inanıyordu.

Bu bilgiler olgulardan kopuktur. Bunun için bilimsel değildir. Bu bilgiler geçmişin, bugünkü resmi ideolojiye göre değerlendirilmesidir. Olgulardan kopukluğu bundan ileri gelmektedir. Türkiye'deki tek parti düzenine temel olan ve ona hukukilik veren ana metin, temel yasa Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tüzüğüdür. Bu tüzük tek parti düzenine temel şeklini verdiği gibi, resmi ideolojinin kitlelere nasıl kabul ettirileceğini, nasıl yaygınlaştırılacağını göstermesi bakımından da önemlidir. Resmi ideolojiyi biçimlendiren metin ise CHF'nin programıdır. Bu tüzük bilinmeden, Türkiye'deki tek parti döneminin temel niteliğini kavramak mümkün değildir. Çünkü, bu Türk Anayasasının çok üstünde duran bir yasadır. Adı "tüzük" olmasına rağmen işlevi ve bağlayıcılığı ondan çok daha fazladır.

II. BÖLÜM

II. OLGU IV. CUMHURİYET HALK FIRKASI'NIN (CHF) TÜZÜĞÜ¹

1. Fıllı Durum Yaratılmasından Önceki Durum

CHF, şeklen 9 Eylül 1923'te kurulmuştur. Kurucuları, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunun üyeleridir. Yani Büyük Millet Meclisinde savaş sırasında teşekkül eden Birinci Grubun üyeleridir. İkinci Grup ise muhalefet grubu olup daha sonra, Terakkiperver Fırka'yı kuracaklardır.

Büyük Millet Meclisi, 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararı aldı. Bu sırada, Gazi Mustafa Kemal Halk Fırkası fikrini ortaya attı. Gazi Mustafa Kemal o sıralar Büyük Millet Meclisi'nin başkanı idi. Aynı zamanda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de başkanı idi. Seçimler, Haziran ve Temmuz aylarında çeşitli yerlerde, çeşitli tarihlerde yapıldı. Bu olguya kabaca bile olsa, **seçim**, demek mümkündür. Çünkü çeşitli gruplar katılmışlardır. Seçimlerde çeşitli fikir akımları temsil edilmiştir. Örneğin, mahalli adaylar ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gösterdiği adaylar arasında çetin mücadeleler olmuştur. Bu mücadeleler sırasında, vilayetlerde, umumun arzusunu telif edecek çarelere başvurulmuş adaylar böyle tespit edilmiştir.

---

1. Olgı I için bk. **Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama I, Kürtlerin Mecburi İskânı**, s. 110-205; Olgı II için bk. **Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama 2, Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, s. 18-130; Olgı III için bk. Aynı Kitap, s. 136-169.

Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Başkanı ve Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal, bu seçimlere "9 Umde" beyannamesi adı verilen bir seçim beyannamesi ile katılmıştır.² Beyanname 8 Nisan 1923 tarihlidir.³ Bu beyanname 1931 Kurultayı'nda kabul edilen esas programa kadar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programı olarak kabul edilmiştir. Ve 9 Umde, daima CHF'na mal edilmiştir. CHF'nin Programı (1931) ile ilgili çalışmada 9 Umde'den söz edilecektir.

1923 seçimlerinde, daha çok, Müdafaa-ı Hukuk Grubu'nun, yani Birinci Grubun adayları kazanmıştır. Bunun yanında İkinci Grubun adaylarından da kazananlar olmuştur. Seçimlerde kazanamayanlar ve kazananlardan bir kısmı, daha sonra, Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardır.

1923 seçimlerinden sonra, yeni kurulacak, Halk Fırkası'nın nizamnamesini hazırlamak için Müdafaa-ı Hukuk Grubu'nun mebus üyeleri arasında, Ankara'da bir toplantı yapıldı. Fırka'ya ait nizamname (tüzük) projelerinin incelenmesine başlandı. Bu müzakereler uzun sürdü. Nihayet 9 Eylül 1923 tarihindeki görüşmelerde nizamname kati olarak kabul edildi. Böylece 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası kuruldu ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Halk Fırkası'nın bünyesi içine sokuldu. Ve memleketin kaderi bu Fırka'nın eline geçti. Aynı tarihte, Fırka'nın başkan ve idare kurulu üyeleri seçildi. Seçim sonunda Halk Fırkası reisliğine, vazifesi Halk Fırkası'nın bünyesi içine girmekle bitmiş olan, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Reisi ve Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa oybirliğiyle seçildi. Ve bu seçim ilan edildi.

2. Reşat Ekrem Koçu, Türkiye'de Seçimin Tarihi, **Tarih Dünyası**, Sayı 6, 30 Haziran 1950, s. 256-260, Seçimler çeşitli yerlerde çeşitli tarihlerde yapılmıştır. Örneğin İstanbul'da 28 Haziran 1923'te yapılmıştır. 10 Ağustos 1923'te ise, TBMM ikinci dönem çalışmalarına başlamıştır. 13 Ağustos 1923'te Gazi Mustafa Kemal yeniden TBMM başkanlığına seçilmiştir. Demekki seçimler Haziran-Temmuz aylarında yapılmıştır.
3. **Hakimiyeti Millîye**, 9 Nisan 1923; Ayrıca bk. **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, IV. (1917-1938), TİTE, Ankara 1964, s. 488-490.

23 Teşrinevvel (Ekim) 1923'te ise Halk Fırkası Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa, İçişleri Bakanlığı'na aşağıdaki dilekçeyi vererek, Fırka'nın kurulduğuna dair müracaatını yaptı.

"Dahiliye Vekâleti Celilesine (Yücekatına)

Halk fırkası nam ve unvanı ile tesis ve teşkil ve mu-saddak (resmî) nizamnamesi takdim edilen, siyasi cemiyetin kanunu mahsusuna tevfikân, Türkiye dahilinde teşkilatta bulunmak üzere: Müsaadeyi Resmîyesinin itası rica ve heyet-i idare azasının:

Erzincan Mebusu Sabit (Sağiroğlu), İstanbul Mebusu Doktor Refik (Saydam), İzmir Mebusu Celâl (Bayar), Erzurum Mebusu Münir Hüsrev (Görel), Tekfurdağ Mebusu Cemil (Uybadın), Konya Mebusu Kâzım Hüsni, İzmit Mebusu Saffet (Arıkan), Diyarbakır Mebusu Zülfü (Tigrel) Beylerden mürekkep ve Halk Fırkası Kâtibi Umumisinin de Kütahya Mebusu Recep (Peker) Beylerden ibaret bulunduğu arz olunur, efendim."⁴

Böylece Halk Fırkası resmen kurulmuş oluyordu. Fırka'nın adı, 10 Kasım 1924 tarihli toplantıda ise Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirildi. Bu arada, 29 Ekim 1923 tarihinde, Halk Fırkası Reisi Gazi Mustafa Kemal Cumhurreisi seçildi. O zaman TBMM üye sayısı 287 idi. Gazi Mustafa Kemal 158 kişinin oyu ile Cumhurreisi oldu.

Halk Fırkası reisi ve aynı zamanda Cumhurreisi olan Gazi Mustafa Kemal 19.11.1923 tarihli bir yazı ile Fırkanın Genel Başkan vekilliğine İsmet Paşa'yı tayin etti. Halk Fırkası Reisliğine vekalet etmesi için İsmet Paşa'ya gönderilen yazı şöyle:

"Halk Fırkası Reisi Umumliliği ile fiilen iştigale vazife-i haliyem müsait olmadığından zatı devletlerini tevkil ediyorum. Vekil tayin ediyorum."⁵

4. Bu dilekçe için bk. Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkili**, Cilt 1, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965, s. 39.
5. **Hakimiyeti Millîye**, 21 Teşrisani (Kasım) 1923; Ayrıca bk. **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, IV., s. 516.

20.11.1923 tarihinde ise Halk Fırkası Genel Başkan Vekili İsmet Paşa, vılayetlerdeki Müdafaa-i Hukuk merkezlerine gönderdiği bir yazıda bu vazifeyi kabul ettiğini bildirmektedir. Bu yazı aynen şöyle:

"Bilumum Vilayet Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyelerine,

İntihabat (seçim) münasebetiyle, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından neşrolunan umdeleri havi beyanname, bahsedildiği veçhile, Halk Fırkası teşekkül eylemiştir.

Meclisteki Halk Fırkası Grubu, Fırka nizamnamesini tespit etmiştir. Ve mezkur nizamname ahkamina tevfikan (adı geçen tüzüğe göre), Riyaseti Umumiyye Fırkanın müessisi (kurucusu) bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri intihap olunmuştur (seçilmiştir). Müşürünileyh hazretlerinin, ahiren (biraz önce) Reiscumhurluğa intihap edilmiş olmalarından: Fırka Reisi umumiliği vazifesini, fiilen icraya acizlerini tevkil buyurmuşlardır.

Bütün vatan için halas-ı istiklal getiren, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, sulh devrinin feyizli inkişafatını temine sarf-ı masai eylemek üzere: **Bu günden itibaren Halk Fırkasına inkılap edecek ve cemiyetin bütün idare heyetleri, Halk Fırkası idare heyetleri unvanı ile, ifayı vazifeye devam edeceklerdir.**

Matbu nizamnameler ve izhar edilen mühürler, derdest-i irsaldır (elden gönderilecektir). Fırka nizamnamesi mucibince: Fırka Kâtib-i Umumiliğine, Kütahya Mebusu Recep Beyefendi intihap olunmuştur. Kâtib-i Umumilik Riyaset namına muhabere eder.

İşbu maruzatımın vusulünün (ulaştığının) ve bilumum Fırka teşkilatına tamimen iblağ olduğunun (gönderildiğinin) işarını (bildirilmesini) rica ederim.

Vatanın necatının (kurtuluşunun) gayrı mümkün zannolunduğu yeis (üzüntü) günlerinde, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Türk tarihinin timsali gibi ayaklandı. Ve muhali (mümkün olmayan) mesut ve kati bir za-

fere kalbetti (ulaştı). Bütün cihanın, siyasî, içtimai, iktisadi müşkülât içinde çırpındığı bir devirde: Türkiye'nin sulh hayatını nasıl yaşayacağına ve gayri kabili ihtikam sayılan müşkülâtı nasıl yeneceğine bütün dünya, imtihan nazarı ile bakıyor.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Halk Fırkası ünvanı altında, müstakbel büyük zaferini, katiyet ve hamasetle (yiğitlikle) istihsal etmeye muktedirler.

Bu hamaseti katiye ve samimiye ile dünkü Müdafaai Hukuk Cemiyeti, bugünkü Halk Fırkası Heyetleriyle, ifayı vazifeye başlıyorum. 20 Teşrisani (Kasım)1339 (1923)

Halk Fırkası Reis-i Umumi Vekili İsmet."6

Görüldüğü gibi İsmet Pasa bu tamimde, Halk Fırkası Başkan Vekilliği'ni kabul ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, Müdafaai Hukuk Teşkilatı'nın tümüyle, bundan böyle Halk Fırkası'na dönüştüğünü ve teşkilatın idare kurullarının Halk Fırkası İdare Kurulu ünvanı ile vazifeye devam edeceklerini bildirmektedir.

Halk Fırkası İdare Heyeti 11 Aralık 1923'te bir toplantı yaptı. Bu toplantıda Fırka'nın ilk nizamnamesi (tüzüğü) kabul edildi. Bu nizamnamenin bazı maddeleri şöyle:

Madde 1. Halk Fırkası, cemiyetler Kanunu mucibince teşekkül etmiş, siyasi bir cemiyettir. Gayesi millî hakimiyetin, halk tarafından ve halk için, icrasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi asrî bir devlet haline yükseltmek ve Türkiye'de **bütün kuvvetlerin fekinde** (üstünde) kanunun velayetini (egemenliğini) hakim kılmaya çalıştır.

Madde 2. Halk Fırkası nazarında halk mefhumu: Herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavat (eşitlik) kabul eden bütün fertler halktandır.

Halkçılar: Hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatın, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanun-

6. Bu belge için bk. Giritlioğlu, a.g.e., s. 41.

ları vaz etmekteki mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan fertlerdir.

Madde 3. Halk Fırkasına: Her Türk ve hariçten gelip Türk tabiiyet ve harsını kabul eden her fert dahil olabilir.

Madde 4. Halk Fırkasına dahil olan her fert: Fırkanın nizamnamesi ile programına ittiba edeceğine (uyacağına) dair imza verecektir. Mamafih, nizamname ile programda içtihadına muhalif maddeler varsa, fırkanın kongrelerinde, mutlak bir serbesti ve hürriyetle içtihatlarını beyan ederek, o gibi maddeleri, tadil veya ilgaya çalışabilecektir.

Bu metinden anlaşıldığı üzere, ilk nizamname, yani 1923 nizamnamesi Fırka'nın hem programına, hem de tüzüğüne ilişkin hükümleri ihtiva etmektedir. CHF'nin 1927 kurultayında, teferruatlı bir tüzük yapılmıştır. 1927 tüzüğünün ilk yedi maddesi programa ilişkin hükümler olup yukarıdaki dört maddenin değişik ifadelerle tekrarıdır. Yalnız birinci maddesinde çok önemli bir değişiklik yapılmıştır. 1927 tüzüğünün birinci maddesinde, fırkanın, halk hakimiyetinin tecellisi ile ilgili görevlerinden söz edilmemiştir. 1931 Kurultayı'nda ise program ve tüzük kesin olarak birbirinden ayrılmıştır. Bu kurultayda, gerek programa, gerek tüzüğe teferruatlı hükümler konulmuştur.

11 Aralık 1923 tarihli tüzüğün birinci maddesi, milli hakimiyet anlayışından söz etmektedir. Fırka'nın gayesi, "... milli hakimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek" denilmektedir. Bu hükümler 20 Nisan 1924 tarihli ve 491 sayılı Anayasa'nın 3., 4. ve 9. maddelerinde aynen tekrar edilmiştir.

Madde 3. Hakimiyet bilakaydüşart milletindir.

Madde 4. TBMM Milletin yegane ve hakiki mümesili olup millet namına hakkı hakimiyeti istimal eder.

Madde 9. TBMM kanunu mahsusuna tevfikan millet tarafından müntehap mebuslardan müteşekkildir.⁷

7. 10.1.1945 tarih ve 4695 sayılı kanun ile bu maddeler şu şekilde düzenlenmiştir:

2. CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in Fıllı Durum Yaratması, 1927 Mebus Tayinleri

Yukarıda belirtildiği gibi 1924 Anayasası'nın üçüncü maddesi, "Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir", demektir. Dördüncü madde de hakimiyetin TBMM'inde toplandığını ifade etmektedir. Dokuzuncu madde ise TBMM üyelerinin **halk tarafından seçilmiş** mebuslardan meydana geleceğini belirtmektedir.

Bunlar CHF'nın 1923 Nizamnamesi'nde, giderek 1924 Anayasası'nda yer alan hükümler. Fıllı durum ise buna hiç uymamaktadır. 1927'den itibaren mebuslar, bizzat, CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından tayin edilmektedir. İzleyelim.

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, 30 Ağustos 1927 tarihinde, CHF adayları hakkında, vatandaşlara bir tamim yayınlamıştır. Bu tamim şöyle:

"Aziz vatandaşlarım,

Cumhuriyet Halk Fırkası namına bütün memlekette Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığı için tespit ettiğim zevatın heyeti umumiyesini itilainize (bilginize) arz ediyorum. Her vatandaş için yeni devrede beraber çalışmayı münasip gördüğüm arkadaşların heyeti umumiyesinin birlikte görülmesini faideli addettim. Bunlardan, her daire-i intihabiyeye (seçim bölgesine) tefrik edeceğim mebus namzetlerini ayrıca imzam tah-tında arzedeceğim."⁸

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından yayınlanan bu tamim, anayasa, anayasa hukuku, anayasal ge-

Madde 3. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

Madde 4. Türk milletini ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder. Ve millet adına egemenlik yetkisini yalnız o kullanır.

Madde 9. Türkiye Büyük Millet Meclisi, özel kanuna göre, millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden kurulur.

(Şeref Gözübüyük-Suna Kili, **Türk Anayasa Metinleri Tanzimat-tan Bugüne Kadar**, SBF, Ankara 1957, s. 101 vd.)

8. **Hakimiyeti Millîye**, 31 Ağustos 1927; **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannâmeleri**, Cilt IV., s. 534.

lişmeler vs. bakımından son derece önemlidir. Açıkça anlaşıldığı gibi CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, şunları söylemektedir:

1. TBMM azalığı için mebus namzetlerinin tümünü bilgilerinize sunuyorum.

2. Yeni devrede beraber çalışmayı münasip gördüğüm arkadaşlar bunlardır.

3. Bunları CHF adına bizzat kendim seçtim.

4. Bu mebus namzetlerinden hangilerinin, hangi vilayetlerin mebusu olacağını, ileride, yine kendi imzama yayınlacağım.

Görüldüğü gibi Gazi Mustafa Kemal, mebusların kim olacağını, **CHF adına**, bizzat kendisinin tespit ettiğini vurgulamaktadır. Bu bakımdan tamimde geçen, "tespit ettiğim", "ittülanıza arz ediyorum", "münasip gördüğüm", "faideli adettim", "tefrik edeceğim", "tahtında arz edeceğim" gibi "ben ben" diyen ifade biçimi son derece anlamlıdır. Bu dönemde CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in, devlet otoritesini bizzat kendisinin kullanmaya başladığı, bu otoriteye ortak tanımadığı anlaşılmaktadır.

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal bu şekilde 316 kişinin adını tespit etmiştir.⁹ Bu kişiler 2 Eylül 1927 tarihinde millet tarafından "seçilmiştir."¹⁰ İkinci seçmenler tespit edilmiş bu kişilerin isimlerini sandıklara atmışlardır. Böylece milli irade tecelli etmiş, "halk egemenliği" gerçekleşmiştir.

29 Ağustos 1927'de, yine vatandaşlara yayınlanan "seçim" beyannamesinde ise şunlar söylenmektedir:

"... Türk tarihi zaferlerle malidir (doludur) ve zaferlerden sonra milletin umumi hayatında ve istikbalinde

---

9. **TBMM Yıllık**, Devre IV, İçtima: Fevkalade (4 Mayıs-25 Temmuz 1931) TBMM Matbaası, Ankara 1931, s. 328.

10. Reşat Ekrem Koçu, 1927 "Seçim"lerinin 2 Eylül tarihinde yapıldığını yazmaktadır. Türkiye'de Seçimin Tarihi, **Tarih Dünyası**, Sayı 6, 30 Haziran 1950, s. 259; Dr. Servet Armağan ise bir incelemesinde, "31 Ağustos 1927" seçimlerinden söz etmektedir. Türkiye'de Parlamento Seçimleri, **İÜHFD**, Cilt 33, Sayı 3-4, 1968 (Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil Hatıra Sayısı), s. 73.

müessir olacak esaslı tedabir ve ıslahat yolunda mü-
him neticeler alındığı mesbuk (görölmüş) değildir. Bu-
nun içindir ki mazideki zaferlerin tesirleri mavakkat ol-
muş ve millet ondan sonra daha müşkil şerait (şartlar)
ve açık söylemek mecburiyetindeyim ki, inhitata (geri-
lemeye) maruz kalmıştır. **Ben ve siyasi fırkam**, zafer-
den sonra bilhassa bu esas nokta-i nazardan hareket
ettik... İstiklal mücadelesinde, hakimiyet bilakaydü şart
milletindir, düsturunu kazanarak çıkan milletimiz he-
nüz bu düsturu devletin şekli resmisinde kati ve tere-
dütsüz anlaşılacak ve Türk milletinin ebedî hayatında
ve beynelmilel münasebatında herhangi bir iltibas ve
mükus ümide mahal vermeyecek bir tarzda tatbik ede-
memiştir. Cumhuriyetin ilanıyla hakimiyeti milliye dü-
sturumuz halde ve istikbalde hakimiyeti milliye hududu
dahilinde gösterilmek istenecek aykırı ihtimallere set
çekmiş oldu. Türk milletinin başında bela olduğu asır-
lardan beri sabit olan hilafetin ilgasıyla Türk Cumhuri-
yeti tarihin cereyanında layık olduğu temiz ve kavi
(güçlü) mevkîr itibarı bihakkın ihraz eyledi (elde etti).
Cumhuriyet Halk Fırkası, Türk istiklali gibi Türk Cumhi-
riyetini de her gûna iştirak ve müdahaleattan azade
olan salim yeklinde her türlü (müdahalelerden uzak
olarak) ilelebet muhafazaya vakfı vücut eylemeyi vata-
nın birinci derecede sebebi mevcudiyeti addetmekte-
dir.

... Dört sene evvel esas mesail meyanında hakimi-
yeti milliye hayatında dikkatli olacağımız, milletimizin
hayatını asri ve medeni kanunlarla ıslaha çalışacağı-
mızı, aşar vergisi ve tütün meselesi üzerinde ıslahat
yapabileceğimizi derpiş ediyorduk. Hakimiyeti milliye
düsturu hilafetsiz Türk Cumhuriyeti ile en mükemmel
şekline irtika ettirildi (en yüksek itibar verildi).

... Önümüzdeki dört sene için CHF'na yeniden iti-
mad etmemizi istediğim bu günlerde benim mefkure
ve mesai arkadaşlarımla istikbale ait düşüncelerimizin
dört sene evvelkinden daha vazih, daha katidir.

... **Cumhuriyet Halk Fırkası namına, mebus
namzetlerini ben kendi imzamlarıyla reylerinize arzedi-
yorum.**

Mebus namzetlerini takdim ederken mazi tecrübeleri ve atının taleb ettiği yüksek vazifeleri bilhassa gözönüne aldım. Bana layık gördüğünüz itimad ve mesuliyetin dört sene sonra tekrar temiz hasasını arzede bilmek için mesai arkadaşlarımı intihapta (mebusları tayinde) bilhassa itina göstermeye çalıştım. Mebus olarak vazife ve mesuliyet mevkiinde beraber çalışacağımız arkadaşlarımızın geçen tecrübelerden de istifade ederek vazifelerini hüsnü ifa edeceklerini ve bilhassa mebusluğun her mülahazadan akdem (önemli) ve **millet vekaleti** olduğunu ve bunun resmî ve hususî hayatta dahi birçok manevî ve mübin (hayırlı) külfetleri bulunduğunu nazardan uzak düşünmeyeceklerini kuvvetle ümit ederim... Büyük Millet Meclisine mebus olmak üzere takdim ettiğim namzetlere rey vermekle **bona ve fırkama** yeni hizmetler için imkân ve fırsat vereceksiniz..."¹¹

Bu beyannameden açıkça görüldüğü gibi, CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, sık sık "millî irade", "hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir" gibi sloganları kullanıyor. Padişahın kovulmasıyla, hilafetin ilgasıyla, halk hakimiyetinin tecelli ettiğini söylüyor. Bu nokta çok önemlidir ve üzerinde dikkatle durulması gerekir. Gazi Mustafa Kemal, Fırka Genel Başkanı olarak 316 mebusu bir kalemde tayin ediverdiği halde, bu yetkiyi kullanmada hiçbir ortak tanımadığı halde, halk hakimiyetinden, hakimiyetin kayıtsız şartsız, halka, millete ait olduğundan söz etmektedir. Besbelli bir şey ki, halkın, milletin, mebus "seçimlerinde" yani mebus tayinlerinde hiçbir fonksiyonu yoktur. Ona hiçbir şey sorulmamakta, fikri alınmamaktadır. Demekki CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal kendisini, halk olarak, millet olarak görmektedir. CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal, milleti oluşturan fertlerin teker teker toplamının meydana getirdiği bütüne eşittir. Halkın, milletin bizzat kendisidir. Böyle olunca, halkın, milleti meydana getiren fertlerin reyini teker teker sormaya gerek yoktur. Halkın iradesi, millî irade, CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa

---

11. Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV., s. 529-532.

Kemal'de tecelli ettiğine göre, O'nda somutlaşmış olduğuna göre, sadece O'nun iradesinin tecellisine bakmak yeter.

CHF Genel Başkanı'nun işaret ettiği önemli bir nokta da, Padışahlığın, hilafetin seçimsiz olduğu, babadan oğula devredildiğidir. Bu kurumları, yani egemenlik kurumlarını temsil edecek başka alternatiflerin gelişmesine engel olunduğudur. Halbuki, ileride etraflıca görüleceği üzere, CHF'nın Genel Başkanlığı, dolayısıyla Cumhurreisliği de ömür boyudur. Yani Gazi Mustafa Kemal, CHF Tüzüğü gereği ömür boyu CHF Genel Başkanı, dolayısıyla Cumhurreisidir. Bütün bunlar totaliter eğilimlerin ifadeleridir.

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, "seçim"den yani mebus tayinlerinden sonra, 7 Eylül 1927'de yayınladığı bir beyannamede bu hususları şu şekilde dile getirmektedir:

"Aziz vatandaşlarım,

İntihabat (seçim) neticelendi. Cumhuriyet Halk Fırkası namına takdim ettiğim namzetler memleketin her tarafında aziz vatandaşlarımın müttefikan (oy birliğiyle) umumi tasvip ve intihabına mazhar oldu. Aziz vatandaşlarımın tezahüratındaki asil manayı yüksek mesuliyet hissile layıkıyla ihata ediyorum (kavriyorum).

Vatandaşlarım,

İntihap reyleriyle, **benim ve siyasi fırkamın**, geçen icraatımızı müttefikan (oy birliğiyle) tasvip ve teyid ettikleri (onayladıkları ve benimsedikleri) ve gelecek devredeki mesaimizi itimat ve emniyet ile teşçi eylediklerini (yüreklendirdiklerini) izhar ettiler. İntihabatın bu yüksek manası dikkati celbetmekten hali kalmayacaktır. **Evlatlarının serbest reyleriyle**, memleketin mukadderatını kalben emniyet beslediği ellere, tevdi eden Türkiye milli mefkuresinde sebat ve milli mesai-de sarsılmaz vahdetle muhterem ve kavi bir mevcudiyet olduğunu bir kere daha göstermiş oluyor. İtimadınızı tersin ve ilâ eden (sağlamlaştırın) aziz vatandaşlarıma atıye (geleceğe) ve yeni muvaffakiyetlere itimadımızın kavi bir halde bulunduğunu tezkar ederim (hatırlatırım). **Bu beyanatım** aziz vatandaşlarıma hakiki ve samimi minnettarlıklarımın ifadesi Büyükb

Millet Meclisinin yeni devresinin arifesinde **benim ve siyasi fırkamın** mahmul olduğumuz (yüklendiğimiz) derin vazife hissiyatının izharıdır."¹²

Bu beyannamede CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, "seçim" in sonuçlandığını, tespit ettiği namzetlerin isim listelerinin, ikinci seçmenler tarafından, sandıklara oybirliğiyle atıldığını, böylece milli iradenin, halk egemenliğinin tecelli ettiğini vurgulamaktadır. Oyların büyük bir serbestlik içinde kullanıldığını söylemektedir. Beynamede geçen, "CHF namına takdim ettiğim", "ihata ediyorum", "benim ve siyasi fırkamın", "tezkar ederim", "beyanatım" gibi "ben ben..." diyen ve devlet otoritesini bizzat kendisinin kullandığını, buna ortak tanımadığını belirten ifadeleri üzerinde dikkatle durmak gerekir. CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in "benim ve siyasi fırkamın" sözünü iki kere kullanmış olması ayrıca dikkate değer.

Bu belgeler Gazi Mustafa Kemal'in 1927 yılının ortalarına doğru siyasal iktidarı iyice eline geçirdiğini, devlet otoritesini tek başına kullandığını göstermektedir. Gazi Mustafa Kemal başlıca iki süreç sonunda, kişisel iktidarına karşı girişilebilecek bütün muhalefet odaklarını kırmıştır. Bu olgulardan birisi Kürt direnmeleri, öteki İzmir suikastidir. Örneğin Kürt direnmeleri sırasında çıkarılan 4 Mart 1925 tarihli ve 578 sayılı Takrir-i Sükun Kanunu'nun nasıl çıktığı, iktidar ve muhalefet ilişkilerini göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu kanunu çıkaran ikinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üye tam sayısı 287 kişidir. Kanunun çıkarılması sırasında Meclis'te hazır bulunanların sayısı ise 144 kişidir. Bu 144 kişiden 22'si red, 122'si kabul demiştir. Demekki o günkü oturuma katılanlar 143 değil de 144 olduğu için kanun çıkabilmiştir.¹³ Bu muhalefeti meydana getiren daha çok Kürt mebusları ve ittihatçılardır. Oturumlara katılmamak, katılıp da hükümetin getirdiği kanun tekliflerini be-

12. **Hakimiyeti Millîye**, 8 Eylül 1927; **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, IV., s. 534-535.

13. 4 Mart 1925 tarihli TBMM Zabıt Cerideleri hakkında söz eden, Mahmut Goloğlu, **Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, Başnur Matbaası, Ankara 1972, s. 120; İbrahim Arvas, **Hatıralarım**, Ankara 1964, s. 34-36.

nimsememek şeklindeki bu muhalefeti çeşitli zamanlarda, çeşitli olgular vesilesiyle izlemek mümkündür. İşte, bu tür muhalefet, yukarıda belirtilen, başlıca iki süreç sonunda iyice kırılmış ve sindirilmeye çalışılmıştır. Takrir-i Sükun kanunu gereğince kurulan İstiklal Mahkemeleri başlıca iki kategorideki insanları yargılamıştır. Birincisi Kürdistan'ın parçalanmasına ve Kürt ulusunun boyunduruk altına alınmasına tepki gösteren Kürtlerdir. Kemalistler 1919-1922 yılları arasında Kürtlere verilen sözleri, tamamen bir tarafa itmiş, İngiliz ve Fransız emperyalizmi ile işbirliği yaparak, Kürdistan'ın parçalanmasında ve Kürt ulusunun boyunduruk altına alınmasında büyük rol oynamışlardır. Kürdistan'dan aldıkları önemli payı sömürgeleştirmeye, bunun için de Kürt ulusal niteliklerini, yani Kürt toplumu olma özelliklerini yok etmeye başlamışlardır. İşte Kürtlerin Kemalist iktidarların Kürdistan politikasına karşı direnmelerinin temelinde bu olgular vardır. Bu direnmeyi kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür: Emperyalist ve sömürgeci saldırılara karşı Kürt ulusal varlığını koruma çabası. Bu Kemalist iktidarın önünde önemli bir muhalefettir. Bu muhalefet, Diyarbakır, Elazığ ve Ankara'da kurulan İstiklal Mahkemeleri'ndeki yargılamalarla, idamlarla, sürgünlerle, katliamlarla kırılmaya çalışılmıştır.

Kemalistlerin önündeki ikinci bir muhalefet odağı ise itihatçılardır. Yani eski İttihat ve Terakki Partisi'nin üyelerinden geriye kalanlardır. Bunlar da 15 Haziran 1926 tarihindeki İzmir Suikasti bahane edilerek, yok edilmişler, etkisiz hale getirilmişlerdir. Suikast haberinden hemen sonra, 26 Haziran 1926'da, İzmir'de, daha sonra da Ankara'da kurulan İstiklal Mahkemesi İttihatçıların çoğunu idam etmiş, çok büyük bir kısmını ağır cezalara çarptırmıştır. Bir kısmı sürgüne gönderilmiş, bir kısmı da intiharı tercih etmiştir.¹⁴

Her iki süreçte de, muhalefet odaklarının kırılmasında, önemli bir yol daha kullanılmıştır. Devletin çeşitli kademele-

---

14. Kemal Tahir, **Kurt Kanunu** isimli eserinde (Bilgi Yayınevi, Ankara 1969, 404 s.) bu süreç çeşitli boyutları ile anlatılmaktadır. Ayrıca bk. Kemal Tahir, **Hür Şehrin İnsanları**, (Bilgi Yayınevi, 2 Cilt, Ankara 1976, 766 s.)

rinde, yüksek görevler vererek, muhtemel potansiyelleri parçalamak. Şef'in kişiliğini ve otoritesini onaylamak ve bu otoriteye tabi kılmak.

İşte, Gazi Mustafa Kemal'in yukarıda, tam metni verilen 30 Ağustos 1927 tarihli tamimi, O'nun 1927 yılı yaz aylarında kendi otoritesine karşı girişilebilecek bütün muhalefet odaklarını kırdığını, muhalefeti sindirdiğini göstermektedir. İktidar, artık bizzat, CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in kendisi tarafından temsil edilmektedir. İktidara ortak herhangi bir kişi veya kurum yoktur.

3. CHF'nin İkinci Büyük Kurultayı 1927 Nizamnamesi (Tüzüğü)

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in, kişisel iradesiyle, TBMM'nin yeni üyelerini atamasından¹⁵ hemen sonra, 15 Ekim 1927'de, CHF'nin İkinci Büyük Kurultayı toplandı.¹⁶ İkinci Büyük Kurultay 15-23 Ekim 1927 tarihleri arasında yapıldı. Bu kurultayda CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in emri ile seçilen kişiler tarafından hazırlanan bir nizamname (tüzük) kabul edildi. Bu tüzük ile yukarıda sözü edilen fiili durumlar hukukileştirildi.

1927 tüzüğü CHF'nin ikinci tüzüğüdür. Fakat ilk teferuatlı tüzüğüdür. Daha önce, yani parti 1923'de kurulduğu zamanki tüzük ile programın birbirinden ayrılmadığını yukarıda belirtmiştik. 1927 tüzüğünün ilk yedi maddesi aynen şöyledir:

Madde 1. CHF Cemiyetler Kanununa göre teşekkül etmiş, Cumhuriyetçi, Halkçı, Milliyetçi siyasi bir cemiyettir. Ve merkezi Ankara'dadır.

Madde 2. Devlet şekli hakkında kanaat ve gayesinin Cumhuriyet olduğundan bahis eder.

Madde 3. Parti, devlet ve millet işlerinde, din ile

---

15. Bu tayinlerin resmi adı "seçim"dır. Örneğin 1927 seçimleri, denilmektedir.

16. Birinci Büyük Kurultay olarak 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi kabul ediliyor. CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa bu kurultayda (1927) 36 saat 33 dakika süre ile **Nutuk**'unu okumuştur.

dünyayı birbirinden ayırmayı en mühim esaslarından addeder.

Madde 4. Kanun nazarında mutlak bir müzavattı kabul eden ve hiçbir ailenin ve hiçbir sınıfın ve hiçbir cemaatın, hiçbir ferdin imtiyazlarını tanımayan fertleri, halktan ve halkçı kabul eder.

Madde 5. Vatandaşlar arasında en kuvvetli rabitanın dil birliği, his birliği, fikir birliği olduğuna kani olarak Türk dilini ve kültürünü bihakkin yaymak ve inkişaf ettirmeyi esas kabul eder.

Madde 6. Cumhuriyet Halk Fırkasının umumî reisi, fırkanın banisi (kurucusu) Gazi Mustafa Kemal hazretleridir.

Madde 7. İşbu umumî esaslar hiçbir veçhile tebdil edilemez (değiştirilemez).

Açıkça görüldüğü gibi, 1923 tüzüğünde ve 1924 Anayasasında yer alan halk egemenliği fikri, 1927 tarihli tüzükte yer almamaktadır. Bu değişme, CHF Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın eyleminin muhtevasının, bu ilkeye kesin olarak ters düştüğünü göstermektedir. Bu bakımdan anlamlıdır.

1927 tüzüğünde, Umumi Esaslar'dan başka teşkilat ve faaliyete ilişkin 6 bölüm daha vardır. Tüzüğün 6. maddesinde şu hükümün yer aldığını belirlemiştik:

"... CHF'nın daimi umumi reisi (Genel Başkanı) partinin banisi (kurucusu) olan Gazi Mustafa Kemal hazretleridir."¹⁷

CHF Genel Başkanı'nın seçime tabi olmadığı, değişmez ve daimi olduğu, daha sonraki tüzüklerde de gösterilmiştir. 1931 tüzüğü, madde 2;¹⁸ 1935 tüzüğü madde 2;¹⁹ CHF Ge-

17. CHF Büyük Kongresi, TBMM Matbaası, Ankara 1927, 40 s.; CHF Nizamnamesi, TBMM Matbaası, Ankara 1927, Madde 6.

18. CHF Üçüncü Büyük Kurultayı (10-18 Mayıs 1931) Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 227-279; CHF Nizamnamesi ve Programı, 10-18 Mayıs 1931'de toplanan 3. Büyük Kongre tarafından kabul edilmiştir. TBMM Matbaası, Ankara 1931.

19. CHF 4. Büyük Kurultay Tutulgası, 9-16 Mayıs 1935, Ulus Bası-

nel Başkanı'nın daimi ve değişmez olan Genel Başkanlık vasfı daha sonraki tüzüklerde açıkça belirtilmiş, "Değişmez Genel Başkan" ünvanı verilmiştir. 1938 tüzüğü, madde 3;²⁰ 1939 tüzüğü, madde 3;²¹ 1943 tüzüğü, madde 4.²²

1927 tüzüğünün 7. maddesi de şu idi:

"... İşbu umumi esaslar hiçbir veçhile tebdil edilemez (değiştirilemez)."

Böylece, CHF Genel Başkanı'nın daimi olduğu, 1927 tüzüğünün 6 ve 7. maddelerinde belirtilmiştir. Daha sonraki tüzüklerde de bu hükümler aynen sürdürülmüştür. Açıkça görünen şudur: Milli hakimiyet müessesesinin, "milletin kayıtsız şartsız hakimiyeti" anlayışının teşkilî ve idaresi, CHF'nin Değişmez Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in mutlak irade ve otoritesine bırakılmıştır. Partinin genel siyasetinin, genel vasıflarının, genel başkanının dokunulmazlığı, değiştirilemezliği, eleştirilemezliği esası da getirilmiştir.

---

mevi, Ankara 1935, s. 89-115; **CHP Tüzüğü**, Parti'nin 4. Büyük Kurultayı'nda onaylanmıştır. Ankara 1935, Ulus Basımevi.

20. **CHF Tüzüğü 16.12.1938** Partinin Üsnomal Kurultayı onaylamıştır. Ankara, Recep Ulusoğlu Basımevi. Bu tüzükte şu ibareler vardır: "Parti kurucusu ve Ebedi Başkanı T.C.'nin kurucusu K. Atatürk'tür" (madde 2), "Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür" (Madde 3).
21. **CHF Beşinci Büyük Kurultayı Zabıtları**, 29 Mayıs 1939-3 Haziran 1939, Ankara, Ulus Basımevi, s. 25-28; **CHF Nizamnamesi**, Ankara 1939, Ulus Basımevi. Bu nizamnamede (tüzükte) şu hükümler tekrarlanmıştır: "Partinin banisi ve Ebedi Başkanı T.C.'nin müessisi K. Atatürk'tür" (madde 2); "Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür" (madde 3).
22. **CHF Altıncı Büyük Kurultayı**, Ankara 1943, Çankaya Matbaası. Bu yayın 5 kitaptan meydana gelen bir cilttir. Bu kitaplardan biri (Üçüncü kitap), Nizamname projesi, adını taşımaktadır. 75 sayfadır. Altıncı Büyük Kurultay'da bu Nizamname projesinin tartışılıp kabul edildiğine dair herhangi bir kayıt yoktur. Anlaşıldığına göre, Altıncı Büyük Kurultay, 8.6.1943 tarihinde yapılmıştır ve önemli bulunduğu bazı konuları görüşmüştür. Bir gün süreli bu kurultayda Nizamname Projesi'nin de görüşüldüğü anlaşılmaktadır. 1943 Tüzüğü'nün 3. ve 4. maddeleri, 1939 Tüzüğü'nün 2. ve 4. maddelerini aynen muhafaza etmiştir.

İkinci Büyük Kurultay'da, tüzüğün kabulü dolayısıyla, seçilen komisyonun gerekçeli raporunda şu hususlar yer almaktadır:

"... Eski nizamname, umumî esasların, umumî kongrenin üçte iki ekseriyeti ile değiştirilmesine, tanzim edilen layihada, partinin benliğini ve hükümetin mevcudiyetini ifade eden esasların, ilişilemez, değiştirilemez, kaldırılması bahis konusu edilemez, mefhumlar halinde muhafazasına bilhassa itiba edilmiştir." (Bu hükümlere özellikle dikkat edilmiştir.)²³

CHF'nin Değişmez Genel Başkanı'nın yetkileri çok geniştir. Genel Başkan Vekilini, Genel Sekreteri bizzat kendisi tayin eder. Genel Başkan Fırka'nın yüksek sevk ve idaresini elinde tutar. Ve Fırka'yı temsil eder. Fırka adına söz söylemek hakkı sadece Genel Başkan'dadır. Genel Başkan gerekli görürse, bu hak ve selahiyetini Fırka'nın Genel Başkan Vekili'ne, veya Genel Sekreteri'ne bırakır.²⁴

4. CHF'nin Kurultayları ve Tüzükte Meydana Gelen Değişmeler

Gazi Mustafa Kemal döneminde, CHF Genel Kâtibi'nin bizzat Genel Başkan tarafından seçileceği tüzük hükmü idi. Ve öyle oluyordu.²⁵ Fakat 1931 ve 1935 tüzüklerinde CHF Genel Başkan Vekili'nin nasıl seçileceğine dair hüküm yoktu. Fiili olarak o da Daimi ve Değişmez Genel Başkan tarafından seçiliyordu. Bu fiili durum Fırka Genel Başkanı'nın Cumhurreisliği'nden doğan fonkstyonlarıyla pekiştiriliyordu. Mekanızma şöyle idi: Türkiye'deki tek parti uygulamasında, CHF Genel Başkanı'nın aynı zamanda Cumhurreisi olduğu bilinen bir doğrudur. Bu dönemde parti ile yani CHF ile devlet birbiri içinde idi. Aynı şeylerdi. Partinin Değişmeyen Daimi Genel Başkanı aynı zamanda Cumhurreisi idi. Önce,

23. Söz eden, Fahir Giritlioğlu, a.g.e., s. 72-73.

24. 1927 Tüzüğü md. 20; 1931 Tüzüğü md. 18; 1935 Tüzüğü md. 18; 1938 Tüzüğü md. 25; 1939 Tüzüğü md. 26; 1943 Tüzüğü md. 22.

25. 1927 Tüzüğü md. 21; 1931 Tüzüğü md. 19; 1935 Tüzüğü md. 24.

CHF Daimi ve Değişmez Genel Başkanı Fırka tüzüğüne dayanarak TBMM'nin yeni dönemdeki üyelerinin tamamını tayin ediyordu. Bu yetkisine ortak kabul etmiyordu. "Milli irade", "Kayıtsız şartsız millet hakimiyeti", "halk egemenliği" denen şey, kendi kişisel iradesine göre tecelli ediyordu. Bu tayin işleminden hemen sonra, CHF'nın büyük kurultayı toplanıyordu. Yeni "seçilenler", yani tayin edilenler, kurul-
tayda, Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'e bağlılıklarını ve minnettarlıklarını bildiriyorlardı. Ondan sonra TBMM, 1 Kasım'da yeni dönem çalışmalarına başlıyordu. Ve ilk iş olarak CHF Genel Başkanı'nın mebus olarak atadığı bu kişiler, CHF Genel Başkanı'nı Cumhurreisi seçiyorlardı. Veya mebus tayinlerinden hemen sonra Cumhurreisi seçimleri yapıyordu. Arkasından Büyük Kurultay toplanıyordu. TBMM'ne üye tayini dönemleriyle CHF Kurultayları ve Cumhurreisi Seçimi dönemleri arasında bu bakımdan yakın bir ilişki vardır. Aşağıdaki çizelgede bu ilişkiyi izlemek mümkündür.²⁶

26. Bu çizelgeye kaynak olarak bk. **TBMM Yıllık Devre IV İltima: Fevkalade (4 Mayıs - 25 Temmuz 1931)**, Ankara 1931, TBMM Matbaası, 508 s.; **TBMM Yıllık Devre IV İltima 2 (1 Teşrisani 1932 - 26 Teşrinevvel 1933)** Ankara, TBMM Matbaası, 622 s.; **TBMM Devre IV Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine Mahsus Umumi Fihrist, 1931-1935**, Ankara, TBMM Matbaası, 404 s.; **TBMM Yıllık Devre V İltima: Fevkalade (1 Mart 1935 - 25 Teşrinevvel 1935)**, Ankara 1936, TBMM Matbaası, 504 s.; **TBMM Yıllık Devre V İltima: 2 (1 Teşrisani 1936 - 31 Teşrinevvel 1937)**, Ankara 1938, TBMM Matbaası, 478 s.; **TBMM Yıllık Devre V İltima 4 (1 Teşrisani 1938 - 27 Kanunisani 1939)**, Ankara 1939, TBMM Matbaası, 362 s.; **TBMM'nin Devre V Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine Mahsus Umumi Fihrist 1935-1939**, Ankara 1939, TBMM Matbaası, 403 s.; **TBMM Yıllık Devre VI İltima: Fevkalade (3 Nisan 1939 - 31 Teşrinevvel 1939)**, Ankara 1940, TBMM Matbaası, 660 s.; **TBMM'nin Devre VI İltima Fevkalade Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine ait Umumi Fihrist 1940**, Ankara 1940, TBMM Matbaası, 87 s.; **TBMM'nin Devre VI İltima 1 Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine ait Umumi Fihrist 1940**, Ankara, TBMM Matbaası, 101 s.; **TBMM Devre VI İltima 2 Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine ait Umumi Fihrist**, Ankara, TBMM Matbaası, 111 s.; **TBMM'nin Devre VI İltima 3 Müzakeratını Havi Zabıt Cerideleri-**

TBMM'ne Mebus Tayinleri	CHF Kurultayları	Kurultay No	TBMM'ne Tayin Edilen Üye Sayısı	Cumhurbaşkanı Seçimleri	Cumhurbaşkanının Aldığı Oy Sayısı
2 Eylül 1927	15-23 Ekim 1927	II	316	1 Kasım 1927	228
24 Nisan 1931	10-18 Mayıs 1931	III	317	4 Kasım 1931	289
8 Şubat 1935	9-16 Mayıs 1935	IV	399	1 Mart 1935	386
	26 Aralık 1938	Olağanüstü Kurultay I		11 Kasım 1938	384
24 Mart 1939	29 Mayıs- 3 Haziran 1939	V	424	3 Nisan 1939	413
28 Şubat 1943	10 Mayıs 1943 10 Mayıs 1946	VI Olağanüstü Kurultay II	455	8 Mart 1943	435
24 Temmuz 1946	17 Kasım- 4 Aralık 1947	VII	465	5 Ağustos 1946	338

Bu durumun 1924 Anayasasındaki halk egemenliği anlayışına kesinlikle aykırı olduğunu belirtmiştik. Bu fiili durumun 1927 yılı yaz aylarında belirlediğini de ifade etmiştik. İşte bu dönemde, Cumhurreisi olan Gazi Mustafa Kemal, Başbakan'ı atıyordu. Başbakan ise, CHF'nin Genel Başkan Vekili idi. Böylece, CHF'nin Değişmez Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in Fırka Genel Başkanlığı'ndan doğan fonksiyonları, hak ve görevleri ile, Cumhurbaşkanlığı'ndan doğan fonksiyonları, hak ve görevleri birbirini tamamlıyor ve bütünlüyordu. Bu fonksiyonlar içiçe idi. Burada görüldüğü gibi, CHF'nin 1931 ve 1935 tüzüklerinde açıkça ifadesini bulamayan Genel Başkan Vekili'nin seçimi, Cumhurreisliği'nden doğan fonksiyonlar aracılığı ile yine Gazi Mustafa Kemal'in, Fırka'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı'nın yetkisinde bırakılıyordu. Kaldı ki 1923'teki durumu anlatırken ifade ettiğimiz gibi 19 Kasım 1923'te CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Paşa kişisel otoritesi ile, Genel Başkan Vekilliği'ne İsmet Paşa'yı tayin etmişti. İsmet Paşa da 20 Kasım 1923'te Teşkilata yayınladığı bir beyanname ile bu görevi kabul ettiğini bildirmişti. Bu bakımdan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal döneminde, CHF Genel Başkan Vekili 1 Kasım 1937'ye kadar İsmet İnönü olmuştur. 1 Kasım 1937 ile 11 Kasım 1938 arasında ise

---

ne ait Umumi Fihrist 1942, Ankara, TBMM Matbaası, 108 s.; TBMM'nin Devre VI İltima 2 (1 Teşrisani 1940 - 31 Teşrinevvel 1941) Ankara 1942, TBMM Matbaası, 521 s.; TBMM Yıllık Devre VI İltima 4 (1 Teşrisani 1942 - 8 Mart 1943), Ankara 1943, TBMM Matbaası, 339 s.; TBMM Yıllık Dönem VII Toplantı 3 (1 Kasım 1945 - 14 Haziran 1946), Ankara 1947, TBMM Matbaası, 543 s.; TBMM Yıllık Dönem VIII, Toplantı: Olağanüstü, Toplantı 1 (5 Ağustos 1946 - 31 Ekim 1946 ve 1 Kasım 1946 - 31 Ekim 1947), Ankara 1948, TBMM Matbaası, 945 s.; Kavanin Mecmuası, Devre VI İltima 4, Cilt 24, Ankara 1943, TBMM Matbaası, 252 s.; TBMM Zabıt Ceridesi Devre 6 İltima 4, Cilt 30, Ankara 1943, TBMM Matbaası, 280 s.; TBMM Zabıt Ceridesi Devre VII İltima: Fevkalade, Cilt 1-2, Ankara 1943, s. 3, 11; Ayrıca bk. Türkiye'nin 42 Hükümeti, (25 Nisan 1920 - 15 Nisan 1973). Hazırlayan Cafer Demirel, Ankara 1973, Başbakanlık Basımevi, s. 14; TBMM Albümü 1920-1973. Hazırlayan Kazım Öztürk, Ankara 1973, Önder Matbaası, LV + 728 s.

Celâl Bayar'dır. 1 Kasım 1937'ye kadar İsmet Paşa Başbakan'dır. Ondan sonra ise, Celâl Bayar Başbakan olmuştur. Bu, Başbakanlık ile CHF Genel Başkanlığı'nın aynı kişide toplandığını gösterir. Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal döneminde, (22 Kasım 1924-3 Mart 1925 Fethi Bey) hükümeti hariç, bu daima böyle olmuştur.

Fakat İsmet İnönü'nün Millî Şefliği, değişmez Genel Başkanlığı, yani Cumhurretisiği döneminde bu konu açıkça hükme bağlandı. 1939 tüzüğü'nün 27. maddesi şöyle diyor:

"Değişmez Genel Başkan, partili mebuslardan birini Genel Başkan Vekili tayin eder. Genel Başkan Vekilinin vazifesi ve yetkisi Değişmez Genel Başkan tarafından tayin olunur.

Genel Başkan vekilinin değişmesi kendi istifası veya Değişmez Genel Başkan tarafından, Vekillğe başka bir zatın tayiniyle vuku bulur."²⁷

Yine bu dönemde, Fırka'nın Genel Sekreteri, kesinlikle Genel Başkan tarafından tayin edilmektedir. Bu hüküm bütün tüzüklerde yer almaktadır.²⁸ Bu dönemde Genel Sekreter, 1935'e kadar Recep Bey (Peker)dir. 1935 Kurultayı'nda yani Dördüncü Büyük Kurultay'da yapılan tüzük değişikliği ile CHF'nın Genel Sekreterliği ile İçişleri Bakanlığı görevleri birleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren, Genel Sekreterlik görevi İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın uhdesine verilmiştir. Yine 1935 Kurultayı'nda kabul edilen tüzük ile CHF İl Başkanlığı görevleri de Valilik ile birleştirilmiştir. CHF İl Başkanları aynı zamanda vali olmuşlardır.

O halde Türkiye'deki tek parti uygulamasında, CHF'nın Değişmez Genel Başkanı, Genel Başkan Vekilini ve Genel Sekreteri bizzat kendisi tayin etmektedir. Ve bu totaliter eğilimler 1930 yıllarından 1940 yıllarına doğru yoğunlaşarak devam etmektedir. Bu önemli noktaya dikkat etmek gerekir. CHF'deki totaliter tutumun iç muhtevası ve dış ilişkileri bakımından önemlidir. Bu totaliter eğilimlerin, özellikle Avrupa'da gelişen totaliter sistemlere göre incelenmesi gerekir.

27. 1938 Tüzüğü md. 25; 1943 Tüzüğü md. 23.

28. 1927 Tüzüğü md. 21; 1931 Tüzüğü md. 19; 1935 Tüzüğü md. 24; 1938 Tüzüğü md. 25; 1939 Tüzüğü md. 28; 1943 Tüzüğü md. 24.

CHF'nın Genel Başkanlık Divanı adı altında çok önemli bir organı vardır. Genel Başkanlık Divanı, Fırka Genel Başkanı, Genel Başkan Vekili ve Genel Sekreter'den oluşan üç kişilik bir heyettir. Fırka Genel Başkan Vekili'nin ve Genel Sekreteri'nin de Fırkanın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı tarafından seçildiği düşünülecek olursa, burada, Genel Başkan'ın, tek yetkili kişi olarak, tek irade olarak ortaya çıktığı hemen görülür.²⁹

Genel Başkanlık Divanı'nın en önemli görevi, "seçimler"de, mebus namzetlerini tespit etmektir. Daha doğrusu TBMM'ne mebus tayin etmektir. Genel Başkanlık Divanı'nın bu görevi, CHF'nın, tek parti döneminde, hemen hemen bütün kurultaylarında değiştirip yeniden kaleme aldığı bütün tüzüklerinde yer almaktadır. Örneğin, 1931 Kurultayı'nda kabul edilen tüzüğün 20. maddesi şöyle diyor:

"Umumî Reislik Divanı Büyük Millet Meclisine aza seçilmesini idare eder, fırkanın mebus namzetlerini kararlaştırır. Divan, namzetler ile intihab (seçim) işleri hakkında, Grup İdare Heyetinin reyini yoklayabilir. Namzetler Umumî Reis tarafından ilan olunur."³⁰

Rejime tek parti yani CHP egemen olduğu için gösterilen adaylar % 100 "seçilirlerdi." Aslında bunun tayin olduğunu çeşitli kereler belirttik. Türkiye'deki tek parti uygulamasında, bunun hiçbir istisnası yoktur. CHP Genel Başkanı tarafından namzet olarak kararlaştırılan adaylar %100 "seçilmiş"lerdir. İşte bütün bunlardan dolayı biz buna, "Milletvekili seçimleri" değil, Milletvekili tayinleri diyoruz. Üç kişilik Genel Başkanlık Divanı üyelerinin, ikisi zaten birincisi tarafından, yani partinin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı tarafından seçildiği için milletvekilleri aslında Genel Başkanın kişisel iradesine göre tayin ediliyorlar. İşte bunun için millî hakimiyet müesseselerinin teşkili ve idaresi, Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın mutlak irade ve otoritesine bırakılmıştır, diyoruz. Öte yandan CHF tüzüğüne göre, Genel

29. 1927 Tüzüğü md. 21; 1931 Tüzüğü md. 19; 1935 Tüzüğü md. 24; 1938 Tüzüğü md. 26; 1939 Tüzüğü md. 31; 1943 Tüzüğü md. 26.

30. 1927 Tüzüğü md. 23; 1931 Tüzüğü md. 20; 1935 Tüzüğü md. 26; 1938 Tüzüğü md. 28; 1939 Tüzüğü md. 32; 1943 Tüzüğü md. 27.

Başkanlık Divanı'nın vereceği kararlara, tekmil parti üyesi kayıtsız şartsız, riayete mecburdur. 1927 tüzüğü'nün 22. maddesi aynen şöyle:

"Umumi Reislik Divanının vereceği kararlara bütün Fırka azalarınca kayıtsız şartsız itaat olunur."³¹

Açıkça görüldüğü gibi CHF Genel Başkanının veya Genel Başkanlık Divanı'nın kararlarına hiç kimse karşı gelemezdi. Bu kararları hiç kimse eleştiremezdi. Herkes, bütün parti üyeleri bu kararlara kayıtsız şartsız uymak ve gereklerini yerine getirmek zorunda idi. Bu arada milletvekili namzetlerinin kararlaştırılması ve tayini ile ilgili kararlar da böyle kesinlik arz ediyordu.

Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın veya Genel Başkanlık Divanı'nın almış olduğu bütün kararlara, kayıtsız şartsız itaat zorunluluğu ve bunun kesinlikle uygulanması CHF tüzüğüne dolayısıyla, CHF'na, rejime totaliter eğilimleri ağır basan karakterini veren en önemli maddelerden biridir. Bu totaliter eğilimleri Fırka'nın öteki organlarının seçiminde ve faaliyetlerinde de izlemek mümkündür. Örneğin Genel İdare Kurulu'nun seçimini ele alalım. 1931 tüzüğü'nün 37. maddesi şöyle diyor:

"Umumi İdare Heyeti, büyük kongre tarafından seçilmiş 14 azadan meydana gelir."³²

Fakat, yine 1931 tüzüğü'nün 21. maddesinde, kurultayın bu yetkisini kısıtlayan, hatta ortadan kaldıran çok önemli bir hüküm vardır:

"Umumi İdare Heyetinde münhal vukuunda, yerine münasibini, Umumi Reislik Divanı seçer."³³

Partinin Genel İdare Kurulu, Genel Başkanlık Divanı'ndan sonra, en önemli bir yönetim organıdır. Üyeleri, fiili olarak Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın bizzat kendisi ta-

31. 1927 Tüzüğü md. 22; 1931 Tüzüğü md. 22; 1935 Tüzüğü md. 28; 1938 Tüzüğü md. 30; 1939 Tüzüğü md. 34; 1943 Tüzüğü md. 29.

32. 1931 Tüzüğü md. 37; 1935 Tüzüğü md. 44; 1938 Tüzüğü md. 46.

33. 1927 Tüzüğü md. 24; 1931 Tüzüğü md. 21; 1935 Tüzüğü md. 27; 1938 Tüzüğü md. 29; 1939 Tüzüğü md. 33; 1943 Tüzüğü md. 28.

rafından aday gösterilmektedir. Büyük Kurultay'ın Genel İdare Kurulu üyelerini seçmesi ancak, Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın veya Genel Başkanlık Divanı'nın aday göstermesine bağlıdır. Tatbıkatta da böyle bir seçim hiçbir zaman olmamıştır. Daimi ve Değişmez Genel Başkan veya Genel Başkanlık Divanı tarafından gösterilen adaylar Genel Yönetim Kurulu'na seçilmişlerdir. Kaldı ki bu yetki, tüzüğün başka bir maddesi ile zaten kısıtlanmıştır. Öte yandan Genel İdare Kurulu üyeliklerine, seçilen kişilerin hepsi de milletvekilidir. Bunları milletvekili olarak tayin eden makam ise Fırka'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı'nın bizzat kendisidir.³⁴

CHF'nun önemli organlarından biri de CHF Meclis Grubu'dur. Bu Fırka'ya mensup mebusların umumî heyetinin meydana getirdiği bir gruptur. Fırka grubunun tabii reisi, Fırka'nın, Daimi ve Değişmez Genel Başkanı'dır. Veya O'nun vekilidir. Fırka'ya mensup olan Başvekil Fırka grubunun reisi'dir.³⁵

CHF'nun çok önemli olan bir başka organı da Fırka Divanı'dır. 1931 tüzüğünün, 112 ve 113. maddeleri Fırka Divanı'nın yetkilerini şöyle dile getiriyor.

"Fırka Divanı, Umumî Reislik Divanından, Fırkanın Kabine azalarından, Umumî İdare Heyeti ile Fırka Grubu İdare Heyetinden teşekkül eder. Fırka Divanı lüzumunda, Umumî Reislik Divanı tarafından toplantıya çağırılır. Fırka Divanına, Umumi Reis, veya Umumi Reis Vekili, bulunmadığı zamanlarda, tevkil edecekleri zat reislik eder.

Fırka Divanı, Umumî Reislik Divanından gönderilen meseleleri müzakere eder. Nizamnamelerin tefsiri Fır-

---

34. CHF Genel İdare Kurulu üyeliklerinin sayısı çeşitli kurultaylarda değişiklikler göstermektedir. 1927'de 9 (1927 Tüzüğü md. 27); 1931'de 14 (1931 Tüzüğü md. 37); 1935'te 16 (1935 Tüzüğü md. 44); 1938'de 16 (1938 Tüzüğü md. 46); 1939'da 16; 1943'te yine 16'dır.

35. 1925 Tüzüğü md. 93-94; 1931 Tüzüğü md. 82, 96, 98; 1935 Tüzüğü md. 99-100; 1938 Tüzüğü md. 101, 102; 1939 Tüzüğü md. 104, 120; 1943 Tüzüğü md. 97, 113.

ka Divanına aittir. Divan kararları, Umumi Reisin tasdi-ki ile tekemmül eder."³⁶

Görüldüğü gibi, tek parti döneminde, CHF Genel Başkanı, Fırka'nın Meclis Grubu da dahil olmak üzere bütün grupların doğal başkanı idi. CHF Genel Başkanı aynı zamanda, TBMM Başkanı ve Başkan Vekillerini de aday gösterirdi. Her ne kadar anayasa ve iç tüzük, bu makamların Meclis tarafından seçileceğini amir idi ise de, Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın, partiye, partinin bütün organlarına, bu arada parti meclis grubuna da egemenliğinden dolayı, bütün bu kurumların başkanı olduğundan dolayı, TBMM Başkanı ve Başkan Vekillerini de bizzat kendisi tayin etmiş oluyordu. Zaten TBMM'nin tüm mebuslarının kendisi tarafından tayin edildiğini çeşitli kereler belirttik.

Kısaca özetlemek gerekirse, tek parti döneminde, CHF Genel Başkanı aynı zamanda Cumhurreisi'dir. Parti teşkilatına, partinin kurumlarına, sadece manevi otoritesiyle değil, parti tüzüğü ile de hakimdir. TBMM organlarını bizzat tayin etmekle meclis çalışmalarına ve kararlarına da egemendir. Hem de bu egemenliği iki katlıdır. CHF'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı'nın başında bulunduğu Genel Başkanlık Divanı, daha doğrusu, Daimi ve Değişmez Genel Başkan bütün milletvekillerini tespit ediyor, bütün partilileri, bu arada, partililerden meydana gelen milletvekillerini de bağlayıcı kararlar alabiliyordu. Genel Başkanlık Divanı'nın, diğer iki üyesi olan, Parti Genel Başkan Vekili ve Parti Sekreteri'ni de, bizzat Daimi ve Değişmez Genel Başkan seçtiği için bunu her zaman bu şekilde ifade edebiliriz. O halde, hem Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın manevi otoritesi hem de tüzük gereğince bu böyle idi. Dolayısıyla bütün işler, Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın arzu ve iradesine göre oluşuyordu. Daimi ve Değişmez Genel Başkan daha sonra, TBMM'ne tayin ettiği milletvekillerinden bir kısmını, Meclis Başkanı, Meclis Başkan Vekillikleri gibi organlara aday gösteriyor ve kesinlikle onlar da seçiliyordu. Çünkü Genel Başkanlık Divanı kararları kesin olup katı surette itiraz edilemezdi. Bu kararlar sadece öğrenilir ve gerekleri yerine getirilirdi.

36. 1931 Tüzüğü md. 112-113; 1935 Tüzüğü md. 129-130; 1931 Tüzüğü md. 143-144; 1943 Tüzüğü md. 137-138.

CHF Genel Başkanı aynı zamanda Cumhurreisi olması na rağmen, Parti Genel Başkanlığı'ndan doğan yetkileri, Cumhurbaşkanlığı'ndan doğan yetkilerinden çok daha önemli idi. Çünkü milletvekillerini, "CHF Genel Başkanı" olarak tayin ediyordu. Daha sonra, TBMM'ne tayin ettiği bu milletvekilleri kendisini Cumhurreisi seçiyorlardı. Başbakan Cumhurreisi tarafından tayin ediliyordu. Fakat Başbakan, aynı zamanda, CHF'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı tarafından, CHF Genel Başkan Vekilliği'ne tayin edilen kişi idi. Bu iki ilişki biçimi tek parti döneminde hiç değişmemiştir. CHF'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı daima Cumhurreisi, Genel Başkan Yardımcısı da daima Başbakan olmuşlardır. Bunun yanında tek parti döneminde, çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda, özellikle 1935 yılından sonra, CHF Genel Sekreteri İçişleri Bakanı (1935) veya Devlet Bakanı (1939) olarak kabineye alınmışlardır. CHF İl Başkanları, fiilen, bazen de tüzük gereği valilik görevlerini de yürütmektedirler.³⁷

Bu, totaliter eğilimleri ağır basan bir devlet biçimidir. Şef devletidir. Zaten Gazi Mustafa Kemal'in adının önüne 1930 yıllarından sonra, "Büyük Şef" ibaresi konulmaktadır. Ölümünden sonra ise, "Ebedi Şef" olmuştur. İsmet İnönü'ye ise Milli Şef denilmektedir. Fakat Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal döneminde kendisinden başka hiç kimsenin adı anılmamaktadır. Herkes, partinin öteki yöneticileri hep gölgede kalmaktadırlar. Hatta, tarihte, Birinci İnönü Savaşı, İkinci İnönü Savaşı olarak bilinen savaşların yıldönümlerinin kutlanması, ancak, İsmet İnönü'nün Milli Şefliği döneminde başlayan süreçlerdir. Demekki Gazi Mustafa Kemal döneminde, "Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal"den başka bir Şef

-
37. Fidel Castro, "Tarih Beni Beraat Ettirecektir" isimli tarihi savunmasında Batista rejimi hakkında ilginç gözlemlerini ifade ediyor. Kemalist rejimin mebus tayinleri ile bu gözlemlerin karşılaştırılmasında yarar vardır. Castro, savunmasında şöyle diyor: "... Günün birinde 18 dolandırıcı bir araya gelirler. Kendilerinin planı, cumhuriyete karşı harekete geçmek ve onun 350 milyon dolarlık yıllık bütçesini talan etmektir. El altından ve binbir dolanla amaçlarına ulaştıktan sonra, birbirlerine şunu sorarlar: 'Şimdi ne yapacağız?'

yoktur. Şef bir tanedir ve her şey O'nun istek ve iradesine göre cereyan etmektedir. Devlet egemenliği ile ilgili kurumların teşkili ve idaresi kesinlikle kendi uhdesindedir. Büyük Şef bu yetkisini kayıtsız şartsız tek başına kullanmaktadır. Hiçbir kişi veya kurumun ortaklığını kabul etmemektedir.

Devletin totaliter eğilimleri, elbette, partinin yapısı, işlevleri, toplumsal hayatın tüm kesimlerini kontrol etmesi ile yakından ilgilidir. Totaliter devlet, kitle haberleşme araçlarının kontroluyla, tek doktrin etrafında gelişen bir toplum yaratmaya, artan teknolojik olanaklarla gerek toplum ve fertleri gözetim ve denetim altında tutmaya çalışır. Tek parti döneminde CHF'nın, tüm toplumu kontrol altına alabildiği, toplumu ve fertleri gözetim ve denetim altında tutabildiği söylenemez. Kemalist ideolojiyi tüm topluma, halkın yaşantısına indirgeyebildiği, halka benimsetebildiği iddia edile-

---

İçlerinden biri ötekilerine şunları söyler: 'Beni başbakan yapın, ben de sizleri general yapayım!' Kendisinin bu isteği yerine getirilir getirilmez, bu defa çevresine 20 kişilik bir grup toplar ve onlardan da şunu ister: 'Sizleri bakan yapacağım, sizler de beni cumhurbaşkanı seçin!'

İşte aynen bu şekilde bu kişiler birbirlerini general, bakan ve cumhurbaşkanı yaparak hükümetin ve devletin hazinesini ellerine geçirmişlerdi.

Olayları, bu kişilerin yalnızca, bakan, general ve cumhurbaşkanı seçebilmek için, ulusun egemenliğine zorla el koymaları şeklinde yorumlamamak gerekir. Bu adam getirdiği kanunla, yalnızca ulusun denetimini tüm olarak ele geçirmekle kalmamış, aynı zamanda ülkedeki her vatandaşın yaşayıp yaşamaması ve ulusun varlığı gibi konular üzerinde bile, tek söz sahibi olma yetkisine kavuşmuştu. İşte bu yüzden, Anayasa Mahkemesi'nin tutumunun yalnızca kötü, iğrenç bir ihanet değil, aynı zamanda saçma ve gülünç olduğu görüşünde ısrar ediyorum.

Batista'nın getirdiği kanun içerisinde dikkatleri fazla çekmeyen, fakat durumu iyice aydınlatıldığı gibi, kendisinden kesin sonuçlar çıkarılabileceğimiz bir madde bulunmakta. 257. maddenin şu bölümünü gelin hep birlikte gözden geçirelim:

'İş bu anayasa üzerinde, hükümet tarafından, kabinedeki salt çoğunluğun üçte iki oylarıyla değişiklik yapılabilir.' İşte böylece mas-karalık zirvesine ulaşacaktı.

Halkın rıza ve onayı olmaksızın, böylesine bir anayasayı kendileri-

mez. Örneğin basını, öteki kitle haberleşme araçlarını, % 100 denetim altında tuttuğu halde, basının ve öteki araçların toplumdaki etkinliği her zaman tartışılabilir. Toplum, fertler tam anlamıyla gözetim ve denetim altında tutulmaya çalışıldığı halde, teknolojik olanakların (dinleme ve gözetleme araçları) yetersizliği yüzünden bu da istenilen sonuçları yaratamamış olabilir. Fakat eğilim bu yöndedir. Çaba bu yöndedir. Siyasal kurumlar, basın, çeşitli dernekler üzerindeki denetim Halkevleri yoluyla resmi ideolojiyi kitlelere benimsetme çabaları, tek doktrin etrafında gelişen, düşünen, bir toplum yaratma çabaları bu eğilimi somutlamaktadır.

---

nin sırtına yüklemekle ulusun egemenliğine el atmak ve tüm anayasa kuvvetlerini kendi elinde toplayan bir rejim kurmakla kalmamışlar, 257. madde ile de, egemenliğin en önemli niteliği olan, anayasayı değiştirme yetkisine konmuşlardı. 10 Marttan bu yana da anayasa hükümlerini defalarca değiştireceklerdi. İşin en acı tarafı, 1. madde ile, egemenliğin ulusta olduğunu ve bütün kuvvetlerin aynı kaynaktan çıktığını ileri sürmeleri idi..." (s. 105-107)

III. BÖLÜM

III. GERÇEK SOMUTLAR ve YAŞANAN HAYAT KARŞISINDA PROFESÖRLERİN ve TÜRK ÜNİVERSİTESİNİN FİKİRLERİNİN ELEŞTİRİSİ

1. Genel Olarak

İşte burada, araştırmamızın başında kitap ve makalelerinden alıntılar verdiğimiz 40 üniversite mensubunun veya üniversite mensubu olan ve olmayan öteki yazarların düşüncelerine dönmekte yarar vardır. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen (14); Prof. Dr. Selçuk Özçelik (13); Prof. Dr. Münici Kapanı (23); gibi yazarlar, tek parti döneminde, hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu yazmaktadırlar. Prof. Dr. Yavuz Abadan (1); Prof. Dr. İlhan Arsel (3); Prof. Bahri Savcı (12); Prof. Dr. Kemal Karpat (33); Prof. Dr. Niyazi Berkes (34); Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar (24); Prof. Dr. Cahit Tanyol (35); Ord. Prof. Reşat Kaynar (31); Doç. Dr. Ahmet Mumcu (32); Doç. Dr. Özkan Tıkveş (47) **Halk İdaresi halk egemenliği** kurallarının çeşitli yönleriyle uygulandıklarını söylemektedirler.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil (4); Prof. Dr. Kemal Karpat (33); Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta (26); Prof. Dr. Nermin Abadan (Unat) (16); Prof. Dr. İsmet Giritli (28); Doç. Dr. İlter Turan (19); Doç. Dr. Servet Armağan (22) tek parti döneminde yapılan "seçimlerin" "her şeye rağmen" serbest seçimler olduğunu yazmaktadırlar.

Ord. Prof. Dr. Recai Galib Okandan (9); Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu (10); Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı (8); Prof. Dr. Faruk Erem (11); Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in klasik demokrasi ilkelerine bağlı olduğunu yazmaktadır. Prof. Dr. Âfet İnan (29); Ord. Prof. Erver Ziya Karal (30); Prof. Dr. Bülent Daver (18); Prof. Dr. İsmet Giritli (28); Prof. Dr. Muammer Aksoy (15); Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı (5); ise büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in demokrasi taraftarlarından biri olduğunu söylemektedirler.

Prof. Dr. Yavut Abadan (1); Prof. Dr. Tark Zafer Tunaya (2); Prof. Dr. Hamza Eroğlu (7); Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı (8); Prof. Dr. Esat Çam (17); Prof. Dr. Münici Kapanı (23); Prof. Dr. Bülent Daver (18); Prof. Duverger'e atfen, tek parti düzeninin çok partili düzene geçiş için bir aşama olduğunu belirtmektedirler.

Prof. Dr. Mümtaz Soysal (6); Prof. Dr. Esat Çam (17), parti hükümetin önüne geçmedi, Batı'daki tek parti düzenleri işçi sınıfının ezilmesi sonucunu doğurduğu halde, Türk tek parti düzeni bütün halkın topyekun kalkınması için gayret gösteriyordu, demektedirler.

Prof. Dr. Münici Kapanı (23), Prof. Dr. İsmet Giritli (28) Prof. Dr. Kemal Karpat (33), Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in, kendisinden sonra gelecek diktatörlüklere ve diktatörlere engel olmak için, diktatör olduğunu belirtmişlerdir.

Bütün bunlar, olgulardan kopuk bilgi üretimidirler. Olgularla bir bağı kurulmadığı, herhangi bir olgunun veya olgusal ilişkilerin bilgisi olmadığı için de bilimsel değildir. Sadece, yazarların sübjektif kanıdır. Demekki yazarlar, tek parti döneminin bu ifadelerle anlatılmasını, bu ifadelerle bilinmesini arzu ediyorlar.

Bu bilgilerin olgulardan kopukluğu, Cumhuriyet Halk Fırkası tüzüğünden kati surette söz edilmemiş olmasından ileri gelmektedir. Gerçekten çeşitli kitap ve makaleleriyle belirtilen bu üniversite mensupları eserlerinin hiçbir yerinde bu tüzükten söz etmemektedirler. Yok saymakta dikkate almamaktadırlar. Halbuki, CHF'nın tüzüğü, objektif hayata, yaşanan hayata ilişkin bir metindir. Canlı bir metindir. Sürekli olarak uygulanmış bir yasadır. Temel hükümleri kati surette değiştirilmeden, bütün kurultaylarda tekrar tekrar

ele alınmış ve canlılığı muhafaza edilmiştir. CHF'nun tüzüğü, Türk tek parti sistemine temel karakterini veren en önemli bir siyasal belgedir. 1924 Anayasası ise ölü bir metindir. Çünkü hiç uygulanmamıştır. Hele temel hükümleri hiç uygulanmamıştır. "Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir", "mahkemelerin bağımsızlığı" gibi hükümleri kesinlikle ölüdür. Bu bakımdan CHF tüzüğü Anayasa'nın çok çok üstünde duran bir yasa mahiyetindedir. Bu tüzük gereğince devlet egemenliğini kullanacak kurumların nasıl teşkil edildiğini, nasıl idare edildiğini, CHF'nun Daimi ve Değişmez Genel Başkanı'nun ortak kabul etmez iradesini ve otoritesini yukarıda etraflıca anlattık. Bu sistemin totaliter eğilimleri olduğunu da belirttik. Bu durumda, Padişah İkinci Abdülhamid'in 1877-1908 yılları arasındaki, ortak kabul etmeyen mutlak otoritesi ile CHF'nun Daimi ve Değişmez Genel Başkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in ortak kabul etmeyen mutlak otoritesi arasında ne fark vardır? Bizce önemli bir fark yoktur. Her ikisinde de devlet egemenliğini tecelli ettiren kurumların meydana getirilmesi ve idaresi bir kişinin şahsında somutlaşmaktadır. O'nun kişisel iradesinin, ortak kabul etmeyen iradesinin bir ifadesi olmaktadır. Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'in, bütün muhalefet odaklarını kırarak, kendi adamlarını "TBMM" adı altında toplaması sadece bir görüntüdür. "Meclis" otoriter ve totaliter eğilimleri gizleyen bir maskedir.

Bu arada, Padişah İkinci Abdülhamid ile Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'in, mutlak irade, üstün irade sahibi olma durumlarını da karşılaştırmakta yarar vardır. Bilindiği gibi, 1876 tarihli Osmanlı Anayasası'na göre, Osmanlı Meclis-i Mebusanı iki meclisten kuruludur. Ayan Meclisi üyelerini Padişah Abdülhamid bizzat kendisi tayin etmektedir. Bu 26 kişilik bir meclistir. Meclis-i Mebusan ise vilayet meclisleri tarafından, mahallî eşraf arasından seçilen bir meclistir. Bu da 115 kişiden meydana gelmektedir. Görüldüğü gibi Padişah İkinci Abdülhamid meclisin sadece bir kanadı üzerinde egemendir. Nitekim hakım olamadığı kanadı fiili bir durum yaratarak, bir irade-i sentye (padişah iradesi) ile 28 Haziran 1877'de feshetmiştir. Meclis-i Mebusan, İttihat ve Terakki'nin darbesine kadar (23 Tem-

muz 1908) kapalı kalmıştır. Fakat bu süre içinde, II. Abdülhamid'in bizzat kendi iradesine göre şekillendirdiği 26 kişilik Meclis-i Ayan görevlerine devam etmiştir.¹

Bu karşılaştırmada ele alınması gereken en önemli konulardan biri, Meclisin feshedilmesi ile ilgili olarak devlet başkanına tanınan yetkililerdir. 1924 Anayasası'nın Cumhur-

1. Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirleri için bk. Recaî Galib Okandan, **Amme Hukukumuzun Ana Hatları**, Birinci Kitap, Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkirazına Kadar, **İÜHF**, İstanbul 1957, s. 118 vd.; Recaî Galib Okandan, Amme Hukukumuzda İkinci Meşrutiyeti Doğuran Sebepler ve Meşrutiyet Rejiminin Teessüsü, **İÜHF**, Cilt 12, Sayı 4, 1945, s. 991-1036; Recaî Galib Okandan, 7 Zilhicce 1293 Kanunu Esasisine ve Bunun Muaddel Şekillerine Göre İcra ve Teşri Fonksiyonlarıyla Bunları İfa Edecek Organlar Arasındaki Münasebetler, **İÜHF**, Cilt 13, Sayı 1, 1946, s. 1-22; Recaî Galib Okandan, 7 Zilhicce 1293 Kanununun Esasisine ve Bunun Muaddel Şekillerine Göre Devlet Başkanının Milletvekilleri Meclisini Fesih Selahiyeti, **İÜHF**, Cilt 13, Sayı 3, 1946, s. 825-844; Recaî Galib Okandan, Amme Hukukumuzda Osmanlı Devletinin İnkirazına Kadar Parlamentarizm ve Hususiyetleri, **İÜHF**, Cilt 13, Sayı 2, 1946, s. 449-473; Recaî Galib Okandan, Amme Hukukumuzda, Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinin Önemi, **İÜHF**, Cilt 15, Sayı 1, 1948, s. 14-33; Recaî Galib Okandan, Pozitif Amme Hukukumuz Bakımından 1912-1920 Yıllarında Vukubulan Olaylar, **İÜHF**, Cilt 19, Sayı 1-2, 1943, s. 592-615; Tarık Zafer Tunaya, **Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, 2. bs., İstanbul 1969, s. 255-314; Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'nin Siyasi Gelişme Seyri İçinde İkinci Jön Türk Hareketinin Fikrî Esasları, **Tahir Taner'e Armağan**, **İÜHF**, İstanbul 1956, s. 167-188; Amme Hukukumuz Bakımından 2. Meşrutiyetin Siyasi Tefekküründeki "Garblılık" Cereyanı, **İÜHF**, Cilt 14, Sayı 3-4, 1947, s. 501-520; Amme Hukukumuz Bakımından 2. Meşrutiyetin Siyasi Tefekküründe "İslamlik" Cereyanı, **İÜHF**, Cilt 13, Sayı 1-2, 1953, s. 630-670; İlhan Arsel, Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinde Çift Meclis Sistemi, **AÜHFD**, Cilt 10, Sayı 1-4, 1953, s. 194-211; Yavuz Abadan, Osmanlı İmparatorluğunda Anayasa Sistemine Geçiş Hareketleri, **AÜHFD**, Cilt 14, Sayı 1-4, 1957, s. 3-37; Yavuz Abadan, Tanzimat Fermanının Tahlili, **Tanzimat I** (Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle), Maarif Matbaası, İstanbul 1940, s. 31-58; Mustafa Emil Elöve, İkinci Meşrutiyet Devri'nin Siyasi Hayatına Bir Bakış, **AÜHFD**, Cilt 9, Sayı 1-2, 1952, s. 183-235; Mustafa Emil Elöve, Umumî Amme Hukukumuz Bakımın-

reisi'ne böyle bir yetkiyi vermemiş olması daima övülmüştür. Demokratik bir uygulama olarak nitelendirilmiştir. Halbuki, fiili durum, yaşanan hayat dikkate alındığında bunun hiçbir önemi yoktur. Çünkü, Cumhurbaşkanı, zaten CHF'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı olarak TBMM üyelerinin tamamını kendisi tayin etmektedir. Çeşitli mekanizmalarla hem partiye, hem de meclise hakimdir. Gerek partide, gerekse mecliste, istek ve iradesinin dışında hiçbir karar çıkmamaktadır. Gerçekte tek parti dönemi boyunca, gerek Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, gerekse Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü döneminde, ne partide, ne de mecliste, Şef'in iradesinin dışında hiçbir karar çıkmamıştır. Her şey Şef'in istediği biçimde olmuştur. Böyle olunca, Meclisin feshi yetkisi gibi bir yetkinin söz konusu edilmesi gerekli değildir. Çünkü devlet başkanları meclisleri, ancak, kendi istekleri doğrultusunda faaliyet göstermedikleri zaman feshederler. Niketim İkinci Abdülhamid de Meclis-i Mebusan'ı feshettiği halde, doğrudan doğruya kendi tayin ettiği kişilerden oluşan, dolayısıyla kararlarına her zaman egemen olabildiği Ayan Meclisi'ni feshetmemiştir.

Daimi ve Değişmez Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in veya Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'nün totalitarizmi ifade eden davranışları ile İkinci Abdülhamid'in mutlakiyeti arasında, elbette önemli farklar vardır. Bu bakımdan Kemalist Şeflerin² totaliter tutumlarını za-

---

dan 2. Meşrutiyet Devrinde Türkçülük Cereyanı, **SBFD**, Cilt 7, Sayı 1-4, 1952, s. 218-260; Sina Akşin, Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı, **SBFD**, Cilt 25, Sayı 1, s. 19-40; Sina Akşin, Birinci Meclis-i Mebusanın Ele Aldığı Başlıca Sorunlar, II, **SBFD**, Cilt 25, Sayı 2, s. 101-122; Sina Akşin, İttihat ve Terakki Üzerine, **SBFD**, Cilt 26, Sayı 1, 1971, s. 153-182; Sina Akşin, 31 Mart Olayına Değin, Sabahattin Bey ve Ahrar Fırkası, **SBFD**, Cilt 27, Sayı 3, 1972, s. 541-560; Sina Akşin, Osmanlı Padişahlarının Toplar ve Hilafet Uğruna Verdikleri Ödünler, **SBFD**, Cilt 29, Sayı 3-4, 1974, s. 121-141; Gündüz Ökçün, Osmanlı Meclisi Mebusanında, Bağdad Demiryolu İçin Yapılan Tartışmalar, **SBFD**, Cilt 25, Sayı 2, 1970, s. 15-56.

2. Şef bir tanedir. Şeflik düzenine temel özelliğini veren budur. Şefler tabiri, Mustafa Kemal'in ölümünden sonra, İsmet İnönü'nün Şef olmasını anlatmaktadır. Yoksa aynı anda iki Şef yoktur.

manın totaliter gelişmeleri içinde değerlendirmek daha yararlıdır. Hitler'in:

"... Mustafa Kemal'in ilk talebesi Mussolini, ikinci talebesi benim"³

sözünü üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu sözün söylendiği tarih ve söylenmesine vesile teşkil eden olay da çok önemlidir. Bu olay şudur: 20 Nisan 1939'da Hitler'in 50. doğum yıldönümü kutlanmaktadır. Türkiye'den Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz başkanlığında, Nafia Vekili General Ali Fuad Cebesoy ve dört mebus daha olmak üzere altı kişiden kurulu bir Türk heyeti, bu yıldönümünü kutlamak için Almanya'ya gönderilmiştir. İşte Hitler konuşmasını bu heyet önünde yapmıştır.⁴ Bu konu ileride tekrar ele alınacaktır.

Bu durumda Türkiye'deki profesörler, masaldaki saray vezirleri saray kethüdaları, saray görevlileri gibidirler. Türkiye'deki profesörler, çınlıplak dolaşan imparatorlarına:

3. Falih Rıfıkı Atay, **Çankaya**, Atatürk Devri Hatıraları, 1918-1938, Cilt I, Dünya Yayınları, Ekicigil Matbaası, 1953, s. 205; Cilt II, s. 420; Falih Rıfıkı Atay, **Çankaya** kitabını 1969 yılında tek cilt halinde yeniden yayınlamıştır. Yeni yayında bazı kısımları çıkarmış, bazı kısımları ise genişletmiştir. Bu olayı yeni baskıda da anlatmaktadır. **Çankaya**, 1881-1938, Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar, İstanbul 1969, s. 319, s. 451.
4. Bu olayı anlatan başka yazılar için bk. Falih Rıfıkı Atay, Hitler'in Doğum Yıldönümü, **Ulus**, 20 Nisan 1939; Hüseyin Cahit Yalçın, Hitler'in 50. Senesi, **Yeni Sabah**, 26 Nisan 1939; Şekip Tunç, İdeolojimiz ve İdeolojiler, **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1939; Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, 2. bs., Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1965, s. 22. Hitler'in 50. Doğum Yıldönümünün, Türkiye'de nasıl büyük coşkunlukla kutlandığını anlamak için, 20 Nisan 1939 tarihli, **Ulus**, **Cumhuriyet**, **Vakit**, **Vatan**, **Yeni Sabah**, **Akşam**, **Son Posta** gibi gazeteleri tetkik etmek ve yazılara bir göz atmak yeter; Ayrıca bk. Olayla ilgili olarak Hitler'in kendi anlatımları, Hitler Ruzvelt'in mesajına cevap verdi, **Ayin Tarihi**, Sayı 65, Nisan 1969, s. 97-107; Hitler, Almanya'nın siyasetini anlatan bir nutuk verdi, **Ayin Tarihi**, a.g. dergi, s. 235-239; Hitler'in Doğum Yıldönümü Merasimle Kutlandı, **Ayin Tarihi**, a.g. dergi, s. 239-240.

— Aman hünkarım, ne güzel elbiseniz var, ne kadar şahane bir kumaş. Böyle bir kumaşın dünyada bir eşi daha yoktur. Bu ne güzel, ne şahane bir dikiş. Ancak hünkarıma layıktır, diyen saray kethüdalarına benzemektedirler. Çünkü, imparator demıştır ki:

— Öyle bir elbise istiyorum ki, ne kumaşının, ne dikişinin, ne tellerinin, ne de sırmalarının dünyada bir eşi daha bulunmasın.

Bu haber bütün ülkeye yayılmış ve imparatora kumaş dokuyacak ve elbise dikecek terziler aranmıştır. İşte bu sırada dolandırıcı iki kişi ortaya çıkmış, istenen kumaşı kendilerinin dokuyabileceklerini, aranılan terzilerin de kendilerinin olduğunu bildirmişlerdir. Sonunda terzi olarak saraya kabul edilmişlerdir. Yalnız terziler ufak bir şart ileri sürmüşlerdir:

— Bizim altın ve gümüş tellerden dokuyacağımız kumaş, öyle bir kumaştır ki, ne tezgâhta, ne de tezgâhtan çıktıktan sonra, aptal, akılsız, ahmak kişilere görünmez. Bu kumaş ancak, akıllı, dirayetli, becerikli kişiler, devlet yönetme yeteneği olan kişiler görebilir. Akılsız, ahmak kişiler, kumaş elbise olarak dikildikten sonra da göremezler. Tellerinin altından ve gümüşten olmasına rağmen, bu kumaş çok hafiftir. Giyen insan bunun ağırlığını hiç hissetmez. Kumaşın dokunuşundaki, zerafetindeki sır da budur.

Bunun üzerine bu dolandırıcılara, sarayda ayrı bir bölüm ayrılmış, kendilerine kumaş dokumaları için kilolarca altın ve gümüş teller verilmiştir. Sarayın nazırları, vezirleri, kethüdaları sık sık dokunan kumaş görmeye geliyorlarmış. O sırada terziler, kumaş dokuduklarını, kumaş kestikleri izlenimini yaratan hareketler yapıyorlarmış. Terziler:

— Ne kadar ince, zarif bir kumaş diyorlarmış. Saraydaki görevliler de, hayali kumaş parmakları arasına alarak:

— Şahane bir kumaş, eşi bulunmaz bir kumaş. Tam imparatorumuza layık, diyorlarmış.

İşte Türk üniversitesi, Türk profesörleri de saray kethüdalarına benzemektedir. CHF'nin tüzüğüne rağmen, bu tüzükten doğan totalitarizme rağmen ve bu tüzüğün harfi harfine uygulanmasına rağmen, "tek parti dönemi demokratik bir dönemdi", "hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir, ilkesine

çok dikkat ediliyordu", "halk egemenliği vardı" gibi yargılar ileri sürmektedirler. Temel hükümleri hiçbir zaman uygulanmamış bir yasa olduğu halde, sık sık 1924 Anayasası'ndan söz etmektedirler. Fakat, fiili olarak Anayasanın çok çok üstünde duran, anayasayı bağlayan, devlet yönetimine temel karakterini veren, bu tüzük üzerinde tek bir satır dahi durulmamıştır. Profesörler bu tüzüğün adını anmamışlardır. Yok farzetmişler, görmemezlikten gelmişlerdir. Burada, bir örnek üzerinde biraz daha teferruatlı bir şekilde durmakta yarar vardır.

2. Ord. Prof. Dr. Recai Galib Okandan

Ord. Prof. Dr. Recai Galib Okandan, **Milli Hakimiyet, Milli İrade Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuzda Girişli**, başlıklı makalesinde şöyle diyor:

"... 20 Nisan 1340 Esas Teşkilat Kanununun gerek şekil ve gerek muhteva bakımından arzettiği iki hususiyet üzerinde bilhassa durmak lazımdır. Şekil bakımından ilgiyi çeken cihet, yeni bir Esas Teşkilat Kanunu vücuda getirilirken, milli mücadele devrinin bidayetinden itibaren ehemmiyete mazhar kılınan **milli hakimiyet** ve **milli irade** gibi mefhumların icaplarına ikinci Büyük Millet Meclisinin inkılapçı ve ihtilalci üyeleri tarafından riayet edilmemiş olmasıdır. Başka bir deyişle, ikinci Büyük Millet Meclisi, kendinden sonraki devirlerin parlamentolarına da tevelfuk edecek bir hukuki düsturlar manzumesi meydana getirmek, müstakbel teşrii müesseselerin tasarruf ve faaliyetlerini tahdit edecek prensipleri vazeylemek selahiyetinin, hakimiyetin sahibi hakikisi millet tarafından kendisine verilip verilmediği meselesi üzerinde durmamış veya durmak istememiştir. Hakimiyetin hakiki sahibi millet tarafından ikinci Büyük Millet Meclisine bir Esas Teşkilat Kanunu vücuda getirmek yetkisi verilmediğine, mezkur teşekkül bir anayasa meyadana getirmek vazifesini kolektiviteden al-

madığına, bu tarzda bir müessese olmadığına göre, bir taraftan milli hakimiyet ve milli irade gibi mefhumları hareket noktası yapmak ve diğer taraftan bu mefhumların icaplarını yerine getirmemek ve onun makul mantiki ve hukuki neticelerini nazara almamak gibi bir durumla karşılaşmaktadır.

İkinci Büyük Millet Meclisi, sırf milli mücadele ve ihtilal havasının tesiri altında, sakat ve yanlış düşünce ile hareket ederek, milletin yegane ve hakiki mümessili sıfatıyla uhdesine temerküz ettirdiği yetkiler meyanında kurucu teşrii selahiyetin de yer aldığına inanmış, milletin müsadesi olmadan kendisini aynı zamanda bir kurucu meclis addetmiştir. Nasıl, milli mücadele devrinde Birinci Büyük Millet Meclisi esas teşkilata müteallik kanunları da diğer kanunlar gibi kabul etmişse, İkinci Büyük Millet Meclisi de, normal bir devre girilmiş olmasına rağmen, milli hakimiyet ve milli irade gibi mefhumların icaplarını nazara almaksızın, kendini aynı zamanda, kurucu teşrii selahiyete sahip bir teşekkül olarak karşılamış, bu hususta hakimiyetin sahibi hakikisi olan milletin muvafakatını istihsale lüzum görmemiştir.

Nitekim, İkinci Büyük Millet Meclisi'nin kurucu Meclis sıfatını haiz bulunmadığını, 'Avrupa'da, Amerika'da vesair memleketlerde bu gibi asli kanunlar sureti katiyede behemahal o devletin, o milletin Meclisi müessesanı tarafından tertip ve tespit olunur. Mahiyeti itibarıyla, hüviyeti itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi bizzat kendine mahsus ve fakat tam ve kamil manasında bu evsafı haiz bir Meclisi Müessesan değildir' (Şeref Gözübüyük, **1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri**, Ankara 1957 s. 38) tarzında tebarüz ettiren Saruhan Mebusu Abidin Beyin mülahazası, İkinci Büyük Millet Meclisinin ihtilalci organları tarafından nazara alınmamıştır.

Keza, yine aynı mevzu ile ilgili olmak üzere, yani, yeni Esas Teşkilat Kanununun vücuda getirilişinde milli hakimiyet ve milli irade gibi mefhumların icaplarının yerine getirilmemesini teyid eden hususlardan bir diğeri de, **milletin müsaadesine dayanmadan yeni bir Esas Teşkilat Kanunu vücuda getirmek yetkisinin** kendisinde mevcudiyetini kabul eden İkinci Büyük Millet Meclisi üyeleri mezkur mefhumların icaplarına, Esas Teşkilat Kanununu vücuda getirdikten sonra da riayet etmemişler, yani meydana getirdikleri Anayasayı, milletin tasvibine arz suretiyle onu milletin iradesine istinad ettirmek lüzumunu da duymamışlardır. Eğer bu lüzumu duymuş olsalardı, bir Anayasa yapmak hususunda milletten mukaddema istihsal edilmiş bir selahiyeti olmadığı halde, meydana getirdikleri Esas Teşkilat Kanununu milletin reyine, yani referanduma arz suretiyle bidayette mevcut olmayan bir selahiyetin sonradan elde edilmesini, daha vasıh bir deyişle duruma bir hukuki meşruiyet teminini mümkün kılarlardı.

İşte bunun içindir ki, 20 Nisan 1340 Esas Teşkilat Kanununun yapılmasında İkinci Büyük Millet Meclisinin kendisini bir kurucu Meclis olarak karşılaması, kendisinden kurucu teşrii yetkinin de mevcudiyetini kabul etmesi, netice itibarıyla, gerek milli mücadele devrinin kabul eylediği Anayasa prensipleriyle ve gerek bu yeni Esas Teşkilat Kanununa derc olunan milli hakimiyet prensibiyle gayri kabili telif bir durum yaratmıştır. Ortada, selahiyetli olmayan, bir kurul tarafından vücuda getirilen bir Esas Teşkilat Kanunu ve bu tarzda bir kanunla kendi kendini geniş yetkilerle teçhiz etmiş bir teşekkül mevcuttur, demek kabildir."⁵

---

5. Recai Galib Okandan, Milli Hakimiyet, Milli İrade, Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuzaya Girişi, İÜHF, Cilt 27, Sayı 1-4, İstanbul 1962, s. 28-30.

Ord. Prof. Dr. Recai Galib Okandan, bu uzun alıntısında kısaca şunu söylüyor: İkinci Büyük Millet Meclisi'nin (1923-1927) anayasa yapmaya yetkisi yoktur. Bu Meclis Kuvayı Milliye'nin olağanüstü koşullarının bir devamıdır. **Milli Hakimiyet, Milli İrade** gibi kavramlar açısından baktığımız zaman, milletin anayasa yapma yetkisini bu meclise vermediği görülür.

İkinci Büyük Millet Meclisi'nin, anayasa yapmaya yetkili olup olmadığını tartışmak bu araştırmanın konusu değildir. Vurgulamaya çalıştığımız nokta, bu kadar ince konuları tartışan, bir kamu hukuku ordinaryüs profesörünün, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in 30 Ağustos 1927 tarihli tamimi üzerinde kati surette durmamış olmasıdır. Bilindiği gibi, sözü geçen tamim, halk tarafından seçileceği söylenen Büyük Millet Meclisi üyelerinin ve halkın iradesiyle teşekkül edeceği belirtilen milli iradenin, doğrudan doğruya CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in ortak kabul etmeyen kişisel iradesiyle temsil edileceğini göstermektedir. Kamu Hukuku Ordinaryüs Profesörü Recai Galib Okandan'ın bu belgeyi görmemesi son derece ilginçtir. Kaldı ki İkinci Büyük Millet Meclisi'nin anayasayı yapma yetkisine sahip olup olmadığını tartışılması sadece akademik bir konudur. Çünkü bu anayasa, 1789 Fransız Devrimi ile gerçekleşen, burjuvademokratik hak ve hürriyetleri sıralayan bir anayasadır. Yani, devlet, siyasi iktidar karşısında vatandaşlara, haklar ve hürriyetler getiren bir anayasadır. Bu bakımdan, sözü edilen sorun sadece akademik bir tartışma olarak ortaya çıkmaktadır. Halbuki, CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı'nın 30 Ağustos 1927 tarihli beyannamesi, anayasa tarafından vatandaşlara verilen hakların ve hürriyetlerin, CHF Genel Başkanı tarafından fiilen gasp edilmesidir. Milli irade, halk egemenliği denen şey CHF Genel Başkanı'nın kişisel iradesiyle temsil edilmektedir. Bu, sadece akademik bir sorun değildir. O tarihlerden sonra toplumun, sosyoekonomik ve sosyopolitik yapısını temelden etkilemiş bir olaydır.

Ord. Prof. Dr. Recai Galib Okandan bu konu üzerinde niçin durmamaktadır? Çünkü Türk üniversitesi resmi ideo-

lojinin egemenliğine kesinkes boyun eğmiştir. İkinci Büyük Millet Meclisi'nin anayasa yapmaya yetkili olup olmadığı konusunda istenildiği kadar tartışılabilir. Zaten, anayasaların Kurucu Meclisler tarafından yapılacağı konusu, Batı'da uzun zaman tartışılmış. Bu "suya sabuna dokunan" bir konu değildir. Fakat CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in eylemi "suya sabuna dokunan" bir konuya ilişkindir. Resmi ideoloji ise üniversiteye bu konuyu tartışmama, sadece övme görevini vermiştir. Bununla beraber, böylesine temel bir konuda resmi ideolojiye açıkça boyun eğmiş, "el bağlamış" üniversitenin ordinaryüs profesörlerinin, bu kadar bilimsizliklerine, bilmezliklerine rağmen, "bilirkişi" sıfatı ile yazdıkları, bir iki sayfalık yazılarla, devrimci demokrat kişilerin zindanlara atılmalarını sağlamaları ibret vericidir.

CHF'nin 1927 tarihli tüzüğünün çok önemli bir siyasal belge olduğunu, anayasanın da üstünde bulunduğunu belirtmiştik. Türk üniversitesinin, Türk profesörlerinin bu tüzükten hiç söz etmediklerini de belirtmiştik. Burada şunu ifade edelim ki, araştırmamızın başında sözünü ettiğimiz ve yazılarından alıntılarla örnekler verdiğimiz 40 profesörden birisi, bu tüzükten söz etmektedir. Bu, Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'dır. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, 16-20 Eylül 1958 tarihleri arasında, Roma'da düzenlenen, Milletlerarası Siyasi İlimler Kongresi'ne bir rapor sunmuştur. 6 sayfalık bu raporun başlığı, "**Türkiye'de Yasama-Yürütme Münasebeti**"dir.⁶ Altı sayfalık bu raporda, tüzüğün adı verilmemekle birlikte parti mekanizması anlatılmaktadır. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, bu raporunu, dipnotları vasıtasıyla açıklayarak Türkçe olarak da yayınlamıştır. Bu **açıklamaların** Türkçe metine eklendiği de ayrıca belirtilmiştir. 32 dipnotu aracılığıyla yapılan bu açıklamalar 49 sayfa tutarındadır.⁷ 23 ve 24 numaralı açıklamalarda bu tüzükten söz edilmektedir.⁸ Şöyle denilmektedir:

---

6. Bu rapor hakkında bk. Tahsin Bekir Balta, Türkiye'de Yasama-Yürütme Münasebeti, **İncelemeler**, SBF, Ankara 1960 (100. Yıl Yayınları, No. 18), s. 1-6.

7. Tahsin Bekir Balta, a.g.e., s. 7-55.

8. Tahsin Bekir Balta, a.g.e., s. 43-45.

"... Parti tüzüğünün açık bir hükmüne göre, adayların tespiti Genel Başkanlık Divanına, ilanı ise Genel Başkana aitti. Tek parti durumunun neticesi olarak, gösterilen adaylar **mutad olarak seçilirler, bu itibarla aday gösterilmeleri üzerine henüz daha seçilmeden tebrik alırlardı.**"⁹

Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'nın bu gözlemi ve tespiti son derece önemlidir. Çünkü kendisi Mili Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü tarafından iki kere TBMM'ye mebus olarak tayin edilmiştir. 7. Dönem (1943-1946) ve 8. Dönem (1946-1950) yıllarında mebus tayin edilen Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, Mili Şef tarafından aday gösterilir gösterilmez daha "seçim" yapılmadan, arkadaşlarından ve dostlarından tebrik aldığı anlaşılmaktadır.

Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'nın CHF tüzüğü ile ilgili önceki anlatımları şöyle:

"... Tek parti devrinde CHP'nin Genel Başkanı seçime tabi değildi. Tüzükle gösterilmiş bulunuyordu. Değişmezdi. Değişmezlik vasfı sonradan tüzükle tasrih edilmiş 'Değişmez Genel Başkan' ünvanı verilmişti. Genel Başkan partinin meclis grubu da dahil olmak üzere bütün kuruluşların tabii başkanı idi. Partinin yüksek temsili ve denetimi ona aitti. Lüzum görürse yetkilerini genel başkan vekiline veya genel sekretere tevdi ederdi. **Genel Başkan vekilini ve genel sekreteri genel başkan tayin ederdi.** Şu kadar ki genel sekreteri genel idare kurulu üyeleri arasından tayin etmesi lazımdı. Mahaza genel idare kurulu üyeleri de, aşağıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, kendi seçtiği kimselerden olduğu cihetle bu kayıt esaslı bir fark yapmıyordu. Genel Başkan ve vekili ile genel sekreterin üçü birden genel başkanlık divanını teşkil ederlerdi. Genel Başkanlık divanı partinin en yüksek organı idi. Kararlarına bütün partililer uymak zorunda idiler. Partinin yönetim kurulları, gerçi ilgili kongre ve genel kurul tarafından seçilirdi. Fakat serbestçe seçimleri genel başkanlık divanınca aday gösterilmemesine bağlı idi.

---

9. Tahsin Bekir Balta, a.g.e., s. 44.

Çünkü Genel Başkanlık Divanı kararlarına az önce işaret edildiği üzere, her partili uymaya mecbur olduğu cihetle, gösterdiği adaylar zaruri olarak seçilirdi. Tatbikatta Genel İdare Kurulu üyeliği için Genel Başkanlık Divanı aday gösterir, kurultay da bu adayları zaruri olarak seçerdi. Üstelik tüzük kurultaydaki boşalmalara tayin yapma yetkisini de genel başkanlık divanına vermişti. **Netice itibarıyla genel idare kurulu üyelerini de genel başkanlık divanı, dolayısıyla genel başkan tayin ederdi...** Görülüyor ki tek parti devrinde aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan genel başkan bir yandan parti teşkilatına, öte yandan meclise sadece manevi kişiliği, otoritesiyle değil, parti tüzüğü ile de hakimdi."¹⁰

Fakat, Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, 1958 yıllarındaki bu bilimsel tavrını, 1970 yıllarında yayınladığı, **İdare Hukukuna Giriş, İdare Hukuku I** gibi kitaplarında ve öteki yazılarında sürdürmemiştir. Bu yazılarında aynı öteki üniversite mensupları gibi tek parti döneminin demokratik olmasından, halk hakimiyetinden, hakimiyetin kayıtsız şartsız millette ait olduğundan söz etmektedir. Cumhurbaşkanı'nın, meclisi feshetme yetkisine sahip olmamasını, demokratik bir nitelik olarak belirtmekte ve övmektedir. Bunları söylerken, artık CHF tüzüğünden söz etmemeye, böyle bir siyasal belgeyi görmemeye özellikle dikkat etmektedir.

IV. FAŞİST ÜLKELERDEKİ DURUM

CHF tüzüğünün bu hükümlerini, İtalya, İspanya, Portekiz gibi faşist rejimlerdeki durumlarla karşılaştırmakta yarar vardır.

Faşist İtalya'da siyasal temsilin nasıl sağlanacağını belirleyen kanuna göre, sendikaların merkezileştikleri organlar olan konfederasyonlar, seçilecek olan 400 mebusluk için 800 aday gösterirler. İkinci aşamada, Milli Faşist Büyük Meclisi 800 kişiden 400 kişiyi ayırarak seçmenlere teklif eder. Üçüncü aşamada ise, seçmenler kendilerine teklif edilen 400 adayı seçer.

10. Tahsin Bekir Balta, a.g.e., s.44-45.

“... Ancak bu sadece, bir plebisitten ibarettir. Seçmenler, liste için, ya ‘evet’, yahut ‘hayır’ diye rey vermekle mükelleftirler. Adlar üzerinde seçme yoktur. Şayet ‘hayır’ reyi verenler, ‘evet’ diyenlerden fazla olursa, Milli Faşist Büyük Meclisi listeyi gözden geçirerek, ikinci defa plebisite arzeder. Neticede gene menfi çıkarsa, Milli Faşist Büyük Meclisi’nin üçüncü defa ilan edeceği adlar, artık korparatif meclisin mebuslarının adlarından ibarettir.

Konfederasyonların teklif edebilecekleri aday sayıları şöyledir:

1. Çiftçiler Milli Konfederasyonu.....	96
2. Çiftçilik Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu	96
3. Endüstri Sahipleri Milli Konfederasyonu.....	80
4. Endüstri Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu.....	80
5. Tüccarlar Milli Konfederasyonu.....	48
6. Ticaret Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu.....	48
7. Hava ve Deniz Nakliyatçıları Milli Konfederasyonu	40
8. Hava ve Deniz Nakliyatçıları Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu.....	40
9. Kara ve İç Seyrisefani Nakliyatçıları Milli Konfederasyonu.....	32
10. Kara ve İç Seyrisefani Nakliyatçıları Memur ve İş. Milli Konfederasyonu.....	32
11. Bankacılar Milli Konfederasyonu	24
12. Banka Memurları ve İşçileri Milli Konfederasyonu	24
13. Serbest Meslek Sahipleri ile Artistler Milli Konfederasyonu.	160

(Bk. Dareste, **Esas Teşkilat Kanunları Cilt II**, çev. E. Menemencioğlu, Hukuk İlmini Yayıma Kurumu Yayınları)

nı, Ankara 1939, s. 292 vd; Nüzhet Haşim Sinanoğlu, **Faşizm ve O'nun Devleti**, İstanbul 1933, s. 247-252; Togliatti, **Faşizm Üzerine Dersler**, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1978, s. 241)

Görüldüğü gibi, Türkiye'de, Büyük Şef ve Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'in ortak kabul etmez ve eleştirilemez iradesiyle belirlenen Millet Meclisi, Faşist İtalya'da Korparasyonların ve Milli Faşist Büyük Meclisi'nin ortak iradeleriyle oluşmaktadır. Milli Faşist Büyük Meclisi'nin ve Korparasyonların başkanı şüphesiz ki Mussolini'dir.

Ve Mussouloni'nin iradesi her şeyi tayin eder.

İspanya'da 19 Nisan 1937 tarihli olup tek parti olan Falanj Partisi ile ilgili üç maddelik bir kararname yayınlanmıştır. Üç maddelik kararnamenin 2. maddesi, CHF tüzüğünde söz konusu edilen maddelere yakından benzemektedir. Bu madde şöyledir:

"Devlet Reisi, bir sekreterlik ya da siyasal cunta ve Ulusal Konsey, yeni siyasal-ulusal bütünün yönetici organları olacaktır. Sekreterlik ya da cunta, başlıca amacının başarıya ulaşması için kuruluşun iç yönetimini sağlamaktadır. Bu amaç da, devletin organik ve işlevsel yapısının hazırlanmasında şefine yardımcı olmak, her durumda hükümetle çalışmalarıyla işbirliği yapmaktır. Üyelerinin yarısı Devlet Reisi, öbür yarısı Ulusal Konsey tarafından seçilecektir. Ulusal Konsey, daha sonraki tedbirlerle saptanacak büyük ulusal sorunları Devlet Reisinin kendisine sunduğu biçimde öğrenecektir. (Söz eden: Pierre Broue-Emine Temime, **İspanya İç Savaşı**, Çev. Aydın Emeç, Hürriyet yayınları, 322)

Burada da, İspanya Devlet Reisi (Franco) bütün siyasal kurumların üzerinde ve onları oluşturan bir kişi (bir kurum) olarak belirmektedir. Siyasal temsili sağlayacak Sekreterlik ya da Siyasal Cunta üyelerinin yarısı, kendisi, yarısı Ulusal Konsey tarafından seçilecektir. Ulusal Konsey, devlet ve toplum sorunlarını Reisin kendisine öğrettiği biçimde öğrenecektir. Faşist Falanj Partisi'nin başkanı olan Franco, bu niteliğinden dolayı aynı zamanda devlet başkanıdır.

Portekiz'deki Faşist Salazar rejimi de aşağı yukarı böyledir. Siyasal temsili sağlayan meclis üyeleri, 250 seçmen tarafından seçilir. Salazar'a bağlılığı kesin olmayan kişilerin aday gösterilemeyeceği ve seçmenlerin hükümetçe tayin edileceği şüphesizdir. (Bk. Däreste, **Esas Teşkilat Kanunları Cilt III**, s. 124-160; Çetin Özek, **Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi**, Ant Yayınları, İstanbul 1970 s. 85)

İleride, "CHF'nın Programı (1931)" olgusu üzerinde dururken, CHF ile faşist ülkelerdeki tek partiler ve bunların programları arasındaki ilişkiler üzerinde daha etraflı bir şekilde durulacaktır. Fakat şimdiden, Türk üniversitesinin bu tür ilişkiler üzerinde hiç durmadığının açıkça belli olduğu söylenebilir.

V. NADİR NADİ'NİN DAİMİ ve DEĞİŞMEZ GENEL BAŞKAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ve BU GÖRÜŞLERİN ELEŞTİRİSİ

Türkiye'de Şeflik düzeninin, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in fiili durum yaratması ile açıkça başladığını daha yukarıdaki kısımlarda açıklamıştık. CHF Genel Başkanlığının seçime tabi olmadığını, daimi ve değişmez olduğunu ve bu hükümlerin 1927'den itibaren tüzüklerde yer aldığını da ifade etmiştik. Demekki Daimi ve Değişmez Genel Başkanlık yani ömür boyu genel başkanlık Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal döneminde, 1927'den itibaren CHF tüzüğüne girerek hukukileşmiştir. Yaşanan hayat, somut durum bu olduğu halde, Cumhuriyet gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, **Perde Aralığından** isimli kitabında bakınız ne diyor:

"... Milli matemimizin üçüncü günü, 14 Kasım akşamı, manşetin altına yazdığım iki satırlık uzun bir başlıkta Atatürk'ten söz ederken '**Ebedi Şef**' deyimini kullandım. Ertesi günü kamuoyuna sunulan bu deyim hemen tuttu. Bütün gazeteler onu benimsediler. O günden itibaren Atatürk '**Ebedi Şef**'imiz olmuştu. **İlk olarak ortaya attığım bu deyim** böyle ağız birliği ile bütün gazeteler tarafından kullanılması hoşuma gitti. Bundan böyle yaşayan 'kudretli'lere artık, şef dene-

meyeceği umuduna kapıldım. Ne yazık ki umudum kısa sürdü. Aradan birkaç hafta geçmiş geçmemişi ki 'Ebedi Şef'in yanısıra, gazetelerde, 'Milli Şef' deyimi yer almaya başladı. İktidar yardakçıları bir punduna getirmişler, yeni Cumhurbaşkanına yaranmanın yoluna arıyorlardı... Gerçek demokrasiyi ve Batı kafasını yurdumuza yerleştirmek isteyen Atatürk, daha başlangıçta kendisine yapılan ömrü boyunca Cumhurbaşkanlığı teklifini geri çevirmemiş mi idi. 'Milli Şef' deyiminin ardında şefliği müesseseleştirmek isteyen bir gayret seziliyordu. İsmet İnönü bunu önlemeli idi? 27 Kasım tarihli gazeteler, yeni Cumhurbaşkanının yabancı basın mensuplarına verdiği bir demeci yayınladılar. Türk dış politikasının temel prensiplerini açıklayan İnönü, gazetecilere Atatürkçülük konusunda düşüncüklerini de, '**Kemalizmin özel vasfı devamlılığında mündemliçtir**' şeklinde belirtmişti. Bir gün sonra çıkan başyazımın başına geçirdiğim bu cümle Atatürk gençliğinin düşüncesini, gölgesiz, açıkça ifade ediyordu. Yurdumuzu Batılılaştırmak uğruna büyük devrimler başarılmıştı. Pek taze bir geçmişi olan Atatürkçülüğü kökleştirmek, eğitim ve ekonomi alanında uzun süreli gayretler harcanmasına bağlı idi. Kemalizmin özel vasfını devamlılığında gördüğünü söylemekle İnönü, bu gayretlerin esirgenmeyeceğini müjdeliyordu bize. Hep sevindik.

Fakat aradan bir ay geçmemişi ki, sevincimize bir gölge düştü: Ankara'da olağanüstü bir toplantıya çağrılan CHP Kurultayı 26 Aralık'ta yaptığı bir tüzük değişikliği sonunda İsmet İnönü'yü oybirliği ile 'Milli Şef' ve 'Değişmez Genel Başkan' ilan etti. İsmet İnönü'ye 'Değişmez Genel Başkanlık' payesini vermekle, CHP, 'İleride birgün içimizden bir başka değer çıksa bile, biz onun başkanlığa özenmesini peşinen önüyoruz' diyor ve böylece **Atatürk'ün kesin olarak reddettiği** (ömrü boyunca başkanlık) müessesesini benimsiyordu... Atatürk düne bağlı bir sınıfın değil tüm milletin adamı idi. Yarınımıza inananları temsil ediyordu. Fakat, birçokları ile beraber bir Ali Fuad Başgil çıkar da O'na ikide bir 'Ulu Önder' diyerek methiyeler karalarsa, bunu

her defasında nasıl önleyebilirdi Atatürk? Dalkavukluk-
tan hoşlanmadığını biliyordum. Bir akşam adadaki Yat
Kulübünde arkadaşlarıyla rakı içerken 'tarih sizsiniz'
diye ayağa kalkan bir tarih profesörünü nasıl azarlaya-
rak yerine oturttuğunu gözlerimle görmüştüm."¹¹

Nadir Nadi'nin, **Perde Aralığından** isimli kitabından ya-
pılan alıntılara göre, Şeflik müessesesini Atatürk'ün ölü-
münden sonra İsmet İnönü icad etmiştir. "Değişmez Genel
Başkanlık", "Milli Şeflik" müesseselerinin mucidi İsmet İnö-
nü'dür. Atatürk demokrasi taraftarıdır. Şefliğe daima karşı
çıkıştır. Değişmez başkanlığa karşı çıkmıştır. Ömür boyu
başkanlık müessesesini kesin olarak reddetmiştir.

Nadir Nadi, açıkça yalan söylemektedir. CHF'nın tüzü-
ğüne, bunca uygulamalara, yaşanan hayata rağmen yalan
söylemektedir. Herkesin gözünün içine baka baka bu derece
yalan nasıl söylenebilmektedir, önemli olan konu bunun
araştırılmasıdır.¹² Dolmabahçe Sarayı'na, Çankaya'ya, her
akşam düzenlenen, sazlısözlü, içkili saray sofralarına,¹³ bu

---

11. Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, 2. bs., Cumhuriyet Yayınları, İstan-
bul 1965, s. 14-17.

12. "Doğru", "yanlış", "yalan", "gerçek", bilgi teorisinin kavramları olarak
kullanılabildiği gibi, ahlak teorisinin kavramları olarak da kullanılı-
maktadır. Bu incelemede, "yalan", "yalana dayalı resmi ideoloji"
kavramları, bilgi teorisinin kavramları olarak kullanılmaktadır. Nadir
Nadi'nin sözü edilen eylemini başka bir kavramla açıklamak müm-
kün değildir.

13. Bu sofraları, Atatürk hakkında hatıralarını yazan herkes anlatmıştır.
Sazlı-sözlü içkili olduklarını da belirtmişlerdir. Yalnız bu anlatımlarda
daima bir övgü vardır. Sofralar adeta bir üniversite gibi anlatılır.
Hem sazlı-sözlü, içkili, hem de üniversite. bk. Cemal Granda, **Ata-
türk'ün Uşağı İdim**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, s. 432 vd.;
Atatürk'ün Nöbet Defteri, 1931-1938, Toplayan Özel Şahingiray,
TİTE, Ankara 1955, 750 s.; Âfet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar**,
Belgeler, 2. bs. İş Bankası Yayını, Ankara 1968, 351 s.; Falih Rıfki
Atay, **Çankaya**, Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar, 1881-
1938, İstanbul 1969, 586 s.; Ruşen Eşref Ünaydın, **Atatürk, Dil ve
Tarih Kurumları Hatıraları**, TDK, Ankara 1954, 66 s.

Sofra konusunda belirtilmesi gereken önemli konulardan biri de,
başta Prof. Dr. Âfet İnan olmak üzere, sofraya dahil herkesin, Bü-
yük Şef'in yazıcısı olduklarını itharla, böbürlenerek anlatmalarınıdır.

sofralardaki konuşmalara, ailece yakın olan Nadir Nadi'nin CHF'nin tüzüğünü, bu tüzüğün uygulanmasını bilmemesi mümkün müdür? Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in tüzük gereğince ömür boyu genel başkan olduğunu, CHF'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı olduğunu bilmemesi mümkün müdür? Bu yüzden, CHF Genel Başkanı'nın seçime tabi olmadığını, yine bu yüzden kurultaylarda Genel Başkan seçilmediğini bilmemesi mümkün müdür? Elbette mümkün değildir. Bilir. Kemalizm her şeyden önce kaba bir pragmatizmdir. Kemalistler de öyledir. 1938 yılında yazdığı bir yazıda, Nadir Nadi, Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal için "Ebedi Şef" demiştir.¹⁴ O günkü koşullarda bunu söylemek yararlıysa, bu eylem "doğru"dur. O zaman, Atatürk'ün "Ebedi Şef" olduğu yazılır, anlatılır. Şeflikten hoşlandığı da söylenir. Fakat 1960 yıllarında söylenmesi yararlı görülüyorsa, "doğru" değildir. Yani Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in Şeflikten hiç hoşlanmadığı söylenir. Bunun "Doğru" olduğu kabul edilir. Kaldı ki, 1927 yılından sonra, Gazi Mustafa Kemal hakkında yazılan yazılarda, "Büyük Şef", "Şef", "Şefimiz"... gibi ünvanlar her zaman kullanılmıştır. Günlük gazetelerde, haftalık, onbeş günlük, aylık dergilerde, radyo haberlerinde ve programlarında bu ünvanlar sık sık kullanılmaktadır. Bu ölümünden sonra da devam etmiştir. Örneğin 11-12 Kasım 1938 tarihli **Ulus** gazetelerinde, Atatürk için söylenen sıfatlar şöyledir: Yaratan, huzur veren şef, barışçı şef, kültürçü şef, iktisatçı şef, sağlık veren şef, yaratan, emniyet veren şef, kumandan şef, imancı şef, ziraatçı şef, adaletçi şef... Atatürk'ün ölümünden sonra, gazetelerde ve dergilerde yayınlanan yazıların başlıkları incelendiği zaman bu husus daha iyi anlaşılacaktır.¹⁵

Bunu, Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili olarak hatıralarını anlatan kişilerin çoğunda görmek mümkündür.

14. Bu yazı için bk. Nadir Nadi, En Büyük Eseri, **Cumhuriyet**, 14 Kasım 1938, Ayrıca bk. **Ayın Tarihi**, Sayı 60, İkinci teşrin 1938, s. 126-127, Nadir Nadi'nin Atatürk'ün ölümünden sonra yazdığı başka bir yazının başlığı da, Bizim Güneşimiz, şekindedir, **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1938.
15. Bu inceleme için bk. Sami N. Özerdim, 10 Kasım - 31 Aralık Gün-

Kaldı ki, "Milli Şef" tabiri, İsmet İnönü'nün, Değişmez Genel Başkanlığı'ndan, Cumhurbaşkanlığı'ndan itibaren kullanılan bir tabir değildir. Örneğin Atatürk'ün sağlığında yayınlanan, **Türkiye Cumhuriyeti 15. Yıl**, kitabının (Kapakta Atatürk'ün resmini taşıyan 611 sayfalık büyük boy bir kitap, tarihsiz) CHF ve Şefi ile ilgili bölümünde (s. 4) Mustafa Kemal için Büyük Şef tabiri yanında "Milli Şef" tabiri de kullanılmaktadır.

Nadir Nadi'nin gerçek somutları görmemezlikten gelmesi, gözardı etmesi, somut gerçeği, bile bile bilinçli bir şekilde çarpıtması, üzerinde durulması gereken son derece önemli bir olaydır. Bu, Cumhuriyet tarihinin, tek parti döneminin, yeni kuşaklara bile bile bilinçli bir şekilde yanlış öğretiltiğinin, somut gerçeğin bilinçli bir şekilde çarpıtıldığının çok önemli bir delilidir. Bunun temel nedeni de bilimsel düşünce bütünlüğüne erişmemektir. Resmi ideolojiyi tartışılmaz veri olarak kabul edip onu doğrulamaya çalışmaktır. Bilimsel düşünce bütünlüğü her şeyden önce, olgulardan hareket etmeyi gerektirir. Olgulardan hareket eden bir kişi de, 1927 yılından itibaren, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in kendisini, Daimi ve Değişmez Genel Başkan ilan ettiğini görür. Değişmez Genel Başkanlığın mucidi olarak, Milli Şefliğin mucidi olarak İnönü'yü göstermez. İsmet İnönü'nün ölen Şef'in yerine geçen yeni bir Şef olduğunu, eskisinin bir devamı olduğunu anlatır. Burada üzerinde durulması gereken çok önemli bir nokta daha vardır. O da şu: Yukarıda belirtilen örnekler incelendiği zaman hep "Şef'ten söz edildiği görülecektir. Fakat hiçbir yerde "Şeflerimiz" sözü geçmemektedir. Bu, Şeflik sisteminin temel bir özelliğidir. Şef tektir. Tek Şef vardır. Daimi ve Değişmez Genel Başkan ve Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal döneminde, Şef sadece Mustafa Kemal Atatürk'tür. Başka hiç kimsenin adı anılmamaktadır. İsmet İnönü'nün Şefliği, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in ölümünden sonra başlamaktadır. O da tek Şeftir. Adından da anlaşılmaktadır: Milli Şef.

Nadir Nadi gibi Kemalistler, somut gerçeği daima çarpı-

---

lerinde Atatürk için yazılmış yazıların Bibliyografyası, TTK, Ankara 1958, 239 s.

tarak anlatmışlar, bol bol "yalan" söylemişlerdir. Bunlar sadece, bunu yapmakla kalmamışlar, kendi görüşlerine uymayan kişileri de jurnallemişlerdir. Gerçek somutları anlamaya, bilmeye çalışan, somut gerçekleri görebilen kişileri, başyazılarla, açıkça, iftiharla jurnallemişlerdir.¹⁶ Bu ise birincisinden çok daha sakıncalı bir tutumdur. Fakat kendi yalanlarında, bilimsizliklerinde ısrar edenlerin, yalan söylemeyenleri, olgulara dayalı olanları, olgular arasında ilişki kurmaya çalışanları jurnallemekten başka hiçbir davranış biçimleri de olamaz.

Burada bir noktayı daha açıklığa kavuşturalım. Cumhuriyet gazetesi Başazarı, Nadir Nadi, **Perde Aralığından** isimli kitabında, "Ebedi Şef" tabirini ilk defa kendisinin kullandığını, yani bunun mucidinin kendisi olduğunu, sonra bunun kötü bir alışkanlık olarak herkes tarafından tekrarlandığını söylemektedir. Bunu aslında, böbürlenerek anlatmaktadır. Önce ben yazdım, sonra herkes beni taklit etti, diye. Bu tespit de doğru değildir. Büyük Şef, Gazi Mustafa Kemal Atatürk için bu tabir daha önceleri de kullanılıyordu. Bunun için 19 Mayıs 1938 törenlerini anlatan Anadolu Ajansı bültenine bakmakta yarar vardır. 19 Mayıs 1938 tarihli Anadolu Ajansı bülteni kısaca şöyle diyor:

"... Binlerce imza ile, Dahiliye Vekili ve CHF Genel Sekreteri Şükrü Kaya'ya stadyumda aşağıdaki takrir verilmiştir.

Ulu Önder Atatürk'ün Türk vatani ve istiklalini kurtarmak üzere Samsun'dan Anadolu'ya ayak bastığı günün 19. yıldönümünü kutlayan bizlere bu mutlu günün heyecanı içinde çırpınarak şu dileğimizin yerine getirilmesi;

1. **Ebedi Şefimiz** Atatürk'e bu dakikada duyduğumuz sonsuz şükran ve tazim hislerinin arz ve iblağı..."¹⁷

Görüldüğü gibi "**Ebedi Şef**" tabiri Nadir Nadi'nin kullanmasından önce zaten kullanılmaktadır.

16. Bu jurnallemeler için bk. Rızgari, Ezen Ulus Milliyetçiliğinin İrkçı-Şoven Gerici Karakteri Üzerine II, **Rızgari**, Sayı 2, 21 Nisan 1976, s. 3-14.

17. **Ayin Tarihi**, Sayı 54, Haziran 1938, s. 41-42.

Nadir Nadi'nin yukarıda sözü edilen kitabının 1965 yılında yayınlandığını belirtmiştik. Fakat Cumhuriyet gazetesi Başyazarı 1977 yılında yazdığı yazılarda da, tek parti dönemini yine aynı şekilde değerlendirmektedir. **Perde Aralığından**, isimli kitabındaki görüşlerini aynen tekrarlamaktadır:

"... 1924 Anayasası hazırlık tartışmaları sırasında Atatürk, TBMM seçimlerinin vaktinden önce yenilmesi konusunda Cumhurbaşkanı'na yetki tanınmasını istiyordu. Zamanın, Şükrü Saraçoğlu, Mahmut Esat Bozkurt gibi genç hukukçuları bu düşünceye karşı çıktılar. Ulusal iradeyi temsil eden Meclisin üzerinde bir başka 'irade' tanınmazdı. Gerekirse Meclis kendi kendini dağıtır, ulusal iradenin sahibi olan halka başvurarak meclisi yenilemek görevini ona bırakırdı." (İnanç Olmazsa, **Cumhuriyet**, 27 Mart 1977)

Görüldüğü gibi 27 Mart 1977 tarihli olan bu yazıda, TBMM üzerinde hiçbir "irade" tanınmamıştır, denerek fiili durum yani tüzükten doğan durum gizlenmeye çalışılmaktadır. Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in devlet egemenliğinin teşkili ve idaresi konusunda ortak kabul etmez ve tartışılmaz yüce "irade"sini görmemezlikten gelmektedir. "TBMM üzerinde hiçbir irade yoktur" diyerek, Şef'in TBMM'nin çok çok üzerinde duran iradesini, daha doğrusu, TBMM üyelerini bir çırpıda tayin eden iradesini gizlemeye çalışmaktadır.

Burada önemli olan, yaşanan hayata, buna ilişkin canlı belgelere rağmen bu tür yalanların, hâlâ, nasıl söylenebildiğidir. Bunun önemli nedenlerinden biri, Kemalist ideolojinin, herkes tarafından, tartışılmaz tek gerçek olarak kabul edildiğinin varsayılmasıdır. Böyle olunca, olgulardan kopuk bir biçimde, istenildiği kadar yalan söylenebilir. Çünkü herkesin, zaten bu yalanlara inandırılarak yetiştirildiği varsayımı vardır.

Nadir Nadi'nin, "genç hukukçu" dediği Mahmut Esat Bozkurt'un:

"... Türk olmayanların (Kürtlerin) bu memlekette bir tek hakları vardır: Türklere köle olma, hizmetçi olma hakları..." (**Milliyet**, 19 Eylül 1930)

diyen, Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) olduğunu okuyucular, herhalde hatırlayacaklardır.

VI. MEBUS TAYİNLERİNE İLİŞKİN SOMUT ÖRNEKLER

Bu kesimde mebus tayinlerinin nasıl yapıldığına, tayinlerin, "seçimlerin" nasıl ilan edildiğine dair somut örnekler vermek istiyoruz. Bu örnekler, 6. Dönemde (1939-1943) ve 7. Dönemde (1943-1946) yapılmış ara "seçimleri"ne aittir. Ölüm nedeni ile bazı mebusluklar açık kalıyordu. İstifalar da bu sonuçları doğuruyordu. İstifalar ise daha çok "Şef'in emri ile gerçekleşiyordu. Devletin ve Partinin Şefi yeni tanıdığı ve işe yarayacağını anladığı bir kişiyi, mebus tayin etmek isterse, herhangi bir mebusun istifa etmesini istiyordu. Veya bazen, "sen istifa et" diyordu. Meydana gelen mebus açığını da istediği kişiyi tayin ederek dolduruyordu. İstifaya zorlanan kişi de değerine göre, valiliğe, elçiliğe, genel müdürlüğe vs. atanıyordu. Mebus açıkları başka bir nedenle daha meydana geliyordu. Örneğin, herhangi bir mebusun faaliyetleri, davranışları, düşünceleri, çevresiyle kurduğu ekonomik, toplumsal ve politik ilişkiler, Şef'in hoşuna gitmiyorsa, kesinlikle istifaya zorlanıyordu. Şef'ten gelen bu türlü taleplere karşı direnmek çok kötü sonuçlar doğurabiliyordu. Bu mekanizmalar tek parti döneminde, gerek Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef (daha sonra Ebedi Şef) Gazi Mustafa Kemal, gerek Millî Şef İsmet İnönü dönemlerinde sık sık kullanılmıştır. Bu bakımdan sık sık mebus tayinleri, "ara seçimleri" yapılmıştır. Burada bu atamalardan bazı örnekler vereceğiz.

I. a) İlkkanun (Aralık) 1940 tarihinde CHF Genel Başkan Yardımcısı ve Başvekil Dr. Refik Saydam, İkinci müntehiplere (seçmenlere) aşağıdaki tamimi yayınlamıştır.

"CHF Genel Sekreterliğinden tebliğ edilmiştir,

1. Boş olan Afyon Mebusluğuna Umumu Murakabe Heyeti azasından ve Siyasal Bilgiler Okulu İktisad Profesörü Şevket Raşid Hatiboğlu,

2. Antalya mebusluğuna, Sümerbank, Sabık Umum Müdürü Nurullah Esad Sumer,

3. Bolu Mebusluğuna, Maliye Vekaleti, Nakit İşleri Umum Müdürü Said Siren,

4. Çankırı Mebusluğuna, Samsun Valisi Avni Doğan,

5. Diyarbakır Mebusluğuna Cerrahpaşa Hastanesi Emrazı Akliye ve Asabiye Mütihazası Dr. Ahmet Şükürü Emet,

6. Kars Mebusluğuna da, Son Telgraf gazetesi sahibi Etem İzzet Benice, parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere duyurulur.”¹⁸

b) Yine CHP Genel Sekreterliği, 2.1.1941 tarihinde yayınladığı bir tebliğde yapılan “intihapta” parti namzedi olarak tespit edilen kişilerin oybirliğiyle kazandıklarını bildirmiştir.¹⁹

II. a) 23 İlkkanun 1942 tarihinde, CHP Genel Başkan Vekili ve Başvekil Dr. Refik Saydam, İkinci müntehiplere aşığıdaki beyannameyi yayınlamıştır.

“CHP Genel Sekreterliğinden bildirilmiştir.

1. Boş olan İstanbul mebusluğuna, Maliye Vekaleti, Tetkik Heyeti Reisi İsmail Hakkı Ülkümen,

2. Denizli Mebusluğuna, Başvekalet Müsteşar muavini Haydar Günver,

3. Tokat Mebusluğuna, Ticaret Vekaleti Müsteşarı Halit Nazmi Keşmir,

4. İçel Mebusluğuna, Bursa Valisi Refik Koraltan, Parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere duyurulur.”²⁰

b) CHP Genel Sekreterliği'nden 25. İkinci teşrin 1942 tarihinde yayınlanan bir tebliğde ise, yukarıda adı geçen ki-

---

18. **Ayin Tarihi**, Sayı 86, İlkkanun 1941, s. 2.

19. **Ayin Tarihi**, Sayı 86, İlkkanun 1941, s. 2.

20. **Ayin Tarihi**, Sayı 98, İlkkanun 1942, s. 9.

şilerin, yapılan "seçim" sonunda, "seçimleri" ittifakla kazandıkları bildirilmektedir.²¹

III. a) 29 Mayıs 1942 tarihinde, CHP Genel Sekreterliği aşağıdaki tebliği yayınladı.

"CHP Genel Sekreterliğinden bildirilmiştir.

1. Açık olan Ankara Mebusluğuna, Emekli General Nihat Anılmış,
2. Bursa Mebusluğuna, CHP Genel Sekreterlik Başkatibi Dr. Talat Timer,
3. İzmir Mebusluğuna, İzmir CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi Vekili Dr. Hüseyin Hulki Cura,
4. Kars Mebusluğuna, Maarif Vekaleti Teftiş Heyeti Reisi Cevat Dursunoğlu,
5. Kastamonu Mebusluğuna, Prof. Hayrullah Diker,
6. Kocaeli Mebusluğuna, İstanbul Daimi Encümen azasından Suphi Artel,
7. Kütahya Mebusluğuna, Emekli General Aşir Atlı,
8. Seyhan Mebusluğuna, Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Heyeti Azasından Ahmet Kutsi Tecer,
9. Zonguldak Mebusluğuna Siyasal Bilgiler Okulu Müdürü Mehmet Emin Erişirgil, parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere bildirir, ilan ederim."²²

b) 31 Mayıs 1942 tarihinde, CHP Sekreterliği'nden yayınlanan bir bildiri ise açık olan mebusluklara yapılan "seçimlerde", parti namzetlerinin ittifakla "seçildikleri" duyurulmaktadır.²³

IV. a) 29 Ağustos 1943 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'nden aşağıdaki tebligat yapılmıştır.

21. **Ayin Tarihi**, Sayı 98, İkkânun 1942, s. 14.

22. **Ayin Tarihi**, Sayı 101, Mayıs 1942, s. 13.

23. **Ayin Tarihi**, Sayı 101, Mayıs 1942, s. 13.

1. Açık bulunan Samsun Mebusluğuna, Temyiz Mahkemesi Birinci Reisliğinden emekli İhsan Ezgülle,
  2. Açık bulunan öteki Samsun Mebusluğuna, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden emekli Cemil Bilsel,
  3. Çankırı Mebusluğuna, Vişi Büyükelçiliğinden emekli Behiç Erkin,
  4. Konya Mebusluğuna, Rasathane Müdürlüğünden emekli, Prof. Fatin Göksun,
  5. Bolu Mebusluğuna, Emekli Korgeneral Abdullah Alpdoğan,
  6. Van Mebusluğuna, Temyiz Mahkemesi Başmüdeiumiliğinden emekli Nihat Becker'in Parti namzetlikleri, Parti Başkanlık Divanı tarafından kararlaştırılmıştır. Sayın İkinci Münteheplere bildirir, ilan ederim.
- CHP Genel Başkan Vekili ve Başvekil Şükrü Saraçoğlu."24

b) 1 Eylül 1943 tarihinde ise yine CHP Genel Sekreterliğinden açık mebusluklar için yapılan "seçimlerde", parti namzetlerinin ittifakla "seçildikleri " duyurulmaktadır.²⁵

V. a) 29 Mart 1944 tarihinde CHP Genel Sekreterliği açık bulunan mebusluklarla ilgili olarak aşağıdaki tebligatı çıkarmıştır:

"CHP Genel Sekreterliğinden duyurulmuştur.

1. Açık bulunan İstanbul Mebusluğuna Prof. Kemal Cenap Beksoy,
2. Kayseri Mebusluğuna, Milli Müdafaa Vekaleti Baş Hukuk Müşaviri Cafer Tüzel,
3. İzmir Mebusluğuna Maliye Vekaleti Teftiş Heyeti Reisi Şevket Adalan,
4. Sivas Mebusluğuna, Milli Müdafaa Vekaleti, Deniz Müsteşarlığından emekli Tuğamiral Hulusi Gökta-
lay,

---

24. **Ayın Tarihi**, Sayı 117, Ağustos 1943, s. 12.

25. **Ayın Tarihi**, Sayı 118, Eylül 1943, s. 1.

5. Kütahya Mebusluğuna, Tavşanlı CHP İdare heyeti Reisi Halil Benli,

6. Denizli Mebusluğuna, Ziraat Vekaleti Müsteşarı Abidin Ege,

7. Zonguldak Mebusluğuna, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Sari Hastalıkları Mütéhassası Dr. Rebii Baskın, Parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere bildirir, ilan ederim.

CHP Genel Başkan Vekili ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu.²⁶

b) 2 Nisan 1944 tarihinde CHP'nden yayınlanan yeni bir bildiri ise 2 Nisan 1944 tarihinde yapılan "seçimlerde" parti namzetlerinin ittifakla "seçildikleri"ni duyurmaktadır.²⁷

VI. a) 8 Eylül 1944 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'nden aşağıdaki bildiri yayınlanmıştır.

"CHP Genel sekreterliğinden duyurulmuştur.

1. Açık bulunan Giresun Mebusluğuna, CHP Vılayet İdare Heyeti Reisi, İhsan Gürok,

2. Konya Mebusluğuna, Milli Müdaafa eski Vekili, Parti eski Genel Sekreteri Büyükelçi Saffet Arıkan,

3. Siirt Mebusluğuna, Siirt gazetesi sahibi Emin Kılıçoğlu,

4. Sivas Mebusluğuna, Giresun Belediye Reisi, Eşref Dizdar, parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere bildirir, ilan ederim.

CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Başvekil Şükrü Saraçoğlu.²⁸

b) 10 Eylül 1944 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'nden yayınlanan yeni bir bildiride ise, "10 Eylül 1944 tarihli Pazar gününde yapılan seçimlerde Parti namzetleri ittifakla kazanmışlardır"²⁹ denilmektedir.

26. **Ayin Tarihi**, Sayı 124, Mart 1944, s. 11.

27. **Ayin Tarihi**, Sayı 125, Nisan 1944, s. 2.

28. **Ayin Tarihi**, Sayı 130, Eylül 1944, s. 2-3.

29. **Ayin Tarihi**, Sayı 130, Eylül 1944, s. 2-3.

CHP'nin bu durumu İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanların yenilmesinden ve Türkiye'nin Amerika'ya açılmasından itibaren biraz değişiklikler göstermeye başlamıştır. Örneğin, CHP Genel Başkan Vekili ve Başvekil Şükrü Saraçoğlu, 7 Haziran 1945 tarihinde, ikinci seçmenlere yayınladığı bir tamimde şöyle demektedir:

"... Açık bulunan, Kocaeli, Zonguldak, Sivas, Burdur, İstanbul, Çorum milletvekillikleri için 17 Haziran Pazar günü seçim yapılmasına ve bu seçimde partimizin merkezi tarafından aday gösterilmemesine, Genel Başkanlık Divanınca karar verilmiştir. Keyfiyeti ilan ederim. CHP Genel Başkan Vekili Şükrü Saraçoğlu"³⁰

Bunun üzerine illerde adaylıklarını koyan bazı kişiler ortaya çıkmıştır. Fakat yayınlanan böyle bir tamime rağmen, bu adaylardan hiçbiri seçimi kazanamamıştır. Yine merkezden mebus tayini yapılmıştır. Örneğin Zonguldak için 9 kişi kendini aday göstermesine rağmen, bunlardan hiçbiri kazanamamış, partinin tasvibini alan Ali Rıza İncealemdaroğlu merkezden aday gösterilmiştir. 11 Haziran 1945 tarihli şu habere bakalım.

"Açık bulunan Zonguldak milletvekilliği için adaylığını koyanların sayısı artmaktadır. Teftiş Heyeti Başkanlığına bugün yeniden başvurular şunlardır:

1. Cevat Rifat Atılgan, Galata, İstanbul,
2. Cavit Ünver, 4. Genel Müfettişlik Başmüşaviri,
3. Behçet Aktaş, Yüksek Maden Mühendisi,
4. Hafız İsmail Ergener, CHP İl Üyesi, Madenci,
5. Rafet Aras, Maden Mühendisi,
6. İhsan Atukeren, Bartın Ortaokulu Müdürü,
7. A. Şükrü Alptekin, Kalecik Kaymakamı,
8. Celal Güney, Eski Maarif Müfettişi,

Adaylığını koyan Tefvik Rüştü Aras, bugün Ankara'dan gelerek seçmenlerle görüşmelerde bulunmak üzere gezilere başlamıştır."³¹

30. **Ayın Tarihi**, Sayı 139, Haziran 1945, s. 1.

31. **Ayın Tarihi**, Sayı 139, Haziran 1945, s. 12.

Seçim sonunda bu adaylardan hiçbiri kazanamamıştır. CHP Zonguldak İl Başkanı Ali Rıza İncelemdaroğlu mebus olmuştur.

Bütün bu süreç içinde, mebus olarak tayin edilenlerin bürokrat kökenli unsurlar olduklarına okuyucular özellikle dikkat etmelidirler.

VII. 1931 MEBUS TAYİNLERİ ve CHF'NİN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYI

Prof. Dr. Nermin Abadan (Unat), 1946 seçimlerine kadar yapılan seçimler hakkında şöyle demektedir:

“... Görülüyor ki, anayasacılık cereyanının başlangıç tarihi olan 1876'dan, çok partili sisteme geçiş tarihi olan 1946'ya kadar uygulanmış olan 13 seçimin hepsi 1876-1877 (ilk seçim), 1908, 1912, 1914, 1919, 1920 (TBMM kuruluşuna imkân veren seçim), 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943; modern anlamda, genel, serbest, tek dereceli, demokratik bir nitelik taşımaktadır. Yukarıda sıralanmış bulunan seçimlerden ancak, 1908, 1912, 1919 ve 1931 seçimlerinde birden fazla grup iktidar için bir nevi rekabete girmiş sayılırlar. Gerçi bu seçimlerin bir kısmında, -örneğin tarihe 'sopalı seçim' olarak geçen 1912 seçimlerinde olduğu gibi- büyük çapta hile ve baskıya başvurulmuştur. Diğer kısım ise -seçimin iki dereceli, yani vasıtalı olmaktan başka- örnek denebilecek tarzda, adil ve serbest bir atmosfer içinde geçmişti. 1946 yılına kadar, Türkiye'de milli iradenin şekillenmesi, ancak, **vasıtalı** olarak ifadeye kavuşabilmiştir.”³²

Yazara göre, Cumhuriyetten sonra, tek parti döneminde de seçim yapılmıştır ve bu seçimler, “**örnek denebilecek tarzda adil ve serbest** bir atmosfer içinde” yapılmıştır. Bu ifadelerin olgusal dayanakları yoktur. Bunlar yaşanmış hayattan kopuk bilgilerdir. Gerçek somutlarla bağı yoktur. Gerçek somutları görmemekte, görmemezlikten gelmektedir.

32. Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, s. 71.

Dolayısıyla, bu ifadeler bilimsel değildir. Bu ifadelerin neden bilimsel olmadığını ileride ele alacağız. Şimdi tek parti dönemindeki mebus tayinleri, olgularını 1931, 1935 ve 1939 yıllarına ait üç örnekle biraz daha somut bir biçimde görmeye çalışalım.

CHF Reisi Gazi Mustafa Kemal, 3 Mart 1931 tarihinde, CHF Grubu Başkanlığına, Meclisin yenilenmesi gerektiği konusunu dile getiren bir yazı göndermiştir. Bu yazı aynen şöyle:

"... Son aylarda CHF'nin memleketteki, Büyük Millet Meclisindeki ve hükümetteki idari ve siyasi faaliyeti aleyhinde bir hava yaratılmağa çalışıldığı malûmdur.

Asırlarca mühmel bırakılmış (bakılmamış) olan bir memlekette ve bir millet hayatında birçok eksikler ve ihtiyaçlar olması tabidir. Bundan başka milleti kurtarıcı esaslı bir siyasetin tatbikatından memnun olmayacak kimselerin bulunacağı da şüphesizdir. Yüksek esasları görmeyerek veya görmek istemeyerek milletin bütün düşünceleri ve duyguları teşviş ve tağlîte (bozmaya ve istimsar etmeye) çalışmıştır. Bunun için yer yer kullanılmış olan vasıtalar ve vesileler dikkat ve intibaha şayandır.

Buna rağmen millet küntlesinin doğru görüşü ve iyi hissi bozulmamıştır.

Üç ayı geçen bir zamandan beri hemen bütün memlekette yaptığım tetkiklerde bu hakikatı yerinde ve yakından gördüm. Bununla beraber hakikata göz yummanlar ve hakikatı olduğundan başka gösterenler de olmuştur.

Fırkamın millet ve memleket için hayırlı ve isabetli programının kendi programı olduğuna ve milletin kendisiyle beraber bulunduğuna dair tam kanaati vardır. Fırkamız, milletin kendisine olan emniyet ve itimadını en şüpheli ve tereddütlü nazarlar karşısında her zaman ispat edecek vaziyettedir. Bir defa bunun için, bundan başka önümüzdeki yıllarda tatbikini muvafık gördüğü tedbirlerde, **milletin iştirak ve muvafakatı** derecesini anlamak için, umumi reis bulun-

duğum CHF'na mensup mebusların intihaplarını yenilemelerini muvafık mütala ediyorum.

Her türlü teşebbüslerimizde ilham ve kuvvet kaynağı olan **milletimizin hakkımızdaki itimadı tekrar tecelli edince** milli mefkuremizi yürütmekte dayandığımız temelin ne kadar sarsılmaz olduğu bir daha görülmüş olacağı kanaatındayım.

CHF Umumi Reisi Gazi Mustafa Kemal."33

Bu mektubun Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinin hemen arkasından gönderildiğini hatırlamak gerekir. Serbest Cumhuriyet Fırkası, 12 Ağustos 1930'da, CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in emirleriyle kurulmuştur. Bu kuruluşa Paris Büyükelçisi Fethi Bey (Okyar) memur edilmiştir. Fakat, CHF'na Daimi ve Değişmez Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'e, öteki yöneticilere karşı muhalefet odaklarının belirmesi, CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in bu muhalefeti kontrol edememesi üzerine, yine kendisinin emirleriyle, 17 Kasım 1930'da Fırka kendi kendini feshetmiştir.³⁴ İşte CHF Genel Başkanı'nın mektubu bu ortam içinde değerlendirilmelidir.

33. **Hakimiyeti Milliye**, 5 Mart 1931; Ayrıca bk. **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, s. 547; **TBMM Yıllık, Devre IV. İçtima Fevkalade**, 1931, s. 307.
34. Serbest Fırka denemesi için Bk. Ağaoglu Ahmet, **Serbest Fırka Hatıraları**, İstanbul, Ekmen Basımevi, 168 s., Nebioğlu Yayınevi, Siyasi yayınlar No: 10; Kemal Tahir, **Yol Ayrımı**, Sander Yayınları, ikinci baskı, İstanbul 1973, 463 s. Özellikle Madrabazlık, başlığı altındaki 1. bölüm, s. 7-140; Kemal Tahir, **Hür Şehrin İnsanları**, 2. Cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976, 766 s.; Ayrıca bk. Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1938)**, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965, s. 385-404; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam, İsmet İnönü (1884-1938)**, Cilt 1, Remzi Kitabevi, İstanbul 1966, s. 373-389; İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 4. bs., Cem Yayınevi, İstanbul 1974, s. 380-383; Doğan Avcioğlu, **Türkiye'nin Düzeni, Dün, Bugün, Yarın**, Cilt 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1974, s. 466; Emre Kongar, **İmparatorluktan Günümüze Kadar, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Cem Yayınevi, İstanbul 1976, s. 145-151; Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası, 1919-1946**, Doğan Yayınevi, Ankara 1971, s. 206-211; Mahmut Goloğlu,

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in, "Fırkamız millet ve memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna ve milletin kendisiyle beraber bulunduğu tam kanaati vardır", sözü üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu ifade ile iki şey anlatılmak istenmektedir.

1. Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in Fırkası, memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna inanmaktadır.

2. Bütün milletin bunu böyle bilmesi ve bundan başka hiçbir alternatifin olmadığını kabul etmesi gerekir.

CHF'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in bu mektubu, 1 gün sonra, yani 4 Mart 1931'de toplanan CHF Grubu'nda okunarak, alkışlarla kabul edilmiştir.³⁵ Aynı teklif 5 Mart 1931'de de, TBMM'nde kabul edilmiştir. Ve Meclisin 26 Mart 1931'den itibaren tatile girmesi kararlaştırılmıştır.³⁶ CHF tüzüğünü anlatırken ifade ettiğimiz gibi, bu dönemde, CHF'nın Meclis Grubu ile TBMM aynı şeydir. Çünkü CHF'dan başka Fırka veya grup yoktur. Aynı kişiler sabahleyin CHF ve Halkevi binalarında, öğleden sonra da TBMM salonlarında toplanmaktadırlar.

Devrimler ve Tepkileri, (1924-1930), Başnur Matbaası, Ankara 1972, s. 273-301; Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller,** İstanbul 1967, s. 61-65; Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik, Gerçek Yayınları,** İstanbul 1974, s. 47-60, 78-85; Emin Türk Eliçin, **Kemalist Devrim İdeolojisi (Niteliği ve Tarihteki Yeri),** Ant Yayınları, İstanbul 1970, s. 277 vd.; Asım Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım** (Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hatıralar ve Tetkikler), Vakıf Matbaası, İstanbul 1964, s. 127-149; Hilmi Uran, **Hatıralarım,** Ankara 1959, s. 212-232; Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte, Gördüklerim ve Geçirdiklerim,** Cilt 3, (1929-1944), Rey Yayınları, İstanbul 1970, s. 212-214; Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım (1905-1950),** Yayılcık Matbaası, İstanbul 1968, s. 187-208; Sabiha Sertel, **Roman Gibi, 1919-1950,** Ant Yayınları, İstanbul 1969, s. 183-189; Falih Rıfki Atay, **Çankaya,** 1969, s. 461-466; Avni Doğan, **Kuruluş, Kurtuluş ve Sonrası,** Dünya Yayınları, İstanbul 1964, s. 210-223.

35. TBMM Yıllık Devre IV. İçtima Fevkalade, 1931, s. 307.

36. a.g.e., s. 307-308.

"6 Nisan 1931'den itibaren CHF namına mebusluğa namzetliklerinin konulmasını talep edenlerin listesi Hakimiyeti Milliye'de yayınlanmaya başladı."³⁷

"CHF namına mebusluğa namzetliklerinin konulmasını talep edenlerin listesi."

Bu tür haberler tayin mekanizmasını göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu ibareler aynen, "**TBMM Yıllık, Devre IV, İçtima: Fevkalade**, 1931 TBMM Basımevi", kitabında geçmektedir. (s. 308) Görüldüğü gibi mebus olmak isteyenler, CHF namına adaylıklarını koymıyorlar. Adaylıklarının konulmasını talep ediyorlar. Kimden? CHF Genel Başkanlık Divanı'ndan. Yani, CHF'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'den. Bu liste karşısında Şef ne yapacak? Bunlardan uygun gördüklerini mebus olarak atayacak.

"**Mebusluğa namzetliğinin konulmasını talep eden**"

1196 kişinin isimleri Hakimiyeti Milliye gazetesinde yayınlanmıştır. Biraz yukarıda sözü edilen, **TBMM Yıllık, Devre IV, İçtima: Fevkalade**, 1931 kitabında bu 1196 kişinin isimleri ve görevleri yazılıdır. (s. 308-327) Yine aynı kitapta bu kişilerin meslek itibarıyla tasnifleri de yapılmıştır. (s. 327-328)

Burada çok önemli olan bir nokta üzerinde daha durmak gerekir. O da şu: "**Mebusluğa namzetliklerinin konulmasını talep edenler**", taleplerinde, sadece, "mebus olmak" istediklerini belirtiyorlar. Vilayet adı belirtmiyorlar. Dilekçelerinde, şu veya bu vilayetin mebusluğuna namzetliğinin konulmasını istediklerine dair herhangi bir beyan yok. Sözü edilen **Yıllık**, (s. 308-327) tetkik edildiği zaman bu husus açıkça görülmektedir. Demekki CHF'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, kimlerin hangi vilayetin mebusu olacaklarını, daha sonra yine

37. Hakimiyeti Milliye (daha sonra Ulus) CHF'nin resmi organı idi. Bunu demekle öteki gazetelerin örneğin Cumhuriyet, Vakit, Akşam, Milliyet, Son Posta gibi gazetelerin CHF'nin resmi organları olmadığını söylemek istemiyoruz. Hakimiyeti Milliye'nin Çankaya'ya daha yakın bir gazete olduğunu, Çankaya'nın gazetesi olduğunu belirtmek istiyoruz.

kendisi kararlaştırıyor. 1927 döneminde de bu böyle olmuştu. Esasen bütün tek parti döneminde aynı olmuştur.

1931'de 1927'ye nazaran "1" fazla atama ile 317 kişi atanacaktır. Her vilayete kaç mebusun atanacağı ise sözü edilen **Yıllık**'da belirtilmiştir. (s. 328-329) Fakat o zamanki gazete haberleri incelendiği zaman, "seçimin" yapılacağı Nisan ayının başlarında bile kaç kişinin "seçileceği", yani tayin edileceği henüz bilinmemektedir. 1 Nisan 1931 tarihli **Cumhuriyet** gazetesindeki haber bu bakımdan çok ilginçtir.

"... Kaç mebus alınacak? Hakiki vaziyeti hiç kimse tahmin edemez. Kati vaziyet Gazi hazretleri umumi listeyi ilan edince anlaşılacak."

CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 20 Nisan 1931 tarihinde CHF Genel Başkanı olarak bir beyanname yayınlamıştır. Bu mebus tayinleri, "seçimleri" dolayısıyla millete yayınladığı bir beyanname'dir.³⁸

Bu beyanname üzerinde, ileride, CHF'nun programı ile ilgili bir araştırmada etraflıca durulacaktır. Çünkü bu beyanname'de ileri sürülen fikirler, özellikle ikinci maddesi, CHF programının temelini oluşturacaktır. 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında, Ankara'da toplanan CHF Üçüncü Büyük Kurultayı'nda kabul edilen program bu fikirlerin bir ifadesidir. Bu, "Sınıfsız, imtiyazsız, tezatsız, kaynaşmış bir millet" anlayışıdır.

Burada şu konuyu vurgulamaya çalışıyoruz: "Seçimlerde" propaganda yapma yetkisine haiz olan ve propaganda yapan tek kişi Değişmez ve Daimi Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'in bizzat kendisidir. Kimlerin hangi vilayetin mebusu olacağını kendisi kararlaştırmaktadır. Ondan sonra bu listeler ikinci seçmenlerin oyuna sunulmaktadır. Onlar da taşrada, CHF teşkilatı tarafından ellerine tutuşturulan bu listeleri sandıklara atmaktadırlar. "Seçim" dedikleri şey, budur. Bu bakımdan biz buna "mebus seçimleri" değil, mebus

---

38. Bu beyanname için bk. **Hakimiyeti Millîye**, 21 Nisan 1931; **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, s. 549-552; **TBMM Yıllık Devre IV. İctima Fevkalade**, 1931, s. 329-331.

tainleri diyoruz. Çünkü ikinci seçmenlerin, ellerine tutuşturulan bu listeleri sandıklara atmaktan başka hiçbir hakları ve görevleri yoktur. Bunlar oylarını sandıklara atmasalar da olur. Hatta bir kişinin oyu ile bile mebus seçilenler olmuştur. Tek parti döneminde ikinci seçmenler CHF'lı olduğu için, ikinci seçmenlerin, ikinci seçmenlikleri de CHF Genel Merkezi tarafından onaylandığı için bu konularda hiçbir aksama meydana gelmemiştir. Hatta bu noktada, CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in kişisel iradesiyle düzenlenen bu listelerin, ikinci seçmenler tarafından sandıklara atıldıklarından bile kuşku duymak gerekir. Çünkü: Örneğin 1927 mebus tayinlerinde, Gazi Mustafa Kemal'in iradesini belirten tamim, 30 Ağustos 1927 tarihidir. "Seçim" in yapıldığı tarih ise, 2 Eylül 1927 tarihidir. Demekki 2-3 günlük süre içinde bu tamimin bütün Anadolu'ya yayılması gerekmektedir. 1931 mebus tayinlerinde ise CHF'nun daimi ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal ortak kabul etmeyen kişisel iradesini 20 Nisan 1931 tarihinde belirtmiştir. "Seçim" in yapıldığı tarih, yani ikinci seçmenlerin önceden ellerine verilen listeleri sandıklara attığı tarih ise 24 Nisan 1931'dir. Bu dönemde de 3-4 günlük bir süre içinde bu tamimin Türkiye'nin her tarafına yayılması gerekmektedir. O günkü teknolojik koşullarda, ulaştırma ve haberleşme sisteminin, kitle haberleşmesinin çok ilkel olduğu dönemlerde, bu tamimi ulaştırmanın, nasıl gerçekleştirildiği konusu ise her zaman tartışılabilir. O halde şu daha gerçeğe yakın bir ihtimaldir. CHF'nun Daimi ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, "şunlar bunlar mebus adaydır, mebus adayı olarak bunları seçtim" diye iradesini açıkladığı andan itibaren, "seçim" olmuş demektir. Mebuslar tayin edilmiş demektir. İşte biz bunun için bu eyleme, "Mebus seçimleri" değil, mebus tayinleri, diyoruz.

Mebus seçimleri ise çok partili bir siyasal demokraside, seçmenlerin, genel oy, gizli oy-açık tasnif, tek kişi-tek oy prensipleri gereğince, siyasal tercihlerini serbest olarak belirtebilmeleri durumunu ifade etmektedir.

CHF Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 20 Nisan 1931'de CHF Genel Başkanı olarak ikinci bir-

tamim daha yayınlamıştır. Yukarıda sözü edilen tamim vatandaşlara yayınlanmıştı. Bu ise, CHF'na mensup ikinci seçmenlere yayınlanmaktadır.³⁹ Bu beyanname aynen şöyledir:

"... CHF namına, bazı intihap dairelerinde noksan namzet göstereceğime, 15.4.1931 tarihli riyaset divanı kararı malumunuz olmuştur. Fırkamız namına namzetlerimizi reylerinize arzettiğim bugün aynı noktaya temas etmeyi münasip gördüm.

Fırkamızın millete arzettiği esas noktalar dahilindeki mesai ve faaliyetinin bizim fikrimize ve görüşümüze iştirak etmeyen milletvekilleri tarafından tahlil ve tenkit edilmesini iltizam ediyoruz (Gerekli sayıyoruz). Bundan bilhassa beklediğimiz fayda, fırkamızın candan, vatanperverane gayretlerinin teşrine (gösterilmesine), tevsiine (genişletilmesine) fırsat bulmak ve ekseriya tahrif edilen hakikatların iyice anlaşılmasını kolaylaştırmaktır.

Yaptığını bilen ve hizmet yolunda tedbirlerine inanan mefkureciler olarak kendimizi tenkide muhatabı kılmayı lüzumlu görüyoruz. Bu sebeplerdir ki sizden, **fırkama** mensub arkadaşlarımdan bizim programımıza taraftar olmayan namzetlere rey vermeniz gibi ağır bir fedakarlık istedim. Bu fedakarlığın memleket idaresi için fırkamızdan mebus seçmek vazifeniz kadar mühim bir maksada matuf olduğuna emin olunuz. Başka programdan seçeceğimiz mebuslar için fırkanın müntehibi sanilerine (ikinci seçmenlerine) dikkat noktası olarak gösterdiğim evsaf, yalnız layık, cumhuriyetçi, milliyetçi ve samim olmaktır. **Açık bıraktığım yerler için, hiçbir şahsiyet lehinde veya aleyhinde herhangi bir telkinim yoktur. Ve olmayacaktır. Açık yerlere namzetliklerini koyacaklar hakkında vicdani kanaatinize göre rey vermek hassaten rica ettiğim husustur. CHF Umumi Reisi Gazi Mustafa Kemal.**"⁴⁰

39. İkinci seçmenlerin tümü CHF'na mensuptur. Başka bir fırka olmadığı için, başka fırkalara mensup ikinci seçmen zaten yoktur.

40. Bu beyanname için bk. Ayın Tarihi, sayı: 84-85, Mart-Nisan 1931, s. 7575-7576; **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyanmeleri IV**,

Bu beyannamenin Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyinin hemen arkasından yayınlandığını unutmamak gerekir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması, rejimin, tenkide tahammülü olmadığı, tenkit istemediği, şeklinde değerlendirilmektedir. CHF'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in bu anlayışın önüne geçmek için bulduğu yol, bazı mebusluklara kendisi tarafından aday gösterilmemesidir. Burada son derece önemli olan bir çelişmeyi, hemen vurgulamakta yarar vardır. CHF'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kapatarak muhtemel muhalefeti tamamen kırmaya, yok etmeye çalışmaktadır. Beynamede ise kendi programına muhalefet yapacak adamlar istediğini belirtmektedir. Fakat bu "muhالیfleri" de CHF mensuplarının "seçmesini" istemektedir. Bu esas muhalefeti yok edip tamamen kendi görüşleri doğrultusunda bir muhalefet yaratma isteğinden yani "göstermelik bir muhalefet"ten başka bir şey değildir. Şimdi, "Kendi fikrine ve görüşüne iştirak etmeyen" milletvekillerinin nasıl seçildiğini izleyelim:

1. 1931 döneminde TBMM'ne 317 kişinin tayin edildiğini belirtmiştik. Bunlardan 287 adedi ilk olarak Fırka'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı tarafından bizzat listelere alınmıştır.⁴¹

2. 22 "seçim dairesinde" ise 30 mebusluk boş bırakılmıştır. Adana, Afyonkarahisar, Aksaray, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Burdur, Bursa, İsparta, Kastamonu, Konya, Manisa, Niğde, Sinop, Tekirdağ vilayetlerinde birer, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Kütahya, Samsun vilayetlerinde ikişer, İstanbul'da ise 4 mebusluk boş bırakılmıştır.⁴²

3. Boş bırakılan bu mebusluklar için 194 kişi adaylığını koymuştur. Örneğin İstanbul'dan 54, Samsun'dan 3, Tekirdağ'dan ise 7 kişi müstakil olarak adaylığını koymuştur.⁴³

s. 548; TBMM Yıllık Devre IV, İltima Fevkalade, 1931, s. 332, Beyanname Cumhuriyet gazetesinde 24 Nisan 1931 günü yayınlanmıştır.

41. TBMM Yıllık, Devre IV, İltima Fevkalade, 1931, s. 332-337.

42. a.g.e., s. 337.

43. a.g.e., s. 338-343.

4. CHF Genel Başkanlık Divanı, yani CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, İstanbul, Samsun ve Tekirdağ'da, müstakil olarak adaylıklarını koyanların hiçbirisini beğenmedi. Ve kendisi aday gösterdi. Böylece vermiş olduğu kararı birkaç gün sonra bozdu.⁴⁴

Doğal olarak boş bırakılan bu kadrolara da kendi gösterdiği adaylar tayin edildi.⁴⁵

5. Bolu'dan müstakil mebusluk için boş bırakılan yere, CHF İstanbul, İl İdare Heyeti Üyesi Salah Cimcoz Bey seçilmişti. Halbuki Salah Cimcoz Bey İstanbul Vilayeti mebusu tayin edilmişti. Yani daha önce yayınlanan 287 kişilik liste içinde idi. Böylece Bolu için yeni bir mebus tayini yapıldı. Fakat bu kişi, Bolu'dan boş bırakılan müstakil mebusluk için adaylığını koyan 6 adaydan hiçbiri değildi. Bu, tamamen, CHF Genel Başkanlık Divanı tarafından yapılan yeni bir tayin idi.⁴⁶

6. Burdur'dan müstakil mebusluk için boş bırakılan yere, CHF Kâtibi Umumisi Recep Bey seçilmişti. Halbuki, Recep Bey, Kütahya mebusu olarak tayin edilmişti. Yani daha önce yayınlanan 287 kişilik liste içinde idi. Böylece Burdur için yeni bir mebus tayini yapıldı. Fakat bu kişi, Burdur'dan boş bırakılan müstakil mebusluk için adaylığını koyan iki kişiden biri değildi. Tamamen CHF Genel Başkanlık Divanı tarafından yapılan yeni bir tayin idi.⁴⁷

7. Burdur'dan müstakil mebusluk için boş bırakılan yere, CHF Genel Başkanı Vekili ve Başbakan İsmet Bey seçilmişti. Halbuki İsmet Bey, Malatya Mebusu olarak tayin edilmişti. Yani daha önce yayınlanan 287 kişilik liste içindeydi.

---

44. Şefflik düzenlerinde, yani tek kişinin hiçbir ortak tanımayan iradesinin ve emretme gücünün egemen olduğu düzenlerde verilen kararların hiç bir gerekçe gösterilmeden değiştirilmesi, bozulması çok doğaldır. Çünkü, bu tek iradeyi denetleyecek kurumlar yoktur. Tek irade bütün kurumların üzerindedir, hiç bir kişi veya kuruma karşı sorumlu değildir. Tenkide izin verilmemektedir.

45. a.g.e., s. 343.

46. a.g.e., s. 339; s. 343-344.

47. a.g.e., s. 339; s. 343-344.

Böylece Manisa için yeni bir mebus tayini yapıldı. Fakat bu kişi Manisa'dan boş bırakılan müstakıl mebusluk için adaylığını koyan 7 kişiden hiçbiri değildi. Tamamen CHF Genel Başkanlığı tarafından yapılan yeni bir tayin idi.⁴⁸

Son üç örnekten açıkça görüldüğü gibi iki seçim dairesinde de mebus seçilebilmektedir. İki yerde birden seçilen kişiler bunlardan birisini tercih etmekte, boş kalan yere ise merkezin yeni bir mebus tayin etme hakkı doğmaktadır. İki yerden de, "seçilmiş" kişilerin, partinin, Genel Başkan Vekili ve Başbakan, Genel Sekreter gibi kişiler olması ayrıca dikkati çekicidir.

8. 24 Nisan 1931 günü, yani "seçim" günü, Kütahya'dan müstakıl mebusluk için boş bırakılan yerlere, daha önce adaylıklarını koyan 15 kişiden en çok oy alan ikisi seçilmiştir. Fakat bu iki kişinin mebusluğu Meclisi Ali tarafından reddedilmiştir. Bundan sonra bu iki kişiden daha az oy alan iki kişinin mebus olmaları kararlaştırılmıştır. Fakat daha sonra, CHF'nın Genel Başkanlık Divanı tarafından bu iki kişinin mebusluğu da reddedilmiştir. Böylece boşalan yere Daimi ve Değişmez Genel Başkan tarafından iki mebus tayin edilmiştir. Fakat bu iki kişi, Kütahya'dan, boş bırakılan 2 müstakıl mebusluk için adaylığını koyan 15 kişiden ikisi değildir. CHF Genel Başkanlığı tarafından yapılan yeni bir mebus tayinidir.

Anlaşıldığı üzere, 30 olarak gösterilen "müstakıl" mebuslukların sayısı, çeşitli mekanizmaların uygulanması sonucu 18'e düşmüştür. Esasen bu mebuslar da sözde müstakıldır. TBMM 1931 yıllığının, (Devre IV İçtima: Fevkalade) Fırkalar bölümünde, CHF'na mensup mebusların sayısının 306'ya yükseldiği yazılmaktadır (s. 436).

Bu 1931'deki durumdur. Daha sonra geriye kalan 11 "müstakıl" de, zaten göstermelik olan müstakıllıklarını de bir tarafa iterek CHF içinde yer almışlardır. Müstakıl mebusluk ile ilgili olarak Ord. Prof. Yusuf Ziya Özer, şunları yazmaktadır:

"... Kanun intihapta bir mebusun en az ne kadar

---

48. a.g.e., s. 342-344.

rey alması lazım geleceği hususunda bir kayıt vazetmediği ve bilakis en çok rey alanı intihapta kazanmış addettiği için kendisinden aşağı rey alanlara karşı nispeten ekseriyet kazanmış demektir. Daha garibi 1931 intihabatında, tek bir rey ile mebus olanlar da görül-müştür. O sırada CHF, müstakil olarak namzetlikleri vazedecek olanlar için bazı mebusluğu açık bırakmış ve kendisi namzet göstermemiş idi. İntihap dairelerinden birinde ikinci müntehipler (seçmenler) müstakille-re rey vermekten istinkaf ettiler (çekindiler), fakat bu müntehiplerden biri, namzetlerden birinin dostu olmak hesabıyla sandık başına gidip o zata reyini vermiş bulundu. Ve bu namzetten başka hiç kimse rey almamış olduğu için o zat tek rey ile mebus olmuştur. Bu netice hakikaten biraz gülünç olmuştu.”⁴⁹

Dördüncü dönemde, yani 1931-1935 döneminde 317 mebus tayini yapıldığını belirtmiştik. Üçüncü dönemde (1927-1931) ise TBMM'ndeki mebusların adedi, 316 kişi idi. Bu 316 kişiden 240 kişisi yeniden yani Dördüncü Dönemde de mebusluğa atandılar. 76 kişi ise atanmadı. Demek ki, Üçüncü dönemdeki mebusların % 76'sı dördüncü dönemde de mebus olarak görevlerini sürdürmüşlerdir.⁵⁰ 240 kişiden çok büyük bir kısmı eski “seçim” dairelerine tayin edilmişlerdir. Birazının ise, “seçim” daireleri değişmiştir.⁵¹ Üçüncü dönemde mebus olmayıp, dördüncü dönemde mebus olanların bazıları ise, zaten ikinci veya birinci mecliste veya Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda mebusur. Ve CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'e yakınlıkları bilinmektedir.⁵²

27 Nisan 1931'de ise “Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri”, millete şu beyannamayı neşretmiştir:

---

49. Yusuf Ziya Özer, **Mukayeseli Hukuku Esasiye Dersleri**, Ankara Hukuk Mektebi yayını, Seri 2, Sayı: 17, Ankara 1939, s. 500-501.

50. a.g.e., s. 345-346.

51. a.g.e., s. 346-351.

52. a.g.e., s. 346-351:

"Türkiye Büyük Millet Meclisinin yenilenen intihabatı münasebetiyle CHF'nın tatbik edeceği esasları ana çizgileriyle büyük milletime arz etmişim. Mebus intihabının (seçiminin) taayyün eden (meydana çıkan) neticesi, **şahsımın ve firkamın** milli itimada mazhariyeti yolundaki itikadımı kuvvetle teyid etti. Bu netice üzerine bütün vatandaşlara teşekkür borcumu ödemeğe müsaraat ederim (acele ederim) ve yeni seçilen mebus arkadaşlarımla birlikte gösterilen itimada liyakat kesbetmek için bütün kuvvetimizi sarfedeceğimizi efkârı umumiyeye arz ederim."⁵³

Bu beyannamede, Gazi Mustafa Kemal, milli iradenin bir kere daha tecelli ettiğinden, "firkasına" ve şahsına gösterilen ilgiden duyduğu memnuniyetle söz etmektedir. Kendi kişisel iradesinin milli irade yerine geçtiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Yukarıda, **Ayın Tarihi ve TBMM Yıllıklarına** dayanarak, **milli iradenin** nasıl biçimlendiğini anlatmaya çalıştık. Şimdi **Cumhuriyet** gazetesinde yayınlanan haberlere göre kısa bir özetleme yapalım:

Kaç yeni mebus alınacak? Hakiki vaziyeti kimse tahmin edemez. Kati vaziyet Gazi hazretleri umumi listeyi ilan edince anlaşılacak. 1.4.1931

317 mebus intihap edeceğiz. Gazi hazretlerinin hafta sonunda müracaatları tetkike başlamaları muhtemeldir. 3.4.1931

İntihabat 25 Nisan'da Gazi hazretleri ayın 10'unda, müracaat listesini tetkike başlayacaklar. 7.4.1931

Gazi hazretleri gösterilecek namzetleri tetkike başladılar. 8.4.1931

Gazi hazretleri gösterilecek namzetleri tespit ettiler. 14.4.1931

Liste dün gece hazırlandı. İsmet Paşa ve Recep Bey, dün Gazi'nin nezdlerinde içtima ettiler. 19.4.1931

Müntehibi sanilere Gazi'nin Beyannamesi 2.4.1931

---

53. a.g.e., s. 351; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, s. 553.

Gazi'nin millete beyannamesi; Sevgili Vatandaşlarım, Sizden bana ve şerefli yakın tarihimizin unutulmaz hatıralarını taşıyan firkanıza itimadınızı isterim.
24.4.1931

Bundan sonra, 10-18 Mayıs 1931 tarihinde CHF'nın Üçüncü Büyük Kurultayı toplanmıştır. Bu kurultaya yeni dönem mebusları katılmıştır. Bu kurultayda CHF tüzüğünde bazı değişiklikler yapılmıştır. Fakat bu kurultayın en önemli yönü, ilk defa, teferruatlı bir şekilde CHF programının yapılmış olmasıdır. CHF programı üzerinde başka bir araştırmada durulacaktır.⁵⁴

VIII. 1935 MEBUS TAYİNLERİ VE CHF'NIN 4. BÜYÜK KURULTAYI

1. Şef'in İradesi:

5.12. 1934'de Büyük Şef⁵⁵ ve CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir önerge verildi. CHF Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü, CHF Genel Sekreteri Recep Peker ve Tekirdağ Mebusu Cemil Uybadın tarafından verilen önergede, "TBMM intihabının (seçimlerin) yenilenmesine karar verilmesini teklif ederiz" deniyordu. Bu teklif kabul edildi.⁵⁶

22.12.1934'de intihap (seçim) kanununda değişiklik ya-

---

54. CHF 3. Büyük Kongresi, 10-18 Mayıs 1931 Zabıtları, 1931 İstanbul, Devlet Matbaası, 287 s.

55. Büyük Şef ünvanı, Gazi Mustafa Kemal'in en başta gelen ünvanıdır. CHF'nın İkinci Büyük Kongresi'nden yani 1927'den sonra yayınlanan gazeteler, dergiler incelendiği zaman Büyük Şef Ünvanı'nın Gazi Mustafa Kemal isimlerinin önünde devamlı olarak kullanıldığı görülür. Büyük Şef gazete ve radyo haberlerinde, gazete ve dergi makalelerinde kullanılan vazgeçilmez bir ünvanıdır. "Büyük Şef dedi ki", "Büyük Şef bir kere daha irşad etti", "Büyük Şef konuştu" gibi ibarelere basında hergün rastlanmaktadır. Bazen de sırf "Şef" ünvanı kullanılmaktadır.

56. TBMM Yıllık, Devre V. İçtima Fevkalade, 1 Mart 1935, 25 Teşri-nevvel 1935, Ankara 1936, TBMM Matbaası, s. 347.

pan 2631 sayılı kanun kabul edildi. Buna göre 400 kişiye bir tane müntehibi sani (ikinci seçmen) seçiliyordu. 23.12.1934'de ise, Meclis 1 Mart 1935'e kadar tatil kararı aldı.⁵⁷

Bundan sonra CHF Genel Sekreterliği'nden, bütün fırka teşkilatına "gizli" kaydıyla bir yazı gönderildi. CHF Genel Sekreterliği'nin 23 Aralık 1934 tarihli ve 421 sayılı bu yazısı aynen şöyledir:

"CHF İdare Heyetleri Reisliklerine
Gizlidir.

1. Alınan haberlere göre 2. müntehip seçiminde ve Mebus intihabı işlerinde çok uyanık olmağımızın gerekli olduğu anlaşılmıştır. Ezcümle bazı muhaliflerin müstakil mebusluk için beyannameler dağıttıkları, kürsülerde intihap, propaganda nutukları yapmaya hazırlandıkları bildiriliyor. Komünistlerin de, bilhassa Halkevleri gibi sahalarda Komünist mebus seçtirmeye savaşıyorlar anlaşıyor.

2. Bunun için bilhassa ikinci müntehip olacakların şahıslarına çok dikkatli davranılmasını ve halkı iğfal ederek muhalif veya komünistlerin yapacakları propaganda veya nutuklara lüzumu gibi ve derhal mukabele etmek ve bunların söz ve hareketlerinin önüne geçmek üzere her türlü tertibat ve tedbir alınmasını bu tamim muhteviyatından münasip surette kaza teşkilatımızın da haberdar edilerek uyanıklıklarının artırılmasını ve bu işte de mahallin idare amirleri ile sıkı temas ve işbirliği yapılmasını dilerim.

CHF Katibi Umumisi V. Saffet."⁵⁸

Bu gizli yazıda, hiç kimsenin propaganda yapamayacağı

---

57. a.g.e., s. 347; **Ayin Tarihi**, Sayı: 14, Şubat 1935, s. 14 vd.

58. Bu yazı için bk. **CHF Kâtibi Umumîliğinin Fırka Teşkilatına Tebliği**, (Temmuz 1934-Birinci kanun 1934), Cilt: 5, Ankara 1935, Ulus Matbaası, s. 30. Bu yazının Teşkilata "Gizli" kaydıyla gönderildiğini belirtmiştik. Bu kitabın kapağının sol üst köşesinde de (Mahremdir, Hizmete mahsustur, Fırka bürolarında kullanılacaktır) ibaresi yer almaktadır.

belirtilmektedir. Propaganda yapacakların komünist oldukları ve bunlara kati surette izin verilmemesi gerektiğine işaret edilmektedir. Bu tür unsurlara karşı her türlü mücadelesinin yapılması ve teşkilatın haberdar edilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Tek parti döneminde muhbirliğin revaçta bir meslek olduğunu bu belge açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

"2. Mebus Olmak İsteyenler Bu İsteklerini İki Fotoğrafları ile Birlikte Teşkilata Bildirmelidirler"

Tek parti döneminde mebusluk toplumda statü bakımından en geçerli olan, en revaçta olan mesleklerden biri idi. Statü bakımından mesleklerin başında yer alıyordu. ekonomik bakımdan da çeşitli olanaklar sağlıyordu. Örneğin 1930 yıllarında köylü buğdayının kilosunu 1,5-2 kuruşa satamazken, 20 yıla yakın hizmet yapan bir öğretmen 30 lira civarında maaş alırken mebusların aylığı 500 lira civarında idi. Ayrıca, mebusluğun bu statüden doğan başka çıkarları da vardı. İthalat, ihracat, sanayi, komisyonculuk, acentalık gibi işlerle uğraşıyorlardı. Büyük paralar kazanmaları mümkündü. Bütün bunlardan dolayı mebus olmak için çok kişi Çankaya'ya müracaat ediyordu. Bazen de çok imzalı dilekçelerle daimi ve değişmez Genel Başkan ve Büyük Şefe müracaat edilip "falancayı" veya "filancayı" mebus tayin etmesi isteniyordu. Bununla ilgili olarak, CHF Genel Sekreterliği'nin 27.12.1934 tarihli ve 426 sayı ile teşkilata gönderdiği yazı çok ilginçtir.

"CHF İdare Heyeti Reisliğine

Mebusluğa seçilmeleri istenen bayan ve bayların namzet gösterilmeleri için birçok imzalı telgrafla Ataturk'e veya Fırka merkezine yazılar geliyor, önceden yazıldığı ve bilindiği üzere mebusluğa seçilmek isteyenlerin **bu isteklerini iki fotoğrafları ile birlikte** yazı ile fırkaya bildirmeleri kafidir. Birçok imza ile bir bayan veya bayın mebus seçilmesini istemenin hem fırka prensibine uygun düşmediğini, hem de o bayan veya bayın zararına bir tesir yapacağını alakalılar bilmelidir-

ler. Buna teşebbüs edeceklerin uyandırılmasını dile-
rim.

CHF Kâtibi Umumisi V. Saffet."59

CHF Genel Sekreterliği'nin bu yazısında görüldüğü gibi Mebus olmak isteyenlerin Fırka Merkezi'ne bir dilekçe ile müracaat etmeleri ve dilekçelerine de iki tane fotoğraf ilâştirmeleri istenmektedir. Demek ki, CHF Genel Başkanı mebus tayin ederken fotoğraflara bakmak gereğini de duyuyormuş.

3. **Büyük Şef'in Yüce İradesini Açıklaması, Mebus Tayinleri**

2 Şubat 1935'te CHF Genel Başkanlık Divanı tarafından şu bildiri yayınlandı:

"... CHF Umumi Riyaset Divanı, Umumi Heyeti, Fırka Meclis Grubu, İdare Heyeti ve İcra Vekilleri, 2 Şubat 1935'te Dolmabahçe'de Önder Atatürk'ün başkanlığında toplanmıştır. Yeni seçim esasları, millete arzolunacak beyanname, müstakil sayıların yerleri ve adetleri hakkında mühim müzakereler cereyan etmiştir. Müstakil sayıların arasında azlıklara mensup yurttaşlardan dahi sayı seçilmesi için CHF'nca yardım edilmesine esas itibarıyla karar verilmiştir.

Atatürk müzakerelerine 3 Şubat'ta devam edecektir."60

Yine 2 şubat 1935'te CHF Genel Başkanı, CHF teşkilatına ve ikinci seçmenlere bir beyanname yayınladı; Bu beyanname şöyle:

"Şubatin 8. Cuma günü yapılacak seçim işleri üzerinde çalışan Fırka Umumi Reislik Divanı yeni Mecliste de müstakil üyelerin bulunmasına imkan vermek için Fırka namzet listesinde 16 boş yer bırakmaya karar vermiştir. Aşağıda yazılı Vilayetlerin her birinde birer sayı için Fırka'dan namzet gösterilmeyecektir.

Cumhuriyetçi ve Milliyetçi olmakla beraber Fırka-

59. a.g.e., s. 34.

60. TBMM Yıllık Devre V, İçtima Fevkalade, s. 347.

mız programından başka bir programla ve Fırkalı olmanın tabii kayıtları dışında serbest çalışacak samimi yurttaşların ulus kürsüsünden yapacakları tenkitler ve söyleyecekleri mütalâhalarla milli çalışmanın kuvvetleneceği kanaatında bulunuyoruz. Bu yolda geçirdiğimiz 4 yıllık tecrübe Fırka esaslarımızın ve Fırka Hükümeti çalışmalarının Ulus önünde yapılan tenkitlerle karşılaştırılmasına fırsat vermiş ve yurttaşların siyasal olgunluğunu arttırmıştır. Her gün her vesile ile düşündüklerini ve yaptıklarını Fırka içinde ve Fırkalar arasında olduğu kadar **iyi ve temiz bütün yurttaşların** da murakabesine arz etmeyi vazife sayan Fırkamızın bu kararını bildirirken, Fırka teşkilatımızdan ve Fırkalı ikinci müntehiplerden yukarıda yazılı vasıftaki müstakil namzetlere rey vermelerini isterim.

Boş sayıtlık yeri bırakılacak olan yerler şunlardır:

Ankara, Afyon, Antalya, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Kütahya, Sivas, Tokat, Muğla, Niğde, Yozgat, Çankırı ve Kastamonu.”⁶¹

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal bu beyanname-
de, “Seçim”lerin 8 Şubat 1935’te yapılacağını belirtmektedir. Müstakil mebusluk için 16 yerin boş bırakıldığını söylemektedir. Bu kişilere rey verilmesini istemektedir.

4 Şubat 1935 tarihinde ise CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, Kemal Atatürk İmzası ile⁶² bir beyanname

61. **Ulus**, 3 Şubat 1935; **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV**, s. 570-571; **TBMM Yıllık, Devre V, İçtima Fevkalade**, s. 346-347.

62. 1934-1935 yıllarından sonra, Güneş-Dil Teorisi’nin etkisi ile Kemal yerine Kamal denmektedir. Bununla ilgili olarak yayınlanan resmi tebliğ şöyledir:

“... Atatürk’ün taşıdığı Kamâl adı bir Arapça ad olmadığı gibi Arapça kemal kelimesinin delalet ettiği manada da değildir. Atatürk’ün muhafaza edilen öz adı, Türkçe **ordu** ve **kale** manasına olan ‘Kamal’dir. Son (â) üstünde hafif işareti (a’yı yumuşattığı için hemen hemen Arapça kemal telaffuzuna yaklaşır. Benzeyiş bundan ibarettir.” (**Ayin Tarihi**, Sayı 15, Mart 1935, s. 3). Bu tebliğ 4 Şubat 1935 tarihlidir. Dolayısıyla Kamâl adının kullanılması bu tarihten itibaren başlamıştır, denilebilir.

yayınlamıştır. Bu beyanname, Milletvekili seçimleri dolayısıyla Millete Beyanname adını taşımaktadır.⁶³

Bu beyanname 1935 döneminde Meclisin yenilenmesi için yapılan "Seçim"lerde yani sayılab tayinleri sırasında tek propaganda metnidir. CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ten başka hiç kimsenin propaganda yapmaya hakkı yoktur. Aynı zamanda bu konuda görevli de değildir. Bu, totalitarizmin, mantığına uygun bir yoldur. Mademki Milletvekillerinin tümü Fırkanın Genel Başkanı yani Devletin Şefi tarafından tayin edilmektedir, propaganda yapmaya yetkili ve görevli tek kişi de odur. Milletvekilleri onun ortak tanımayan iradesi sonucu tayin edildiklerine göre, tayinleri bu iradenin sonucu olduğuna göre, "beni Mebus seçerseniz şunu şunu yaparım" diye propaganda yapmak yetkileri ve görevleri dahilinde değildir.

1931'de 317 Mebus tayin edilmiştir. Bu dönemde yani 1935'teyse tayin edilecek mebusların sayısı 399'a yükseltildi.⁶⁴

Bu 399 Mebustan 383'ünün adı bizzat Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından tespit edilmiştir. Geriye kalan 16 kadro ise⁶⁵ müstakil mebusluklar için boş bırakılmıştır. Şimdi bu müstakil mebusların nasıl seçildiklerini görelim.

Fırka Genel Başkanı Kemal Atatürk'ün hazırladığı listelerin 8 Şubat 1935 günü ikinci seçmenler tarafından sandıklara atılacağını belirtmiştik. Buna "Seçim Günü" denilmektedir. İşte, bu seçim gününden bir gün önce CHF Genel Başkanlık Divanı tarafından şu tebliğ yayınlanmıştır:

"... Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, CHF'nın İstanbul Sayılab namzedi olarak tespit edilmiştir. İlan edilmiş olan İstanbul namzet listesindeki Yusuf Akçora Kars

63. **Ulus**, 5 Şubat 1935, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 571-574; **TBMM Yıllık, Devre V, İçtima Fevkalade**, s. 348-349.

64. **TBMM Yıllık, Devre V, İçtima Fevkalade**, s. 357.

65. Burada TBMM üyeleri için Mebus tayinlerinde kullanılan "Kadro" tabirini kullanmada bir sakınca olmadığı kanısındayız. Aslında Mebus tayinlerinin Memur tayinlerinden daha kolay olduğu da bir gerçektir.

Vilayeti Fırka namzet listesine naklolunmuştur. Kars listesindeki eski saylav Faik Ermeç Tokat Vilayeti namzet listesindeki açık bırakılan yere Fırka namzedi olarak konulmuştur."⁶⁶

Bu beyanname yukarıda işaret edildiği üzere ikinci seçmenlerin ellerine tutuşturulan listeleri sandıklara atacakları günden sadece bir gün evvel yayınlanmıştır. O günkü teknolojik koşullarda bu değişikliğin örneğinin, Kars'a veya Tokat'a bildirilmesinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği her zaman tartışılabilir. Bu, şunu kanıtlar: Bu mekanizmada ikinci seçmenlerin hiçbir fonksiyonu yoktur. Milli irade Fırka Genel Başkanı Kemal Atatürk'ün iradesinin açıklanması ile tecelli etmiştir. Bu bakımdan bu iradede meydana gelen değişikliklerin örneğinin, Kars'a kadar ulaştırılıp ulaştırılmaması hiçbir zaman sorun değildir. Ulaştırılmasa da olur. Aslında CHF Genel Başkanı Kemal Atatürk'ün iradesinin açıklandığı an, "seçim" denen mekanizma gerçekleştirilmiş demektir. İkinci seçmenlerin işe karıştırılması Daimi ve Değişmez Genel Başkan ve Büyük Şef'in tartışma ve ortak kabul etmez otoritesini, iradesini gizlemek amacını taşır. Büyük Şef'in mutlak otoritesine tek iradesine egemenliği kişisel iradesi ile kullanması ve temsil etmesi olgusuna sözde de olsa "Halk Egemenliği" diyebilmek içindir. Aldatmacadan başka bir şey değildir.

7 Şubat 1935'te Fırka Genel Merkezi ikinci bir tebliği daha yayınlamıştır. Bu tebliğ de saylav adayı emekli General Refet ile ilgilidir. Bu tebliğ şöyle:

"... Mütekeit General Refet'in Fırkamızın İstanbul'da boş bıraktığı müstakil saylavlık için namzetliğini koyduğunu öğrendik. Fırkamızdan ayrılık fikirleri tarihimize belge olan bu zatın Mecliste aradığımız serbest-münakaşa için bir suje olacağını umarız. Bu maksatla CHF Umumi Reislik Divanı Fırkanın İstanbul İkinci müntehiplerinin mütekeit General Refet'e rey vermelerini iltizam eder (ister)."⁶⁷

Genel Başkan Kemal Atatürk bu tebliği ile ikinci seç-

66. TBMM Yıllık, Devre V, İltima Fevkalade, s. 357.

67. a.g.e., s. 357.

menlerden General Refet için oy kullanmalarını istemektedir.

9 Şubat 1935'te ise İçişleri Bakanlığı aşağıdaki tebliği yayınlamıştır:

"... 8 Şubat sabahı başlayan sayıav seçimi yurdun her tarafında akşama kadar bitmiştir. Her yerde ittifakla CHF namzetleri seçilmişlerdir. Fırkaca namzet gösterilmeyerek müstakil sayıavlık için boş bırakılmış olan 13 Vilayette Fırka ikinci münthepleri müstakil namzetlere rey vermiştir."⁶⁸

Bu tebliğde müstakil sayıavlık için 13 sayıav seçildiği ifade edilmektedir. Halbuki 2 Şubat 1935 günü yayınlanan ve yukarıda örneği verilen tebliğde 16 boş adaylığın müstakiller için bırakıldığı belirtiliyordu. Bunlardan birisine Fırka tarafından aday gösterildiğini 7 Şubat 1935 günü yayınlanan birinci bildiriden öğreniyoruz. Demek ki, iki müstakil mebusluğu daha CHF Genel Başkanlık Divanı yani Kemal Atatürk tarafından doldurulmuş. Esasen bu müstakil mebusluğun göz boyamadan başka bir şey olmadığı artık iyice anlaşılmaktadır. Zaten, kişi olarak "müstakil" olup örgütlü bir durumları yoktur, yine, CHF Milletvekilidirler. Her zaman CHF içindedirler. General Refet için yayınlanan tebliğ bu bakımdan çok önemlidir. "Müstakil"lerin kim olacağına bile Genel Başkanın bizzat kendisi karar vermektedir. Bu konu ile ilgili olarak Ağaoğlu Ahmet şunları yazmaktadır:

"... Malumdur ki fırkalar kendileriden olan hükümeti tenkit ve muahezeden sakınırlar. Onun halk gözündeki itibar ve kıymetini esirgerler. İnsan psikolojisi ve ameli siyaset böyle istiyor. Bunun için hükümetten Milliyetçilik ve Cumhuriyetçilik sahasında bile fazla hesap istemezler. Fırkanın bu hususlardaki programına tamamen riayet edilip edilmediğini sık sık sormaktan ve edilmediği taktirde fazla sıkıştırmaktan çekinirler. **Mad-di ve manevi alakalar buna mani olur.**"⁶⁹

68. a.g.e., s. 357.

69. Ağaoğlu Ahmet, Müstakil Sayıavlık Meselesi, 8 Şubat 1935, **Cumhuriyet**; Ayrıca bk. **Ayın Tarihi**, Sayı: 15, Mart 1935, s. 43.

CHF Genel Başkanlık Divanı yani Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından, 1935'te 17 tane kadın mebus atanmıştır. Kadınlar, TBMM'nde ilk defa 1935-1939 döneminde yani, beşinci dönemde 17 kişi ile temsil edilmişlerdir.

Bu dönemde mebus adedinin 317'den 399'a çıkarıldığını ifade etmiştik. Dördüncü dönemde mebus olan 317 kişiden 271 kişisi bu dönemde yani beşinci dönemde yine mebusluklarını sürdürmektedir. O halde, dördüncü TBMM üyelerinin % 86'ya yakın bir kısmı değişmemiştir. Sadece % 14'ü yeniden mebus olarak tayin edilmemişlerdir. Bunların sayısı 46'dır. Aslında 46 mebusluktan 8'i ölüm dolayısıyla boş olduğu için yeniden seçilmeyenlerin sayısı 38 olmaktadır.⁷⁰ Daha yukarıda işaret ettiğimiz gibi üçüncü dönemden dördüncü döneme geçerken bu oran % 76 idi. Yani, dördüncü dönemde üçüncü dönem üyelerinin % 76'sı değişmemiştir.⁷¹

4. CHF'nin 4. Büyük Kurultayı

1935 dönemi Mebus tayinlerinin hemen arkasından

---

70. a.g.e., s. 361-368.

71. TBMM'nin çalışma dönemleri ve bu dönemlerin numaraları şöyledir:

Dönem	Dönem numarası
1920-1923	I
1923-1927	II
1927-1931	III
1931-1935	IV
1935-1939	V
1939-1943	VI
1943-1946	VII
1946-1950	VIII
1950-1954	IX
1954-1957	X
1957-1960	XI
1961-1965	I
1965-1969	II
1969-1973	III
1973-1977	IV

CHF'nun 4. Büyük Kurultayı toplandı. 4. Büyük Kurultay 9-16 Mayıs 1935 tarihleri arasında Ankara'da toplandı. CHF adı Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olarak değiştirildi. Bu Kurultay'da tüzükte önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler Devlet hayatında totaliter eğilimleri ifade eden ilişkileri daha da güçlendirmek yolundadır. Bu değişiklikler CHF Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü'nün 16.6.1936 tarihinde Parti teşkilatına yayınladığı beyannamede şöyle açıklanmaktadır:

"... Cumhuriyet Halk Partisinin memleketin siyasi ve içtimai hayatında güttüğü yüksek maksatların tahakkukunu kolaylaştırmak ve Partinin inkişafını arttırmak için bundan sonra Parti faaliyeti ile hükümet idaresi arasında sıkı bir yakınlık ve ameli bir beraberlik temin edilmesine Genbaşkurca (Genel Başkanlık Kurulu) karar verilmiştir.

Bu maksatla:

1- Dahiliye Vekili Genyönkurul üyeliğine alınmış ve kendisine Parti'nin Genel Sekreterlik vazifesi verilmiştir.

2- Bütün Vilayetlerde Vilayet Parti Başkanlığına Vilayetin Valisi memur kılınmıştır.

3- Umumi Müfettişler Mıntıkaları dahilinde bütün devlet işlerinin olduğu gibi Parti faaliyet ve teşkilatında yüksek murakıp ve müfettişidirler.

4- Vilayetlerde İlyönkurulca intihap edilmiş bulunan başkanlar üye durumunu almış ve mansup veya mahallince muntehap mebus Başkanların Başkanlık vazifeleri hitam bulmuştur.

*5- Bu beyannamenin icaplarını Parti Genel Sekreteri olmuş bulunan Dahiliye vekili takip ve tanzim edecektir.

6- Yukarıdaki maddeler bütün Parti teşkilatına, Vilayetlere ve Umumi müfettişliklere tebliğ olunmuştur. 18.6.1936

Başvekil ve C.H. Partisi

Genel Başkan Vekili İsmet İnönü⁷²

---

72. Bu beyanname için bk. **CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütü-**

Bu beyannameye görüldüğü üzere İçişleri Bakanı Gen-yönkurul (Genel yönetim kurulu) üyeliğine yani üç kişiden oluşan Genel Başkanlık Divanı üyeliğine alınmaktadır. Bu-nun başka bir ifadesi Parti Genel Sekreterliği ile, İçişleri Ba-kanlığı'nın aynı kişide birleştirilmesidir. Valiler Partinin il başkanlıklarını yürütmekle görevli kılınmışlardır. Genel mü-fettişler mıntıkları dahilinde devlet işlerinin olduğu gibi Fır-ka faaliyet ve teşkilatının da yüksek mürakabe ve müfettişi olmuştur.⁷³

CHF Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya 28.8.1936 tarih ve 1/849 sayılı olan ve ülkedeki bütün parti teşkilatlarına gönderilen bir yazıda yeni durumu şöyle belir-tiyor:

"... Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Başkan Veki-li ve Başvekil İsmet İnönü'nün 18.6.1936 tarihli beyan-namesinde söylediği gibi Parti ve Hükümet beraberli-ğinin sebebi, 'Cumhuriyet Halk Partisi'nin memleketin siyasi ve içtimai hayatında güttüğü yüksek maksadın tahakkukunu kolaylaştırmak ve Partinin inkişafını arttır-mak ve hızlandırmak'tır. Hükümet ve Parti beraberliği-ni, bütün kudreti hükümete vererek parti teşkilatını da-ha az ehemmiyetli görmeye mütehamil bir zihniyet şeklinde telakkiye mani olmak lazım geldiği gibi **esas meselenin Partiyi kuvvetlendirmek ve Partinin ga-yelerini daha kolaylıkla gerçekleştirmek için hükü-metin tam yardımını temin etmek olduğu tebarüz ettiril-melidir.**"⁷⁴

Bu belge totaliter eğilimleri gösteren önemli belgelerden-biridir. Parti ile hükümetin beraberliğini gösterdiği gibi par-

ne Genelgesi (Temmuz 1936 - 31 Birinci kanun 1936) Cilt IX, An-kara 1937, s. 8. Bu kitabın sol üst köşesinde (Gizlidir, işe özgü ve özeldir, Parti bürolarında kullanılacaktır) ibaresi yer almaktadır.

73. O sırada Türkiye'de 4 adet Genel Müfettişlik vardır. **Bir Numaralı Müfettişlik** Kürdistan'ın Türkiye'deki kesiminin Güney ve Güneydo-ğu Taraflarını, **Üç Numaralı Müfettişlik** Kuzey ve Kuzeydoğu taraf-larını kapsamaktadır, **Dördüncü Genel Müfettişlik** Dersim Bölgesi-dir. **İki Numaralı Genel Müfettişlik** ise Trakya'dadır.
74. **CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi**, Cilt IX, s. 9.

tiyi hükümetin önüne geçirme çabaları da vardır. Yine, CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından 10 İkinciteşrin 1936 tarih ve 882 sayı ile Valiliklere yani Parti İl Başkanlıklarına gönderilen bir yazıda bu ilişkiler üzerinde durulmaktadır. Yazı özetle şöyle:

"... CHP Tüzgününün 53. Maddesi gereğince iki senede bir yapılması icap eden İl Kongrelerinin bu sene yapılma yılı olduğundan parti teşkilatı olan 50 Vilayette İl Kongresi yapılacaktır.⁷⁵

... Cumhuriyet Halk Partisi'nin memleketin siyasi ve içtimai hayatında güttüğü yüksek maksadın tahakkuku kolaylaştırmak ve Partinin inkişafını hızlandırmak için Parti faaliyeti ile hükümet idaresi arasında sıkı bir yakınlık ve ameli bir beraberlik temin edilmesi maksadı ile Partimiz Genbaşkuruca ittihaz olunan kararın bùyük gayesine erişmek için her fırsattan istifadeyi düşünen Genel Sekreterlik Genbaşkur kararının parti kademeleri çalışmalarındaki verimi ve yukarıda bildirilen gayenin tahakkuku derecesini yakından tetkik ve müşahade etmek istemiş ve bu sebeple Parti faaliyetinin en mühim bir uzvu olan vilayet kongrelerinde Partili birer saylav arkadaşın müşahit olarak bulunmasını faydalı bulmuş ve bu hususu bu maksatla görevlendirdiği saylav arkadaşlardan rica etmiştir.

Bizim, Vilayet kongrelerinden beklediğimiz ve ısrarla üzerinde durduğumuz nokta, Parti mevcudiyet ve kudretinin esası olan halk dileklerinin halk şikayetlerinin kongrelerde açık ve serbest olarak konuşulup görüşülmesi ve Parti içindeki bütün seçimlerin serbestçe yapılmasıdır. Halk ile hükümet arasındaki yakınlık ancak bu sayede temin olunabilir.

Partimizin banisi ve **Umumi ve Dalmi Başkanı Atatürk BMM'nin 5. devresinin ikinci toplantı yılı olan 1 Teşrisani 1936 tarihinde iradettikleri nutukta bu esas**

---

75. 1930-1939 yılları arasında CHF'nın Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Hakkâri, Mardin, Ağrı, Muş, Tunceli, Bingöl, Urfa, Siirt, Van illerinde teşkilatı bulunmadığını yani bu illerde teşkilat kurmaya gerek duyulmadığını yine belirtelim. Bu konu başka bir araştırmada ele alınacaktır.

noktaya bir defa daha teması buyurmuşlar (halk ile hükümet arasındaki yakınlık ve beraber çalışma gayreti ayrıca memnuniyeti mucip bir seviyededir.

Bu hususta Partimizin feyizli önderliğini ehemmiyetle kaydetmek isterim) sözleriyle hepimizi bu ulvi gayeye doğru daha hızlı yürümek için teşvik buyurmuşlardır.”⁷⁶

Yine tüzük uygulaması sırasında valiler, yani Parti İl Başkanları izinli olarak vilayet dışına çıktıkları zaman vilayet işleri, İçişleri Bakanlığı tarafından tayin edilen vekile gördürülüyordu. Valiler kendilerine vekil bırakamıyorlardı.⁷⁷ Fakat CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı olan kişinin emri ile jandarma subayları vali, kaymakam ve nahiyeye müdürlerine vekil olabiliyorlardı.⁷⁸

Bu dönemde Parti görevlileri ile devlet ve hükümet görevlilerinin birliği ve beraberliği, aynılığı şöyle bir manzara göstermektedir:

CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk

CHP Genel Başkanı Vekili ve Başbakan İsmet İnönü

CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya

CHP Murakıp ve Müfettişleri aynı zamanda 1, 2, 3, 4,
Genel Müfettişler

CHP il başkanları aynı zamanda vali

Jandarma subayları vali, kaymakam ve nahiyeye müdürlerine vekalet ederler.

1937 yıllarında izlenen önemli bir olgu da, Adliye, Milli Müdafaa, Dahiliye, Maarif, Ziraat, İktisat, Nafia, Sıhhat ve İhtimalyat Vekaletlerinde Siyasi Müsteşarlıkların kurulmasıdır. Bu Siyasi Müsteşarlıklara mebuslar tayin edilmiştir. Böylece parti ve hükümetin birliği ve beraberliği yani aynılığı bir kere daha sağlanmış. Mebuslar aynı zamanda müsteşar sıfatı ile icra organında görev almışlardır.⁷⁹ Yunus Nadi

76. CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi, Cilt IX, s. 9.

77. a.g.e., s. 5.

78. Ayın Tarihi, Sayı: 40, Nisan 1937, s. 44-45'ten Ulus, 30 Mart 1937.

79. Ayın Tarihi, Sayı: 40, Nisan 1937, s. 12.

Siyasi Müsteşarlarla ilgili olarak yazdığı bir yazıda şöyle demektedir:

"... Siyasi Müsteşarlarımız memur oldukları vekaletlerde şimdi bir kısmı hatıra gelse bile bir çoğu evvelden düşünülemeyen birçok işler göreceklerdir."⁸⁰

Cumhuriyet gazetesinin Çankaya'ya olan yakınlığı yarı resmî bir gazete olma niteliği dikkate alınırca Siyasi Müsteşarlıkların neden kurulduğunun açık seçik belli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira, Yunus Nadi'nin yazısından Siyasi Müsteşarlıkların düşünölmüş bir görev için kurulmadıkları ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1937 yılı Kasım ayı sonlarında Siyasi Müsteşarlıklar kaldırılmıştır.⁸¹

Parti ve devletin bu şekildeki aynılığı ve birliği, Memurin Kanunu ile de çelişiyordu. Bu çelişmeyi, çelişmenin çözöldüğünü, CHP'nin ileri gelenlerinden Hilmi Uran'dan dinleyelim:

"... Bu beyannamenin en çok dikkate değer olan tarafı, 1930 senesinde memleket idaresinde, çeşitli partiler rejimi ile, murakabe sistemi tesisi tecrübe edilmiş iken, ondan altı sene sonra, hükümet idaresinin, kendi partisi murakabesine bile tahammölsüzlük göstermekte oluşu, ve bu tahammölsüzlüğü de 'Memleketin siyasi ve içtimai hayatında güdülen yüksek maksatların tahakkuku' ve 'Partinin inkişafının hızlandırılması' gibi aslı olmadığı belli olan hedeflerle saklamağa çalışmakta bulunması idi.

Parti ve hükümet beraberliği tesisiyle valileri ve umumi müfettişleri parti idaresiyle tavzif etme (görevlendirme) yolu, bizim idare bünyemizde esaslı bir değişiklik yarattıktan başka bu yeni durum meriyette bulunan Memurin Kanunu ile de taaruz ediyordu.

80. **Ayin Tarihi**, Sayı: 40, Nisan 1937, s. 57-59'dan, Yunus Nadi, Devlet işlerinde yenilik: Siyasi Müsteşarlar, **Cumhuriyet**, 28 Mart 1937; Ayrıca bk. aynı dergiden s. 59'dan Falih Rifkı Atay, Siyasi Müsteşarlar, **Ulus**, 28 Mart 1937.

81. **Ayin Tarihi**, Sayı: 48, İkinciteşrin 1937, s. 108'den Asım Us, Siyasi Müsteşarlıklar Niçin Kaldırıldı? **Kurun**, 28 Sonteşrin 1937.

(çelişiyordu) Çünkü memurin Kanununun 9. maddesi, gayet sarîh olarak, 'memurların siyasi cemiyet ve kulüplere intisabını' menetmekte ve bu hal muhakeme edilerek sabit olursa, tardını mucip olacağını söylemekte idi.

Başvekil İnönü, yüksek hükümet memurlarına Parti vazifesi verilirken bu taaruzların da kaldırılması zaruretlerini merhum Atatürk'e hatırlatarak, Memurin Kanununun 9. maddesinin tadilini istemiş idi.

Atatürk merhum, kendisini İzmit'te karşıladığımızda bize bunu anlatmış ve meseleyi, tetkik etmek üzere, Vali ve benim ertesi günü Dolmabahçe Sarayında kendisini görmemizi emretmişti. Biz, Vali merhum Muhtetin Üstündağ, ile birleşerek ertesi günü, emredilen saatte, Dolmabahçe Sarayına gittik. Ve beraberimizde götürdüğümüz Memurin Kanununun 9. maddesini de merhuma gösterdik.

Atatürk maddeyi okudu ve biraz düşündükten sonra; 'Ben bu maddede değiştirilecek bir şey görmüyorum. Çünkü burada memurların siyasi cemiyetlere girmemesinden maksat, onların, **benim partimden** başka bir partiye intisap edememesi demektir. Bu bakımdan bu madde hatta faydalıdır ve katiyen değiştirilmemelidir' dedi ve öylece kaldı idi." (**Hatıralarım**, Ayyıldız matbaası, Ankara 1959, s. 297-298)

Görüldüğü gibi, CHP Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, "memurlar hiçbir siyasi cemiyete giremezler" biçimindeki kanun hükmünü, "benim partimden başka hiçbir partiye giremezler" biçiminde yorumlamaktadır. Bunun başka bir ifadesi, "Bütün memurlar, benim partime girmek zorundadır" olmaktadır. Bu yorum kanun hükmü yerine geçmektedir ve devletin yüksek memurları tarafından aynen kabul görmektedir.

Bu olgu; Şef, Parti ve Devlet aynılığını ve birliğini, Şef'in yorumlarının kanunun çok üstünde olduğunu, Partinin yani devletin tek başına Şef tarafından yönetildiğini ve Şef'in kimseye ve kurula karşı sorumlu olmadığını göstermesi bakımından ilginçtir.

O halde, Şevket Süreyya Aydemir'in ve Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın belirttikleri, "partiyi kamu yönetimine egemen duruma getirmek değil, sivil bürokrasinin emrine sokma" biçimindeki değerlendirme hiçbir şey ifade etmemektedir. Çünkü sivil bürokrasi zaten tek parti olan CHP'ye mensuptur. Böyle olmak zorundadır. CHP'li yani partili olmayan sivil bürokrasinin yüksek kesimlerine intisap edemez.

IX. 1939 MEBUS TAYİNLERİ, CHP'NİN 5. BÜYÜK KURULTAYI ve CHP "MÜSTAKİL GRUBU" NUN KURULUŞU

1. Mebus Tayinleri:

27 Ocak 1939 tarihinde TBMM'ne Milli Şef ve Değişmez Genel Başkanın arzusu üzerine bir önerge verilmiştir. CHP Genel Başkan Vekili ve Başvekil Refik Saydam, Trabzon Mebusu Hasan Saka, Seyhan mebusu Hilmi Uran, Erzurum Mebusu Fikri Tüzer tarafından verilen bu önergede "Büyük Millet Meclisi intihabının (seçimlerinin) yenilenmesini teklif ederiz" denilmektedir. Bu teklif kabul edilmiştir. Yine aynı oturumda meclisin 3 Nisan 1939'a kadar tatiline karar verilmiştir.⁸²

15-20 Mart 1939 tarihleri arasında Muntehibisani (ikinci seçmen) seçimi yapılmıştır.⁸³ Anadolu ajansı vilayetlerin ikinci seçmen miktarı ve vilayetin iştirak nisbeti hakkında şu haberi vermiştir:

"Bütün yurttaki 15 Mart 1939 Çarşama günü başlayan ikinci muntehip intihabı 21 Mart 1939 akşamı her tarafta sona ermiş ve bütün vatandaşlar reylerini ittifaqla CHP'nin gösterdiği namzetlere vermişlerdir. 62 Vilayetin ikinci muntehip yekûnu 40.979'dur. Vilayetlerde 22 yaşından yukarı olan ve birinci muntehip olmak sıfatını haiz vatandaşların en çok % 95 en az %

82. TBMM Yıllık, Devre VI, İçtima Fevkalade, 3 Nisan 1939 - 31 Teşrin-evvel 1939, Ankara 1940, TBMM Matbaası, s. 348.

83. a.g.e., s. 351-363.

64 olmak üzere ikinci müntehip seçimine iştirak nisbeti hattı vasıtası % 77.8'dir."⁸⁴

Bu haberde ikinci seçmen seçimlerinin 15-21 Mart 1939 tarihleri arasında yapıldığı belirtilmektedir.⁸⁵ İkinci seçmen namzetlerinin tamamen CHP tarafından gösterildiği bu haberden gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır. O halde vilayetlerde, kimlerin ikinci seçmen olacağına yine Partinin Genel Başkanlık Divanı yani Parti Genel Başkanı'nın bizzat kendisi karar vermektedir.

Vilayetlerin çıkaracağı mebusluklar ve o vilayetlerdeki ikinci seçmen sayıları şöyledir:⁸⁶

İller	Çıkaracağı mebus sayısı	İkinci seçmen sayısı
Afyonkarahisar	7	694
Ağrı	3	280
Amasya	3	317
Ankara	14	1394
Antalya	7	553
Aydın	7	610
Balıkesir	12	1166
Bilecik	3	324
Bingöl	2	168
Bitlis	2	150

84. **Ayin Tarihi**, Sayı: 64, Mart 1939, s. 19-20.

85. TBMM'nin sözü edilen yıllığında ise, ikinci seçmen seçimlerinin 15-20 Mart 1939'da yapıldığı yazılmıştır.

86. Bu liste için bk. Yukarıda adı geçen yıllık, s. 351-363; Burada şunu da ifade edelim: 118 numaralı dipnotunda sözü edilen **Ayin Tarihi** dergisinde de böyle bir liste yayınlanmıştır. Fakat bu listedeki rakamlar ile TBMM yıllığında belirtilen rakamlar arasında fark vardır. (**Ayin Tarihi**, Sayı: 64, Mart 1939, s. 19-20) **Ayin Tarihi Dergisi** de resmi bir dergidir. Dahiliye Vekaletine bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından çıkarılmaktadır. Fakat biz, TBMM Yıllığındaki rakamların biraz daha kontrol edilmiş olduğunu sandığımız için yıllıktaki rakamları kullanmayı uygun gördük.

İller	Çıkaracağı mebus sayısı	İkinci seçmen sayısı
Bolu	7	618
Burdur	3	298
Bursa	11	1074
Çanakkale	6	573
Çankırı	5	465
Çoruh	4	387
Çorum	8	741
Denizli	7	656
Diyarbakır	7	648
Edirne	5	453
Elazığ	5	441
Erzincan	5	383
Erzurum	9	781
Eskişehir	5	427
Gaziantep	7	641
Giresun	7	712
Gümüşhane	5	520
Hakkari	1	83
İçel	6	590
İstanbul	17	1525
İzmir	14	1291
İsparta	4	414
Kars	8	791
Kastamonu	9	797
Kayseri	8	686
Kırklareli	5	453
Kırşehir	4	340
Kocaeli	9	813
Konya	15	1440
Kütahya	9	902
Malatya	10	939
Manisa	12	1068

İller	Çıkaracağı mebus sayısı	İkinci seçmen sayısı
Maraş	5	432
Mardin	7	646
Muğla	5	483
Muş	2	139
Niğde	7	622
Ordu	8	697
Rize	6	562
Samsun	8	783
Seyhan	9	828
Siirt	4	371
Sinop	5	493
Sivas	11	966
Tekirdağ,	5	470
Tokat	8	716
Trabzon	10	916
Tunceli	3	218
Urfa	6	535
Van	3	243
Yozgat	7	614
Zonguldak	8	761

CHP Genel Başkan Vekili ve Başbakan Refik Saydam ile Genel Sekreter ve İçişleri Bakanı (İkinci Saydam Hükümetinde) Fikri Tüzer 22 Mart 1939'da ikinci seçmenlere aşağıdaki beyannameyi yayınlamıştır:

"... Türk Milleti'nin siyasi hayatında halkçı bir idarenin bütün yüksek ve ileri tekamüllerini tahakkuk ettirmeyi ve devlet idaresi üzerinde Millet'in murakabesini en mükemmel bir hale getirmeyi ana düstur olarak ele almış bulunan **Milli Şef İsmet İnönü** TBMM'nin bu intihap devresi için Partinin mebus namzetlerini tespit ve ilan etmeden evvel, ikinci müntehiplerle temas etmeyi ve müntehiplerle Riyaset Divanı'nın görüşlerini karşılaştırmayı Genbaşkurca karar altına almış ve su-

reti aşağıda yazılı beyanname hükmüne göre, bugün, 22.3.1939'da, kış dolayısıyla teması kolay olan ve namzetlik için müracaatların tekasf etmiş bulunduğu isimleri yazılı 28 Vilayetimize ikinci müntehiplerle bir istişare toplantısı yapılmıştır. Bu istişare neticesi, Parti Genel Sekreterliği vasıtasıyla Genbaşkura ve **Değişmez Genel Başkan şef İsmet İnönü**'ye sunulacaktır.

(Bugün) 22.3.1939 istişare yapılan 28 vilayetin listesidir. Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Isparta, Kayseri, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Samsun.

..... İkinci Mntehiplerine,

Partimizin sayın ikinci mntehipleri,

Bilirsiniz ki, CHP mevzuatına göre partiyi ilgilendiren bütün işler lüzum gördüğü kararları almak, büyük Millet Meclisi azalıkları seçimini idare etmek ve **partinin mebus namzetlerini kararlaştırmak**, hak ve selahiyeti Parti Riyaset Divanı'na ve namzetleri ilan selahiyeti de münhasıran Partinin Değişmez Genel Başkanı'na aittir. Gene bu mevzuata göre parti Riyaset Divanı'nın verceği kararlara bütün parti yeleri kayıtsız ve şartsız itaata mecburdur. Partimizin ananesi böyledir.

Ancak,

Partimizin Değişmez Genel Başkanı Milli şef İsmet İnönü Türk Milletinin hayatında halkçı bir idarenin bütün yüksek ve ileri tekamllerini tahakkuk ettirmeyi ve devlet idaresi üzerinde milletin mrakabesini en mükemmel bir hale getirmeyi, Millet hizmetinde takip edecekleri siyasetin ilk ve ana düsturu olarak ele almışlar ve Milli hakimiyetin hakiki ve yegane mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tam bir Millet hlasası kudret ve manzarası huzuruna çıkması lzurnu her fırsatta ilan ve ifade buyurmuşlardır.

İşte bu maksatlardır ki, Genbaşkur TBMM'nin bu in-tihap devresi için Partinin mebus namzetlerini tespit

ve ilan etmeden önce memleketin birçok kısımlarında partili ikinci müntehiplerle temas etmeyi ve müntehiplerle Riyaset Divanı'nın görüşlerini karşılaştırma üzerine doğrudan doğruya ikinci müntehiplerle bir istişare yapmayı kararlaştırmıştır.

Milletin siyasi hayatında ilk defa tatbik edilecek bu usul Genbaşkur'un partililere olan muhabbet ve itimadının bir ifadesi olmakla beraber bundan husule gelecek bir neticenin de bütün milletimize, Partimiz mensuplarının siyasi rüşt ve olgunluklarına bir misal teşkil edeceğini de dikkat gözü önünde bulundurmalıyız. Bu sebeple istişare reylerimizi kullanırken her türlü şahsi ve rejyonalist hislerden uzak kalmayı ve reylerimizin sadece kalp ve kafalarımızın mahsulü olmasına dikkat etmeyi kutsi ve milli bir vazife olarak telakki etmemiz gereklidir. Bunun içindir ki, neticenin siyasi rüştünü ve olgunluğunu ispat etmiş bir partili zümrenin bir mahsulü olacağına şimdiden itimat etmekteyiz.

Bu istişarenin hangi usul ve şartlarla yapılacağına ait talimat bağlı olarak sunulmaktadır.

CHP Genel Başkan Vekili ve
Başbakan Dr. Refik Saydam

CHP Genel Sekreteri
Dr. Refik Sözer⁸⁷

Bu beyannameye dayanarak şu hususları tespit etmek mümkündür:

1. Bir kere, TBMM üyelerinin yani mebusların, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan tarafından tayin edilmesine "halkçılık" denilmektedir.

2. Partinin mebus namzetlerini tespit ve ilan etmenin kesinlikle Milli Şef, Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'ye ait bir yetki ve görev olduğu ifade edilmiştir.

3. Partinin Değişmez Genel Başkanı'nın kararlarına ka-
yatsız şartsız itaat edilecektir. Zira, partinin ananesi budur.

---

87. Ayın Tarihi, Sayı: 64, Mart 1939, s. 21-22.

4. Milli Hakimiyetin millete ait olduğu, bunun hakiki ve yegane mümessilinin TBMM'de olduğu, bunun da, ancak Milli Şef'in iradesi ile tecelli edeceği belirtilmiştir.

5. Bütün bunlara rağmen Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü mebus namzetlerini tespit ve ilan etmeden evvel ikinci seçmenlerle istişarede bulunulmasını istemektedir.

6. İkinci seçmen seçimleri 21 Mart 1939'da sona ermiştir, sözü edilen istişarenin ise, 22 Mart 1939'da yapılacağı açıklanmaktadır.

7. Bu beyannameden çok önemli olan bir hususu daha anlıyoruz, o da şu: 1927, 1931, 1935 dönemlerindeki mebus tayinlerinde. CHP Genel Başkanı, Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal "seçimlere" iki-üç gün kala hem ikinci seçmenlere hem de vatandaşlara beyanname yayınlıyordu. Ve bunlar "Seçim" propagandasına ilişkin beyannameler olup, başkalarının propaganda yapma görev ve yetkileri yoktu. 1939'daki Mebus tayinlerinde ise Milli Şef, Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü propaganda yapmamaktadır. Yalnız CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Başbakan Refik Saydam ile Genel Sekreter ve İçişleri Bakanı Fikri Tüzer (ikinci Saydam hükümeti), Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan adına bildirimler yayınlamaktadırlar. Bu bildirimlerde Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'nün sonsuz yetkilerinden, azametinden söz etmekte, kararlarına kati surette karşı gelinemeyeceğini bildirmektedir.

Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan'ın yetkilerini şöyle anlatmaktadır:

"... Bizim Parti nizamnamesinin hükümlerine göre mebus namzetlerini doğrudan doğruya Değişmez Genel Başkanımız ilan eder. Namzetler ilk defa onun tasvibinden geçtikten sonra münakaşa nihayet bulmuştur. Karar hakkı gene Değişmez Genel Başkanda kalmak üzere, yeni namzetler için ikinci müntehiplerin reylerini sormak ilk defa vaki olmaktadır.

Eski mebuslardan gayri birçok vatandaşlar kendilerini millet hizmetine arz etmişlerdir. Kendileri herhangi

bir intihap bölgesinde intihap kaabiliyetleri olduğu kanaatinde dirler. Parti bu müracaatlardan birçoğunun reddedilmesine hiçbir sebep görmemiştir. Fakat, Kamutay azalarının adedini de kanunlar tahdit etmiştir. Bu istişarenin ilk faydası bu vatandaşlara kendilerinin ihmal edilmemiş olduğu hoşnutluğunu vermek, ikinci faydası yeni Kamutay azalarının halk ile halk işleri ve ihtiyaçları ile daha yakından alakadar olmaya, say ve hizmet vasıtası da, halk idaresinin tekamül istikametini tespit etmek olacaktır."⁸⁸

Falih Rıfki Atay'ın "seçim" günü yani 24 Mart 1939 tarihli Ulus gazetesinde yayınlanan yazısı da şöyledir:

"... Bugün CHP'nin Başkanlık Divanı, Partinin Değişmez Umumi Başkanı İsmet İnönü Reisliğinde toplanarak Kamutay aza namzetlerinin kati listesi hakkında karar verecek ve bu liste Değişmez Genel Başkanımız tarafından bir beyanname ile ilan olunacaktır.

Yeni seçim günlerinde yalnız intihap edilenlerin değil, Mecliste hizmet etmek isteyen vatandaşların müstesna alakası görülmüştür. **Memleketin birçok güzideleri** namzetlerimiz arasındadır. Bu alakayı yüksek bir takdir hissi ile karşılamak ve Kamutay'ın itibar vazife ve ehemmiyetinin miyarı olarak almak lazım gelir.

Talepler uzun bir tetkikten geçmiştir ve eğer adet müsait olsaydı memleketin birkaç Meclise kafil gelecek güzide evlatları olduğu ispat edilmiştir."⁸⁹

24 Mart 1939 günü yani ikinci seçmenlerin ellerine tuşturulan listeleri sandıklara atarak Milli İradeyi belirtecekleri gün, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü bir beyanname ile Partinin yeni mebus namzetlerini ilan etti.⁹⁰ Gazeteler bu namzet listelerini yayınladılar. İşte 24 Mart 1939 tarihinde Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ve

---

88. **Ayin Tarihi**, Sayı: 64, Mart 1939, s. 61-62'den Falih Rıfki Atay, Müntheiplerle İstişare, **Ulus**, 23 Mart 1939.

89. **Ayin Tarihi**, Sayı: 64, Mart 1939, s. 64-65'ten Falih Rıfki Atay, Parti Divanında, **Ulus**, 24 Mart 1939.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yayınlanan bu liste aynı gün yurdun her tarafında ikinci seçmenler tarafından sandıklara atıldı. Demek ki ikinci seçmenlerin eline sandıklara atacakları listeler önceden verildi. Veya ikinci seçmenler sandıklara hiç liste vs. atmadılar. Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan iradesini açıklayınca, "seçim" denen mekanizma da gerçekleşmiş oldu. Çünkü namzet listelerini ilan etme görevi münhasıran Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan'a ait olduğuna göre ve Milli Şef de listeyi ancak "seçim" günü yani 24 Mart 1939 tarihinde açıkladığına göre bu listelerin aynı gün yurdun her tarafına yayılma olanağı yoktur. Böylece, zaten "göstermelik" olan ikinci seçmenlerin de devreden fiili olarak çıkarıldığı sonucuna varılabilir.

24 Mart 1939 tarihli Vatan gazetesinde Sadri Ertem imzası ile yayınlanan yazı bu bakımdan çok ilginçtir. Yazıda "halk CHP'ye oy verdi" denilmektedir.⁹¹ CHP'den başka bir parti zaten yoktur. CHP'nin adayları da "seçim"den önce Genel Başkan tarafından tespit edildiğine ve buna karşı durmak da olanaksız olduğuna göre sonucu önceden belli olan bir mekanizma. Kemalistler, Kemalist profesörler buna "seçim" diyorlar.

1939'da Altıncı Dönem için yani 1939-1943 dönemi için Meclise 424 mebus tayin edildi.⁹² 424 mebustan 420'si bizzat Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan tarafından tayin edilmiştir. 4 tanesi ise önceki tayinlerde görülen mekanizmalarla "müstakil" olarak seçilmiştir. Müstakiller adaylıklarını Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'nün tasvibi ile koymuşlardır. İkinci seçmenler de yine Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan'ın tasvibi ile bu kişilere oy vermişlerdir.⁹³

424 mebustan 294'ü 5. Devre'de de mebustur. Yani 5. Devre'de mebus olan 399 kişiden 294'ü 6. Devre'de de mebus olmuşlardır. 6. Devrede de mebus olanların oranı % 75

90. **Ayin Tarihi**, Sayı: 64, Mart 1939, s. 22-37.

91. **Ayin Tarihi**, Sayı: 64, Mart 1939, s. 65-66'dan Sadri Ertem, Seçimin Bilançosu, **Vakit**, 24 Mart 1939.

92. **TBMM Yıllık, Devre VI, İçtima Fevkalade**, s. 363.

93. a.g.e., s. 363.

civarındadır. Demek ki 5. Devre mebuslarının % 25'i yeniden tayin edilmemişlerdir. Tekrar tayin edilmeyenlerin sayısı 117 dir.⁹⁴ Üçüncü dönemden dördüncü döneme geçerken tekrar tayin edilenlerin oranı % 76'dır. Dördüncü Dönem'den Beşinci Dönem'e geçerken tekrar tayin edilenlerin oranının ise % 86 olduğunu yukarıda belirtmiştik.

Altıncı Dönem'de ilk defa mebus tayin edilenlerin sayısı 115'tir. Ayrıca 15 kişi Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda ve TBMM'nin eski dönemlerinde mebusluk etmişlerdir. 424 mebusun 15'i kadındır. Bunlardan yedisi yeni olup sekizi değişmiştir. Beşinci Dönem'de kadın mebusların sayısı ise 17 idi.⁹⁵

2. CHP Parti Müstakil Grubu

1939 mebus tayinlerinin hemen arkasından Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı. 3 Nisan 1939'da yapılan seçimde, Millî Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü, 424 oydan 413 oy alarak Cumhurbaşkanı seçildi. Daha sonra CHP'nin Beşinci Büyük Kurultayı toplandı. Beşinci Büyük Kurultay 29 Mayıs 1939-3 Haziran 1939 tarihleri arasında Ankara'da toplandı. Millî Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü, bu kurultayda, parti içerisinde "müstakil" bir grubun kurulmasını istiyordu. "Müstakil Grup sayesinde muhalefetin belirmesini, tenkid ve tartışmanın yapılmasını" istiyordu. Beşinci Büyük Kurultay'da "Müstakil Grup" hakkında yapılan tüzük değişikliği şöyle:

"Parti müstakil grubunun tabii reisi, partinin Değişmez Genel Başkanı ve reis vekili bu gruba dahil mebuslar arasında O'nun tayin edeceği bir zattır."⁹⁶

"Parti mebuslarından kurultay umumi heyetince seçilen 21 akıradaş meclis içinde müstakil bir grup hüvi-

94. a.g.e., s. 363; Yıllık, Tekrar tayin edilmeyenlerin sayısını 103 olarak gösteriyor.

95. a.g.e., s. 363.

96. 1939 Tüzüğü, Madde: 105; 1943 Tüzüğü, Madde: 118; Ayrıca bk. CHP 5. Büyük Kurultayı Zabıtları, Ankara 1939, Ulus Basımevi, s. 71

yeti taşırlar. Bunlar grub toplantılarında hazır bulunurlar. Fakat mütalaa beyan ve reye iştirak etmezler. Buna karşılık meclis umumi heyetinde mütalaaalarını kendi gruplarının kararlarına göre kullanırlar ve reylerini beyan ederler. Ayrıca parti grubu haricine intişarı caiz olmayan müzakerelerin mahremiyetini muhafazaya onlar da mecburdurlar."⁹⁷

Tüzük hükümlerinde iyice görüldüğü gibi Müstakil Grubun hiçbir maddi ve ideolojik temeli yoktur. Bir fikri gelişme, ideolojik gelişme veya muhalefet gereği olarak ortaya çıkmamıştır. Tamamen Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanu İsmet İnönü'nün istek ve iradesi olarak belirmiştir. Zaten "Müstakil Grup"un tabii başkanı kendisi olduğu gibi, Başkan Vekilini de bizzat kendisi tayin etmektedir. Artık bu grubun ne kadar ve anlamda "müstakil" olduğu ortaya çıkmaktadır.⁹⁸

1939 tüzüğünün 125. maddesine göre "Müstakil Grup"u meydana getirecek 21 kişinin kurultay umumi heyetince seçilmesi öngörülmektedir. Halbuki tüzüğün başka bir maddesi, bu yetkiyi tamamen, "Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan"a vermiştir. 1939 tüzüğünün bu konu ile ilgili 33. maddesi şöyle:

"Umumi İdare Heyetince açılacak azalıklara, Genel

97. 1939 Tüzüğü, Madde: 125; 1943 Tüzüğü, Madde: 118; Ayrıca bk. **CHP 5. Büyük Kurultayı Zabıtları**, s. 74.

98. Böyle bir eyleme girişilmesinin yani, müstakil grup kurulmasının nedeni şu olabilir: Tek Parti döneminde Kemalist hükümetler Nazi Almanyası ile çok iyi, sıkı fıkı ilişkiler kurmuşlardır. Bu ilişkiler çok yoğunu ve Almanlar İkinci Dünya Harbi'nde yenilinceye kadar bu ilişkiler devam etti. Fakat, 2. Dünya Harbi başlarında Türkiye; İngiltere, Fransa ve Amerika ile de iyi ilişkiler kurmak istemektedir. İşte bu "müstakil grup" batı demokrasilerinden bir esinlenme olabilir. Veya bizzat onların empozesi olabilir. Tek Parti döneminde ise, müstakil grup uygulaması ancak böyle olur.

Müstakil grup uygulaması Tek Parti Döneminde Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan sonra girişilen 2. "demokratlaşma" denemesidir. Bütün bu eylemlerin perde gerisi için bk. Kemal Tahir, **Yol Ayrımı**, Sander Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1973, Özellikle Madrabazlık başlığı altındaki 1. bölüm çok şeye açıklık getirmektedir.

Başkanlık Divanı ve Parti Müstakil Grubunda vuku bulacak münhallere Değişmez Genel Başkan yenilerini seçer."⁹⁹

Bu çok önemli bir tüzük hükmüdür. Değişmez Genel Başkan, yani Milli Şef'i ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'yü çok geniş yetkilerle donatmıştır. Bu hüküm gereğince, örneğin, CHP Genel Başkan Vekili ve aynı zamanda Başvekil, herhangi bir nedenle görevini bıraksa, yerine yenisini seçmeye kendisi yetkilidir. Sekreter için durum yine aynı. Böyle olunca "Müstakil Grup"da meydana gelecek bir açığı doldurma yetkisinin yine kendisinde olması çok doğaldır. Nitekim fiili durum hep böyledir. 1939 tüzüğü'nün 125. maddesi, "Müstakil Grup" üyelerini Kurultay seçer, demesine rağmen, fiili olarak, Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef İsmet İnönü tarafından seçilmiştir.

"Müstakil Grup"un ne kadar müstakil olduğunu, 1943 yılında, CHP'nin Altıncı Büyük Kurultayı'na sunduğu rapordan anlamak mümkündür. 8.6.1943 tarihli ve "Müstakil Grup" Başkan Vekili Ali Rana Tarhan ve Raportör, Rize Milletvekili Kemalettin Kamu imzalarını taşıyan raporda özetle şöyle deniyor:

"... Milli Şefin nutuklarında grubumuz için direktif teşkil eden şu iki kıymetli cümle vardır:

'Büyük Millet Meclisinde millet haklarının açık murakabesi ideali ile nifak ve anarşiye mahal vermemek zaruretlerinin beraber yürüyebileceğine inanıyoruz.'

'Büyük Kurultaydan vazife alan ve Parti Genel Başkanın **farksız başkanlığında** çalışacak olan intizam ve inzibat içinde sorumlu ve çalışkan bir müstakil grubun icra mevkiinde olan milletvekilleri ekseriyetine ve hükümetine esaslı bir yardım temin ederken, Büyük Milletimize de kendi işleri için, yeni bir teminat hazırlayacağını ümid ediyoruz.'

Baş Düşüncelerimiz,

Grupta ve meclisteki çalışmalarımız sırasında daima göz önünde tuttuğumuz ana düşünceleri şu suretle hülasa edebiliriz:

99. 1939 Tüzüğü, Madde: 33; 1943 Tüzüğü, Madde: 28; Ayrıca bk. **CHP 5. Büyük Kurultayı Zabıtları**, s. 51.

1. Büyük Kurultayca bize emanet edilen, vazifeyi **Genel Başkanın direktiflerine uygun** bir intizam ve inzibat içinde başarmağa çalışmak,
2. Partinin, Meclis Grubunun tamamlayıcı bir cüzü olduğunu bir an unutmamak,
3. Her türlü mülahaza ve münakaşaların üstünde kalmak,
4. Tek ve toplu tenkitlerimizin bilgi ve tetkikata dayanmasına, müspet ve yapıcı olmasına dikkat etmek,
5. Teşri hayatımızda nezih ve temkinli bir müzaker ve münakaşa havasının gelişmesine hizmet etmek,
6. İcra makamlarının fevkalade şartlar içinde karşılaştığı büyük güçlükler takdir ve idrak eylemek,
7. İçerde ve dışarda en büyük kuvvetimizi teşkil eden milli birlik mülahazaları.¹⁰⁰

Bu raporda "Müstakıl Grup" Başkan Vekili Ali Rana Tarhan, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ve aynı zamanda Cümhurreisi ve aynı zamanda Müstakıl Grubun da reisi, İsmet İnönü'nün direktiflerinden kati surette dışarı çıkılmayacağını beyan ediyor. "Müstakıllığın" Milli Şef'in farksız başkarılığında sürdürüleceğini belirtiyor.

Serbest Cümhuriyet Fırkası ve CHP Müstakıl Grubu ile Milli Şef arasındaki ilişki konularına son verirken, 1976 yılı Kasım ayı sonlarında toplanan, CHP 23. Kurultayı üzerinde de bir parça durmakta yarar var. Bilindiği gibi bu kurultayın öncesinde CHP içinde sol muhalefetin oluştuğu belirtiliyordu. Muhalefet lideri Doç. Dr. Deniz Baykal idi. Deniz Baykal sık sık, Partinin Genel Başkanı Bülent Ecevit ile arasında hiçbir çelişme ve görüş ayrılığı olmadığını, fakat parti yönetimi ve Partinin Merkez Yönetim Kurulu ile derin çelişmeleri ve görüş ayrılıkları olduğunu belirtiyordu. Halbuki, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Merkez yönetimi ile hiçbir görüş ayrılığının olmadığını ifade ettiği gibi, ağırlığını da bu yönde koyuyordu. Demek ki CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, aynı 1930 yılında veya aynı 1939 yılında olduğu gibi parti içi

100. CHP 6. Büyük Kurultayı'na sunulan, CHP Meclis Müstakıl Grubu'nun Raporu, Ankara, 8.6.1943, 7 s.

muhalefetin de lideri olarak kabul edilyordu. Fakat bu, CHP içindeki sol muhalefeti saptırmak, lidersiz bırakmak, sola kanalizasyonunu önlemek için danışıklı döğüş de olabilir. Nitekim, kurultaydan hemen sonra, seçimleri kaybeden muhalefet lideri Deniz Baykal, parti başkanının ve parti yönetiminin emrinde olduğunu açıklaması bu durumu biraz açıklamaktadır. Öte yandan, Kurultay öncesinde, tartışılan fakat, kurultayda kabul edilmeyen, bazı tüzük tasarılarına göre, CHP Genel Sekreteri'nin de bizzat Genel Başkan tarafından seçilmesi öngörülmekteydi. Bu da tek parti dönemindeki CHP tüzüğünden bir esinlenme olarak kabul edilebilir. Bütün bu konular, CHP Programı (1931) ile ilgili çalışmada etraflı olarak ele alınıp irdelenecektir.

X. PROF. DR. NERMİN ABADAN (UNAT)'IN "SEÇİMLER" HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ ve BU GÖRÜŞÜN ELEŞTİRİSİ

1927, 1931, 1935, 1939 dönemlerindeki mebus tayinlerini, bu şekilde, ana hatlarıyla verdikten sonra¹⁰¹ Prof. Dr. Nermin Abadan (Unat)'ın yazısına tekrar dönelim. Prof. Dr. Nermin Abadan (Unat) bu yazısında, 1908, 1912, 1919 ve 1931 seçimlerinde, birden fazla grubun iktidar için rekabete girdiğini, geriye kalan seçimlerde ise yani 1876-1877 (iki seçim), 1914, 1920, 1923, 1927, 1935, 1939, 1943 seçimlerinde ise, yalnızca bir tek partinin seçime girdiğini söylemektedir. İkinci olarak tarihe "sopalı seçim" olarak geçen 1912 seçimlerinde olduğu gibi bazı seçimlerde büyük hile ve baskıya başvurulduğu (bunlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle İttihat ve Terakki Fırkası'nın yapmış olduğu seçimler olsa gerektir), diğer bir kısım seçimlerin ise örnek denebilecek tarzda adil ve serbet bir atmosfer içinde (Cumhuriyet döneminden sonraki seçimler) belirtilmektedir. Demek ki Cumhuriyet döneminden sonraki "seçimler", "örnek

---

101. 1943 Mebus tayinleri üzerinde daha önceki dönemlerdeki işler tekrarlandığı için durulmamıştır. Bu konu için bk. **Kavanin Mecmuası**, Devre 6, İctima 4, Cilt: 24, 20 Şubat 1943, TBMM Matbaası, 252 s.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 7, İctima Fevkalade, Cilt: 1-2, 1943.

denebilecek tarzda serbest ve adil bir atmosfer içinde" yapılmıştır. Bu ibareler üzerinde önemle durulmalıdır.

Bir kere burada, 1931 ve 1923 seçimleri hakkındaki yargının yanlış olduğunu belirtmek gerekir. Zira 1931 "seçimleri"ne CHF'dan başka hiçbir grup katılmamıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 17 Kasım 1930'da Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in emirleriyle kendi kendini feshettiği hatırlanacak olursa, ortada, zaten fırka, grub vs. de yoktur. Bunun aksi ise 1923 seçimleri için geçerlidir. Yazarın dediklerinin aksine, 1923 yılı yaz aylarında yapılan seçimlerde savaş süresince oluşan gruplar vardır. Bunlar Birinci Grup ve İkinci Grup olarak seçime girmişlerdir. Seçimlerde İkinci Grup yenik çıkmış ve bir sene kadar sonra, 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardır. Fakat bizim burada vurgulamaya çalıştığımız hususlar bunlar değildir. Bunlar son derece küçük hatalardır ve biraz daha ciddi bir gözlem, insanı bu tür hatalardan kurtarır. Üzerinde durmak istediğimiz esas nokta bilimsel bilgi üretiminin yöntemi ile ilgilidir.

Yazar, Cumhuriyet'ten sonraki seçimlerin "iki dereceli olmak bir yana örnek denebilecek tarzda serbest ve adil bir atmosfer içinde yapıldığını" belirtmektedir. Yazar bu bilgiye nasıl ulaşmıştır? Bu bilgiler hangi olguların veya olgusal ilişkilerin izlemi ve gözlemi sonucu elde edilmiştir? Hangi olgular aracılığı ile denetlenerek doğruluğu kabul edilmiştir?

Yukarıda, mebus tayinlerine ilişkin olgularla, olgulara dayalı somut bilgilerle açıklamaya çalıştığımız gibi, aslında "seçim" diye bir şey yoktur. Tamamen tayin kavramıyla açıklanabilecek bir olgu vardır. Mebusların tamamı CHF'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı tarafından, tayin edilmektedir. CHF'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı bu yetkisini kullanmada hiç kimseye hesap vermiyor. Hiç kimseye karşı sorumlu değil. Verdiği kararlara hiç kimse karşı çıkamıyor, o kararları eleştiremiyor. Sadece bu kararların gereklerini yerine getiriyor.

Bir de 1931'de 11, 1935'te 13, 1939'da ise 4 "müstakil mebusluk"tan söz edilmektedir. Bu araştırmanın ilgili yerlerinde "müstakil" mebuslukların ne kadar göstermelik bir şey olduğu üzerinde durulmuştur. Bunlar da müstakil olarak

adaylıklarını koyabilmek için CHF Genel Başkanlık Divanı'nın yani Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın¹⁰² tasvibini alıyorlardı. Ayrıca partinin Genel Başkanı da ikinci seçmenlere bir genelge göndererek, tasvip ettiği müstakillere oy vermelerini istiyordu. Müstakil mebusların seçiminde kullanılan mekanizmalar incelendiği zaman, bunun ne kadar totaliter bir ilişki biçimi olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Zira ikinci seçmenler korkudan, yani, Şef'in korkusundan bu "müstakillere" oy veremiyorlardı. Şef kendilerini sınıyor, olabiliirdi. Nitekim 1931 "seçimleri"nde bir oy ile mebus seçilen kişinin durumu bu bakımdan çok ilginçtir.

1939'da Beşinci Büyük Kurultay'da oluşturulan "Müstakil Grup" da çok ilginç gelişme göstermektedir. "Müstakil Grup"un Genel Başkanı da, CHP'nin Değişmez Genel Başkanı yani Milli Şeftir. Yani Cumhurbaşkanıdır. "Müstakil Grup"un Başkan vekilini de kendisi seçmektedir. Aslında 21 kişilik "Müstakil Grup" üyelerini kendisi seçmektedir. Yani mebuslardan bazılarına "sen müstakil ol" demektedir. Yine görüldüğü üzere mebus listelerinde sık sık değişiklikler yapılmakta, adayların isimleri istenildiği zaman ve istenildiği biçimde listeden çıkarılmakta veya kaldırılmaktadır. "Seçim günü" bile bir aday listeden çıkarılıp onun yerine başka bir aday konulabilmektedir. Listeleri ilan etmek, mebusları bizzat tayin etmek yetkisi de Genel Başkan'ın bizzat kendisindedir. Ve Genel Başkan listeleri "Seçim Günü"ne, yani ikinci seçmenlerin, daha önceden ellerine verilen listeleri sandıklara atacakları güne birkaç gün kala veya o gün açıklamaktadır. Bu listeler açıklandığı andan itibaren irade teşekkül etmiş, halk hakimiyeti tecelli etmiş sayılmaktadır. İkinci seçmenlerin bu listeleri sandıklara atıp atmamaları, sandıklara atılan oyların sayısının veya oranının şu kadar veya bu kadar olması hiç önemli değildir. Bir oy ile bile mebus seçilebilmektedir. Hatta o bir oy olmasa, yani sandıklara bir tane

---

102. Mustafa Kemal'in, örneğin 1931 Tüzüğü'ndeki ünvanı "Daimi Genel Başkan" idi. (Madde: 2) Bu 1935 Tüzüğü'nde de aynen kullanıldı. İsmet İnönü'nün örneğin 1939 Tüzüğü'ndeki ünvanı ise "Değişmez Genel Başkan" oldu. (Madde: 3) 1939 Tüzüğü'nün 2. maddesinde Mustafa Kemal Atatürk için "Partinin banisi (kurusu) ve Ebedi Başkanı" ünvanı verildi.

oy atılmasa bile mebus seçilmiş sayılmaktadır. Çünkü CHP Genel Başkanının iradesi milli iradenin bizzat kendisidir. CHP Genel Başkanının iradesi milli iradenin temsilidir. Halk iradesi, milli irade, Şef'te yani, CHP Genel Başkanının kişiliğinde tecelli etmiştir. Kendisine, "Değişmez ve Daimi"lik vasıfları bunun için verilmiştir. O halde bu üstün iradenin kendini açıklaması, halk iradesinin, halk hakimiyetinin, "hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ilkesinin gerçekleşmesi için yeter. Bu iradenin tespit ettiği mebus listelerinin ikinci seçmenler tarafından sandıklara atılıp atılmaması hiç önemli değildir. Bu sadece bir teferruattır. Kandırmadır. Aradan çıkarılsa sistemin özünde hiçbir değişiklik veya sarkınca meydana gelmez. Nitekim 24 Mart 1939 mebus tayinlerinde, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı ve "Müstakil Grup Başkanı" İsmet İnönü, listeleri 24 Mart'ta, yani "seçim gününde" ilan etmiştir. Dolayısıyla ikinci seçmenler bu listeleri sandıklara atamamışlardır. Devreden çıkarılmışlardır.

"Seçimlerde" propaganda yapma yetkisi yalnız ve yalnız Daimi ve Değişmez Genel Başkan'a aittir. Bu da normal bir durumdur. Milli irade O'nun kişiliğinde tecelli ettiğine ve tek başına halkı, halk iradesini, temsil ettiğine göre, başkalarının propaganda yapmaları gerekli değildir. Halkın, ulusun ne istediğini, neye ihtiyacı olduğunu en iyi bir biçimde Genel Başkan yani Şef bilir.

Böylesine bir totaliter muhteva bütün açıklığı ile ortada dururken, "seçimlerin örnek denebilecek bir tarzda adil ve serbest bir atmosfer içinde yapıldığını" söylemek, olgulara dayanmamanın, olgulardan kopukluğun bir sonucudur. Olgulardan kopuk bir bilgi üretimi ise, hiçbir zaman bilimsel bir bilgi üretimi değildir. Tek parti döneminde, "seçimlerin örnek denebilecek bir tarzda serbest ve adil bir atmosfer içinde yapıldığı" sadece bir düşüncedir. Fakat bir bilgi, hele bilimsel bir bilgi hiç değildir. Zira bilgi, bir şeyin bilgisidir. Gerçek somutların bilgisidir. Gerçek somutların dikkate alınması ise, bu dönemde, "seçim" adı altında bir eylemin varlığını kati surette göstermiyor. Yapılan iş tayinden başka bir şey değildir. O halde tek iradenin egemen olduğu, Şeflik düzenlerinde olduğu gibi, Türkiye'de de "Meclis Seçimleri"

olguları aramak yanlıştır. Öte yandan olmayan şeyler hakkında, "örnek denebilecek tarzda serbest idi", "örnek denebilecek tarzda adil idi" vs. demek büsbütün yanlıştır. Gerçek somutlarla bağlantısı olmayan spekülâtif düşüncelerdir. Metafiziktir.

Bu noktada, Türk üniversitenin, Türk profesörlerinin, bilim yöntemine ilişkin çok önemli bir açmazına geliyoruz.

Bilim yöntemini kullanmamak, olgusal olmamak, olguları gözardı etmek, bilimin üretilmesi sürecinde, şüphesiz son derece önemli sakıncalardır. Ve böyle bir süreç içinde bilim üretmek de mümkün değildir. Fakat Türk üniversitesini çağdışı bir kurum haline getiren, olguları dikkate almayan, devlet tarafından kendisine empoze edilen resmi ideolojiyi, bilimsel bilgi diye kabul eden bu tavrı değildir. Türk üniversitesini çağdışı bir kurum haline getiren, Türk profesörlerini çağdışı yapan olgu, böylesine yanlış ve bilim dışı tavırları eleştirebilecek, yeni düşün odaklarını kökünden kurutmaya çalışmasıdır. Kendi düşüncesinde olmayanları, kendi gibi düşünmeyenleri, gerçek somutlara ve olgulara dayalı düşünce akımlarını üniversiteden tecrit etmek çabasıdır. Bu düşünceleri üniversitenin dışarısında tutabilmek için, devletin gizli örgütleri ile işbirliği yapmasıdır. Düşüncenin yöntemi bilim olmayınca, devlet tarafından empoze edilen resmi ideoloji, bilimsel bilgi diye kabul edilince, olgulara dayalı olarak bilgi üretmeye çalışan kişileri ihbar etmekten başka bir yol yoktur.

Örneğin, Prof. Dr. Nermin Abadan (Unat)'ın tek parti dönemindeki "seçimlerle" ilgili yukarıdaki kanısını ele alalım. Bu, yazarın, profesörlüğe yükselmesi için hazırladığı bir araştırmadır. Bu araştırma bu kadar önemli bir yanlış ve bilim dışı bir yargıya rağmen kuruldan geçmiştir. Çünkü kuruldaki profesörlerin hepsi bunun, tartışılmaz tek doğru olduğunu kabul etmektedir. Çünkü Türk üniversitesinde bu tür yanlışları eleştirebilecek, odak noktaları henüz gelişmemiştir. Herkes kendisini Kemalizmi ve O'nun eylemlerini övmekle zorunlu kılmıştır. Eğer tek parti döneminde, "seçimlerden" söz ediliyorsa muhakkak övgü ile söz edilmektedir. Kemalizmi eleştirmek mümkün değildir. Zira Türk üniversitesi, devletin kendisine sunduğu resmi ideolojiyi, tartışıl-

maz, sarsılmaz tek gerçek, tek hakikat olarak benimsemiştir. Bu ise Türk profesörlerinin, Türk üniversitesinin bilimsel bilgi üretmelerini engelleyen temel bir etkidir. Fakat üniversite, bilimsel bilgi üretmekten, olgulara dayalı olmaktan bilinçli bir şekilde kaçındığı, devamlı olarak resmi ideoloji içinde hareket ettiği gibi, aynı zamanda çağdışıdır da. Üniversiteyi ve profesörleri çağdışı yapan şey ise kendisini eleştirebilecek, kendisine karşı yeni düşün odakları oluşturabilecek, kişi ve kurumları şiddetle tasfiye etmek, bunları üniversitenin dışına atabilmek için giriştiği eylemlerdir. Bu konuda devletin gizli örgütleriyle kurduğu ilişkilidir. Türk üniversitesinin bu konudaki tutumu, iki gözleri de kör olan kişilerin ülkesine düşen, tek gözü kör bir adamın başından geçenleri andırmaktadır. Hikâye şöyledir:

Tek gözü kör bir adam, bu gözünü tedavi ettirebilmek için, ülkesinden ayrılmış. Ülke ülke dolaşmış. Nihayet bir ülkeye gelmiş. Bu ülke iki gözü kör olanların ülkesiymiş. Derdini uzun uzun anlatmış. Günlerce konuşmuşlar. Körler ülkesinin insanları, tek gözü kör olan bu kişinin konuşmalarından, tavırlarından, hareketlerinden bunda bir hastalık olduğunu farketmişlerdir. Ve bu hastalığı aramaya başlamışlar. Bunun için körler ülkesinin ileri gelenlerinden, doktorlarından meydana gelen bir heyet kurmuşlar. Bu heyet bu kişinin bütün vücudunu uzun uzun tetkik etmiş. Ayak tırnaklarından başlayarak bütün vücudunu incelemiş, nihayet hastalığı yakalamış. Ve heyet başkanı demiş ki:

— Hastalığı yakaladık. Bu adamın gözünün birisi kapalı değil. Bütün hastalık bundan doğmaktadır. Bunun tedavi edilmesi gerekir.

Bunun üzerine tek gözü kör olan adamı tedavi etmişler. Gören gözünü de çıkarmışlar.

İşte Türk üniversitesinin durumu bu hikâyede anlatılan duruma çok benzemektedir. Kendisine benzemeyenlere katı surette tahammül edememektedir. Bunları muhakkak tedaviye kalkışmakta, tedavi olmak istemeyenleri ise, bünyesinin dışına itmektedir.

Bütün bunlara rağmen bu eylemlerin sahipleri, üniversite özerkliği ilkesini savunmaktan hiç geri kalmamışlardır. Üniversitelerin "özgürce" araştırma yapabilmeleri için özerk-

lik şarttır, demişlerdir. Ve bu özerklik, daima, siyasal iktidara karşı bir özerklik olarak düşünülmüştür. Halbuki, üniversite özerkliği ilkesi sadece, zaman zaman özlemi dile getirilen, bir ülke değildir. Üniversite özerkliği ilkesi, mücadelesi verilmesi gereken bir ilkedir. Ve bu mücadele, özgür düşüncüyü, yeni yeni düşünce odaklarının gelişmesini engellemeye çalışan bütün kişi ve kurumlara karşı verilmesi gereken bir mücadeledir. Bu mücadele "tabu"lara sıkı sıkıya sarılmış, tabuların olduğu gibi kalmasını savunan ve arzu eden bütün kişi ve kurumlara karşı yapılan bir mücadeledir. Bu elbette "sözde" olmayıp etki yaratan bir mücadeledir.

Özgür düşüncenin gelişmesine engel olan, tabulara sıkı sıkıya sarılan kurumlar, sadece devlet değildir. Devletten önce üniversitelerin bizzat kendisi de özgür düşüncenin gelişmesine engel olan, tabulara sıkı sıkıya sarılmış, yeni düşünce odaklarının belirmesini katı surette istemeyen bir kurumdur. Türk üniversitesinde "üstad" olmanın temel yolu, daha önce "üstad" olmuş olanlara, "üstadım, üstadım" demekten geçer. "Üstad" olduktan sonra ise, kendisinden sonra gelenlere, "üstadım" dedirtmekten ve kendi düşünce ve ideolojisinden ayrı bir düşünce ve ideolojinin gelişmesine müsaade etmemekten geçer.

Türk üniversitesi, özgür düşüncenin gelişmesini engellemek için tabulara sıkı sıkıya sarılmış bunun içinde devletin gizli örgütleriyle bile ilişki kurmuştur. Bu tür eylemlerin sahibi olmayanlar ise, olup biteni sadece seyretmişlerdir. Böyle bir üniversitenin zaman zaman üniversite özerkliğini, özlem olarak ileri sürmeleri Türk üniversitesinin bilimsiz ve ışısız tutumunu gizleyemez. Çünkü, üniversite özerkliği özlemi dile getirilivermekle gerçekleşiveren bir ilke değildir. Ancak mücadele sonucu kazanılır. Ve bu mücadele, özgür düşüncenin ve yeni düşünce odaklarının gelişmesini engelleyen tabulara sarılan bütün kişi ve kurumlara karşı yapılması gereken bir mücadeledir. "Bana dokunmayan yılan kırk yıl yaşasın" gibi teslimiyetçi davranışlar, üniversite özerkliğinin evrensel karakteri ile bağdaşamaz. Bütün bunlar elbette, devletin sınıf temeli, veya sömürgeci niteliği ile yakından ilgilidir. Bu hususlara yeri geldiğinde dokunulmaktadır.

Bütün bunların yanında Türk üniversitesini çağdışı bir kurum haline getiren bir olguya daha değinmekte yarar vardır. O da şu: Türk üniversitesi ve profesörleri, kendilerini eleştirebilecek odak noktalarının ve düşünce akımlarının fizizlenmesine şiddetle engel olmalarına rağmen, Kürtlüklerini reddederek yükselme olanağı arayan kişileri son derece sıcak bir şekilde benimsemişlerdir. Bir kişinin, kendi özünü, özbenliğini, onurunu reddetmesi, giderek ulusuna ihanet etmesi elbette çağdaş sayılamaz. Bu çağdışı bir olgudur ve sömürgeci Türk Devleti'nin Kürt toplumunun yapısını tahrip için giriştiği en önemli yollardan biridir. Sömürgeci Türk Devleti Kürt toplumu olma özelliklerini savunan ve bunun için mücadele eden Kürt demokratlarını ve yurtseverlerini zindanlara attığı halde, "Türküm, mutluyum, Kürt yoktur, herkes Türktür, Kürtçe diye bir dil yoktur" diyenlere devlet, her türlü olanaklarını sunmaktadır. Bunlar objektif bakımdan Kürt oldukları halde, sübjektif bakımdan "Türk"tür. Kürt ulusuna ihanet içindedir. Sömürgeci Türk Devleti'nin Kürdistan'daki en önemli işbirlikçilerinden bir grup da bunlardır. Bunların bir kısmının "sol cephe" görünür olmaları, işbirlikçi karakterlerini kati surette değiştirmez.

Türk üniversitesinde bu tür kişiler pek çoktur. Bunlar, "Türküm, mutluyum" demişler, üniversitede yükselme olanaklarını aramışlardır. İşte Türk üniversitesi, herkesi kendi benliği ile benimseyerek bu çağdışı sürece dur, diyeceği yerde, bu sürecin en önemli teşvikçilerinden biri olmuştur. Üstelik üniversitede, yeni düşün akımlarının meydana gelmesini engellemek için bu tür kişilerle yoğun bir ittifaka girmiştir. Üstelik bunu, "yurtseverlik" gibi, "devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü" gibi, sübjektif kavramlarla açıklamaya çalışmıştır. Aynı Franco ve Salazar'ın üniversiteleri ve profesörleri gibi. Çünkü sömürgeci İspanya ve Portekiz'de de, yerli halkın ulusal demokratik mücadelesine ihanet eden, Portekizliliği ve İspanyolluğu savunan, "yerli aydınlar", sömürge yönetimleri tarafından daima ödüllendirilmişlerdir.

XI. İKİ DERECELİ SEÇİM NE DEMEKTİR?

Tek parti döneminde yapılan mebus tayinlerinin "seçimlerinin" son derece basit bir yapıya sahip olduğunu bundan

önceki somut örnekler aracılığı ile belirtmiştik. Mebusların tamamı, Parti'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı tarafından tayin ediliyordu. Önce Partinin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan kişi, hiçbir ortak kabul etmeyen, tamamen kişisel iradesiyle mebus namzetlerini sıralayan bir liste hazırlıyor. Bunu hazırlarken, Parti Genel Başkan Vekili ve aynı zamanda Başbakan ve Genel Sekreter'e danışsa da devlet egemenliğini tek başına kullanıyor. Ve bunda hiçbir ortak kabul etmiyor. Sonra bir gün tespit ediliyor. Parti'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı tespit edilen günden bir iki gün önce veya o gün, hazırladığı bu namzet listesini kamuoyuna açıklıyor. Bu açıklamanın yapılmış olduğu andan itibaren, millet iradesi, halk egemenliği gerçekleşmiş oluyor. Hakimiyet kayıtsız şartsız millettir, ilkesi yerine getirilmiş oluyor. Ondan sonra, önceden hazırlanmış, ellerine tutuşturulmuş bu listeleri, ikinci seçmenler sandıklara atıyorlar. Bu, aslında, Şeflik sisteminin mantığı açısından gerekli bir eylem değildir. Bunlar oy kullanmasalar da, şu veya bu şekilde, şu veya bu oranda kullansalar da, mebuslar, Daimi ve Değişmez Genel Başkan'ın yüce iradesini açıklamasıyla "seçilmiş" sayılıyorlar. İkinci seçmenlerin zaten başka alternatifleri yoktur. Başka türlü davranmaları mümkün değildir. Zira ikinci seçmenler CHP'sine mensup olup CHP tüzüğü ile bağlıdırlar. Tüzük gereğince ise, CHP'li üyeler, CHP Genel Başkanlık Divanı'nın, yani Genel Başkan'ın kararlarına katı surette itiraz edemez ve o kararları tartışamazlar. Sadece o kararların gereklerini yerine getirirler. Durum bu kadar açık, basit ve kesindir. Bununla beraber intihabat (seçim) kanunlarında son derece karışık mekanizmalar getirilmiştir. Bu karışık mekanizma birinci derecedeki seçmenlerin, ikinci derecedeki seçmenleri "seçmeleri" sırasında getirildiği gibi, ikinci derecedeki seçmenlerin mebusları "seçmeleri" sırasında da getirilmiştir. Bu karışık mekanizma kendisini, oyların sandığa atılmasından sonra da göstermektedir. Seçim kanunlarında seçimin iki dereceli olması şöyle anlatılmaktadır.

"... Bugün Türkiye'de mebus intihabı iki derece üzerine yapılır. Yani intihap hakkına haiz olan vatandaşlar (birinci derecede müntehep) müntehibi sanileri

(ikinci derecedeki seçmenleri) ve bunlarda birinci müntheiplerin vekâletleriyle mebuslarını intihap ederler.”¹⁰³

Yine seçim kanunlarında, ikinci derecedeki seçmenlerin seçilişlerinin anlatımı şöyledir:

“... İntihap günü defterler açılır ve intihap için arkası mühürlü beyaz pusulalar çıkarılır ve anahtarları birbirine uymayan iki kilit altında muhkem ve pusulaları alabilecek büyüklükte bir de sandık hazırlanır ve tensip olunan mahalde evvela sandık, içi boş olduğu halde hazır bulunanlara gösterildikten sonra çifte kilitle kilitlenir. Bir anahtar kazadan gelen teftiş heyeti azasına ve diğer anahtar da Nahiye Reisine verilir ve sandığın dört tarafından seçim geçirilerek uçları muhtarlar tarafından mühürlenir. (İ.M. 29, 32) bundan sonra en uzak köy ve mahalle müntheiplerinden başlanarak arkası mühürlü beyaz pusulalar müntheiplere dağıtılır ve kaç müntheibi sani intihabı lazım geliyorsa bu adet miktarınca müntheibi sani olarak seçecekleri adamların isimlerini yazabilecekleri ve fazla yazarlarsa baştan başlanarak muayyen miktarın kabul olunacağı ve iadesinin keenlemeyekûn tutulacağı ve muayyen miktarda daha az yazarlarsa ancak yazdıkları miktarın kabul olunacağı ve bir adamı iki-üç defa yazarlarsa yalnız bir rey itibar edileceği ve yazılan isimler okunamazsa yine keenlemeyekûn addedileceği intihap heyeti azası ta-

-
103. Âfet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları**, TTK, Ankara 1969, s. 128; Medeni Bilgiler kitabı 1930 yıllarından sonra Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal'in emirleri ile iki cilt olarak çıkarılmıştır. 1. Cildi Bayan Âfet tarafından, 2. cildi Recep Bey tarafından yazılmıştır. Âfet, **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler**, Cilt 1, İstanbul 1932, 192 s.; Recep, **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler**, Cilt 2, 2. baskı, İstanbul 1933, 298 s. Bu kitapların her ikisinin önünde de, “Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tarafından Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine” yazılan ve Maarif Vekaletine havale olunan tezkereler vardır.

Prof. Dr. Âfet İnan, 1969 yılında kendi imzası ile yayınladığı ve yukarıda sözü edilen kitabı işte bu iki kitabın birleştirilerek yeniden yayınlanmasından meydana gelmiştir.

rafından müntehiplere anlatılır. (İ. M. 33) Bu suretle müntehipler yazdıkları müntehibi sani pusulalarını sandığa atarlar. Herkesin bir pusuladan ziyade atmamasına intihap heyeti dikkat eder. Pusulalar sandığa atıldıktan sonra, intihap heyetinin kâtibi tarafından müntehipler defterine mazbata şeklinde pusulaların sandığa atıldığı kaydolunur. Ve keyfiyet ihtiyar heyetleri tarafından imza altına alınır. (İ.M. 36) İntihap bir günde tamam olmazsa sandığın pusula atılan deliği üzerine bir kağıt konulur, etrafı mühürlenerek muhafaza altına alınır; ertesi gün mühürler muayene olunarak ve kağıt yırtılarak intihabata başlanır." (İ.M. 37)¹⁰⁴

Görüldüğü gibi, mekanizma iyice karışık. Mebus tayinleri partinin en yukarisında Şef tarafından bir çırpıda hallediliverdiği halde bu karmaşık ve dolambaçlı yapıya neden gerek vardır? Mebusları tayin Şef'in yani Partinin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı'nın yetkisinde olduğuna göre ve Şef bu yetkisini kullanırken hiçbir ortak kabul etmediğine göre bu karışık yapıya neden ihtiyaç duyulmuştur? Eninde sonunda Şef tarafından hazırlanan liste sandığa gireceğine göre veya sandığa girmesine bile gerek duyulmadığı halde, bu listelerin anahtarları birbirine uymayan iki kilitli sandığa değil de, anahtarları birbirine uymayan on kilitli sandığa atılsa ne değişir? Bunlar sadece, Büyük Şef'in üstün iradesini gizleyen mekanizmalardır. Bu karmaşık ve dolambaçlı yollarla ikinci seçmenler veya ikinci seçmenleri seçen birinci seçmenlerin de "seçim"e iştirak ettikleri, Millî İrade'nin tecel-lisine katıldıkları izlenimi yaratılmak istenmektedir. Veya bizzat bu kişiler böyle bir avuntu içine girmektedirler. İntihap (seçim) kanunlarının maddelerine ait ana başlıklar incelendiği zaman bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. 1930 yılında yürürlükte olan kanunun maddelerine ait ana başlıklar şöyledir:

- T.B.M. Meclisi'nin teşekkülü,
- Mebus intihap etme hakkı ve intihap olunmak selahiyeti,
- Kimler Mebus olamaz,

---

104. Âfet İnan, a.g.e., s. 131-132.

- İntihap devresinin müddeti,
- Devrenin temdidî (uzatılması) imkânı,
- İntihap daireleri,
- İntihap şubeleri
- Esas defterleri,
- Umumi İntihabın Başlangıç hazırlığı ve tarihi,
- Türkiye'de Elyevm (bugünkü) intihap 2 derecelidir,
- Kimler birinci müntehip olamaz,
- Fiili hizmette bulunan asker ve jandarma mensuplarının istisnası,
- Teftiş Heyetleri,
- Esas Defterleri üzerinde tetkik ve tahkik yapılması ve müddeti,
- Esas Defterinin asılması ve müddeti, ilanı ve müddetin kaldırılması,
- Teftiş Heyetlerine itiraz hakkı ve bu bapta yapılacak muamele,
- Bir intihap dairesinden kaç mebus çıkacağıнын sureti tespiti,
- Müntehibi sani intihabına takaddüm eden muamele,
- Müntehibi sanilerin intihabı,
- Nahiyelerde muvakkat intihap heyetleri,
- Müntehibi sani intihabının tarzı icrası,
- Kaza merkezlerinde yapılacak muamele,
- Mebus intihabatı,
- Asker ve jandarma mensupları ile merkezden mansup memurların ve Belediye Reislerinin buldukları mevki-lerden mebus olabilmeleri şartları,
- Mebus intihabı muamelesinin tarzı cereyanı,
- Vilayet merkezinde yapılacak muamele,
- Mebus olanlar, müsavi rey alanlar,
- Birkaç daireden mebus olanlar,
- Mebusluk mazbatalarının tanzimi,
- Kısmi intihap.¹⁰⁵

105. Bu kanun için bk. Âfet İnan, a.g.e., s. 126-136.

CHP Genel Başkanı'nın mebusları tayin yetkisi tüzükten doğduğu gibi bir talimatname ile de pekiştirilmiştir. Bu talimatnameye CHF intihap yoklama talimatnamesi denilmektedir.¹⁰⁶ Bu talimatnamede şöyle denilmektedir:

"... Nizamnamemizin 125. maddesi bütün İntihapların serbest yapılması esasını koymuş, namzet gösterme hakkını Umumi Reislik Divanı'nın kararına bırakmış ve her intihapta Fırka mensuplarını kazandırmak vazifesi ile mükellef olan İdare Heyetlerine 75. Maddenin F fıkrasında yazılı hallerde yoklama selaheyetini vermiştir.

Namzet gösterilmeyen intihaplarda iyi neticeler elde edecek surette fırka mensuplarını kazandırmak için yoklamanın ne suretle yapılacağıнын bir Talimatname ile tespiti faideli görülmüştür.¹⁰⁷

Madde: 1— Aşağıda sayılı seçimlerde yoklama yapılamaz:

"Sandık", "Seçim Sandığı" sözü, okuyucuları yanıltmamalıdır. Bu aslında, hiçbir özelliği olmayan normal bir kutudur. Evvelden hazırlanmış listeler kutunun kapağı açılarak atılmakta, sonradan yine kapatılmaktadır. Kapalı, mühürlü, üst tarafı delikli "oy sandığı", Türk siyasal yaşamına, 1946, özellikle 1950 seçimleri ile birlikte girmiştir. Anlaşıldığı üzere, ikinci seçmen adı verilen ve beş-altı köy veya mahallenin temsilcisi olarak vali veya kaymakamlar yani parti yöneticileri tarafından seçilen kişiler, bir-iki gün öncesinden haber verilerek özellikle Halkevleri binalarında bir araya getirilmektedir. "Oy"lar yine bu yöneticilerin denetiminde ve Halkevleri tarafından hazırlanan çaylı, bisküvili toplantılarda kullanılmaktadır.

106. **CHF İntihap Yoklama Talimatnamesi**, (Umumî İdare Heyeti tarafından hazırlanmış ve 25 Haziran 1933 tarihinde Fırka Umumî Reislik Divanıncı tasdik edilmiştir), Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 7 s.
107. Mebusların tamamına yakın bir kısmının Genel Başkan tarafından tayin edildiğini bildirmiştik. Talimatnamenin başlangıç kısmındaki bu ifade daha önce çeşitli yerlerde sözü edilen, sayıları 4 ilâ 11 arasında değişen "Müstakil" mebuslarla ilgilidir. Yoklama Talimatnamesinde namzet gösterilmeyen bu yerlerde de fırka mensuplarını kazandırmak için gayret gösterilmesi istenmektedir.

A) Umumi Reislik Divanı'nın kararı ile namzet gösterilecek seçimlerde,¹⁰⁸

B) Fırka Kongrelerinin yapacakları seçimlerde,

C) Fırka İdare Heyetlerinin kendi içlerinde yapacakları seçimlerde,

Ç) Hayır Cemiyetleri, Ticari Şirket ve Müesseselerin, İdare Heyetleri seçimlerinde,

D) Belediye sınırı dışındaki Muhtar ve İhtiyar Heyetleri seçimlerinde,

Madde: 2 — Aşağıdaki sayılı seçimlerde yoklama yapmak mecburidir:

A) Mebus intihabına esas olan ikinci müntehip seçimlerinde,

B) Belediye azalığı seçimlerinde,

C) Mebus İntihabı Teftiş Heyetleri Azalığı seçimlerinde."

Tek parti döneminde, Şef'in yani Parti Genel Başkanı'nın bu yüce iradesini, milli iradeyi kendi kişisel iradesi ile bir çırpıda tecelli ettirivermesi olgusunun büyük bir ustalıklarla gizlendiği anlaşılıyor. Bu dönemde Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in veya Milli Şef İsmet İnönü'nün bu yetkisinin anlatıldığı görülmemektedir. Hep halk hakimiyetinden, halk iradesinden söz etmekte fakat bunu Şef'in, yani Partinin değişmeyen Daimi Genel Başkanı'nın kişiliğinde tecelli ettiğini belirtmemektedirler. Veya bu tür konulara hiç dokunmamaktadırlar. Atatürk'ün gerek yaşadığı sıralarda gerekse ölümünden sonra onun hakkında hatıralarını anlatanlar da bu konuya hiç dokunmamışlardır. CHF Genel Sekreteri Recep Bey'in (Peker) 26.1.1933 tarihinde bir yazı ile teşkilata gönderdiği konuşma metni bu bakımdan ilginçtir. Bu konuşma özellikle, seçimlere ilişkin bir konuşmadır. Fakat CHF Genel Başkanı'nın mebusları tayin eden yüce iradesine hiç dokunulmamıştır. Bu konuşma özetle şöyledir:¹⁰⁹

108. Bütün mebus adaylarının Umumi Reislik Divanı, yani Parti Genel Başkanı tarafından tespit edildiği hatırlatılmaktadır.

109. Recep Bey'in Konuşması, CHF teşkilatına CHF Kâtibi Umumi-ğî'nin 26.1.1933 tarih ve 15 sayılı yazısı ile gönderilmiştir. Bunun

(Konuşma hakkında bazı açıklamalar dip notları aracılığı ile yapılmıştır. İ. B.)

"... CHF İdare Heyeti Reisliğine,

Bazı Fırka esaslarının ve bilhassa intihap işlerimize temas eden program ve prensiplerimizi izah için son defa Ankara'da yapılan tek mebus intihabı fırsatından istifade ederek beyanatta bulundum. Bu esasların fırkamız tarafından bilinmesinde ehemmiyet görüyorum. Teşkilatımıza tamim edilmesi ve okutulması için bu nutku gönderiyorum."¹¹⁰

Recep.

"... Aziz Arkadaşlarım,

Biz bugün burada Ankara vilayetinde münhal kalmış olan bir mebusluk yerine yeni bir mebus arkadaşı seçmek için toplandık. Bu toplanıştan istifade ederek işlerimiz hakkında bir hasbıhal yapmayı faydalı buluyorum.

Intihap Hakkı bir vazifedir.

Arkadaşlarım, bugün intihap yapmak, mebus seçmek vatahdışın bir taraftan hakkı bir taraftan da vazifesidir.

Mebus seçmek, belediye azası seçmek devlet ve millet işlerini görücü diğer meclislere aza seçmek bir taraftan hak olarak niçin telakki edilir? Bunlar birçok vatandaşlar tarafından bilinmekle beraber yüksek bir milli vazife görmek maksadıyla yapılan bu toplanışı-

---

için bk. CHF Kâtibi Umumiliği'nin Fırka Teşkilatına Tebliğatı (İkinci kanun 1933 - Haziran 1933), Cilt 3, Hakimiyeti Milliye Matbaası, İstanbul 1933, s. 109-117. Bu kitabın kapağında, sol üst köşede (Mahremdir, hizmete mahsustur, Fırka bürolarında kullanılacaktır) ibaresi yazılıdır.

110. CHF Genel Sekreteri Recep Bey Ankara'da yapılan tek mebus intihabında "Seçimler" hakkında bir konuşma yapmıştır. Yaptığı bu konuşmayı broşür halinde bastırıp bütün teşkilata dağıtmaktadır. Herkesin bu konuşmayı okumasını ve mahiyetini anlamasını istemektedir.

mızda bilmeyen bazı vatandaşları tenvir etmek ve bilenlere tekrar eylemek abes olmaz.¹¹¹

Evela seçmek vatandaş için bir haktır. Çünkü, yeni manada, muasır manada devlet milletin reyi ile kurulur. Kanunlar milletin reyi ile toplanan meclisler tarafından yapılır. Emir ve nehilerine itaat edilecek olan hükümetin kuruluşunda ve işlemesinde millet meclislerinin tesirleri ve murakabeleri vardır. Bütün otoritelerin meşru olması için vatandaşın rey vermek hakkı masun ve emniyet altında bulunmalıdır. Vatandaş kendi iradesinin tesiri altında kullanacağı reyini vermekten hiçbir sebep ve suretle men olunamaz. Eğer intihapta rey vermek hakkının herhangi bir sebep, herhangi bir cebir altında geriye kaldığı farzedilirse muasır manada devlet telakkisi sükut eder. Medeni devlet sözü hükümsüz kalır. Ve vatandaşların da bu şekilde seçme hakkı olmaksızın kurulmuş olan hükümet meşru olmaz. Böyle bir hükümetin de kendi emirlerine itaat talep etmeye hak ve selahiyeti bulunmaz. Yalnız dikkat edilmelidir ki, intihap hakkı herkesin istediği şekilde değil, kanunla tespit edilen şekillerde kullanılır.

Diğer taraftan intihap bir vazifedir. Bunun esas sebebi de şudur:¹¹²

Farz buyurun ki, bir memlekette şimdi bizde olduğu gibi vatandaşın rey vermek hakkı masundur, intihap yolu açıktır, devletin koyduğu usuller, kanunlar vatandaşın reye davet etmekte ve hatta teşvik etmektedir. Fakat orada vatandaşlar bu hakkı kullanmıyorlar. Bu takdirde arz ettiğim gibi muasır manada kuvvetli ve

-
111. Vatandaşlar, aslında "seçim" denen bu eyleme kati surette katılmadıkları, halk hakimiyetinin kendisi adına Fırka'nın Değişmez Genel Başkanı, Şef tarafından yürütüldüğü halde "seçimlere katılıyormuş", "onun da reyi soruluyormuş", "onun da reyinin sorulmasına gerek varmış" izlenimi yaratılmaya çalışılmaktadır.
  112. "Seçmek vatandaş için bir haktır" denildiği halde, Türk vatandaşının bu hakka sahip olup olmadığı hiç tartışılmıyor. Türk vatandaşının bu hakkı varmış gibi gösteriliyor. Bu hakkın halk adına Fırka'nın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı Şef tarafından kullanıldığına değinilmiyor.

selahiyetli bir hükümet kurmak gene akim kalır. Gerçi, nazari olarak bir hakkımız olan şeyi yapmayabiliriz (hakkımızdır fakat yapmıyoruz) diyebiliriz. Fakat, mesele intihap hakkında böyle değildir. İntihap etmek rey vermek hususunda vatandaşlar kanunun kendilerine verdiği hakkı kulanmazlarsa bu şekilde yalnız bir hak kullanılmamış olmakla kalmaz aynı zamanda vatana karşı büyük bir vazife de ifa edilmemiş olur. Farz buyurun ki, seçmen için rey sandığı başına davet edildiğimiz zaman da ekseryetimiz sandık başında bulunmuyoruz ve bu vazifeyi başkalarının yapacağını tasavvur ederek rey verme vazifemizi ihmal ediyoruz. Bu takdirde millet eli ve halk reyi ile devlet ve hükümet kurmak için açık olan kapıları kendi elimizle kapamış ve vatana karşı çok büyük mesuliyet altına girmiş bulunuruz. Binaenaleyh vatandaşlar herhangi bir intihap münasebetiyle selahiyetli heyet ve makamların çağırıldığı zamanda ve yerde behemahal ispatı vücut etmeye ve reylerini kullanmaya mecburdurlar. Bu mecburiyet kanuni olmasa bile vatana karşı bir vazife hissini teyidi altındadır.¹¹³

Eski ve yeni Ankara mebusları:

Bugün bizi bu intihap vazifesine gelmeye sevk eden hadise üzerinde biraz durmak isterim.

Arkadaşlar, biliyorsunuz ki, bizim ahlaki kıymetine ve şahsi vasıflarına hürmetkâr olduğumuz Ankara mebusu Kütükçüoğlu Ali Bey vefat etti, onun yerine bugün başka bir arkadaşı mebus seçeceğiz. Ali Bey şahsi itibariyle fazilet timsali denebilecek derecede yüksek bir insandı. Ali Bey mebus olduğu ve olmadığı zamanlarda fırkamızın aziz bildiği prensiplere kökten inanmış, bunların tatbikinde fiilen çalışmış ve şahsi

---

113. Görüldüğü gibi Türkiye’de sandık başına giden vatandaşların bir şeyler seçtikleri, iradelerini belirttikleri, seçim yaptıkları kanısı uyandırılmaya çalışılıyor. Bu yetkinin Şef tarafından kullanıldığını ve Şef’in bu yetkisini kullanırken hiç bir ortak kabul etmediğini anlatmaktan ısrarla ve bilinçli bir şekilde kaçınıyor.

kıymeti ahlaki selabeti ile temayüz etmiş bir arkadaşı-
mızdı."¹¹⁴

Ali Bey, milli mücadele başlangıçlarında yeni milli devletin Ankara'da kuruluşu günlerinde ilk karışıklık günlerinde Ankara Belediye Reisi sıfatıyla bugün kendisinin yerine diğer bir arkadaşı seçmek için toplandı-
ğımız bu binadaki mevkii ve makamında dürüst ve yılmayan bir politikacı olarak çalışıyordu. O esnada hakikatleri anlamayan, görmeyen birçok şahısların ve cereyanların ortasında ve karşısında hakikaten bir çelik parçası gibi vazifesini yapıyordu. O gün o kadar bol olmayan vasıtaların bizi sevkettiği müşkülli ve yoklu-
ğa rağmen her ihtiyaca bir varlık, bir çare buluyor ve gösteriyordu. Onun o zamanki halinde hatta bugün yaşadığımız ileri devrin bedbinlik gösteren birçok genç vatandaşlarına çalışma ve irade nümunesi olacak bir kuvvet ve mahiyet vardı.

Ali Bey'in hatırasına hürmet ifade eden bu sözlerden sonra onun yerine geçmek üzere CHF namzedi olarak CHF'nin Umumi Reislik Divanı tarafından mün-tehibi sanilere takdim edilen Aka Gündüz Bey'in şahsı üzerinde de kısa bir duruş yapmayı faydalı bulurum.

Arkadaşlar, Aka Gündüz Bey'in memleketimizde yeni devletin kuruluşuna temel olan CHF hayatındaki mevcudiyetinden evvelki mesaisi benim için bu topla-nış münasebetiyle mevzubahis edilebilecek bir şey ol-mayabilir. Fakat o, Malta sürgününden döndükten sonra Ankara'nın o zamanki maddi ve manevi çok müşkülütlü havası içinde imanlı bir mefkureci arkadaş olarak sözü ile kalemi ile büyük davanın yaşamasına ve ilerlemesine inkıtatsız bir gayretle çalışmış, CHF'nin güzide evlatlarından birisidir. Aka Gündüz Bey bir ta-raftan da adeta yarı Ankaralı olmuştur. Şunu arz ede-yim ki, Ankara'nın mebusu olmak için insanın uzaktan yakından Ankaralı olması şart değildir. Bizim prensip-lerimize göre her vatandaş her yerden mebus olabilir.

---

114. Tek Parti döneminde ölen veya istifa eden bir mebusun yerine iste-nilen anda yeni bir mebus daha tayin edilebilirdi.

Ankaralı fırka arkadaşlarımızda her zaman olduğu gibi fırkalarının selahiyetli makamının göstereceği herhangi bir namzede rey vereceklerine şüphe etmem. Fakat bundan fazla olarak da Aka Gündüz Bey Ankaralılarca sevilmiş ve Ankaralıların hergünkü hayatına kendi hayatını karıştırmak suretiyle Ankaralılar tarafından takdir edilmiş, tanınmış bir zattır.

Aka Gündüz Bey hakkında söylemek istediğim fikirleri bitirmek için şunu da ilave edeyim ki, ben şahsen Aka Gündüz Beyin çalışmasında yazı ve eserlerinde bizim fırkamızın ana fikirlerinden biri olan **halkçılık ruhunun** cezbeli bir kaynaşmasını görmekte onu takdir etmekteyim. Yeni namzedimiz başka tipte, başka evsafa bir arkadaş olmakla beraber, fırka noktai nazarından Ali Bey'in yerine takdim edilecek vasıfların sahibidir.¹¹⁵

Konuşmak:

Arkadaşlarım,

Biz Milletçe ve fırkaca az konuşuyoruz. Lazım olduğundan az konuşuyoruz. Politika hayatında yeni devlet hayatında konuşma ve konuşuculuk başlıca ehemmiyeti anlaşılması elzem olan bir şeydir. Ben bu kısa hasbıhal ile bazı faydalı gördüğüm şeyleri söylerken aynı zamanda bir ihtiyat yolu da açmak istiyorum. Memleketimizde her nevi imtihaplarda ve birçok sebeplerle vaki olan toplantılardan istifade ederek vatandaşlar, fırka arkadaşları mutlaka konuşmalıdırlar. Fırka kongrelerimizde artırmağa çalıştığımız konuşma canlılığı kâfi değildir. Her münasip vesileden fırsat bularak devlet ve millet işlerini sık sık konuşmak yavaş yavaş esaslaşan bir usul ve kaide haline gelmelidir. Yalnız yazı kâfi değildir. CHF teşkilatı içinde bir **halk hatipleri teşkilatı vücutlandırmak için ayrıca çalışıyoruz**. Bu teşkilatı vücutlandırdıktan sonra fırkanın doktrinleri ve ana fikirleri ile beraber fırka ve devlet işleri daha itinalı ve takipli bir surette konuşulacak ve söylenecektir.¹¹⁶

115. Aka Gündüz Bey'in yazıları üzerinde biraz sonra durulacaktır.

116. Bir taraftan konuşmaları, tartışmaları, eleştirileri engellemek, bunun

Arkadaşlarım,

Sessizlik karanlıktır. Konuşulmayan muhitlerde söylenmeden birtakım gizli tahammür etmiş fikirler olduğu vahimesi insanları rahatsız eder. Kendileri konuşmak fırsatını bulamayanlar veyahut konuşanları dinlemeyenler yaşadıkları hayatın hangi gün ve hangi noktasında buldukları takdir ve temyiz edemezler. İnsanlar hususi hayatında bile (bugün hayatın hangi noktasındayım, ne haldeyim, efradı ailem sıhhatte midir? Vaziyeti maliyem nasıldır? Şahsi vaziyetim yerinde midir? Borçlarımı nasıl vereceğim?) gibi birtakım mülâhazalarla kendisinin hergünkü şahsi muvazenelelerini düşünürler. Ve vaziyetin icaplarına göre tedbir alırlar. Her vatandaş bir ailenin ferdi olduğu gibi **en kıymetli ve kudsi bir ale olan cemiyetin** de ferdidir. Binaenaleyh mensup olduğu cemiyet, içinde yaşadığı gün hangi hayat mecrasını takip ediyor. Hangi işler ileri gidiyor. Hangileri geri kalıyor. Hangi noktalarda ne tedbirler alınıyor. Bütün bunlarla da meşgul olmak mecburiyetindedir. Ve bu noktaları sık sık, zaman zaman, devir devir, kendi kendine mülâhaza etmek ihtiyacındadır. İyi gören ve düşünen vatandaşların konuşması ve izahatı büyük vatandaş kitlesini bu mühim işleri yanlış düşünmekten yanlış hükümler vermekten korur. Milli ufukları aydınlatır.

Bir vatandaş ya konuşmalıdır, veyahut konuşan diğer vatandaşını, konuşan Fırka arkadaşını dinlemelidir. Konuşmak hareketli, sesli, anlayışlı ve şuurlu bir politika yaşayışının temeli olmak noktayı nazarından hayati ehemmiyeti haizdir.

Fırka İnzibatı:

Muhataplarım olanların hemen hepsi CHF'nin nam-

---

için her türlü devlet olanaklarını kullanmak, öte yandan da, "konuşunuz, eleştiriniz, devlet ve millet işlerine katılınız" demek bütün Şeflik sistemlerinin, totaliter sistemlerin ortak özelliğidir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 1930 yılının sonlarında eleştiri ortamının gelişmesini engellemek ve muhalefet odaklarını kurutmak, yeni düşünce akımlarını ve tartışmaları boğmak için kapatıldığını hatırlamak gerekir.

zedi olarak ikinci müntehip intihap olunmuşlardır. Ve kendi başlarının bağlı olduğu Fırka programı, Fırka nizamnamesi icabı olarak CHF Umumi Riyaset Divanının gösterdiği namzetlere şüphe etmem ki reylerini vereceklerdir. Bu fikirden yürüyerek zaman zaman üzerinde durulan bir noktaya da temas etmek fırsatını bulmak isterim.¹¹⁷

Arkadaşlarım,

Fırka disiplini diye bir mefhum vardır. Fırkanın bugünkü nizamname ve programını yaptıktan sonra, her Fırkaya inanıp başını mukadderatını oraya bağlamış vatandaşlar o nizamname ve programda selahiyetleri tespit edilmiş olan otoritelerin gösterdikleri izleri takip etmeye mecburdurlar. Bu mecburiyeti ifade ederken bazılarında bunu vatandaşın en esaslı hak ve vazifesi olan rey vermek hususundaki istiklaline bir müdahale gibi telakki etmek zihniyeti vardır.

Arkadaşlarım,

Fırka hayatında esas olan disiplin fikrini, tek vatandaşın kendisine göre her şeyi müstakil düşünmesi gibi bir nazariye yanında eksik sayanlar ya muasır ruhlu bir cemiyetin icaplarını anlamayanlardır veyahut bunu bildikleri halde kasıtlı bir propaganda ile vatandaşlara bunun aksini telkin ederek fırka birliği fikrini kırmak emelini takip edenlerdir.¹¹⁸

Bazılarının nazariyesi, iddiası şudur: (Fırka mefhumu üstünde vatan mefhumu vardır. Fırkacılık fikri üs-

---

117. CHF Genel Sekreteri Recep Bey, adı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal tarafından tesbit edilen malum adaya, Aka Gündüz Bey'e rey verilmesini istemektedir. Bu rey'in verileceğinden şüphe duymadığını belirtmektedir.

118. Recep Bey, Fırka disiplininden söz etmektedir. Fırka disiplini, her şeyden önce, Genel Başkanlık Divanı, Yani Genel Başkanın bizzat kendisi tarafından alınan kararların bütün partililer tarafından kayıtsız şartsız yerine getirilmesi demektir. Burada parti disiplininden söz etmenin pratik sonucu şu olacaktır. Büyük Şef Daimi ve Değişmez Genel Başkan mademki Aka Gündüz Bey'i mebus olarak tesbit etmiştir o halde ona oy verilecektir. Aksi halde parti disiplinine riayet edilmemiş olur ki, bu eylemin cezası Tüzükte mutlaka yazılıdır.

tünde vatan mefhumu vardır. Fırkacılık fikri üstünde memleketçilik fikri vardır). İnsan bir taraflı olarak bu iddianın edebiyatına bakınsa, isabet vardır zanneder. Fakat bunu söyleyen (bir gaip şahıs kastediyorum. Muayyen kimseyi kastetmiyorum) haksızdır. Bu fikir esastan yanlıştır. Medeni bir düşünçenin mahsulü değildir. Vatan ve memleket mukaddes mefhumlardır, fakat bunun yanında Fırkacılığın küçük mana altında anlaşılması mümkün olduğu kadar, düzeltilmesi lazım gelen bir hatadır. Programının ve tuttuğu yolun isabetine inandığı bir siyasi Fırkaya başını bağlamak her vatandaş için vatan ve memlekete en müessir surette hizmet etmenin kısa yoludur. Evet, vatan ve memlekete hizmet etmenin yolu, aynı prensiplere, aynı surette inanışı olan vatandaşlarla müşterek bir programın altına birlikte imza koymak ve sonra karşılıklı inanışların vücuda getireceği büyük siyasi kütle ile memleket işlerini kurmak ve işletmektir. Yoksa beraber inanılan esaslarla birbirine bağlanmamış tek tek vatandaşlardan mürekkep muasır manada bir devlet tasavvur olunamaz. Bunu izah etmek için uzun misaller ve teferruatlı fikirler zikrine ihtiyaç olmadığını zannediyorum. Fakat bugünkü içinde bulunduğumuz vaziyete bakalım, biz Fırka arkadaşları olmasak da intihaplarda herkes kendi aklından bir namzet ismi yazıp sandığa atsa memleketin büyük işlerini idare etmek mesuliyetini kullanacak kuvvetli bir meclis kendisini memleket ve millet karşısında selahiyetle iş görecektir bir hükümet kurabilir mi? Halbuki bugünkü devleti terkip eden millet fertlerinin -tek tek olsun hep birlikte olsun- en esaslı vazifeleri kuvvetli hükümet kurmaktır. Kuvvetli hükümet kuramama yoluna götüren herhangi bir nazariye hakikate uymayan bir hayalden ibarettir.¹¹⁹

Türkiye'de her vatandaş düşünüşünde Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ve bizim Fırka programının amme hakları bahsindeki esaslara göre serbesttir. Fakat vatancı ve memleketçi görünerek Fırkacı olmadığı

119. Burada Totalitarizm'in övgüsü yapılmaktadır.

ve vatancı memleketçi olmamak gibi göstermek Fırka disiplini fikrini hürriyetten fedâkarlık manasına getirerek fırkasız kalmak intişarını beslemek muasır mefhumlara uygun olan Türkiye devletinin hayatı için zaaf yapar. Hatta zarar yapar.¹²⁰

.....
Aziz arkadaşlar,

Her türlü toplanışlar Fırka İdare Heyeti Reislerimiz, Fırka arkadaşlarımız, Fırka mensuplarımız için Fırka'nın mefhumlarına hayatını başını bağlamış olan vatandaşlar içinbugün yaptığımız gibi bir hasbıhal mevzu olursa anlaşmamız ve sevişmemiz daha esaslı ve daha derin olur. Bu yoldan gayelerimize daha yaklaşıyoruz. Burada Ankara merkez kazasının ikinci müntehibi sıfatıyla bütün memleketteki Fırka arkadaşlarımızı bu tarzda çalışmaya davet ediyorum. Aynı zamanda Fırka Umumi Kâtibi sıfatıyla bu noktai nazarı büromdan da takip etmekteyim.

Selam:

Son söz olarak Ankara Vilayetinin bugün muhtelif kazalarında reylerini vermek için sandık başlarında toplanmış olan dokuz yüz küsür ikinci müntehip arkadaşlarımızı selamlarım. Burada bulunan Merkez Kazası ikinci müntehip arkadaşlarımın da bu selama iştirak edeceklerine şüphem yoktur.

Maruzatımı bitirdim, şimdi intihap teftiş heyetinin yapacağı davet üzerine reylerimizi kullanmağa hazır bulunuyoruz.

Mümtaz Bey— "Efendim, Firkamızın muhterem kâtibi Umumisinin tenvir ve irşadlarından dolayı müntehibi sani sıfatıyla bütün müntehibi sani arkadaşlarım sıfatıyla kendilerine teşekkür ederim."¹²¹

-
120. Burada Fırka'nın tüm toplum yaşantısını düzenlemesi, bütün kurumların önünde gitmesi istenmektedir. Fırka'nın Vatan, Millet, Hükümet gibi kurumların üstünde olması gerektiğine işaret edilmektedir.
121. Bu toplantıda Aka Gündüz Bey Mebus olarak seçilmiştir. Zaten ondan başka da aday yoktur. İkinci seçmenlerin onu "seçmekten" başka bir alternatifleri de yoktur.

CHF Genel Sekreteri Recep Bey'in, Aka Gündüz'ün "seçimi" dolayısıyla yaptığı bu konuşmadan iyice anlaşıldığı üzere, Parti'nin Değişmeyen ve Daimi Genel Başkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in yüce iradesi, mebusların tamamını, tamamen kişisel iradesi ile tayin edivermesi eylemi gizlenmek istenmektedir. Fırka'nın bütün kurumlardan önde geldiği, tüm toplum hayatını düzenlemesi gereken tek kurum olduğu belirtilmektedir.

XII. MEBUS OLARAK KİMLER TAYİN EDİLMEKTEDİR?

Cumhuriyet gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, **Perde Aralığından** isimli kitabında şöyle bir değerlendirme yapıyor:

"... Atatürk, düne bağlı bir sınıfın değil, tüm milletin adamı idi. Yarınımıza inananları temsil ediyordu. Fakat, birçokları ile beraber bir Ali Fuat Başgil çıkar da O'na ikide bir 'Ulu Önder' diye metiyeler karalarsa bunu her defasında nasıl önleyebilirdi Atatürk? Dalkavukluktan hoşlanmadığını biliyordum, bir akşam Ada'daki Yat Kulübü'nde arkadaşları ile rakı içerken **'tarih sizsiniz'** diye ayağa kalkıp nutuk çekmeye hazırlanan bir Tarih Profesörünü nasıl azarlayarak yerine oturttuğunu gözlerimle görmüştüm."¹²²

Nadir Nadi'nin yazdığına göre Atatürk dalkavukluktan hiç hoşlanmıyormuş. Kedisine, **"Tarih sizsiniz"** diyenleri azarlayıp yerine oturtuyormuş. Hatta kendisine "Ulu Önder" denilmesine bile razı değilmiş. Olgulara bakarak yazarın bu kanısını denetlemeye çalışalım.

1. **Aka Gündüz**, 1934 yılı başlarında Ulus gazetesinde yayınladığı **Yürekten Sesler** isimli şiirinde şunları yazmaktadır:

"Atatürk'ün tapkınıyız. Herşey (O)dur. Her yerde
(O) var.

Her gökte (O) eser. Her enginde (O) çağlar.

Biz (O) yuz, O biz,

---

122. Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, s. 17.

Atatürk benim değildir.

Atatürk senin değildir.

Atatürk onun değildir.

Atatürk;

Benimdir, senindir, onundur. Acunundur,
evrenselindir, geçmişlerindir, geleceklerindir,
ilksizliğindir, sonsuzluğundur.

Her şeyde Atatürk,

Yerde O!.. Gökte O!.. Denizde O!.. var da O!..
yok da O!.. her şeyde O.

Atatürk!..

O'nun yüreği okyanustur: Türk için; Yat için! barış
için; insanlık, insanlık için,
köpüklenir dalgaları.

Her şey (O) dur.

(O) her şeydir.

Her şeyde Atatürk!

Yerdedir, göktedir, sudadır.

Alandadır, diktedir, pusudadır.

Görünmezi görür! bilinmezi bilir. Duyulmazı duyar!
Sezilmezi sezer, ezilmezi ezer!

Hep, hep (O)dur!

Her şeyde Atatürk!

Elimizi yüzümüze;

Gönlümüzü özümüze kapıyoruz.

Biz sana tapıyoruz!

Biz sana tapıyoruz!

Her yerde... her şeyde... her işte... her gidişte... hep
(O)!

Hep (O)! Hep (O)! Hep Atatürk!

Ey dilim bu ne dildir?

Bu dili acuna bildir!

Ah! Atatürk! Atatürk! En büyüksün, en büyük!

Bir dizginsiz at gibi, bırak beni koşayım! gösterdiğin
kırana koşayım, ulaşayım!

Varsın! Teksin! Yaratansın!
Sana bağlanmayanlar utansın!
Ah! nolaydın, nolaydın... sade Türk'ün olaydın.
Altınsel oldun Atam!
Evrensel oldun Atam,
Mutlarda günler bana
Umulmaz ünler bana.
Bu sesim:
İçten geliyor içten!
Beni sen yaratmadın balçıktan kerpiçten!
Beni benden yarattın, kendini bana kattın Atam,
Atam,

Atatürk!

En büyüksün en büyük!"¹²³

Bu şiirde Atatürk, etten, kemikten, düşünceden oluşan fizik bir varlık olarak değil, insan üstü, olağanüstü bir varlık olarak ele alınmaktadır. Bir ruh olarak mütalaa edilmektedir; her şeyi gören, her şeyi bilen, her şeyi duyan; her yerde, karada, denizde, havada, her yerde hazır ve nazır her şeyde bulunan tek ve mutlak bir varlık, yaratılmış değil, yaratan bir varlık. Bu durum karşısında şairin dalkavukluk etmediği nasıl söylenebilir?

Ayrıca, şair 1934 yılının sonlarına doğru yazdığı **Üç Boy** isimli bir şiirde de şunları söylüyor:

"Türk'ün üç boyu vardır, İnan

Biri: (Ulu)dur.

Biri: (Ulu Türk)tür.

Biri: (Atatürk)...

Ulu demek yeter; Türk'tür O, İnan!

Ulu Türk'ün bağrından Ulular Ulusu doğar:

Kutluğ gibi... Oğuz gibi... Atilla gibi...

Onlara (Ulu Türk) derler...

---

123. Aka Gündüz, **Yürekten Sesler**, Hakimiyeti Milliye (Ulus), 4.1.1934, s. 3. Ayrıca bk. Mehmet Doğan, **Batılılaşma İhaneti**, Dergah Yayınları, ikinci baskı, İstanbul 1976, s. 38-40.

Inandim...

Ulular Ulusu (Ulu Türk)lerin en Ulusu da
Atatürk'tür..."¹²⁴

Bir Şair, bir yazar, partinin, devletin Şefini överek dalkavukluk edebilir. Önemli olan bu tür eylemlere karşı Şefin tavrının nasıl geliştiğinin araştırılmasıdır. Bu araştırmada şunu görüyoruz: Bu şiirlerin sahibi Aka Gündüz ikinci şiiri'nin yayımından iki ay kadar sonra yapılan mebus tayinlerinde, Büyük Şef, Değişmez ve Daimi ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından mebus olarak Büyük Millet Meclisi'ne tekrar tayin edilmiştir. Bu dönemde Gazi Mustafa Kemal Ankara Mebusları arasında kendisi ile birlikte Falih Rıfkı Atay ve Aka Gündüz'e de yer vermiştir.¹²⁵ Bu neyi gösterir? Bu Şef'in, kendisine dalkavukluk edenlerden çok hoşlandığını, onlara büyük değer verdiğini gösterir. Aksi halde mebusluk gibi yüce bir kurum bu tür kişileri tayin edebilir mi? Kaldı ki, Aka Gündüz'ün daha 1933 yılının başında mebus tayin edildiğini CHF Genel Sekreteri Recep Bey'in Aka Gündüz'ü uzun uzun övdüğünü belirtmiştik. Şimdi artık, Aka Gündüz'e düzülen övgülerin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

2. Şair Kemalettin Kamu'nun söylediği ise şudur:

"Ne örümcek ne yosun,
Ne mucize ne füsün
Kâbe arabın olsun
Bize Çankaya yeter"¹²⁶

Kemalettin Kamu da Büyük Şef döneminde değil, fakat Milli Şef döneminde, 6., 7., ve 8. dönemde mebus olarak TMMB'ne tayin edilmiştir.

---

124. Aka Gündüz, Üç Boy, **Ayin Tarihi**, Sayı: 12, 1. Kanun 1934, s. 435.

125. **Ayin Tarihi**, Sayı: 15, Mart 1935, s. 17.

126. Bu şiir için bk. Mehmet Doğan, a.g.e., s. 40. Bu şiirde şunlar denmektedir: "Kâbe (Mekke'deki) Arapların olsun, bizim Kâbemiz Çankaya'dır" Çankaya Kâbe, yani tapınılacak bir yer olarak görülmektedir.

3. **Yusuf Ziya Ortaç** da 1933'te yazdığı bir şiirde şöyle diyor:

"... Yoktan varediyordu tanrı gibi her şeyi."¹²⁷

4. "**Atatürk'e Tekbir**" isimli bir şiir ise şöyle:

"... Atatürk'e Ekber! Atatürk'e Ekber! ancak O var:

Atatürk!

Evliya odur, peygamber odur, sanatkâr Atatürk,
Talihe hakim, zekâya önder, doğma serdar Atatürk,
Bunları geçti insan büyüğü: Kendi kadar Atatürk!

Atatürk Ekber! Atatürk Ekber! Bizde O var:

Atatürk!

Ne evliya, ne de peygamber... halkına yar

Atatürk"¹²⁸

5. 3 Mart 1935 tarihli Anadolu gazetesinde (xx) imza ile yayınlanan yazı şöyle diyor:

"... Atatürk başımızda,

Atatürk tarihin başı, yüreği ve daha kısası Türk'ün kendisidir. Bunun içindir ki, Türk Ulusu iki gündür şenlik yapıyor. Türk yurdu baştan başa sevinç içindedir. Seviniyoruz, şenlik yapıyoruz. Çünkü en büyüğümüz başımızdadır... O, Türk'ün direğidir. Atatürk başımızda oldukça bizi bekleyen yarına, büyük ülküye varacağız... Bu anlı şanlı ilerleyiş ve yükselişten göğsümüz kabarıyor. Türk olduğumuz için sonsuz kıvanç duyuyoruz.... İnanmak yapmanın yarısıdır. Yarına inanla bakıyoruz. Türk Ulusu'nun amacı uygarlıkta en üstün Ulus olmaktır. Bununla yeni bir şey olmak istemiyoruz. Türk Ulusu yaradılışının, kendisine vermiş olduğu yeri almış olacaktır.

127. Yusuf Ziya Ortaç, 1919-1923'ten bir parça, **Varlık** dergisi, Sayı: 8, 29 Ekim 1933; Ayrıca bk. **Atatürk Şiirleri** (Derleyen: Behçet Necatigil), Türk Dil Kurumu, Ankara 1963, s. 26-27; Bu şiirde de Büyük Şef, Yeri göğü yaratan, yoktan vareden, "tanrı" olarak ele alınmaktadır. O'na insan özellikleri verilmemektedir.

128. Bu şiir için bk. a.g.e., s. 40; Bu şiirde de Atatürk mitolojik, metafizik ve teolojik kavramlarla anlatılmaktadır.

Ülküye varacağız.

Buna bütün varlığımızla inanıyoruz.

Çünkü Atatürk başımızdadır.

Ne mutlu Türk'üm diyene"¹²⁹

Bu yazıda açıkça görüldüğü üzere, yazar Atatürk'ü Türk'ün başı, yüreği ve daha kısıtı Türk'ün kendisi olarak görmektedir. Artık Büyük Şef'in, CHF'nin neden Değişmez ve Daimi Genel Başkanı olduğu, bir çırpıda Büyük Millet Meclisi'nin tüm üyelerini nasıl atayıverdiği, daha iyi anlaşıl-maktadır. Çünkü O insan üstü bir varlık, bir ruh olarak ka-bul edilmektedir. Bütün Türklerin teker teker toplamının bir özü, teker teker toplamının bir ruhu olarak kabul edilmekte-dir. Böyle olunca milyonlarca kişinin sandıkların başına gi-derek oy kullanmasına gerek yoktur. Reylerini iradelerini belirtmelerine gerek yoktur. Onların yerine herkeste zaten "mündemiç" olan Şef'in iradesini izhar etmesi yeterlidir.

6. Ankara Cumhuriyet Savcısı **Baha Arıkan**, 1936 yılı başlarında hazırladığı bir iddianamede Atatürk hakkında şunları yazmaktadır:

"... Ben Atatürk'ü bizim gibi tani bir mahluk saymı-yorum. Atatürk'ün bizim gibi yiyen, içen, fizyolojik bir mahluk olmaktan daha başka bir mevcudiyet olduğuna kaniyim. Bence Atatürk bir şahsiyeti maneviyedir. Her camianın varlığından süzülerek ortaya çıkan, bir manevi benliği vardır. İşte Atatürk bence 17 milyon Türk'ün maddi ve manevi varlıklarının süzölmüş bir benliğinden başka birşey değildir. Atatürk Türkiye ve Türk'ün bizzat kendisidir. Maddi ve manevi bütün va-tan mefhumu ile Türkiye'dir."¹³⁰

129. **Ayin Tarihi**, Sayı: 16, Mart 1935, s. 37'den Anadolu, 3 Mart 1935.

130. Cumhuriyet Savcısı Baha Arıkan'ın bu İddianamesi için bk. **Cumhu-riyet**, 8 Şubat 1936, Ayrıca bk. **Ayin Tarihi**, Sayı: 27, Mart 1936, s. 471-520; Bu İddianame Büyük Şef'e Suikast ihbarı üzerine düzen-lenmiştir. Suikastı düzenleyenlerin arasında o sırada Suriye'de bu-lunan Çerkes Etem'in de bulunduğu iddia edilmektedir. Çerkes Etem'in Kozan mebusu Ali Saip Ursavaş ile ilişki halinde olduğu da iddia edilmiştir. Fakat Daimi ve Değişmez Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'e suikast davası olmaktan çok Kürtçülük

7. Manisa milletvekili **Refik Şevket İnce**, 1935 yılı Mayıs ayında yapılan CHF 4. Büyük Kurultayı'nda şu konuşmayı yapmıştır:

"... Arkadaşlar, Perşembe günü idi, en büyüğümüz Atatürk geçen dört senenin millet hesabına yapılan işlerini Partimize vukufun, ihatanın, bilginin ve millet sevgisinin en hararetili heyecanı ile bildirdikten sonra, yüreklerimizde eksik kalan duygular, kafalarımızda tamamlanmayan fikirler istikbale ait olan ümitler perçinlendi, kuvvetlendi. Her birimizin mevcudiyetinde -Ona, zaten mevcut olan- ebedi minnet duygularımızı artırdı. Sözüme o minnet duygularını her birimizin yüreklerinde şu anda bir elektrik cereyanı ile tek olarak çarptığını bildiğim ve sizin de hissiyatınıza tercüman olduğuma emin bulunduğum için o büyük Atatürk'ün huzurunda ifade etmekle başlamayı vazife bilirim." (Alkışlar)¹³¹

"Arkadaşlar, hepimiz O'nun bize çizdiği yolun çok sadık, vefalı ve candan kovalayıcısıyız. Atatürk'ün verdiği izahat içinde çok mütevazı ifadelerle her birimizin yüreğinde iz bırakan sözlerinden bir tanesini hatırlatayım. 'Size yapılacak işler hakkında programımızı sundum. Takdir ve tasvibinize arz ediyorum. Vereceğimiz direktif dairesinde hareket edeceğiz.' Arkadaşlar, kendisinden **bir milletin direktif aldığı** bu zatın, millet huzurundaki bu tevazzuu hepimizin, eğer varsa varlık iddiasının ne kadar boş olduğuna en ahlaki, en ulusal, en faziletli bir misal teşkil eder." (Bravo sesleri, alkışlar)¹³²

---

davası olarak geliştirilmiştir. Başka bir vesile ile bu yargılama üzerinde durulacaktır.

131. Refik Şevket İnce'nin bu konuşması için bk. **CHF Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, 9-16 Mayıs 1935**, Ankara, 1935, Ulus Basımevi, s. 52. Burada milletvekili, esas söze başlayabilmek için uzun bir giriş yapmakta ve Atatürk'e hem kendisi için hem de meclis üyeleri için derin saygılarını bildirmektedir.
132. Manisa Mebusu Refik Şevket İnce, Atatürk'ün yüce varlığı karşısında hiç kimsenin varlık iddiasında bulunamayacağını anlatmaktadır. Büyük Şef'in varlığının karşısında Meclisin, Meclisi meydana getiren mebusların varlığının eridiğini belirtmektedir.

"Dört sene icrai kuvvetlerimizle, dört sene Partimizin çalışkan unsurlarıyla, bu millete dış ve iç siyasasında ve milletin içtimai ve manevi hayatında ve milletin ruhunda tek şuur ve Heyeti Umumiyesi'nin kafasında bir noktaya gitmek için lazım gelen düsturu var eden O büyük adamın huzurunda, O'nun millete yaptığı iyiliğin şükranını genç ve ihtiyar behemahal ona tam bir sadakatle ödemekten geri kalmayacağız (Alkışlar). Arkadaşlar, Atatürk'ün muhtelif zamanlardaki hitabelerinde de bugün Genel Kâtibimizin dahi hitabelerinde ehemmiyetli bir mevki tutan gençlik derdi vardır. Bundan evvelki kurultaylarda Atatürk'ün Cumhuriyeti kendisine emanet ettiği gençlik her an için bizlerin dahi ruhlarında gençlik uyandırmaktadır. Temin edebiliriz ki, biz, yaşlıca gençler, hakikatte Mekteplerde, Fakültelerde, Üniversitelerde gençliklerini milli duygu ve dünya ilimleri ile doldurmak isteyen gençler kadar biz de bu davanın nihayetine kadar her suretle çalışsan, ölünceye kadar o yaşı genç olanlardan bir adım dahi geri kalmayacak kadar genç olarak çalışacağımızı onun huzurunda tekrarlamaktan büyük ve milli bir zevk duyduğumuzu ifade ile sözüme nihayet veririm" (Alkışlar)¹³³

133. Refik Şevket İnce, a.g. konuşma, s. 53-54; Refik Şevket İnce 1939 kurultayında da buna benzer bir konuşma yapmıştır.

Manisa Delegeşi Hazım Gür, "... Nizamnamenin 10. maddesi 1. fıkrasının, partinin ana vasıflarını gösteren 6 oklu bir bayrağı, bir rozeti, bir marşı ve bir Atatürk marşı vardır, diye tadilini" bir önergeyi kurultaya vermiştir. (31.5.1939) Bu önergeye karşı Manisa Mebusu Refik Şevket İnce'nin söyledikleri de şudur:

"... Parti demek zaten bizzat Atatürk demektir. İmkân var mıdır ki, parti denince Atatürk hatıra gelmesin, Parti marşı demek Atatürk marşı demektir. Atatürk için ayrıca marşa lüzum yoktur. Encümen bu suretle nazar-ı dikkate alın. Haşim arkadaşımız lütfen takrirlerini geri alsınlar." (CHP Beşinci Büyük Kurultayı Zabıtları, s. 41)

Fakat bu konuşmayı Atatürk'e övgü olarak almamak da mümkündür. Devir Milli Şef devridir. Ve artık, bütün övgüler başta, O'nadır.

Nitekim DP kurulduğu zaman, R. Şevket bu partiye geçmiş ve milletvekili seçilmiştir. 1950 seçimlerinden sonra da DP Hükümetinde

8. Balıkesir Milletvekili, **Süreyya Örgü Evren** ise 12 Haziran 1937 günü TBMM'nde yaptığı bir konuşmada şöyle demektedir:

"... Atatürk Türk'ün içinden çıkan Türk'ü temsil eden ve bütün varlığını Türk'e veren **kutsal bir varlıktır**. Büyük bir Türk çocuğu ve Türk milletinin başında eşsiz büyük ve daimi Şeftir. Şu halde bütün millet de Atatürk'ün tamamen kendisidir. Verilen Atatürk'ün değil milletindir. Veren Atatürk değil millettir. Alan millet değil, Atatürk'tür, veren millet değil Atatürk'tür." ¹³⁴

9. Romancı **Mehmet Rauf**, 1928 yılında yazdığı "**Halas**" isimli romanını "Büyüklerin en büyüğü Gazi Mustafa Kemal'e ithaf etmiştir. Bu uzun ithafın bir yerinde Mehmet Rauf şöyle demektedir:

"... Yoksulluktan varlıklar çıkardın. Dahiyane tertiplerle düşmanı avucunun içinde kısıtırarak ezdin. Ve mahvettin. **İşte Türk bu ilahî zaferinle vücut buldu ve senin sayende yaşıyor. Bizi kurtaran sensin ve bugünkü Türk'ü kamilen sen halk ettin.**" ¹³⁵

10. Darülfunun Müderrisi (Üniversite Profesörü) **İsmail Hakkı Bey**, **Bizim Taptığımız Mustafa Kemal**, başlığı al-

---

Milli Savunma Bakanlığına getirilmiştir. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 22 Nisan 1973 tarihli **Cumhuriyet** gazetesinde "Milli Mücadeleci Refik Şevket" başlığı altında bir yazı yayınlamıştır. Bu yazıda Refik Şevket İnce, "hukuk egemenliğine" inanan, "hukuk devletinin bütün koşullar ile işlemesi için mücadele eden", demokrat bir kişi olarak tanıtılmaktadır.

Hem, Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef, Gazi Mustafa Kemal'e tapınma, hem de "demokrat olma" olguları birbirleriyle çatışmamakta mıdır? Türk üniversitesi ve profesörleri, Tek Parti dönemi hakkında, daima, olgulardan kopuk kalmaya dikkat gösterdikleri, yaşanan, hayatı görmemezlikten gelmeye özen gösterdikleri için böylesine çelişmelerden kaygı duymamaktadırlar. (Ayrıca bk. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İnsancı Yolcular, Denemeler, Çağdaş Yayınları**, İstanbul 1976, s. 221-227)

134. **Ayin Tarihi**, Sayı: 43, Temmuz 1937, s. 40.

135. Mehmet Rauf, **Halas**, İstiklal Harbi Romanı, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1929, s. 4-5.

tında bir yazı yazmıştır. Mustafa Kemal'in, "İlmi yazılmıştır, hakkımda da hürmetkârdır" diye nitelediği bu yazı aynen şöyle:

"Bizim taptığımız Mustafa Kemal, Fidyas antikitenin en büyük sanatkârlarından biridir. Fakat tarihe gömülmüştür.

Mikelanj, Rönesans'ın onun kadar büyük bir sanatkârdır. Fakat on altıncı asırda kalmıştır. Dölakurva romantizmin en büyük kayasıdır, fakat unutulmuştur. 'Fidyas'tan başlayıp, 'Dölakurva'ya varan yüzümüzün her halkası 'natüralizm' madeninden yapılmıştır. Hal antinatüralisttir. İstikbal sürealist olacaktır. Fidyaslar, Mikelanjlar, Dölakurvalar maziye işleyerek şöhret kazandılar, istikbale musallat olamak felaketine uğradılar, 'İngres' gibi intikal devrelerinden gelen simalar da vardır. Bunlar geçmişin mirasını taşırlar. Ve istikbalin imkânını hazırlarlar.

Bizim taptığımız Mustafa Kemal, Halk Fırkasının Umumi Reisi olan Mustafa Kemal değildir, dâhi İngres gibi, mazinin mirasını, yani Türk milletinin manevî kuvvetlerini taşıyan ve Türk kavminin istikbalini yaratan ve Türk istikbalinde Türk milletine ebedi rehber olmak istidadını ve kuvvetini muhafaza eden '**Mutlak Mustafa Kemal**'dir.

Bu takdirimiz tamamıyla hürdür. Çünkü, benliğimizin mutlak ifadesidir. Müderris İsmail Hakkı."¹³⁶

Bu yazılar hep Atatürk'ün sağlığında yazılmıştır. Konuşmalar da öyle. Ve bu yazıları yazarlar, konuşmaları yapanlar ve bunların benzerleri, Dolmabahçe Sarayı'na ve Çankaya'ya, sofralara daima yakın olmuşlardır. Büyük Şef tarafından mebus tayin edilmişlerdir. Örneğin Refik Şevket İnce, 4., 5., 6. devrelerde Şefin iltifatına mazhar olup, milletvekilli tayin edilmiştir.

---

136. Ağaoğlu Ahmet, **Serbest Fırka Hatıraları**, Nakleden Kemal Tahir, **Yol Ayrımı**, 1937, s. 354. İsmail Hakkı Bey, mebuslardan, Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu olabileceği gibi, Prof. İsmail Hakkı İzmirli de olabilir. Yazı 1930 yılı Ekim ayında, yani Soyadı Kanunu'ndan evvel yazıldığı için, yazarın "Prof. İsmail Hakkı Bey"lerden hangisi olduğu anlaşılamamaktadır.

Olgular, yaşanan hayat bu kadar açık seçik ortada dururken bu belgeleri binlerce kere çoğaltmak mümkün iken, Mustafa Kemal Atatürk dalkavukluktan hiç hoşlanmazdı demek gerçek somutları, yani, yaşanan olguların bizzat kendisini somut bir gerçeği yani olguların öteki olgularla meydana getirdiği bütünsel ilişkileri katı surette açıklamamaktadır. O halde bu ilişkileri bizzat yaşayan, Dolmabahçe ve Çankaya sofralarına Cumhuriyet ailesi olarak yakın olan Nadir Nadi olguları çarpıtmaktadır. Bu olguları açıkça tersyüz etmekte, gençlere ve yeni kuşaklara tek parti dönemini yanlış anlatmaktadır. Çarpıtarak anlatmaktadır. Yeni kuşaklara yanlış ve sakat bir bilinç vermeğe çalışmaktadır. Atatürk "**Ulu Önder**" denilmekten bile rahatsız oluyordu, denilmektedir. Halbuki yukarıda gördüğümüz gibi çeşitli örneklerden anlaşılmalıdır ki Atatürk tanrılaştırılmaktadır. Atatürk'e insanüstü bir içerik verilmeye çalışılmaktadır. Ve Değişmez ve Daimi Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal bu yazılardan ve konuşmalardan çok memnundur. Bunları ödüllendirmektedir. O halde, temel ilişki biçimleri hiçbir surette gizlenemeyecek kadar açıktır. Ortadadır. Atatürk'ün "**Tarih Sizsiniz**" diyen profesörü azarlayarak yerine oturttuğu söyleniyor. Nadir Nadi, Yat Kulübü'nde arkadaşları ile rakı içerken meydana gelen bu olayı bizzat gördüğünü anlatıyor. Belki böyle bir olay da vardır. Fakat, bu olay Atatürk'ün kendisine dalkavukluk edenlerden hoşlanmadığını göstermez. Profesörün kişiliksiz olduğunu gösterir. Profesörlerin ünvanlarını Büyük Şef'in sofralarında alıp, üniversiteye Büyük Şef'in direktifleri ile girdiklerini gösterir. Dalkavukluk yapmayı yerine ve zamanına göre iyi ayarlayamadıklarını gösterir. Sazlı sözlü ve içkili sofralarda yetişen profesörlerin azarlanmaları kadar doğal bir şey yoktur. Çünkü, onlar ünvanlarını o sofralara ve sofraya terbiyelerine borçludurlar.

Bu kadar açık seçik olguları çarpıtarak, değiştirerek, anlatmanın nedeni nedir? Bunun temel nedeni bilimsel düşünce bütünlüğüne ulaşmamış olmaktır. Olgulara, dayanmamaktır. Daima resmi ideolojinin çerçevelediği alanların içinde kalıp sübjektif yargılarla hareket etmektir.

Bu konuyu geçerken, yaşadığı yıllarda Mussolini hakkında yazılanlara kısaca bir göz atmakta yarar vardır.

"... Yeryüzünde, gökyüzünde ve her yerde karşımıza dikilen Duçe'nin görüntülerine aydın yağcılığının, köleliğinin en aşağılık örneğini veren sözler eşlik etmekteydi. **Malaparte**, 'Güneş doğar, horaz öter, Mussolini ata biner' diye inciler döktürüyordu. Ama İtalyanlar bu konuda yalnız kalmadılar. Çünkü bütün Avrupa basını aşırı övgülerle dolu yazılar yazdılar.

Morning Post'un muhabiri şöyle yazıyordu: İnsan bu gözlere fazla yaklaşmaktan çekiniyordu, doğrusu yazın üstü tülle örtülmüş bir yanardağ ağzı gibi, kızılımtırak sisler arasında, şimdi artık rahatça bakabilirsiniz bana, ama gözünüzü kör edebilecek ışınlarım vardır, dercesine batan güneşi gözlediniz mi hiç? Mussolini'nin gözleri işte öyle. Canlandırabildiğimiz kadarıyla büyük Peygamberlerin gözleri de öyleydi, herhalde."

"İngiliz kadın havacısı **Lady Heath** de şöyle diyordu: Mussolini insandan, erkekten öte bir şey, bir ulusal anıt. Nasıl, Mısır Nil'e, İngiltere denizlerin egemenliğine, Arabistan çöle bağlıysa, İtalya da aynı biçimde Mussolini'ye bağlı.

Fransız Akademisi, Henry Bordeaux'nun ağzından şöyle diyordu. Duçe'nin bizleri kabul ettiği zaman Fransa'ya duydukları dostluk konusunda söylediği sözleri burada yinelemeyeceğim. Bu sözler bugünkü ve ileriki elçilikler arası konuşmalarla sıkı bağıntı içindedir. Ancak her zaman bile bile takınılan maskeyi gevşeten bir gülümseyişle söylendiler.

Kont Mole, karşı konmaz iki gülümseyiş olduğunu yazar: Napolyon'un gülüşüyle, Chateaubriand'ın ki. Ben bunlara seve seve Mussolini'nin gülümseyişini de ekleyeceğim."

"Floransalı öncü aydınların kuramsal dergisi **IL Saggi**, Mussolini'ye, 'Faşizmin bütün aydınlarının önderi' demektedir. 'Bize saygı duyan faşizme de saygı duyar. Faşizm demek, biz demek, önderimiz Mussolini demektir.' Mussolini'nin bizlere aşılacağı devrimcilik... Yapıtın doğrulayıcısı işte bu devrimciliştir."

"**Critica** Faşist Mussolini'yi şöyle tanımlar: İmpara-

torluğun biricik sanatçısı, bu büyük imparatorluğun kurucusu Mussolini'dir. Mussolini çağımızın en büyük yazarlarından biri, hatta birincisidir... Valiliklere gönderdiği genelge faşist edebiyatın baş yapıtıdır."

"Mussolini'nin çatık kaşlı görkemli, hemen hemen dinsel olmasını istediği müzikte, pohpohçulara bakılırsa, Duçe'nin kişiliğinde olağanüstü bir sanatçıya kavuşmuştu. Keman çalan Mussoli'nin fotoğrafı, resmi ikona sanatının temel taşlarındandı. 'Saat kaçta dönerse dönsün, Mussolini eve girer girmez kemana sarılır' diye yazıyordu, yağcının biri. Ve ne kadar öfkeliyse o kadar iyi çalar." (Maria Macciocchi, **Faşizmin Analizi**, Payel Yayınları, İstanbul 1977, s. 252-255)

XIII. SÜREKLİ OLARAK MEBUSLUĞA ATANAN ŞEYHLER, KEMALİZMİN ŞEYHLİKLE ve ŞEYHLERLE İLİŞKİLERİ

Gerek CHF Genel Başkanı Büyük Şef (daha sonra Ebedi Şef) Gazi Mustafa Kemal, gerek CHF Genel Başkanı ve Milli Şef İsmet İnönü, bazı kişileri hiçbir kesintiye uğratmadan bütün dönemlerde mebus tayin etmişlerdir. Bunlardan birisi Van Mebusu İbrahim Arvas'tır. İbrahim Arvas 1920-1950 yılları arasında Parti'nin Şefi tarafından hazırlanan listelerin vazgeçilmez bir ismidir. İbrahim Arvas yayınladığı hatıralarının önsözünde kendisini ve ailesini şöyle anlatıyor:

"... Mensubu bulunduğum Arvas büyük ailesini okuyucularıma tanıtmak isterim.

İmam İbrahim Zeynel Abidin ahvadından Bağdat şehrinde Mercan Camiinde Tedrisi İlim ve Tarikat neşretmekte iken, Tatarların istilasına maruz kalan Bağdat'ta, oturmak imkânını bulamayan Şeyh Kasımi Badadi (A'lemül Ulema) mürşidi, hafidi Geylani Şeyh Abdürrezak'tan Hicret müsaadesini alarak Musul Vilayetine 15 ev akraba ve taaluakatı ile sefere çıktılar. Üç sene Musul'da Celile Zadelerin mahallesinde ikamet etmişler. Oradan Mardin'e üç sene sonra da Diyarbakır'a hareket etmişler. Ve burada 5 sene ilim ve tarikat neşrinden sonra Hazro'ya gitmişler. Orada iki sene

kaldıktan sonra Şirvan Kazasında Nuvin ve Pay köyle-
rinde ikamet etmiştir.

Hac seferinden avdetinde Bursa'yı yeni fetheden Sultan Orhan Han Gazi Hazretlerini ziyaret etmiş mü-
şarünilyh'ten (adı geçenden) çok hürmet ve riayet gör-
müştür. Hini veda'da fevkalade beliğ bir nutuk irad et-
miş ve sonunda çok güzel bir de dua irad etmiştir. O
vakitten beri Arvas ailesi bütün mevcudiyeti ile büyük
cedleri Kasımi Badadi ile Şeyh Muhammedi Kutbun
izinde kaldılar. Ve bu ananeden asla ayrılmadılar
Şeyh Kasımi Bağdadi'nin büyük oğlu Şeyh Muhamme-
di Kutup babasının izni ile Nüküs Nahiyesinde Arvas
mekkiinde kayınpederi Hakkari Bey'i İbrahim Han mu-
aveneti ile bir köy kurdu. Cami, medresesi, tekkesi ile.

Ahvadının meşhurları şunlardır: Şeyh Muhammedi
Veli, Şeyh Abdurrahmanı Arvasi, Seyit Fetimi Arvasi,
Seyit Muhammedi Arvasi, Şeyh Hamit Paşa, ki bende-
niz onun mahdumuyum. (oğluyum)

Sülalemizin vasfı mümeyyizi, başlıca neşri ilim ve
tarikattır. **Sizlerle yaptığım bu hûlasadan da anlaşıl-
dığına göre bu derece fuhûl (ileri derecede bilgin)
ve asıl bir alleye mensup olduğum için yazdığım
bu hatıratımda ne yalan ve ne de iftira etmedim.**
Ancak ve ancak hakikaktı tebarüz ettirdim. Binaena-
leyh istirhahim hatıratımın hangi kısmında tereddüt ve
şüpheyeye düşen bir zat benden mufassal bilgiyi istesin.
Arzı cevap edeyim. Bilvesile bütün okuyucularıma
şükran ve sevgilerimi sunarım.

Dedem Seyit Muhammed Efendinin Oğulları Şeyh
Muhyittin (Müftü), Şeyh Mahmut, Şeyh Ahmet, Şeyh
Nurettin, Şeyh Hamit Paşa, Şeyh Hüseyin Efendi,
Müftü Efendinin oğulları ise Seyit Mustafa ve Şeyh
Hasan'dır. Seyit Mustafa'nın oğullarının meşhurları Sey-
yit Abdülhakim, Seyit İbrahim, Seyit Taha, Şeyh Şem-
süddin ve Şeyh Yusuf Efendidir. Şeyh Hasan'ın Oğlu
Şeyh Ahmet Efendi Şeyh Halit (Hattat) ve Abdullah
Bey'dir.

Merhume Halam Makbule Hanımın maruf oğulları

Sait ve Memduh Beylerdir. Amcam, Molla Abdulhamit Efendizade, Seyit Fehimi Arvasi'nin alim evlatları Şeyh Muhammed Emin Efendi, Gazi Şeyh Masum Efendi, Şehit Şeyh Muhammed Sıddık Efendi, Molla Hüseyin Efendi, Şeyh Muhammed Salih Efendi, Molla Nizamettin Efendi, Elyevm (bugünde) berhayat (hayatta) olup Medine-i Münevvere'de bulunan Şeyh Hasan Efendi'dir. Elyevm (bugün de) hayatta olan alim torunları şunlardır: Seyyid Muhammed Kasım, Van Müftüsü kardeşi Seyyid Şemsüddin'dir.

Torunlarının oğulları ise Seyyid Muhammed Maşuk ve Seyyid Celalleddin'dir. Merhum Van Mebusu Abdülhakim Arvas'ta Masum Efendi'nin oğludur. Başkale kolundan Alim olan Seyyid Cemalüddin Arvas'tır. Yeğenlerinden, **Arvas terbiyesi** ile büyüyen Ahmet Tevfik Demiroğlu, oğlum Mehmet Sıddık Arvas ve alimlerinden Gavs Hizan'ın yeğeni Mehmet Şefik Arvas, yeğenim Hamdullah Arvas, Muhammed Said Arvas ve İhsan Arvas, Abdülhakim Arvas ve oğlu Mehmet Arvas, Başkale kolunda, Seyyid Yusuf torunu Nevzat ve Rûçhan Arvas'tır.

Hayatta bir numaralı emelim olan hatıratımı tab ve neşir etmeye, muvaffakiyet ihsan eden Cenabı Hakka ilmi kadar hamdü senalar olsun. Tevfik Allah'tandır."137

Okuyucuların eski Van mebusu İbrahim Arvas'ın Hata-ratına yazdığı bu Önsöz üzerinde büyük bir dikkatle durmaları gerekir. İbrahim Arvas ne kadar köklü, yaygın, dal budak salmış asil, zengin bir şeyh ailesine mensub olduğunu etraflı bir şekilde anlatıyor. Gerek Daimi ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in, Gerekse Değişmez Genel Başkan Milli Şef İsmet İnönü'nün CHF Genel Başkanlıkları döneminde bu ismin mebus listelerinden hiç eksik edilmediği düşünülürse, Kemalizmin şeyhlik ile ne kadar sıkı bir ittifak içinde olduğu, Kemalistlerin bu ittifakı kurmak ve sürdürmek için ne kadar büyük gayretler gösterdiği somut bir biçimde ortaya çıkar. Kemalizm, Kemalistler nutuklarında şeyhliğe karşı olduklarını, şeyhlere karşı bü-

137. İbrahim Arvas, **Hatıralarım**, Ankara 1964, s. 3-4.

yük ve etkili bir savaş açtıklarını her zaman ifade etmişlerdir. Fakat bu "savaş" onların şeyhleri sürekli olarak mebus tayin etmelerine hiç engel teşkil etmemiştir. İşte burada önemli bir konuya daha geliyoruz.

İbrahim Arvas, objektif olarak Kürt. Fakat Kürtlüğünü reddediyor. Türk olduğunu, Türklüğünden dolayı mutluluk duyduğunu söylüyor. İbrahim Arvas, Kürt ulus olgusu etrafında gelişen tartışmalardan duyduğu endişeyi şöyle belirtiyor:

"... Son senelerde (kitabın 1964 yılında basılmış olduğunu hatırlayalım) İstanbul ve Ankara'da mekteplerde okuyan şarklı talebe arasında bu menfi propaganda (Kürt ulus olgusu etrafında yapılan tartışmalar) sinsi sinsi devam etmektedir. Bu muzır fikir maalesef yüksek mekteplerde neşvü nema bulmaktadır. Bu maruzatımı tevsik edecek bir ciheti arz etmek isterim. Şöyle ki, **Şark illerimizin eşraf ve ekabiri memlekette ufak bir katipliğe tayin** edildiği zaman memnun ve müftehir kalır. Bunun ifade ettiği mana ise büyüktür. Zira devlete en büyük itimadı besler. Ve onun hizmetine girmekle mübahat duyar.¹³⁸ **Aslında Türk olupta lisanını değiştiren** bu muazzam kütleye kötü bir şey atfetmek günah ve vabaldır. Bendeniz Şemdinan Kaymakamı iken Gerdi aşireti Reisi Oğuz Beye sordum: Bu ad Türk adıdır, sana nereden gelmiş? Cevaben dedi ki: Bendeniz 21. Oğuzun; bizdeki anane, baba kendi evladına, kendi babasının ismini verir ve böylece müteselsilen devam eder. **Maalesef Oğuz Bey ise, bir kelime Türkçe bilmiyordu.** Amcası Kılıç Bey de öyle. Ve Koç Beyi kabilesinin Reisi Mehmet Emin de böyle idi.

Binaenaleyh, heyetli umumiyesi Türk olan bu muazzam kütleyi Türk harsı ile yetiştirmek ve Türk dilini öğreterek, vaziyeti asliyesine irca etmek, idare amirlerimize düşen büyük bir görevdir. Bunda ihmal-

138. Sömürgeci devlet, sömürgeleştirdiği ülkede, bazı kişilere ufak-tefek memuriyetler vererek halkı kendisine bağımlı kılmaya çalışır. Bu duruma Afrika'da da çok çok rastlanmaktadır. Örneğin bk. Amilcar Cabral, **Son Konuşmalar**, Çev. Hakkı Gün, Teori Yayınları, İstanbul 1976, s. 57.

karlık göstermek, en büyük hatadır, kanısındayım. **Ha-kikatta Türk asıllı olup**¹³⁹ büyük hadesat ve vukuat-la kütleden uzak düşerek **dillerini kaybetmiş bulun-an**, bu vatandaşları hor görmek ve Türkçe konuşmadığı için kendisine aşağılık bir sıfat¹⁴⁰ tak-mak doğru değildir. Her vilayet, kaza, nahiye, köy ve idare amirleriyle muhtar ve memurları Türkçeyi öğret-mek için mektepten başka kurslar kurmalıdır. Ve **mü-kafatlarla** tergib ve teşvik etmelidir. Böyle samimi ve ciddi surette çalışıldığı takdirde azamî 4-5 zarfında Türkçe konuşmayan insanlar çok azalır."¹⁴¹

Bu kısım Kemalistler ile objektif bakımdan Kürt olan şeyhler arasındaki ittifakın temel nedenlerini ortaya koy-maktadır. Böylece Kemalistler, Kürt ulusunun, kendi kade-rini tayin için, çaba harcayan, eyleme geçen, şeyhlerini, aşı-ret reislerini, "ortaçağ kurumlarını sürdürmek istiyorlar, şeriat getirecekler, gericilik..." gibi ithamlarla darağaçlarına gönderirken, torun, baba ve dededen oluşan üç kuşağı, to-rundan başlamak üzere birbirlerinin gözleri önünde asar-ken, kendi kişiliğini ve onurunu, Kürt ulusunun kişiliğini ve onurunu reddeden, kendi ulusuna yani Kürt ulusuna ih-aret eden, dallı-budaklı, köklü "Kürt" Şeyhlerini¹⁴² büyük tö-renlerle, tantanalarla, şatafatla, TBMM'ne mebus tayin et-mektedirler.

139. Dâimi ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı Gazi Musta-fa Kemal Atatürk'ün ve Değişmez Genel Başkan, Milli Şef ve Cum-hurreisi İsmet İnönü'nün, Değişmez Van Mebusu Şeyh İbrahim Ar-vas, bu tür sözleri ile, Kürtlerin Türklüğünü ispat ettiğini sanıyor. Aslında Kemalist Şeyh İbrahim Arvas'ın, Kürtlerin, Türk olduğunu ispat etmek için, kendi şeyh kişiliğinden başka hiçbir delil kullanmı-yor. Bu kadar dallı-budaklı, köklü, asil, alim bir aileye mensup olan şeyh, elbette yalan söylemez! "Kürtler Türktür, derse muhakkak öy-ledir." Yalan söylemeyeceğini, daha kitabın başında belirtmiştik. Tanrıya bu kadar yakın olduğunu iddia eden şeyh, yalan söyleye-cek değil ya!

140. Kemalist Şeyhin, aşağılık sıfat dediği "Kürt" adıdır.

141. İbrahim Arvas, a.g.e., s. 20-21.

142. Bu şeyhler, objektif olarak Kürttür. Fakat, sübjektif olarak Kürt de-ğildir. Çünkü kendi kişiliklerini, Kürt ulusunun kişiliğini savunmak şöyle dursun, reddediyorlar.

Türk "solu" ve Türk "sosyalist" hareketi, Türk düşüncesi, Türk üniversitesi, bu iki şeyh tipini birbirinden katı surette ayırmamış, böyle bir ayrıma gitmemekte büyük bir gayret göstermiştir. Kendi kişiliğini ve onurunu reddeden, kendi ulusuna ihanet eden, Kürt düşmanı ve Kemalizmin en büyük ittifakçısı şeyhlerle, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin eylemine katılan ve darağaçlarında can veren Kürt şeyhleri hiçbir zaman aynı kefeye konamaz. Burada amacımız, Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun kurtuluşu için mücadeleye giren Kürt şeyhlerini yüceltmek değildir. Amacımız, Türk düşüncesinin, Türk üniversitesinin, Kemalistlerin, Kemalist ideolojiyi tartışılmaz bir veri olarak kabul eden Türk "solu"nun ve Türk "sosyalist" hareketinin büyük bir kısmının kesinlikle, olguları çarpıttığını tespit etmektir. Bilindiği gibi bu görüşlerin sahipleri, Kemalizmin şeyhliğe karşı olduğu, şeyhlerle etkin bir mücadeleye girdiğini söylerler, yazarlar. Kürt "isyanları"nın gerici nitelikte olduğu, şeyhlik gibi birtakım kurumları yaşatmayı amaçladığını iddia ederler. Böylece yeni Kürt nesillerinin, kendi tarihlerine, kendi kurtuluş mücadelelerine yabancılaşmalarını, başlatılan yabancılaşmanın sürdürülmesini isterler. Hatta, kendinin ve ulusunun kişiliğini ve onurunu reddetmiş, kendi ulusuna ihanet etmiş Kürt şeyhlerini, "ilerici, devrimci, Kemalist" diye överler. İbrahim Arvas'ın hayatta iken kaleme aldığı hatıralar ise, şeyhlik kurumuna, **kimlerin sahip çıktığını, neden sahip çıktığını, nasıl sahip çıktığını** somut olarak ortaya koymaktadır.

1920-1950 yılları arasında kesintisiz bir biçimde Van Mebusluğuna tayin edilen Kemalist Şeyh İbrahim Arvas, Kemalizmle gerçekleşen bu ittifakı sonucu, Şeyh Mahmud, Şeyh Said, Simko, Seyid Rıza gibi Kürt ulusal hareketinin önemli liderleri hakkında son derece çirkin ifadeler kullanmaktadır. Onları küçümsemekte, horlamaktadır. "Şeyh Said Şakileri", "Şeyh Said Eşkuyaları", "Haydut Simko", "Hırsız Simko"... gibi ifadeler yanında, bu liderlerin özel yaşantıları ile ilgili çok çirkin sözler de sarfetmektedir. (s. 27-31, 34, 59)

Kemalizmin kendisiyle bütünleşmesi için bu derece gayret gösteren Kemalist şeyh, elbette, komünizm hakkında da fikir sahibidir.

Türk "solu" ve Türk "sosyalist" hareketi, Türk düşüncesi, Türk üniversitesi, bu iki şeyh tipini birbirinden katı surette ayırmamış, böyle bir ayrıma gitmemekte büyük bir gayret göstermiştir. Kendi kişiliğini ve onurunu reddeden, kendi ulusuna ihanet eden, Kürt düşmanı ve Kemalizmin en büyük ittifakçısı şeyhlerle, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin eylemine katılan ve darağaçlarında can veren Kürt şeyhleri hiçbir zaman aynı kefeye konamaz. Burada amacımız, Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun kurtuluşu için mücadeleye giren Kürt şeyhlerini yüceltmek değildir. Amacımız, Türk düşüncesinin, Türk üniversitesinin, Kemalistlerin, Kemalist ideolojiyi tartışılmaz bir veri olarak kabul eden Türk "solu"nun ve Türk "sosyalist" hareketinin büyük bir kısmının kesinlikle, olguları çarpıttığını tespit etmektir. Bilindiği gibi bu görüşlerin sahipleri, Kemalizmin şeyhliğe karşı olduğu, şeyhlerle etkin bir mücadeleye girdiğini söylerler, yazarlar. Kürt "isyanları"nın gerici nitelikte olduğu, şeyhlik gibi birtakım kurumları yaşatmayı amaçladığını iddia ederler. Böylece yeni Kürt nesillerinin, kendi tarihlerine, kendi kurtuluş mücadelelerine yabancılaşmalarını, başlatılan yabancılaşmanın sürdürülmesini isterler. Hatta, kendinin ve ulusunun kişiliğini ve onurunu reddetmiş, kendi ulusuna ihanet etmiş Kürt şeyhlerini, "ilerici, devrimci, Kemalist" diye överler. İbrahim Arvas'ın hayatta iken kaleme aldığı hatıralar ise, şeyhlik kurumuna, **kimlerin sahip çıktığını, neden sahip çıktığını, nasıl sahip çıktığını** somut olarak ortaya koymaktadır.

1920-1950 yılları arasında kesintisiz bir biçimde Van Mebusluğuna tayin edilen Kemalist Şeyh İbrahim Arvas, Kemalizmle gerçekleşen bu ittifakı sonucu, Şeyh Mahmud, Şeyh Said, Simko, Seyid Rıza gibi Kürt ulusal hareketinin önemli liderleri hakkında son derece çirkin ifadeler kullanmaktadır. Onları küçümsemekte, horlamaktadır. "Şeyh Said Şakileri", "Şeyh Said Eşkuyaları", "Haydut Simko", "Hırsız Simko"... gibi ifadeler yanında, bu liderlerin özel yaşantıları ile ilgili çok çirkin sözler de sarfetmektedir. (s. 27-31, 34, 59)

Kemalizmin kendisiyle bütünleşmesi için bu derece gayret gösteren Kemalist şeyh, elbette, komünizm hakkında da fikir sahibidir.

“... Komünist tehlikesi karşısında, gafil ve bihaber zenginlerimiz vardır. Bu tehlike günden güne büyüyor. Maalesef halkımızda bu melun tehlikeye karşı hiçbir hassasiyet görülüyor. Gafil ve zengin tüccarlarımız; hele milyoner olanlar ve ondan üstün olanlar, hangi din ve mezhepten olursa olsun bu yazımla hepimize hitabediyorum. Acaba komünizmin hakim bulunduğu bir ülkede, Müslüman Hıristiyan, hangi dinden olursa olsun, bunlar tefrik ediliyor mu? Ve zenginlere birgün olsun hakkı hayat veriliyor mu? Verilmediğine göre, maazallah taala farzı muhal, komünist rejimi bu memlekette bir hafta devam ederse, zengin tüccar, esnaf sürrain, hiçbirisi sağ kalır mı? Ve öldürdükten sonra malı çocuklarına intikal edebilir mi? Bu hakikat bugün Avrupa’da peyk denilen devletlerin hepsinde, bütün dünya efkar-ı umumiyesi önünde cereyan etmedi mi? Ve okur-yazar bulunan bütün insanlar bu keyfi yete muttali olmadılar mı? Vaziyet böyle iken, nasıl olur da servet sahibi insanlar bu çok tehlikeli işe alakanmasın? Gönül ister ki komünistliğin, en ziyade revaç gördüğü fukara tabakasına zenginlerimiz ve herkes kendi muhitinde yardım etsin. Muavenet etsin. Sermaye versin Kendisine iş bulsun. Ve fakrū zaruretten kurtarsın da bu suretle komünistlerin hücre teşkilatına mani olsun. **Hem kendilerini**, hem ailesini, hem de bütün memleketi bu belayı mübremden kurtarsın.

İkinci tabaka ise körpe dimağlardır. Bunların da muhafazası bizim maarif teşkilatına düşer. Maarif bu elim vaziyeti nazarı dikkate alarak fakir talebelere burs vermek ve leylî yatmalarına yer temin etmek, bu suretle okumasını temin etmek ve bunların üstünde de kuvvetli bir teşkilatla mektep haricindeki diğer zamanlarında konferanslar tertip etmek ve komünizm aleyhinde kuvvetli propaganda yapmak ve komünistlik demek, bu memleketi, bu vatani ve bu milleti üç asırdan beri bir numaralı düşmanımız olan Ruslara teslim etmek demek olduğunu, körpe dimağlara ve talebelere layıkıyla anlatmak ve dimağlarına tahteşsuurlarına (şuur altlarına) yerleştirmek lazımdır.

Sonra hükümetin delaletiyle ve tüccarlarımızın muavenet ve himmetiyle bir de **antikomünist teşkilat** yapmak da mümkündür. Komünistlerin yaptığı hücre teşkilatına karşı bu antikomünist teşkilat kuvvetli, anlayışlı, basiretli insanlara, tevdi edilirse, asgari bir sene de komünizmin gizli teşkilatını yok eder. Ve birçoklarına da nedamet getirir. Ve hidayete eriştirir. Hele Müslüman zenginlerimiz Allahın emrettiği, malının zekatını verir ise, etrafındaki fukarayı mükemmelen geçindirir, memnun eder ve komünistin şerrinden kurtarır. Aziz Müslüman zenginleri, sizlere bir hadise anlatacağım. Ve ümid ederim, Allahın lutfu kereminden, bu hadise sizlere büyük bir ders-i ibret olacak. Hadise şudur: Otuz sene evvel Yahudi Burla biraderler, müessesesi, Hürriyet gazetesi sahibine 1 milyon 700 bin liralık bir çek verdi. Gazetenin bütün malını ve binaları ve diğer lazım olan bütün ihtiyaçlarını temin ve tesis ettiler. Ve bu suretle Yahudiler lehinde ve Müslümanlar aleyhinde neşriyat yapmasını temin eylediler. Bu para hibe suretiyle verilmiştir. Borç değildir. Ey Müslüman zenginleri, birkaç tane, mukaddesatımızı müdafa eden mecmualarınız var. Bunlarla neden alakalanmıyorsunuz? Ve hiç olmazsa kağıtlarını temin etmiyorsunuz? Sonra dindar halkımızın neden bir yeni gazeteleri bulunmasın? Memlekette her gün yevmi gazeteleriyle, mecmuallarıyla, dergileriyle, Müslüman halkın hissiyatını rencide eden, malum gazete ve mecmualara cevap verebilecek kudret ve kabiliyette gazete ve mecmualara tahsis edilmesin? Muhakkak olan bir şey varsa, elinizdeki servetin hakkını veremiyor, maddeten ve manen, büyük mesuliyetlerin altına giriyorsunuz. **Zira fikirle mücadele ancak fikir yolu ile olur.** Komünistler olsun, Masonlar olsun, avuç dolusu para harcayarak, her türlü fedakârlığa katlanarak hepimizin gördüğü gibi mükemmel gazete, mecmua ve irtisale neşrediyorlar. Ve bu hususta paradan, masraftan asla kaçınmıyorlar. Sen, aziz tüccar, mağazanın ve onun hesabatinın içine dalmış boğulmuşsun. Etraftaki dönen hadisatı gözün görmüyor. Ve kulağın işitmiyor. Eğer senin gözün görseydi ve kulağın işitseydi, gayet

basit bir hesapla bu tehlikeyi derkeder ve ona karşı vaziyet alırdın. Komünistler bizde, Ruslara, vicdanlarını ve imanlarını para mukabilinde satan, **alçak, rezil ve satılmış** insanlardan müteşekkildir. Çünkü en cahilim de biliyor ki, Rusun gözü üç asırdan beri, bu memlekettedir. Komünistlik ise Rusun icadkerdesi bir rejimdir. Bu rejimi kabul eden milletler, Rusun boyunduruğu altına girmişlerdir. Balkan Devletleri yarıbaşımızda ve aynı vaziyettedir."¹⁴³

Tek parti döneminin, Değişmez Van Milletvekili İbrahim Arvas'ın komünizm hakkındaki düşünceleri bunlar. Bu düşüncelerin sahibinin 1920-1950 yılları arasında, mebusluk yaptığını, 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. Dönemlerde, CHP'nin, Gazi Mustafa Kemal ve İsmet İnönü gibi Şefleri tarafından mebus tayin edildiğini unutmamak gerekir. 30 sene Ankara'da TBMM'de, Çankaya sofralarında yer almış, Kemalizmin ideolojisi ile, Kemalistlerin arasında yetişmiş bir kişidir. Fakat, bunun, kendi kişiliğini ve onurunu, ulusunun kişiliğini ve onurunu reddetmiş, Kürt ulusuna ihanet etmiş bir kişi olduğunu da unutmamak gerekir. Uluslararası statü bakımından, klasik sömürgelerin çok çok altında bir satatüye sahip olan, klasik sömürgelerin karşı karşıya olduğu baskılardan çok daha ağır baskılar karşısında bulunan bir bölgenin mebusu olduğunu da unutmamak gerekir. Bu tür bölgelerde mebusların görevi son derece sınırlıdır. Kendi ulusuna karşı merkezi devletin ajanlığını yüklenmek. Türkçülük propagandası yapmak. Kürt ulusunun varlığını inkâr etmek. Herkesin Türk olduğunu söylemek. Türk olanların mutlu olacaklarını, Türk olmayanların mutlu olamayacaklarını söylemek... Bu kişilerin, ihanet içinde oldukları, kendi uluslarına karşı, sömürgeci devlet tarafından kendilerine yüklenen görevleri yerine getirmeleri için, bölgedeki geleneksel ilişkilerinin, imtiyazlarının aynen sürmesi gerekir. Çünkü bu geleneksel ilişkiler, imtiyazlar sürdürdüğü sürece, halk yığınları ile ilişkisi eskisi gibi sürmekte, sömürgeci devletin Kürdistan'daki ajanlığını sürdürme de olanaklı olmaktadır. Bu durum, "Doğu"da, aşiret reisliği, ağalık, şeyhlik gibi kurumların neden hâlâ var olduğunu gayet açık bir biçimde or-

143. İbrahim Arvas, a.g.e., s. 55-58.

taya koymaktadır. Çünkü Kemalizm bu kurumlarla ittifak kurmuştur. Bukurumları kontrol eden kişileri ajanlaştırdığı, kendi ulusuna yabancılaştırdığı sürece, Kürt ulus hareketini kontrol etmekte, parçalamakta, dağıtmaktadır. Bu ajanlığı kabul etmeyen, kendi ulusuna, Kürt ulusuna ters düşmek, ihanet etmek istemeyen şeyhleri, aşiret reislerini, toprak sahiplerini ise darağaçlarına, zindanlara, sürgünlere göndermektedir.

Sömürgeci devletin ajanlığını yüklenmeleri, kendi uluslarına yabancılaşmaları, ihanet etmeleri karşılığında, geleneksel ilişkilerinin, imtiyazlarının, aynen sürdürülmesine gözyumulması, hatta teşvik edilmesi çok doğaldır. Bu ilişkiler içinde yetişip gelişen, Kemalizmin en önemli ittifakçısından olan bu kişilerin komünizmi nasıl yorumladığı ise gayet açık bir şekilde ortada. Burada, Şeyh İbrahim Arvas'ın kendi kişiliğini ve onurunu reddetmesiyle, komünizme karşı propaganda unsuru olması arasında diyalektik bir bütünlük vardır. Zira geleneksel ilişkilerini ve imtiyazlarını sürdürme ancak, kendi ulusuna ihanet etmesi karşılığında veriliyor. Geleneksel ilişkileri ve imtiyazları böylesine teşvik edilen bir kişinin ise komünizme karşı olması, bilinçlenmesi gayet doğaldır. Kendi kişiliğini ve onurunu böylesine reddeden, kendi ulusuna ihanet eden bir kişinin, komünistler için, "alçaklar, reziller, satılmışlar" demesi de gene gayet doğaldır. Kürt tarihinde bu gibi olaylara sık sık rastlanır. Kürt tarihi dramatiktir, acıdır.

Burada önemli bir ilişkinin daha açıklığa kavuşturulması gerekiyor. O da Kemalistlerin propaganda biçimi ile ilgilidir. Kemalizm, Kemalistler; Şeyhlik gibi aşiret reisliği gibi kurumlarla sıkı bir ittifak içine girdikleri halde, Kürt ulusal kurtuluşu ile ilgili her hareketi "gericilik", olarak, şeyhlik, aşiret reisliği gibi kurumların sürdürülmesi için girişilen hareketler olarak değerlendirmiştir. Kürt ulusal hareketini horlamış, çarpıtmaya çalışmıştır. İşte Kemalizmin en büyük başarılarından birisi de budur. Bu niteliğin gizleyebilmiş olmasıdır. Türk "solcu"larına, Türk "Marksistlerine", Türk "sosyalist" hareketine, kendini "devrimci" olarak kabul ettirmiş, kendi görüşlerinin savunuculuğunu onlara yaptırmış olmasıdır.

İbrahim Arvas, elbette tek örnek değildir. Van Mebusu Hakkı Ungan'ın, ne biçim bir hafıye olduğunu, İbrahim Arvas bizzat kendisi anlatmaktadır. (s. 36-37) Hakkı Ungan'ın kökeni de büyük bir aşirete dayanmaktadır. 1920'den ölüm tarihi olan 1943 yılına kadar sürekli mebus tayin edilmiştir. Kemalizmin ve Kemalistlerin ittifak kurduğu, "devrimci" dediği en önemli kişilerden biridir. Kuşku yok ki, Türk olup mutlu olduğunu söylemekte, Kürtlüğünü inkâr etmektedir. Yine Van Mebusu Münib Bey'in (Boya) kendi ulusuna yani Kürt ulusuna karşı nasıl bir ihanet içinde olduğunu, Şeyh İbrahim Arvas anlatmaktadır. Kökeni büyük bir aşirete ve Şeyh ailesine dayanan Münib Bey 1923-1946 yılları arasında sürekli olarak yani kesintisiz bir şekilde mebus tayin edilmiştir. Kürt ulusunu inkâr eden, Türk olduğunu, herkesin Türk olduğunu yayan özelliğiyle Kemalizmin ve Kemalistlerin en büyük ittifakçılarından biridir. Münib Bey Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda, Üçüncü ve Dördüncü Dönemlerde de mebusluk yapmıştır. 1946'ya kadar sürekli olarak CHP Van mebusudur.

Diyarbakır mebusu Zülfü Tıgrel için de aynı şeyler söylenebilir. Zülfü Tıgrel ikinci, üçüncü ve dördüncü dönem Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda mebus olduğu gibi TBMM'nin, 1., 2., 3., 4., 5. ve 6. Dönemlerinde de mebusdur. Yani mebusluğu ölüm tarihi olan 1940 yılına kadar sürmüştür. Değişmez ve Dalmi Genel Başkan Büyük Şef Gazî Mustafa Kemal'in ve Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'nün en yakın adamlarından biridir. 1940 yılına kadar sürekli olarak Diyarbakır Mebusu tayin edilmiştir.

Siirt Mebusu Şeyh Halil Hulki (Aydın), yine Kemalistlerin ittifak etmeye çalıştığı çok köklü ber şeyh ailesine mensuptur, 1920 yılından ölüm tarihi olan 1940 yılına kadar sürekli olarak mebus tayin edilmiştir. Kemalist şeyh, Halil Hulki, Osmanlı Meclisi Mebusanı'nın dördüncü döneminde de üyedir. 1923-1940 yılları arasında sürekli olarak Urfa mebusluğuna tayin edilen, Refet Ülgen için de aynı şeyleri söyleyebiliriz.

Kemalizmin ve Kemalistlerin "Doğu"daki en önemli muhtemmel adamlarından birisi, şüphesiz ki, Mahmut (Soydan)dır. Köklü bir aşiret ailesinden gelen bu kişi, Türkçülü-

ğün, Kemalizmin en önemli savunucularından biridir. Haki-miyet Milliye gazetesinin savunucularından biridir. Haki-miye Milliye Gazetesinin, Falih Rıfka (Atay), Mahmut Esat (Boz-kurt) Yakub Kadri Karaosmanoğlu gibi Başyazarları arasındadır. Ayrıca Milliyet gazetesinin de sahibidir. Ayrıca, CHP'nin İş Bankası'ndaki hisselerinin temsilcilerindendir. Ölümü olan 1936 yılına kadar Siirt mebusu tayin edilmiştir. Objektif olarak Kürt olup da başka illerin mebusluğuna tayin edilenler de vardır. Ali Sahip (Ursavaş) 1920'den ölüm tarihi olan 1940 yılına kadar Urfa ve Adana mebusluklarına tayin edilmiştir. Ali Saib Kürtlüğünü reddetmesi, Türkçülük propagandası yapması karşılığında, Şeyh Sait ve arkadaşlarını, Kürt yurtseverlerini yargılayan ve idam eden İstiklâl Mahkemesi'nin azalığına, bir arada başkanlığına kadar yükselmiştir. Yargılamalar sırasında 60.000 altın rüşvet aldığı-nı, bizzat Kemalist Şeyh İbrahim Arvas anlatmaktadır. (s. 38)

Sürekli olarak mebusluğa atananlardan biri de Süreyya Özgeevren'dir. 1923-1950 yılları arasında sürekli olarak me-bustur. Mebusluğu sırasında yaptığı en önemli eylem, Şark İstiklâl Mahkemelerinde Savcılık yapmasıdır. Kürt yurtse-verlerini, Şeyh Sait ve arkadaşlarını yargılayan ve idam eden mahkemenin savcısıdır. Kemalist Şeyh İbrahim Arvas, hatı-ratında bu kişi hakkında şunları söylemektedir:

"... Ne kadar baba oğul mahkûmlar varsa, evvela babasının gözü önünde, oğlunu astırır, sonra babayı asardı. Bu hususta babanın feryadı figanları zerre ka-dar kalbine tesir etmezdi." (s. 38)

Yine Şeyh İbrahim Arvas'ın anlattığına göre, bu Kema-list savcı Şark İstiklâl Mahkemeleri sırasında, çok büyük miktarlarda rüşvet almış, bu rüşvetleri ile, Büyükkada'da, "merhum bir müşirin fevkalade ziyetli muhteşem köşkünü" satın almıştı. (s. 38)

Kemalist Şeyh İbrahim Arvas, hatıralarının bu kısmın-dan sonra şöyle demektedir:

"... Önsözde söylediğim gibi bendeniz vicdanımı hiç kimse için yakmadım. Ve yakamam. Binaenaleyh hatıratında ismi geçen bu zatın kendisinin yahut akraba-

larının, nahoş efal ve işlerini yazdığımdan dolayı müte-
essir olurlar ise mahkeme kapıları açıktır. Bunun için
asla endişe duymam. İspat edemediğim şeyleri, ne
söyler ne yazarım. Bu hatıratta ismi geçen zevatın, ge-
rekse hatıratın hesabını vermeğe her zaman amade-
yim. Esasen kital ve usanç vermesin diye, uzun ve taf-
silatlı yazmadım. Kısa kestim. Söylediğim hadisat ile
vukuatın kaffesinin esbabı mucibesi elimde mevcuttur.
Hiçbir şahıs veya zümreye karşı garzim yoktur. An-
cak gizli kalmış hadiseleri, tarih sahifelerine geçirmek
için hatıratımı yazmaya karar verdim. Ve sağlığımda
bu hatıratımı neşretmek en büyük emelimdir. Cenabı
Hak muvaffakiyet ihsan etti. Kendisine ilim kadar ham-
dü sena olsun.

Merhum ağabeyim Abdullah Bey ve amcazadem
Van Müftüsü Şeyh Masum Efendi, Erzurum Kongresi
zamanında Rumeli Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyet-
tine girmiş. Ve Van Vilayeti Heyeti temsiliye azasında
bulunmuşlardır. Böyle olduğu halde, Masum Efendi ile
dört kardeşi ve iki oğlu ve ağabeyim Abdullah Bey
Van'dan sürülen ilk kafilenin içinde idiler. Şeyh Sait İs-
yanına lüzumundan fazla ehemmiyet vermekteki ma-
na, dünkü ordu ve kolordu kumandanlarının, kuman-
danlıklarını bırakarak mebus olmalarında aramalıdır.”
(s. 38-39)

Görüldüğü üzere, Şeyh İbrahim Arvas, Hatıratının doğ-
ruluğu üzerinde “yemin-billah” etmektedir. Bu durumdan
iki önemli sonuç çıkar: Bu sonuçlardan biri, Kürtlüğünü,
kendi onurunu ve kişiliğini, ulusunun onurunu ve kişiliğini,
reddettiği, inkâr ettiği, “Türküm, mutluyum” dediği halde,
bunu bir yalan olarak kabul etmemesidir. Bu, Kemalist ide-
olojinin ve Kemalistlerin dini ilişkiler ve şeyhler üzerinde ne
kadar büyük bir etkinlik kurduklarını gösterir. Şeyhlerin de
belirli çıkarlar karşılığında bu ideoloji ile ne kadar rahat bir
şekilde bütünleştiklerini gösterir. İbrahim Arvas'ın, öteki
şeyhlerin bu tavırlarından bugünkü Kürt din adamları, Kürt
ulusu gerekli dersi çıkarmalıdır. İkinci olarak İbrahim Ar-
vas'ın hatıraları, başka yazılanlarla, anlatılanlarla doğrulan-
dığı sürece kaynak olarak kullanılabilir.

Bütün bu olaylar, anlatılanlar, örnekler şu hususu açıkça göstermektedir: CHP Şefi, Kemalist Şef, Kürt düşmanlarını, kendinin ve ulusunun kişiliğini ve onurunu reddedenleri, kendi ulusuna ihanet edenleri yani şeyhleri, aşiret reislerini ve toprak sahiplerini, her zaman mebus olarak tayin etmektedirler. Bunlarla sıkı fıkı ittifak kurmaktadırlar. Bunların geleneksel ilişkilerini ve mahalli imtiyazlarının sürmesini teşvik etmektedirler.

Şimdi sormak gerekir. Bu tür şeyhler Kürt ulusuna mı, yoksa merkezi otoriteye mi daha çok yakındır? Şüphesiz ikincisine. Fakat bu tür propagandalar, günümüzde de sürmektedir. Günümüzde artık, Kemalist şeyhler gibi, "Kürt yoktur, Kürtçe diye bir dil yoktur, herkes Türktür. Türküz, mutluyuz" demiyorlar. "Türk olmak, Kürt olmak, Arap olmak, Fars olmak, önemli değildir, önemli olan insan olmaktır, faziletli olmaktır, Müslüman olmaktır..." diyorlar. Ve bu propagandayı yapan şeyhler, devlet tarafından büyük bir teşvik görüyorlar. Sadece hükümet değil, devlet tarafından da destekleniyorlar. Bunlar Türk istihbaratının Kürdistan'daki vazgeçilmez elemanlarıdır. Bu tür şeyhler bugün özellikle Milli Selamet Partisi saflarında örgütleniyorlar. Böylece Kürt ulusu üzerindeki Türk sömürgeciliğinin çok önemli bir halkası oluyorlar. Bu tür propagandaların nedeni, Kürt ulusal özelliğini İslam enternasyonalizmi içinde eritip yok etmek. Fakat burada yok edilmek istenen sadece Kürt ulusal özellikleridir. Araplık, Türklük, Farslık yine sürmektedir. Burada şeyhler, Kürt ulusuna karşı egemen ulusların baskı ve terörünün sürmesinde bir halka görevini yürütmektedirler. Kürt ulusu bu tür ilişkileri daha yakından izlemeli ve bu ilişkilere karşı duyarlı olmak durumundadır.

Son husus üzerinde, yani şeyhlerin ve şeyhlik kurumunun Milli Selamet Partisi ile ilişkileri konusunda bir parça daha durmakta yarar vardır. Bu husus MSP'nin Kürdistan'daki işlevleri ile ilgilidir.

Bilindiği gibi Türkiye'nin genelinde, MSP'nin başlıca iki görünümü vardır. Birincisi, mevcut sosyoekonomik ve politik düzen içinde ezilen, fakat kurtuluşun sosyalizmde olduğunu kavrayamayan geniş halk yığınlarının değişim taleplerine dini ve ahlaki açıklamalar yoluyla cevap vermeye

çalışmasıdır. DİN, ahlak, maneviyat, kardeşlik, müslümanlık gibi kavramların sık sık kullanılması bu konu ile ilgilidir. İkincisi ise aslında birincisi ile özünde çelişen, ağır sanayinin kurulması ve geliştirilmesi ile ilgili beyan, davranış ve faaliyetlerdir. (Ağır sanayinin hızla gelişmesi, sosyal sınıf ve tabakaların giderek ayrışmasına, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin yüzyüze olmaktan kurtularak gittikçe anonimleşmesine ve bütün bunların ise geleneksel topluma ilişkin, ahlak, maneviyat, kardeşlik gibi değerlerin toplumu yönlendirmekte yetersiz kalacakları şüphesizdir.)

MSP'nin Kürdistan'daki görüntüsü ise oldukça farklıdır. Partinin Kürdistan'daki teşkilatı geniş ölçüde şeyhlik kurumuna ve şeyhlere dayanmaktadır. Partinin propagandası bu kurum ve kişiler aracılığı ile yürütülmektedir. Gerek 1973, gerek 1975 ve gerekse 1977 Genel ve Kısmi Senato seçimlerinde ve özellikle 1977 seçimlerinde, olguların sistematik izlemi ve gözlemi sonucunda ortaya çıkan durumun açıklanmasında yarar vardır. Şeyhler, özellikle Kürt ulus hareketinin gelişimini engellemeye, bu akımı parçalamaya, bu akımın Kürt halk yığınları ile bütünleşmesine engel olmaya çalışmaktadırlar. Kürt ulus hareketinin gelişimi ve gündün güne boyutlanması karşısında yürütülen propaganda genel olarak şöyledir: "Önemli olan insanlıktır. Müslümanlıktır. Kardeşliktir. Türk olmak, Kürt olmak, Arap olmak önemli değildir. Önemli olan mukaddesattır. DİN kardeşliğidir. Kavimcilik, (milliyetçilik, ulusçuluk) davası gütmek İslamiyete aykırıdır. Bu davayı güden kişiler kafır olur. Komünist olur, Müslümanlığı savununuz. Kafır olmayınız." Görüldüğü gibi, şeyhlerin, hocaların, hacıların bu tür propagandalarında yoğun bir ümmetçilik anlayışı egemendir. Temel amaç gündün güne gelişen ve güçlenen Kürt ulusal hareketini İslam enternasyonalizmi içinde eritip parçalamaktır. Yok etmektir. Fakat bu "ümmetçi" anlayış aslında, yine Türk ırkçılığından kaynaklanmakta ve onu savunmaktadır. Nitekim, bu tür propagandaların sonunda, "Bu vatan üstünde, bu devlet içinde yaşayan herkes eşittir, kardeşler, Türkler, elhamdülillah hepimiz Türküz..." denmektedir. Arkasından, bu amaçları, ancak MSP'nin gerçekleştireceği, MSP'nin çatısı altında toplanmak gerektiği söylenmektedir.

Kürdistan'da şeyhler, hacılar, hocalar tarafından yapılan bu propagandaların İslamiyete aykırı olduğu büyük bir gerçektir. Zira İslamiyet hiçbir zaman milliyeti reddetmemiştir. Çağdaş Müslüman toplumlarına baktığımız zaman, hepsinin de milliyeti ön planda tuttukları, savundukları görülmektedir. Örneğin, Arap Sosyalist Baas Partisi, Arap Sosyalist Partisi, Libya Arap Halk Sosyalist Cumhuriyeti, Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi, Yemen Arap Cumhuriyeti, Suriye Arap Cumhuriyeti, Birleşik Arap Emirlikleri, Haşimi Ürdün Krallığı, Suudi Arabistan Krallığı, Arap Birliği Teşkilatı, Arap Zirve Konferansı, Arap Birliği Dışişleri Bakanları vs. Bu örneklerde görüldüğü gibi, hepsi de İslam olan, Müslüman olan, bu örgütler veya devletler, Arap olduklarını, Arap ulusunun hak ve çıkarlarını savunmayı hiç ihmal etmemişlerdir. Nitekim, Kürdistan'da, Kürt ulusal varlığının yok edilmesi, parçalanması için propaganda yapan, MSP ve sözcüleri şeyhler, hacılar ve hocalar, Türk ulusal varlığının yüceltilmesi, geliştirilmesi için her türlü tedbiri almakta ve yürürlüğe koymaktadırlar. Örneğin MSP'nin programının 42. maddesi Dış Türklerin haklarının korunması ile ilgilidir. Bu madde şöyledir:

"Dış Türklerin haklarının korunması için milletlerarası kurul ve çevrelerde aktif politika tatbik etmek kararındayız."

Kürtlere, milliyetin önemli olmadığını, önemli olanın, ahlak, maneviyat ve ümmetçilik olduğunu telkin eden MSP, Türk milletinin hakkı ve hukuku söz konusu olduğu zaman son derece hassas olmaktadır. Parti'nin Genel Başkanı Necmeddin Erbakan'ın çeşitli konuşmalarında bu hususu tespit etmek mümkündür. (Necmeddin Erbakan, **Milli Görüş**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1975, s. 38, 48, 56, 182, 234, 241, 260, 261, 276, 352, 354)

MSP 1977 Genel ve Kısmi Senato Seçimleri'nde Dış Türkler konusunda yoğun bir propaganda yürütmüştür. Bu, Milliyetçi Hareket Partisinin veya Cumhuriyet Halk Partisi'nin propagandalarından hiç de aşağı değildir. 25 Mayıs 1977 tarihinde, radyoda, partisi adına yaptığı seçim konuşmasında, Genel Sekreter Oğuzhan Asiltürk şöyle konuşmaktadır:

"... Yunanlıların, Batı Trakya'daki Müslüman Türk kardeşlerimize beynelmilel anlaşmalara aykırı olarak, planlı bir imha ve zulüm tatbikatına seyirci kalmayacağız."

"Kıbrıs Türk devletinin bağımsızlığını ilan edeceğiz.

Diğer ülkelerdeki Müslüman Türk kardeşlerimize yapılan insanlık dışı muameleleri önlemeye gelişmelerine mani olacak davranışların önüne geçmeye çalışacağız."

Yine bu konuşmada, MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk'ten sonra konuşan, İstanbul Milletvekili Adayı, Batı Trakya Derneği Genel Başkanı Hikmet Yurdağül şunları söylemektedir:

"... Meselelerimizin halli için, insanlık alemi için utanç verici, bizleri kahredici baskıların kalkması için düşmanın zulmü altında kaderleri ile baş başa kalmış, kalpleri Türkiye ve Türklük aşkıyla çarpan, çilekeş yakınlarımızın feryatlarını Türk ve dünya halkına duyurmak için bizlere ilk defa Milli Selamet Partisi fırsat vermiştir. Türk siyasi hayatında meselelerimize sahip çıkan bizlere değer veren Milli Selamet Partisi'nin İstanbul listesinden kontenjan adayı olan içinizden biri olarak meselelerimizin takip ve halli için sizlere hitap ediyor ve diyorum ki:

Batı Trakya'da, Bulgaristan'da, Yugoslavya'da, Çin'de, Rusya'da bütün insanlık hakları alınmış, dilleri, dinleri, isimleri değiştirilen, sesleri ve nefesleri kesilen, uydurma yasak bölgelerde esaret hayatı yaşayan... her türlü maddi ve manevi, iktisadi, kültürel, ticari baskı altında çile dolduran, kaderlerindeki ömür törpüsü ile eritilip yok edilmek istenen talihsiz ve sahipsiz insanların Türkiye'deki evlatları... Yıllar sonra da olsa selamete erişmek için reylerimizi topluca Milli Selamet Partisi'nde birleştirelim. Dağılmayalım." (1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları, **Milli Selamet Partisi**, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1977, s. 13-15)

Milli Selamet Partisinin görüşlerine yakın yayın organla-

ından biri olan **Yeniden Milli Mücadele** dergisinde, Esir Türkler Haftası dolayısıyla birçok yazı yayımlanmış açık oturum düzenlenmiştir. "Türkiye Esir Türkler davasına sahip çıkmalıdır" denmiştir. (Sayı 390, 19-26 Temmuz 1977)

Bu örnekler Milli Selamet Partisi'nin milleti, milliyeti hiç inkâr etmediğini, milli benliğin gelişmesi için her türlü gayret ve faaliyet içinde olduğunu göstermektedir. O halde bu çelişik durumu çözmek gerekir. Kürt ulus sorunu söz konusu olduğu zaman, milliyetin hiç önemli olmadığını, sadece Müslümanlığı savunmanın yeteceğini ısrarla propagan etmeye çalışan MSP ve Kürdistan'daki sözcüleri, Türk ulusunun, Arap ulusunun hakları konusunda, Filipinlerdeki Müslümanların ulusal hakları konusunda neden bu kadar hassastır?

Trakya'daki Türklerin Türk toplumu olma hakları konusunda son derece hassas olan MSP, napalm bombaları altında, Mig uçaklarının bombardımanı altında, sömürgeci Baas vahşetinden kaçarak, sınıra kadar gelen Kürt kadınlarının, çocuklarının, ihtiyaçlarının iltica edebilmeleri için neden çalışmamıştır? Onları ırkçı ve sömürgeci Baas diktatörlüğüne teslim etmiştir? Dış Türklerin, Kıbrıs Türklerinin, hakkı ve hukuku konusunda yoğun bir propaganda yapan MSP, bütün ulusal hakları gasp edilmiş, uluslararası sömürge durumunda olan Kürt ulusunun ulusal haklarını neden görmezlikten gelmektedir? Dünyadaki bütün Türklerin, Arapların, Türk toplumu olma, Arap toplumu olma haklarını savunurken, bunlar için mücadele gereğini sık sık belirtirken, neden Kürt ulusunun ulusal varlığını yok etmeye, onu köleleştirmeye, Türk ulusal benliği içinde eritmeye çalışmaktadır? Köleleştirme ve yok etme konusunda İslamiyeti bile çarpıtarak yoğun bir propaganda sürdürmektedir? Esir Milletler Haftası'nı, Esir Türkler Haftası diye düzenleyen MSP sözcüleri, uluslararası sömürge durumundaki Kürdistan'da yaşayan Kürt ulusunun, son derece ağır baskılar karşısında kalan esir bir ulus olduğunu, neden gözlerden uzak tutuyor? Hem de bir değil, birkaç devlet tarafından, müşterek politik, ideolojik ve askerî eylemlerle esir edilmiş bir ulus?

Bu durumlar, MSP'nin tam anlamıyla resmi ideolojinin içinde bir kuruluş olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan

devletin ve istihbarat kurumlarının vazgeçilmez bir partisidir. Çünkü Kürt ulus hareketinin gelişmesini böylesine yollarla engellemek, devletin ve Mili İstihbarat Teşkilatının işlerini büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Yine bu durumu dolayısıyla, MSP'nin Kürdistan'daki gelişimi, devlet tarafından, devletin güvenlik örgütleri tarafından özellikle teşvik edilmektedir. Çünkü Kürt ulusunu tam anlamıyla köleleştirmenin, Kürdistan'daki uluslararası sömürge statüsünü, pürüzsüz sürdürmenin, Kürt ulusunu, egemen Türk ulusu içinde eritip yok etmenin en geçerli yollarından biridir. Böyle bir köleleştirme ve yok etme eyleminin objektif bakımından "Kürt" olan ve Kürt toplumu üzerinde Şeyh sıfatı ile büyük etkinlikleri bulunan kişi ve kurumlar tarafından yürütülmesi devlet ve istihbarat örgütleri için bulunmaz bir nimettir.

1977 Seçim sonuçları MSP'nin bu durumunu gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. 1973 ve 1977 Milletvekili Seçimleri'nde, MSP'nin aldığı oy oranı, kazandığı milletvekili sayısı ve oy oranındaki değişimler aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir:

	1973		1977		Oy Oranındaki Değişmeler %
	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	
Adana	8.2	1	6.3	1	-1.9
Adıyaman	22.1	1	21.0	1	-1.1
Afyonkarahisar	16.4	1	8.1	—	-8.3
Ağrı	14.8	1	6.4	—	-8.4
Amasya	17.8	1	7.3	—	-10.5
Ankara	9.3	2	6.0	1	-3.3
Antalya	5.6	—	3.1	—	-2.5
Artvin	7.9	—	7.7	—	-2.2
Aydın	3.0	—	2.7	—	-0.3
Balıkesir	8.6	1	4.7	—	-3.9
Bilecik	14.4	—	6.4	—	-8.0
Bingöl	25.5	1	25.4	—	-0.1
Bitlis	11.3	—	27.3	1	+16.0
Bolu	17.3	1	9.5	—	-7.9
Burdur	9.3	—	6.8	—	-2.5

	1973		1977		Oy Oranındaki Değişmeler %
	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	
Bursa	9.4	1	5.4	—	-4.0
Çanakkale	5.5	—	2.2	—	-3.2
Çankırı	16.3	—	10.7	—	-5.6
Çorum	21.7	2	8.8	—	-12.9
Denizli	5.3	—	3.2	—	-2.1
Diyarbakır	18.5	1	17.9	1	-0.6
Edirne	2.2	—	2.1	—	-0.1
Elazığ	27.8	2	14.1	—	-13.7
Erzincan	16.1	—	5.9	—	-10.2
Erzurum	29.5	3	15.5	1	-14.0
Eskişehir	9.2	—	4.2	—	-5.0
Gaziantep	11.6	1	8.2	—	-3.4
Giresun	8.7	—	8.7	—	0.0
Gümüşhane	24.9	1	14.8	—	-10.1
Hakkari	2.1	—	18.5	—	+16.4
Hatay	6.4	—	5.1	—	-1.3
Isparta	7.1	—	3.8	—	-3.3
İçel	2.8	—	2.6	—	-0.2
İstanbul	8.4	3	6.6	3	-1.8
İzmir	4.2	—	1.7	—	-2.5
Kars	7.7	1	10.2	1	+2.5
Kastamonu	6.0	—	4.6	—	-1.4
Kayseri	16.5	1	9.0	—	-7.5
Kırklareli	2.6	—	1.4	—	-1.2
Kırşehir	18.3	—	11.9	—	-6.4
Kocaeli	18.1	1	10.6	—	-7.5
Konya	16.5	3	19.7	3	+3.2
Kütahya	14.3	—	7.0	—	-7.3
Malatya	19.9	1	20.4	1	+0.5
Manisa	9.3	1	5.1	—	-4.2
K.Maraş	26.7	2	16.4	1	-10.3
Mardin	12.1	1	23.3	2	+11.2
Muğla	3.6	—	2.2	—	-1.6
Muş	14.7	1	18.0	1	+3.3

	1973		1977		Oy Oranındaki Değişmeler %
	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	
Nevşehir	18.4	1	9.9	—	-8.5
Niğde	11.4	—	9.3	—	-2.1
Ordu	7.3	—	7.9	—	+0.6
Rize	21.9	1	12.3	—	-9.6
Sakarya	18.2	1	10.6	—	-7.6
Samsun	13.4	1	6.1	—	-7.3
Siirt	9.5	—	22.0	1	+12.5
Sinop	7.7	—	7.5	—	-0.2
Sivas	25.7	3	14.3	1	-11.4
Tekirdağ	3.3	—	2.5	—	-0.8
Tokat	18.2	1	10.4	—	-7.8
Trabzon	15.1	1	10.0	1	-5.1
Tunceli	2.6	—	1.0	—	-1.6
Urfa	17.6	1	19.7	1	+2.1
Uşak	6.7	—	5.8	—	-0.9
Van	7.0	—	20.5	1	+13.5
Yozgat	21.5	1	12.9	1	-8.6
Zonguldak	8.2	1	4.8	—	-3.4
Türkiye	11.8	48	8.5	24	-3.3

Bu çizelgeden açıkça görüldüğü gibi, MSP 1977 seçimlerinde Türkiye'nin genelinde büyük bir oy kaybına uğramıştır. Bu % 3.3'lük bir kayıptır. Bu oran milletvekili sayısına da yansımış ve partinin milletvekili sayısı yarı yarıya düşmüştür. Türkiye'nin genelinde büyük bir oy kaybına uğramasına rağmen Doğu'da durum hiç böyle değildir. MSP'nin oyları Kürdistan'da büyük bir artış göstermiştir. Özellikle sünni Kürtlerin yaşadıkları bölgelerde bu artışı rahat bir şekilde izlemek mümkündür. Artış, Bitlis'te % 16, Hakkâri'de % 16.4, Mardin'de % 11.2, Siirt'te %12,5, Van'da % 13.5,

Kaynak: Milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçimi Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 698, Ankara 1974, s. 6-25, 1977 Seçimleri için bk. Yüksek Seçim Kurulu'ndan alınan rakamlar, Resmi Gazete, 19 Haziran 1977, Sayı No. 15971.

oranındadır. Kars, Muş, Urfa, Malatya gibi illerde de % 3'e varan artışlar vardır. Adıyaman, Diyarbakır, Bingöl'de ise MSP genel olarak, 1973'teki oy oranını korumuştur. Buralarda, % 0.1 ile % 1 arasında değişen bir azalma vardır. Ağrı ve Elazığ'da görülen düşmeler ise yukarıda ifade etmeye çalıştığımız görüşlere ters düşen bir durum değildir. Zira bu bölgelerde şeyhler, yine yukarıda sözünü ettiğimiz propagandaları yapmakla beraber başka partilerin bünyesinde yer almışlardır. Örneğin Elazığ'da köklü bir şeyh ailesine dayalı olan Şeyh Mehmet Tahir MHP, Ali Rıza Septikağaoğlu da bağımsız olarak seçimlere katılmıştır. Burada, şu konuyu da hemen belirtelim ki, bu tür propagandalar sadece MSP veya sözcüleri tarafından yapılmıyor. Veya bu şeyhler sadece MSP'de kümelenmiyor, örgütlenmiyor. Kürdistan'da çeşitli yer ve zaman koşullarına göre, MHP, AP, CHP gibi partilerde de yer alabiliyorlar. Veya seçimleri "Bağımsız" olarak yürütüyorlar.

Ağrı, Elazığ, Muş, Tunceli gibi bazı Doğu illerinde, muhalefetteki CHP'nin oy kaybetmesine rağmen, MSP'nin oy artışları sağlaması ayrıca dikkate değer bir husustur. Kaldı ki, 1975 Milletvekili Ara ve Kısmi Senato Seçimleri'ne göre, CHP, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Urfa, Tunceli illerinde oy kaybına uğramıştır. CHP'nin 1977 seçimlerinde, 1973 seçimlerine nazaran, Türkiye genelinde, % 8.1'lik artış sağladığı, MSP'nin ise aynı dönemde ve aynı koşullarda % 3.3 oranında oy kaybettiği düşünülürse, MSP'nin, Kürdistan'daki oy artışı iyice anlamlı bir hale gelmektedir.

Görüldüğü gibi Ebedi Şef ve Milli Şef dönemlerinde tayin yolu ile TBMM'ne getirilen şeyhler çok partili düzen içinde genel oy mekanizmaları sonunda aynı sonucu oluşturmaktadırlar. O zaman şeyhler bizzat kendileri meclise gelirlerdi. Şimdi ise bizzat kendileri gelebilecekleri gibi, toprak sahibi, ticaret erbabı, bürokrasinin çeşitli kademelerinde görev almış kişiler içinde çalışabilmektedirler. Bunun karşılığında çeşitli zaman ve yer koşullarına göre devletin gizli örgütlerinden, partilerden veya çeşitli kişi ve kuruluşlardan maddi ve manevi karşılık da görmektedirler. Zaten bu tür şeyhlerin çoğu imamlık yapsınlar veya yapmasınlar, imam kadrosundan maaş almaktadırlar. Çoğu petrol satış istasyonu, trak-

tör satış istasyonu gibi bayiliklere sahiptir. Petrol satış bayiliği, traktör, biçerdöver satış bayiliği veya Batı'da üretilen çeşitli malların Kürdistan'daki bayilikleri genel olarak bunlara verilir. Yine pek çoğu geniş topraklara sahip olup motorize tarım yapmaktadırlar. Hazine arazilerini ve çevrelerindeki arazileri çeşitli yollarla, kendi kontrolleri altına alarak topraklarını genişletmektedirler. Tek Parti döneminde, "Ebedi Şef" ve "Milli Şef" objektif bakımdan Kürt olan bu şeyhlerin, ulusal benliklerini ve kişiliklerini reddetmeleri, köleşmeleri, ajanlaşmaları, yani sübjektif bakımdan Türkleşmeleri, Türkçülük propagandası yapmaları karşılığında, onların çevrelerinde yürüttükleri geleneksel imtiyazlarını tanıyor ve teşvik ediyordu. Fakat bu geleneksel imtiyazlar, genel olarak feodal ilişkiler çerçevesinde geliştiriliyordu. Bugün ise artık, bu ilişkilerin kapitalistleştirilmesi için önemli gayret sarf edilmektedir. Şeyhlerin toprak sahibi olmaları, motorize tarım yapmaları, çeşitli devlet olanaklarından yararlanarak topraklarını günden güne genişletmeleri, petrol satış istasyonu, traktör satış istasyonu gibi çeşitli bayiliklere sahip olmaları, bankalar gibi kredi kurumlarını geniş ölçüde kontrol etmeleri bu süreç içinde gelişmektedir. İmamlık veya müezzinlik yapsınlar veya yapmasınlar, devlet kadrolarından maşa bağlanmaları böyle oluşmaktadır.

Yine bu gelişim içinde, Kürdistan'da mellaların, yani medreseden yetişmiş din hocalarının devrimci ve ulusçu niteliklerini bildiği için, hükümet, imam olarak, bunları değil, imam hatip okulu mezunlarını kadroya almakta veya yerine ve zamanına göre mellaları imam kadrolarına bağlayarak, onları devlet memuru haline getirmektedir. Böylelikle ulusal muhalefeti kırmaya çalışmaktadır. Zira şeyhlerin, Kürt ulusunu köleştirici, Kürt ulusal benliğini yok edici, parçalayıcı propagandaları karşısında mellalar, ulusal niteliklerini savunmaktadır. Kürt halk yığınlarına, milliyetin savunulmasının İslamiyete aykırı olmadığını anlatmaktadırlar. Şeyhlerin bazı sömürgeci çevrelerin çıkarlarının savunulduğunu yaptıklarını söylemektedirler. İşte, mellalardan gelen bu ulusal muhalefeti kırmanın bir gereği olarak, hükümet onları imam kadrolarına bağlamaya ve memurlaştırmaya çalışmaktadır. Memurlaşan bir kişinin ise yani sö-

mürgeci devletin bir memuru haline gelen bir kişinin ise onunla arasındaki mevcut sürtüşmeleri ve çelişmeleri gözden uzak tutacağı, onunla mümkün olduğu kadar iyi geçinme yollarını arayacağı şüphesizdir. Aksi halde memuriyetinden olur.

Şeyhlerin Kürt düşmanı olan ve Kürt ulusunu köleleştirmeyi amaçlayan propagandaları karşısında Kürdistan'ın çeşitli kesimlerinde tepkiler de oluşmaktadır. 1977 Seçimleri bu oluşumu da açıkça ortaya koymuştur. Bu tepkilere karşı şeyhlerin propagandaları ise tehditten başka bir şey değildir. Genel olarak şu söylenmektedir: "Kürtler birlik olmamalıdır. Birlik olurlarsa herkesi asarlar, keserler. Kürtler sürüdür. Kürtler adam olmaz. Kendilerini idare edemez. Allah'a çok şükür idare edenleri var. Kürtler birbirini yemelidir. Dirlik düzenlik o zaman olur. Kürtler hiçbir şey yapamaz. Kürtçülük yapanlar komünistlerdir. Dinsiz kişilerdir. Din yolundan ayrılmayalım. Devlete karşı gelmek dinsizliktir, komünistliktir. Kürtçülük Rus oyunudur. vs." Bu propagandalar sırasında Alpaslan Türkeş ve Milliyetçi Hareket Partisi de övülmekte ve Kürt halkı yığınlarına benimsetilmeye çalışılmaktadır. Şeyhler, kendilerini Kürt kabul etmedikleri, Türk veya Arap kabul ettikleri için, Kürtleri, kendilerinin mensubu bulunmadığı bir millet olarak sunmaya çalışmaktadırlar.

Gerek MSP'nin gerek öteki partilerin Kürdistan'daki durumu üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu, laik bilinen, şeyhliğe, şeriata karşı bilinen, ordu birliklerinin, bürokrasinin sivil ve asker kesimlerinin, şeyhlik kurumunun nasıl doğal koruyucuları ve teşvikçileri olduklarını ortaya koymaktadır. Şeyhlik kurumu ile şeyhlerle, bürokrasinin sivil ve asker kesimleri arasındaki bu ilişki nesnel bir ilişkidir. Çünkü, sivil ve asker bürokrasinin en hassas oldukları konu Kürt ulus olgusudur. Bu kesimler, "İcap ederse komünizmi de getirebilirler" ama, Kürt ulusal hareketine kati surette müsamahaları yoktur. Kürt ulusunun kölelikten kurtulması, insanca yaşaması, kendi kendini idare etmesi, Kürdistan'ın uluslararası sömürge olmaktan kurtarılması bu kesimlerin yoğun tepkileriyle karşılaşmaktadır. Bu bakımdan şeyhler köleleşip kendi kişiliklerini ve Kürt ulusal varlığını reddettikçe sivil ve

asker bürokrasinin en gözde unsurları olmaları doğal bir sonuçtur.

Fakat Kürt ulus olgusunun tartışılmasının geniş ölçüde bir kenara itildiği, sorunu yok farzeden bir tutum izlendiği için, MSP'nin Kürdistan'daki işlevi, şeyhlik kurumu ve şeyhlere sivil asker bürokrasi ve Kemalistler arasındaki ilişkilerin gelişimi daima göz ardı edilmiştir. 1977 seçimleri sonunda yapılan bazı değerlendirmelerde, Kürdistan'da bağımsızlara verilen oyların niteliği tartışılmadığı gibi MSP'nin oylarının niteliği de tartışılmamıştır. Aşağıda gösterilen yayınların hiçbirinde MSP'nin oylarının bu niteliği hakkında bir görüş getirilmemiştir:

Orhan Silier, Seçimler, Yeni Durum, Görevlerimiz, **Yurt ve Dünya**, Temmuz 1974, s. 9-32; Bağımsız Türkiye, Halkımız Faşizme "Hayır" Dedi, **Bağımsız Türkiye**, Sayı 25, 12.6.1977, s. 1-6; Ürün, Seçimler ve Sonrası, **Ürün**, Sayı 37, Temmuz 1977, s. 3-6; Erhan Karaesmen, 5 Haziran Seçimleri Işığında, Türkiye'nin Toplumsal Yapı Değişikliğine Bir Bakış, **Özgür İnsan**, Sayı 45, Temmuz 1977, s. 32-37; 11 Bilim Adamı Değerlendirdi, Seçim Sonu Türkiye'de Sağ ve Sol, **Vatan**, 18 Haziran 1977 - 28 Haziran 1977 (Bu yazı dizisinde, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Bahri Savcı, Dr. Metin Kazancı, Dr. Alpaslan Işıklı, Dr. Fikrèt Başkaya, Dr. Ünsal Özkay, Doç. Dr. İlhan Tekeli, Prof. Dr. Nermi Abadan (Unat), Dr. Gençay Şaylan, Doç. Dr. Cem Eroğlu, Dr. Yalçın Küçük, 1977 seçim sonuçlarına ilişkin görüşlerini açıklamışlar, partilerin kazandığı oyların niteliğini tahlil etmeye çalışmışlardır.) **Özgürlük Yolu**, Seçimler Üzerine, **Özgürlük Yolu**, Sayı 26, Temmuz 1977, s. 3-10; Yürüyüş, Seçim Sınıf Mücadelesidir, **Yürüyüş**, Sayı 113, 7 Haziran 1977, s. 8-9; Yürüyüş, Seçimlerde MHP'nin Gelişmesi Sosyalist Harekete Büyük Görevler Yüklüyor, **Yürüyüş**, Sayı 116, 28 Haziran 1977, s. 6-7; Halkın Sesi, Seçim Sonuçları Üzerine Bir Tahlil, Partilerin Sınıfsal Dayanakları ve Rollerini, **Halkın Sesi**, Sayı 114, 21 Haziran 1977, s. 6-8; 5 Haziran Seçimleri Ne Getirdi?, **Kitle**, Sayı 165, 20 Haziran 1967, s. 8-9; Kitle, TİP'in Ayrılıkçı ve İnkârcı Politi-

kası Seçimlerde İflas Etmiştir. **Kitle**, Sayı 167, 4 Temmuz 1977, s. 10-11; **Kitle**, Tekelci Sermayenin Erken Seçim Macerası, 1, 2, 3, 4, **Kitle**, Sayı 170-173; Halkın Birliği, Tunceli Seçim Kampanyasının Değerlendirilmesi, **Halkın Birliği**, Sayı 13, 19 Temmuz 1977, s. 4-5; **Sosyalist**, Seçimler ve Sosyalistler, 1, 2, **Sosyalist**, Sayı 37-38, 26 Haziran 1977, 12 Temmuz 1977; Seçim Sonuçları Üzerine, 1, 2, **Sosyalist**, Sayı 37, 38; Halkın Kurtuluşu, Dersim (Tunceli) Kahramanmaraş Seçim Çalışmalarıyla İlgili değerlendirmeler, **Halkın Kurtuluşu**, Sayı 68, 8 Ağustos 1977, s. 4; Halkın Yolu, Tunceli'de Seçim Kampanyasının Değerlendirilmesi, **Halkın Yolu**, Sayı 19, 28 Haziran 1977, s. 4; Halkın Yolu, Seçim Sonuçları Ne Gösterdi?, 1, 2, 3, 4, **Halkın Yolu**, Sayı 19, 20, 21, 22, 27 Haziran 1977 - 19 Temmuz 1977; Emeğin Birliği, Seçim Sonuçları ve Proletaryanın Bağımsız Sınıf Politikası Üzerine, **Emeğin Birliği**, Sayı 8, Temmuz 1977, s. 2-3; Emekçi, Son Seçimlerin Düşündüğüleri, **Emekçi**, Sayı 26, Ağustos 1977, s. 19-23; Tarık Ziya Ekinci, Doğuda Ağalık Düzeni ve Sınıf Mücadelesi, **Yurt ve Dünya**, Sayı 5, Eylül 1977, s. 167-183; Vahap Erdoğdu, Demokratik Güçbirliği ve 5 Haziran Seçimleri, **Ülke**, Sayı 1, 1977, s. 123, 149-150; Erhan Karaesmen, Seçim 1977'den Ne Çıktı?, **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1977; Muzaffer Erdost, Faşizm Üzerine Bir Deneme, **Ülke**, Sayı 1, 1977, s. 83-94.

MSP'nin Kürdistan üzerindeki Türk sömürgeciliğinin vazgeçilmez partisi olması durumunu ana hatlarıyla açıklığa kavuşturduktan sonra, bu partinin temeli olan Millî Nizam Partisi'nin 1971 Sıkıyönetim rejiminde neden kapatıldığı konusu üzerinde de durulmalıdır. Bu konuda iki şey söylenebilir. Birincisi Millî Nizam Partisi'nin kapatılmasının bir tarihsel yanılığı olmasıdır. Nitekim aynı dönemde pek çok Kemalist de yargılanmış, hatta işkence görmüştür. Fakat yargılayanlar, yargıladıklarının da aşığı yukarı kendileri gibi düşündüklerini görmüş, hepsinin beraatını, kendi ifadeleriyle "aklanmalarını" sağlamıştır. Kemalistlerin kısa sürede sıkıyönetimin faşist mahkemeleri tarafından aklanmaları ta-

rihsel yanılığının düzeltildiği anlamına gelmektedir. İşte bu dönemde Millî Nizam Partisi de kapatılmış olabilir. Fakat bu işlem Millî Selamet Partisi'nin çok kısa bir süre sonra kurulmasına engel olmamıştır. Kaldı ki aynı dönemde kapatılan Türkiye İşçi Partisi'ne ve liderlerine karşı sürdürülen zindana atma ve yargılama eylemlerinin hiçbiri, Millî Nizam Partisi'ne ve liderlerine karşı sürdürülmemiştir.

Bu konuda söylenmesi gereken ikinci husus şudur: MSP'nin, şeyhliğin ve şeyhlerin Kürt ulusal hareketini, bu hareketin Kürt halk yığınlarındaki parçalayıcı ve yok edici etkisi, Kürt ulusunu köleleştirici etkisi, özellikle son zamanlarda kavranmıştır. Kürt ulus hareketinin günden güne boyutlar kazanması, bu partinin en önemli mücadele araçlarından biri olarak kullanılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Bu konuda bir hususu önemle belirtmekte yarar vardır. Bilindiği gibi, 1962 yılında, Amerikalı Prof. Frey, Millî Eğitim Bakanlığı Test ve Araştırma Bürosu ile AİD Teşkilatının işbirliği sayesinde Türkiye çapında büyük bir araştırma yürütmüştür. Bu araştırmanın anketleri bile Amerika Birleşik Devletleri'ne götürülmüş ve orada değerlendirilmiştir. Gerek anketler, gerek sonuçlar, Türkiye'de kamuoyundan gizli tutulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada, Doğu Anadolu köylüsünün çok dindar olduğu sonucuna varılmıştır. (Bu araştırma hakkında bk. Türk Kamuoyundan Gizlenen, Amerikalı Uzmanların Yürüttüğü Köy Anketleri Sonuçları, **Devrim**, Sayı 4, 11 Kasım 1969, s. 8; **Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması**, Rapor I, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1970, s. 3) Gerek bu araştırmanın, gerekse barış gönüllülerinin faaliyetleri sonunda, Amerikan emperyalizmi, Türk hükümetlerine, Kürt sorunu ile mücadele edebilmenin en iyi yolu olarak dinci nitelikleriyle belirlenen bir partinin kurulmasını ve geliştirilmesini, özellikle Kürdistan'da etkin hale getirilmesini tavsiye etmiştir. İşte bu tarihlerden sonra, Kemalistlerle, yani yüksek rütbeli sivil ve asker bürokratlarla şeyhlik kurumu ve şeyhler arasındaki çelişmeler yok olmaya başlamıştır. (Barış gönüllülerinin faaliyetleri için bk. Müslim Özbalkan, **Gizli Belgelerle Barış Gönüllüleri**, Ant Yayınları, İstanbul 1970, 280 s.)

Burada, kısaca, bir iki noktaya daha değinmekte yarar vardır. Kürdistan'da şeyhlerin tamamen Kürt düşmanı oldukları, devletin gizli örgütleriyle iç içe oldukları söylenebilir. Ulusal niteliğini korumaya çalışanlar da olabilir. Fakat bu tür kişilerin şeyh olarak etkileri günden güne azalmaktadır. Öte yandan bunlar maddi bakımdan da güçsüz, zayıf kişilerdir. Kendi kendilerine yeter derecededirler. Şu söylenebilir. Şeyhler maddi bakımdan güçlendikçe, devletin desteğini sağladıkça, motorize tarım yapıp, topraklarını genişlettikçe, petrol satış bayiliği, traktör, biçerdöver satış bayiliği, tanker işletmeciliği gibi yollarla ticareti ve krediyi kontrol ettikçe, Kürt halkı üzerinde, şeyh olarak etkileri de çok artmaktadır. Çünkü devlet tarafından desteklenmektedirler. Ulusal niteliğini korumaya çalışan şeyhlerin şeyh olarak etkinliklerinin azalması ise normaldir. Devlet bunların, maddi bakımdan güçlenmelerini engellemekte, bunlara karşı gizli açık mücadele yürütmekte, korkutmakta, sindirmektedir. Öte yandan şeyhler sadece seçim dönemlerinde değil, yer ve zaman koşullarına göre her an Kürt düşmanı propagandalarını sürdürmektedirler. Kürtlerin kurtuluşunu istemenin, Kürt sorunu ile ilgilenmenin kafirlik, komünistlik, vatan hainliği olduğunu her zaman söylemektedirler. Sadece MSP'de değil, AP, MHP, CHP gibi partilerde veya bağımsız olarak da bu propagandayı yürütmektedirler. Çeşitli partilerde yer alan bu şeyhler çoğu zaman akrabalık ilişkileriyle de birbirlerine bağlıdırlar. Örneğin Muş'ta, 1977 seçimlerinde MSP ve AP listelerinin birinci sırasında yer alan şeyhler amca çocuklarıdır. Ve bunlar, Bitlis MSP listesinin birinci sırasında yer alan kişi ile yine akrabadırlar. Bitlis'te birbirleriyle kardeş olan iki şeyh ise milletvekilli ve senatör olarak, "milli irade" temsilciliğini paylaşmaktadırlar. Böylece Kürt halk yığınları, "milli irade" yoluyla, Kürt düşmanlığını geliştirecek, sömürgeciliği güçlendirecek ve Kürdistan'ın uluslararası sömürge statüsünü sürdürecektir. kontrol edilme çalışılmaktadır.

Açıkça anlaşıldığı üzere, Kemalist ideoloji şeyhleri merkezi otorite ile yani, Türk sömürgeciliği ile olan ilişkilerinde kapitalistleştirme istemektedir. Fakat onların köylüler ile olan ilişkilerinin kesin olarak geleneksel ilişkiler çerçevesin-

de kalmasını istemekte ve teşvik etmektedir. Şeyhler maddi olarak güçlendirilirken, köylülüğün gelişmesi için hiçbir tedbir alınmaması, üstelik, demokratik ve ulusal taleplerinin devamlı olarak komando baskısı altında sindirilmeye çalışılması, bu amacı gerçekleştirmek içindir. Zira Kürt halk yığınları geleneksel ilişkiler çerçevesi içinde kaldığı zaman, yani demokratik ve ulusal taleplerini ileri süremedikleri zaman daha iyi kontrol edilmektedirler. Dolayısıyla Kürdistan'daki sömürge düzenini sürdürmek de mümkün olmaktadır. Kürt ulus hareketinin yoğunluk kazanması ise böyle bir düzenin sürmesine en büyük muhalefettir.

Anlaşılacağı gibi şeyhlerin etkileri, sadece, Kürt ulus sorununu ile sınırlı kalmamaktadır. Bütün toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel ilişkileri etkilemekte, toplumun mevcut sosyoekonomik ve politik yapısının aynen sürmesini sağlamaktadır. İleriye dönük bütün gelişmeleri engellemekte, muhtemel devrimci potansiyeli parçalamaya ve yok etmeye çalışmaktadırlar. Sömürgeci Türk Devleti ile sömürgeleştirilen Kürt ulusunun dininin aynı olması, şeyhliğin böylesine Kürt düşmanı ve sömürgecilerin vazgeçilmez bir kurumu olması sonucunu doğurmaktadır. Kürdistan'ı uluslararası sömürge düzeyinde tutan öteki devletler için de aynı şeyler söylenebilir.

XIV. SÜREKLİ OLARAK MEBUSLUĞA TAYİN EDİLEN BÜYÜK TOPRAK SAHİPLERİ

CHF'nin genel başkanları, önemleri yukarıda belirtilen şeyhleri, mebus olarak tayin ettikleri gibi, büyük toprak sahiplerini, toprak derebeylerini de mebus tayin etmeye dikkatli bir özen göstermişlerdir. Bu, Kemalizmin, Kemalistlerin, toprak ağları ile de aralarının iyi olduğunu göstermektedir. Sürekli olarak mebusluğa tayin edilenlerden biri Emin Sazak'tır. Emin Sazak, 1920-1950 arasında, yani 30 yıl müddetle, devamlı olarak mebusluk yapmıştır. 1920 yıllarında derebeyliğine dayanarak mebus seçilmiştir. 1923'te Eskişehir'den mebus seçilmemesi için Mustafa Kemal tarafından gayret gösterilmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal, Emin Sazak'ı dürüst ilişkiler yürütmemekle suçlamaktadır. (bk.

Atatürk'ün Tamım Telgraf ve Beyannameleri, IV, s. 508-513) Buna rağmen Emin Bey yine mebus seçilmiştir. 1927, 1931, 1935 dönemlerinde bizzat Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, 1939, 1943 dönemlerinde ise Milli Şef İsmet İnönü tarafından mebusluğa tayin edilmiştir. Daha sonraları ise Emin Sazak, Demokrat Parti saflarında, "milli irade" temsilciliğine devam etmiştir. Demek ki 1920-1950 arasında, değişmez Eskişehir mebusudur. Görüldüğü gibi Emin Sazak, Mustafa Kemal tarafından, hem dürüst ilişkiler kurmamakla suçlanmakta, hem de sürekli olarak mebusluğa tayin edilmektedir. Emin Sazak Eskişehir taraflarının en büyük toprak ağalarından biridir.

"... Eskişehir'in Gürleyik köyü civarında Birinci Dünya Savaşı'ndan önce iki derebeyi var. Bunlardan biri Sazak ailesi. Gün Sazak'ın babası Emin Sazak bu aileden. Emin Sazak o zaman mültezim. Yani elinde kırbaç yoksul halktan vergi topluyor. Bu kırbaç zalim Osmanlı Sultanlığı'nın köylü üzerindeki 600 yıllık zorbalığının aracı. Eskişehir dolaylarında o zamanlar Ermenilerin de çiftlikleri bulunuyor. Sazak'ların zulmü ne Türk ne Ermeni tanımıyor. Ama her yerde olduğu gibi burada da Ermenilerin sırtında daha derin yaralar açıyor, Osmanlı'nın kırbacı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Ermeniler, Türkiye'den kaçımağa başlayınca Emin Sazak da bu civardaki Ermenilerin elinden tapularını, altınlarını, mal ve mülklerini zorla alıp onları silahla kovalıyor. Hatta bir kısmını öldürüyor. Böylece topraklarını genişletiyor.

Sazak'ların 'vatanperverliği' sadece Ermeni milliyetinden mazlum halkı bu topraklardan sürmekle kalmıyor. Emin Sazak Kurtuluş Savaşı sırasında da servetine servet katıyor. Topraklarını genişletiyor. O günlerde halk, emperyalist boyunduruğu kırmak ve yurdu bağımsızlığa kavuşturmak davasında, Emin Sazak gibi toprak ağaları ise keselerini şişirmek sevdasında. Emin Sazak askere gitmiyor. Köylüleri kamçıyla topraklarında çalıştırıyor. Bunların hemen tamamı kadın veya ihtiyar. Çünkü köyün erkekleri cepheye. Emperyalistlerle savaşıta.

Emin Sazak topraklarını büyütüyor. Tamamı 70.000 dönümü buluyor. Ayrıca bir de Eskişehir milletvekili oluyor. Savaşta döğüşen köylü, ölen ve yaralanan yine köylü. Ama memleketin idaresi yine köylülerin elinde. Topraklar yine Sazak'larda toplanıyor. Hem de öyle bir toprak ki, ucu bucağı yok. Polatlı hududuna kadar uzanıyor. Emin Beyin arazisinin içinde dört tane tren istasyonu var. Beylikahır, Yalınlı, Yunus Emre ve Sazak istasyonları. Ayrıca, Sazak, Beylikahır, Narlı, Saray, Üç Başlı, Ahırzû, Ahırköy, Yaylaköy, Karaçam, Yunus Emre, Kızılören gibi 15 köy bu toprakların içinde yer alıyor. Üzerinden Porsuk Çayı'nın aktığı bu verimli topraklarda Emin Sazak 7 tane çiftlik kuruyor. Her çiftlikte bir saray var. Sazak köyünde ise iki üç tane konağı bulunuyor. Ayrıca Samsun'da da mülkü ve arazileri var.

Jandarması, valisi, hükümet erkânı hepsi Sazakların elinde. Sazaklar üç kardeş. Emin, Veli ve Habib ağalar. Emin Sazak daha çok Ankara'da bulunup hükümetle ilgili işleri yürütüyor. Diğerleri ise köyde. Habib Ağa yaptığı zulümle köylülerin nefretini kazanıyor.

O yıllar Porsuk sık sık taşar ve tarım yapmak çok zor olurdu. Sazaklar bütün köylüleri toplayıp topraklarına bağlama adı altına kanallar yaptırdılar. Valiyi, jandarma komutanını ve emniyet müdürünü sürekli hizmetlerinde bulundurabilmek için onlara hediyeler yağdırdılar.

1940 yıllarında Mecliste toprak reformu sözü edildiğinde buna en hararetle karşı çıkanlar, Menderes ve Emin Sazak'tı. Emin Sazak toprak reformu yapılırsa, 'ağalık şerefim iki paralık olur' diyordu." (Halkın Sesi, Toprak Ağalarının ve Emperyalist Uşaklarının Partisi MHP'nin Bakanı Gün Sazak, **Halkın Sesi**, Sayı 122, 16 Ağustos 1977, s. 4-5)

İşte sınıfsal ilişkileri ve özellikle yukarıda belirtilen Emin Sazak, gerek Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in, gerek Millî Şef İsmet İnönü'nün değışmez milletvekilidir. Milletvekili tayin listelerinde ismi hiçbir zaman eksik olmamıştır. Emin Sazak'ın toprak ağalığı ile ilgili olarak, 1934'de, devrin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya da şunları söylemektedir:

"... Hat boyundan geçerken, Sazılar köyü vardır. Burası muhacirlerindi. Gidin bakın tapuda kimin adına mukayyettir. Emin Beye sorarım, kimin namına mukayyettir. Ve ne zaman O'na geçmiştir? **Böyle kaç tane arazinin sahibi çıkmıştır?**" (TBMCZC, Devre IV, İçtima 3, Cilt 23, s. 155, 14 Haziran 1934 tarihinde yapılan konuşma)

Emin Sazak gibi ağaların toprak gaspından şikayetçi olan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya aynı konuşmasında şunu da ilave etmektedir:

"... Biz büyük çiftçi taraftarıyız da. Çiftlikleri işletenler sonuna kadar işletsinler. Müsterih olsunlar. Biz onların en büyük yardımcısı olacağız." (y. a. g. konuşma s. 158)

Fakat Emin Sazak ile ilgili bilgiler, 1945 yılında, Adnan Menderes ve Cavid Oral ile birlikte, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 17. maddesine muhalefet etmesiyle bilinir. Emin Sazak'ın toprak ağası olduğu için toprak kanuna muhalefet ettiği söylenir. (bk. Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni, Dün, Bugün, Yarın**, Cilt 1, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 487-496; Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, Cilt 3, İstanbul 1974, s. 1369-1371; Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, 1919-1946, Doğan Yayınevi, Ankara 1971, s. 266; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1967, s. 339-345) Fakat Emin Sazak'ın Şeflerin değişmez Eskişehir Mebusu olduğu daima gözden uzak tutulur. Emin Sazak'ın, Demokrat Parti muhalefeti ile birlikte ortaya çıktığı izlenimi yaratılır. Halbuki, gerek Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, gerekse Milli Şef İsmet İnönü, O'nu mebus tayin ederlerken, bu özelliğini ve sınıfsal ilişkilerini gayet açık bir şekilde bilmektedirler. Veya birinci planda bu özellikleri taşıdığı için mebus tayin etmektedirler.

Mebus tayin listelerinde ismi eksik olmayan başka bir kişi de Cavid Oral'dır. Cavid Oral, 1935, 1939, 1943 dönemlerinde mebus tayin edilmiştir. Çukurova'nın en önde gelen toprak ağalarındandır.

Sürekli olarak mebusluğa tayin edilen bir kişi de Damar Arıkoğlu'dur. Damar Arıkoğlu da Çukurova'nın en ileri gelen

toprak ağalarındandır. Damar Arıkoğlu, Emin Sazak gibi, 1920, 1923, 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 dönemlerinde milletvekilidir. Şeflerin değişmez Adana mebusudur. Savaştan önceki 3.000 dönüm arazisini, Ermenilerin topraklarını da gasp ederek, 12.000 dönüme çıkarmıştır.

Bundan önce, Kemalizmin, şeyhlerle olan ilişkileri bölümünde anlattığımız gibi, sürekli olarak mebusluğa tayin edilenlerden biri de Ali Saip Ursavaş'tır. Objektif bakımdan "Kürt" olan Ali Saip Ursavaş'a, Kürt düşmanı olan faaliyetlerinden ötürü, Çukurova'da geniş bir çiftlik hediye edilmiştir. Cemal Hüsnü Taray, Hilmi Uran, yine Çukurova'nın en büyük toprak ağalarından olup, mebus tayini listelerinin vazgeçilmez isimleridir. Şeref Uluğ, Kasım Gülek için de aynı şeyler söylenebilir. Hilmi Uran, Kasım Gülek aynı zamanda Kemalist bürokrasinin en ileri gelen adamlarındandırlar.

1931 yılından itibaren mebusluğa tayin edilen bir kişi de Adnan Menderes'tir. Adnan Menderes, Ege'nin en önemli toprak ağalarındandır. Menderes ailesinin sahip olduğu Çakırbeyli Çiftliği, 60.000 dönümün üzerindedir. Adnan Menderes, hatıratında, kendisini, Mustafa Kemal'in keşfettiğini, mebusluğu, hararetle kendisinin teklif ettiğini yazar. (Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt 3, İstanbul 1968, s. 75-81; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, İstanbul 1969, s. 93-97)

Kemalistler, Adnan Menderes'in "Beni Atatürk Keşfetti", sözünü hiç hazmedememişlerdir. Şevket Süreyya şöyle demektedir:

"Beni Atatürk Keşfetti" sözlerini ben, Menderes'in kendisinden dinledim. Evet, Menderes'i Atatürk keşfetti, ama öyle sanıyorum ki, Atatürk'ün bazı yakınları O'na, gereken teşhisi koyamadılar. (Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, s. 93)

Halbuki, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, gerek daha önce, sözünü ettiğimiz şeyhlerin, gerekse toprak sahiplerinin, mebus olarak tek seçicisidir. Bu, ortak kabul etmeyen ve tartışılması mümkün olmayan bir iradedir. Bu konuda Emin Türk Elçin şöyle diyor:

"... İdealist demokratiğim, ilk kuvvetli darbeyi, oku-

lu bitirdiğim 1927 yılının yazında yedi. O yaz bir seçim dönemine rastlamıştı. Ben de köyümde bulunuyordum. Halk Partisi'nin bizim ilçedeki mutemedi, savaşta asker kaçağı eşkiyaya yataklık etmiş, hem halkı soymuş, hem hükümeti aldatmış bir mütegalibe idi. Halk Partisi adına ikinci seçmen olarak göstermeye muvafak olduğu kendi adamlarının kazanmaları için vahşi bir hırsla çalışıyordu. Bunda beni, Cumhuriyetin genç öğretmenini ürkütecek bir şey yoktu. Çünkü, 'Devrim Fırkası, böyle derebey unsurlarını bile, kendi arabasına koymamayı bilecek kadar akıllılık gösteriyor' diye düşünmek zor değildi. Ama, adam zorlu bir hırsın tutuşturduğu cahil kafasının kara dumanları içinde, halka şöyle bağırıyordu: **'Sizin kanun dediğiniz Gazi'nin parmağının ucundadır. O'nun bir işaretine karşı çıkacak bir 'Teşkilatı Esasiye' maddesi bile yoktur. O'nun fırkasının gösterdiği adaylara oy vermektan kimse kaçınamaz. Çünkü O kanundan üstündür!'** İki yedeksubay tarafından yürütölen muhalefet ise nispeten daha temiz insanlardan meydana gelmişti. Ve kanun dilini daha iyi konuşmayı biliyordu. Onların muhalefeti ise zaten partiye karşı, partinin herhangi bir prensibine karşı değil, bu adama ve O'nun adamlarına karşı idi. Parti onların yerine kendilerini tutmuş olsa, aynı çabayı gösterecekleri ve partinin aynı milletvekili adayına oy verecekleri şüphesiz idi.

Seçim bitti ve zorbanın yeni efendilerine eskilerinden daha iyi hizmet etmediği anlaşıldı: Parti adayları kaybetmişlerdi. Ne oldu bilmem, **hiçbir kanuni sebep olmaksızın seçim bozuldu ve yeniden konulan oy sandıkları memurlar tarafından dolduruldu.** Çünkü halk kendiliğinden boykot yapmıştı" (Emin Türk Elçin, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, Ant Yayınları, İstanbul 1970, s. 23)

Göröldüğü gibi, büyük toprak sahipleri, mütegalibeler de Kemalizmin ve Kemalistlerin yakından ittifak ettikleri kişiler ve gruplardır. "Mustafa Kemal toprak reformu yapmak istiyordu, fakat toprak ağaları karşı çıktılar" diyenler, Kemalizmin bu eylemlerine iyice dikkat etmek zorundadırlar. Top-

rak ağalarını, mütegalibeleri, savaş zenginlerini, savaş vur-guncularını, mebus diye Meclise getiren kimdir? Bu kişileri mebus tayin eden yetki kime aittir? Bu kişileri Meclise mebus diye tayin eden, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, bunlarla toprak reformu vs. yapılamayacağını bilmez mi? O halde, "Mustafa Kemal toprak reformu yapmak istiyordu, fakat Meclis, bunu engelledi" sözü, ne anlama gelmektedir?

Çok partili demokrasi uygulamasından sonra ise bizzat Şefler tarafından mebus tayin edilen toprak sahipleri, mütegalibeler, genel oy mekanizmaları ile birlikte, "milli irade" temsilciliğine yine devam etmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin veya Demokrat Parti'nin saflarında olarak.

XV. CHF TÜZÜĞÜ'NÜN MEBUS TAYİNLERİNE İLİŞKİN BAŞKA HÜKÜMLERİ

1931 Tüzüğü'nün 75. Maddesinin E Fıkrası, Vilayet İdare Heyetlerine önemli bir görev olarak "Bütün intihaplarda, fırka namzetlerini, fırka azalarını kazandırmak" görevini vermiştir. Aynı maddenin F fıkrasında ise "Bir intihap içinde fırkaca namzet gösterilmeden evvel yoklama yapılması lazım gelen hallerde, o intihapta rey sahibi olan Fırka azalarını toplamak ve meyillerini anlamak" yine bir görev olarak belirmiştir.¹⁴⁴

1931 tüzüğünün yedinci kısmında inzibat hükümleri yer almaktadır. Bu hükümler şöyledir:

"... Inzibata dokunan haller ve cezaları,

Umumî Esaslara, Büyük Kongre Kararlarına, Umumî Reislik Divanı tebliğlerine riayet etmeyenlere, bütün intihaplarda fırka namzet ve azalarına rey veremeyenler veya bunların aleyhinde çalışan veya muarız bir teşekkülün namzetliğini kabul eden veya açıkça reddetmeyen veya fırkaca namzet gösterilen yerlerde kendisini kendi başına namzet gösteren veya gösterilmesine karşı göz yuman, veya intihaplara (seçimlere) mazeretsiz iştirak etmeyen bir namzet lehinde gizli,

144. 1931 Tüzüğü md. 75/E, F; 1935 Tüzüğü md. 86; 1939 Tüzüğü md. 91/E.

açık çalışanlar ve kendi müesseselerinde bulunanların böyle hareket ve faaliyetlerine müsamaha gösterenler, fırka kongrelerinin program, fırka gruplarının karar olarak kabul ettiklerini vazife sahibi iken yapmayanlar, fırka vazifelerini yaparken, bilerek nizamnameye uymayanlar, fırka mensup ve memurlarından fırkanın şerefini, haysiyetini kıranlar, **yaptıklarının derecesine** ve yapılan suçtaki alakalarına göre, ihtar, ikinci ihtar, muvakkat ihraç ve tart cezası ile cezalandırılırlar. Bu cezalar sırayla verilebileceği gibi sıra takip edilmeden birden de verilebilir.”¹⁴⁵

Bu madde, tüzüğün 22. maddesinde getirilen “Umumi Reislik Divanının vereceği kararlara bütün Fırka azalarının kayıtsız şartsız itaat olunur” hükmünü tamamlayıcı bir mahiyettedir. Bu madde de totaliter bir eğilimi ifade etmektedir. Partinin tepesinde oturan Şef’in vereceği bütün kararlara partililerin kayıtsız şartsız itaat etmeleri istenmektedir. Bu kararları tartışmak, eleştirmek kesinlikle yasaktır. Sadece, bu kararların gereklerini yerine getirmeleri emredilmektedir. Örneğin mebus tayinleri sırasında, Fırka namzet ve azalarına rey vermemelerini, Şef tarafından hazırlanan listeleri sandıklara atmayanları, fırkaya karşı suç işledikleri ve cezalandırılmaları gerektiği söylenmektedir.

1931 tüzüğünün namzetlik şartları hakkında getirdiği hükümler ise şöyledir:

“... Umumi Reislik Divanı kararı olmadıkça intihaplarda namzet gösterilmez. İntihaplar serbest yapılır. Bu takdirde fırka mensupları **hususî teşebbüslerle namzet gösterilebileceği** gibi Fırka İdare Heyetleri de, intihaptan maksut olan iyi neticeyi temin edecek surette, fırka mensuplarının kazanması için 75. maddenin F fıkrası mucibince hareketle intihabı idare ederler.”¹⁴⁶

---

145. 1931 Tüzüğü md. 120-124; 1935 Tüzüğü md. 139 vd.; 1938 Tüzüğü md. 140 vd.; 1939 Tüzüğü md. 154 vd.; 1943 Tüzüğü md. 147 vd.

146. 1931 Tüzüğü md. 125-128; 1935 Tüzüğü md. 145 vd.; 1938 Tüzü-

Tek partili rejim döneminde, partinin, bütün kurumların önünde ve üzerinde olduğu, kararlarının devletin bütün kadro ve kademelerinde bağlayıcı etkiler yarattığı büyük bir gerçektir. Parti, TBMM'ne, hükümete, devlete, yargı organlarına, kitle haberleşme araçlarına, üniversitelere, Halkevleri gibi resmi ideolojiyi taşıyıcı ve yaygınlaştırıcı kurumlara, egemen bir kurumdur. Bu kurumların önünde ve üstündedir.¹⁴⁷ Bu devlete totaliter eğilimleri ağır basan bir karakter vermektedir. 1935 tüzüğü'nün, gazete sahipleriyle ilgili maddesi bu bakımdan çok ilginçtir. Bu madde şudur:

"... Sahibi partili olan gazete ve mecmuaların yazıları ile parti azalarının neşriyatı parti prensipleri bakımından göz önünde bulundurulur. Arzu eden partili gazeteciler, mecmuacılar ve muharrirlerle bu yolda görüş birliğine yarayacak toplantılar yapılır. Partililer sermayesiyle ilişkili ve idaresine müessir buldukları gazete, mecmua ve matbualarda, parti program ve nizamnamesine aykırı yazılar neşrettiremezler."¹⁴⁸

Burada görüldüğü gibi sahibi partili olan gazetelere partinin propagandasını yapmaları istenmektedir. Zaten bu dönemde sahibi partili olmayan gazete yoktur. Bütün gazete sahipleri CHF üyesidirler. Başka türlü olması da zaten olanak dahilinde değildir. Çankaya'ya en yakın gazeteler Hakimiyet-i Milliye (Ulus) ve Cumhuriyet'tir. Buna rağmen öteki gazeteler de, öyle olmak için çırpınmakta ve çaba harcamaktadırlar. Vakit (Kurun) Akşam, Son Posta, Milliyet (daha sonra Tan) bu gayret içindedirler.

Basın Birliği Merkez İdare Heyetine, Haysiyet Divanına, daima, Falih Rıfki Atay, Necip Ali Küçükka, Naşit Hakkı Uluğ, Hakkı Tanık Us, İbrahim Alaaddin Gövsa, Ahmet Şükrü Esmer, Abidin Daver, Sadri Ertem, Fazıl Ahmet Aykaç, Kemal Ünal, Şefik Özdemir, Ferid Cemal Güven, Reşat Nuri Güntekin, Hüseyin Cahit Yalçın, Halil Nihat Aktepe, Zeki Mesut

---

ğü md. 147 vd.; 1939 Tüzüğü md. 16 vd.; 1943 Tüzüğü md. 154 vd.

147. Partinin bu etkinlikleri Kemalist ideoloji ile ilgili araştırmada ele alınacaktır.

148. 1935 Tüzüğü md. 114.

Alsan, Haydar Rüştü, Hayrettin Karan, Nasuhi Baydar, Kemalettin Kamu gibi gazete ve dergi sahipleri veya gazete ve dergi başyazarları seçilmektedir. Bunların hemen hemen hepsi de mebusur. CHP Daimi ve Değişmez Genel Başkanı tarafından mebus tayin edilmektedirler. Fırkanın ve Devletin Şefi gazete sahipleri, gazete başyazarlarını ve yazarlarını mebus tayin ederek kitle haberleşme araçları üzerinde kesin bir denetim sağlamaktadır. Basında kendi görüşleri doğrultusunda herhangi bir haber yayınlamamakta, yorum yapılmamaktadır.¹⁴⁹ Basın Birliği Kurultayları'na, Kurultay Başkanı olarak, CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı seçilmektedir.¹⁵⁰

İşte 1928 yılı yaz aylarında kabul edilen latin harfleri, harf inkılabı bu açıdan da ele alınmalıdır. Bilindiği gibi latin harfleri kabul edildikten sonra, gazetelerin tirajında herhangi bir düşme meydana gelmemiştir. Halbuki latin harflerinin kabulünden hemen sonra gazete tirajlarının % 95 civarında düşmesi gerekirdi. Veya ülkede latin harfleri bilen ne kadar kişi varsa onların sayısına kadar düşmesi gerekirdi. Ve bu durumun latin harflerinin iyice öğrenilmesine kadar sürmesi gerekirdi. Bunun 3-4 yıl olduğu söylenebilir. Fakat gazete ve dergilerin tirajında hiçbir düşme yok. Üstelik hem gazete ve dergilerin tirajında, hem de sayılarında artma var. Örneğin Cumhuriyet gazetesi hakkında şu şekilde bir değerlendirme yapılmıştır:

"... 7 Mayıs 1924'de 3 kuruş ile tiraja başlayan Cumhuriyet gazetesinin tirajı yedi bin idi. Başarılı yayım hayatında bu sayı **devamlı olarak** yükseldi. Daha 1939'da baskı sayısı 62 bini bulmuştur."¹⁵¹

---

149. Bu konu ile ilgili olarak bk. **Ayin Tarihi**, Sayı: 18, Haziran 1938, s. 97-120; **Birinci Basın Kongresi**, 25 Mayıs 1935 - 28 Mayıs 1935, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1975, 71 s.; **Ayin Tarihi**, Sayı 68, Temmuz 1939, s. 60-65; **Ayin Tarihi**, Sayı: 121, Birincikanun 1934, s. 3-4 ve 17-19.

150. **Ayin Tarihi**, Sayı: 68, Temmuz 1939, s. 60.

151. Cumhuriyet Gazetesi Üstüne, **Cumhuriyet 1924-1974**; Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., İstanbul 1974, s. 14.

152. Kemalizm, ne zaman "Atatürkçülük" oldu? sorusu önemli bir soru-

Bu gayet açık bir ifadedir. Gazetenin tirajı durmadan yükselmiştir. Bu yükselmeye hiçbir kesinti yoktur. Bu durum ister istemez, gazetelerin örtülü ödeneklerle beslendiği, örtülü ödeneklerle desteklendiği düşüncesini akla getiriyor. Örtülü ödeneklerle beslenen gazetelerin, kitle haberleşme araçlarının ise Partinin ve Devletin Şefi'nin, gözü kulağı ve dili olmaktan başka yapacakları hiçbir şey yoktur.

XVI. GERÇEK SOMUTLAR ve YAŞANAN HAYAT KARŞISINDA PROFESÖRLERİN FİKİRLERİNİN YENİDEN ELEŞTİRİSİ

Tek partili rejim üzerinde görüşleri olan çeşitli profesörleri ve bunların görüşlerini bu araştırmanın başında alıntılarla vermiştik. Onlar bu rejimi genel olarak "demokratik" olarak değerlendiriyorlardı. En azından bir geçiş dönemi olarak değerlendiriyorlardı. Halk iradesinin, millet iradesinin, hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir, düsturunun yerine getirildiğini belirtiyorlardı. Türkiye'de otoriter eğilimler görülse bile hiçbir zaman totalitarizme varılmadığını, partinin hiçbir zaman hükümetin önüne geçmediğini söylüyorlardı. Şevket Süreyya Aydemir, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Esat Çam, Doç. Dr. İlder Turan vs. bu görüşte idiler. Bu arada Mustafa Kemal Atatürk'ün klasik demokrasi ilkelerine bağlı olduğu da iddia ediliyordu. 1935 yılından sonra bazı otoriter eğilimlerin başladığını belirtiyorlar, buna örnek olarak da Parti Genel Sekreteri'nin İçişleri Bakanı olarak kabineye alınmasını gösteriyorlardı. Ve İçişleri Bakanına, Parti Genel Sekreteri unvanı vererek, Partinin Genel Başkanlık Divanı'na alınmasını gösteriyorlardı.

Bu araştırmada, belgeleriyle gösterilen örnekler karşısında bu görüşlerin hiçbir bilimsel değeri yoktur. Zira bunlar olguların sistematik izlemi ve gözlemi ile elde edilmemişlerdir. Olgulardan kopuk düşüncelerdir. Metafiziktir. Resmî ideolojinin, yani Kemalizmin¹⁵² alanı içinde hareket etmekte, yine bu alanın içinde kalmaktadır. Resmî ideolojinin iste-

---

dur. Kemalizmin, "Atatürkçülüğe" geçişini ayrı bir araştırmada ele alacağız.

diği biçimde davranışta bulunmaktadır. Bu tutum bilimsel bilgi üretimini engellemektedir. Fakat sonunda, resmi ideoloji tarafından kendisine verilen fikirleri bilimsel bilgi olarak kabul etmektedir. Buna rağmen sonuçları tartışmaktan şiddetle kaçınmakta, bazı "tabu"ların tabu olarak tutulmasına ses çıkarmamaktadır.

Dikkatli bir gözlem Parti Başkanlığı ile Devlet Başkanlığının kesinlikle bütünleştiğini, Partinin Genel Başkan Vekilinin de Başbakan olduğunu gayet açık bir şekilde görür. Ve bu dönemde Parti Genel Başkanlığı Cumhurbaşkanlığından çok daha önde gelen bir kurumdur. Zira, gerek Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Atatürk gerekse Milli Şef İsmet İnönü devrinde, Şef TBMM'ne tayin ettiği mebusları, Parti Genel Başkanlığı yetkisine dayanarak tayin etmektedir. Sonradan, mebus tayin edilen bu kişiler, kendilerini mebus tayin eden bu kişiyi cumhurbaşkanı seçmişlerdir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin mebus tayini dönemlerinin hemen sonunda yapılması bu bakımdan çok anlamlıdır. Bunun için parti, meclisin, hükümetin, bütün kurumların önünde ve üstündedir. Zira TBMM Başkanı da çeşitli mekanizmaların sonucunda, Şef tarafından tayin edilmektedir. Daha doğrusu Şef'in gösterdiği aday seçilmektedir.

Bu durumun en güzel ifadesini, Türkiye Cumhuriyeti'nin 15. yılında yayınlanan **T. C. 15. Yıl Kitabı**'nda bulmak mümkündür. 611 sayfa tutarında ve 21/27 ebadındaki bu kitabın (tarihsiz) **Önsöz**'ünde şöyle denilmektedir:

"Türkiye Cumhuriyeti, 29 Teşrinevvel 1938'de 15. yılını idrak ediyor. İstiklal Mücadelesiyle savaşa başlayan, büyük zaferle düşman istilasından kurtulup istiklaline kavuşan Türk Milleti **Büyük Şef ve Milli Kahraman Kemal Atatürk'ün iradesinde bütün kuvvetlerini temerküz ve tebarüz ettirerek**, 1923'de kurduğu Cumhuriyet rejimiyle, yeni, kuvvetli, inkılapçı bir siyasi varlık olmuştur. Cihan tarihinde en büyük hadiselerden biri olan bu varlığın kuruluşunda, bu mukaddes eserin vücuda gelmesinde yaratıcı kudretiyle Türk milletini yeniden hayata kavuşturan Ulu Önder Kemal Atatürk'e..."

Açıkça görülmektedir ki, Türk milletinin bütün kuvvetlerini (bunun içinde teşri, icrai, kazaî kuvvetleri, bütün ege-menlik, idare ve yargı yetkilerini anlamak gerekir) Büyük Şef ve Milli Kahraman iradesinde temerküz ettirmekte ve teba-rüz ettirmektedir. Yani bütün bu güçler, Büyük Şef Mustafa Kemal'in kişisel iradesinde toplanmaktadır. Ve O'nun irade-si aracılığı ile açıklığa kavuşmaktadır.

Kitapta, önce CHP hakkında bilgi verilmektedir. (s. 1-14) Burada, Şef'in önemi üzerinde durulmaktadır. Daha sonra, partinin ideolojisini yani resmi ideolojiyi yayan Halkevleri hakkında bilgi verilmektedir. (s. 15-17) Daha sonra da Adli-ye Vekâletinden başlayarak, Vekâletlerin ve öteki kurumla-rın faaliyetleri anlatılmaktadır.

Bu konu ile ilgili olarak bir hatırayı anlatmakta yarar vardır. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuyanlar hatırlayacak-lardır. Bu fakültede, üçüncü ve dördüncü sınıflarda, özellikle, İdari Şube'de ve Dış Münasebetler Şubeleri'nde okuyan öğrencilere seminer yaptırılır, tez yazdırılırdı. Bu seminerler-de Türkiye'nin Siyasal Hayatı üzerinde durulurdu. Tez ko-nuları da bu ana konu ile ilişkili idi. Türk parlamento seçim-leri de bu arada sık sık tez konusu olarak verilirdi. 1950, 1954, 1957, 1961 seçimleri, çeşitli öğrencilere, çeşitli kereler ödev olarak, yani tez konusu olarak verilmiştir. Daha sonra, 1965, 1969, 1973 seçimleri de eklenerek konu alanları ge-nişletilmiştir. Aynı zamanda 1961'den itibaren yapılan, Cumhuriyet Senatosu Seçimleri de konu olarak verilmeye başlanmıştır.

Fakat bu seminerlerle görevli hocalar, hiçbir zaman 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 ve hatta 1946 "seçimleriyle" ilgili herhangi bir konuyu tez olarak hazırlamalarını öğrenci-lerden istemiyorlardı. Öğrencilerden hiçbiri de, bu "seçimler-le" ilgili herhangi bir konuyu incelemek için hocalarından herhangi bir talepte bulunmazdı. Verilen eğitim öyleydi. Öğ-rencilerin böyle bir talepte bulunabilecek bilinç ve bilgi dü-zeyi yoktu. Bilgi kapasitesi böyle bir talepte bulunabilecek seviyede değildi. Çünkü Gazi Mustafa Kemal Dönemi mü-kemmel bir dönem olarak anlatılırdı. Anlatmaktan çok, övü-lürdü. Öğrenciye bilgi vermekten çok hayran kalması iste-nirdi. O dönemde de seçim olmuşsa muhakkak en

mükemmeli olmuştur. Bunu araştırmak gereksizdir, izlenimi yaratılmaya çalışıldı.

Şimdi, bunun büyük bir eksiklik olmasının ötesinde bilinçli olarak öyle davranıldığı kanısındayız. Sırf Kemalizmin çirkinlikleri ortaya çıkmasını diye, o döneme karşı ilginin gelişmesi engellenmiştir. Bu tamamen eğitim sistemi ile bu sisteme egemen olan resmi ideoloji sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bilimsel bilgi elde etme, bilimsel düşünme sürecini körletmek ve düşünceleri resmi ideoloji içine kanalize ederek gerçekleştirilmiştir. Gerçekten, profesörlerin kitapları, makaleleri, konuşmaları dikkatle incelendiği zaman, bu tür konuları incelemek ve eleştirmek şöyle dursun bunların incelenmesi gerektiği konusu üzerinde bile durmamışlardır.¹⁵³ Bu gereği belirtmemişlerdir. Bütün bunlar, bilimsel düşünüşün temelinde duran, olgulara dikkat etmemenin, olgulardan hareket etmemenin kaçınılmaz sonuçlarıdır. Gerçek somutlar gizlendiği, bazı konular "tabu" olarak tutulmaya çalışıldığı sürece, böyle bir sonuçtan kaçınmak mümkün değildir. Hem bilimsel bilgi üretmeye çalışmak, hem bazı konuların tabu olarak tutulmasını teşvik etmek ve ikisini de bir arada yürütmek mümkün değildir.

XVII. SONUÇ

1. Bu araştırmanın baş taraflarında, Türk profesörlerini, masaldaki saray nazırlarına, saray kethüdalarına benzetmiştik. Masal şöyle devam ediyor:

İmparator, dünyada bir eşi daha bulunmayan kumaştan yapılan, eşi bulunmaz güzellikte ve zerafette olan elbisesini giyerek, tebaasının içine girer. Halkıyla birlikte bir bayram kutlamaya katılır. İmparatorun terzileri, dokunan kumaşlar, elbise ülkede dillere destan olduğu için herkes, büyük bir sükût içinde imparatoru ve elbiselerini izlemektedir. Bu derin sükût içinde, babasının elinden tutup bayram yerine gelmiş bir çocuk, masum bir sesle şöyle sorar:

---

153. Yalnız şunu belirtelim ki, Doç. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu, bu dönemdeki "seçimlerin"de incelenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. **Seçmen Hakkının Demokratik İlkeleri**, AÜHF, Ankara 1970, s. 107-108.

— Baba, imparator neden çıplak, giyecek elbisesi yok mu?

Babası, çocuğun bu sözlerini engellemeye çalıştıysa da bu söz etkisini yaratmakta gecikmedi. Herkes birbirine:

— İmparator çıplak, elbisesi yok, diye fısıldadı... Sonunda imparatorun çirkin vaziyeti bütün açıklığıyla ortaya çıktı. Bu duruma rağmen, imparator, ihtişamından bir şey kaybetmemeye çalışıyor, başnazırı, nazırları, kethüdaları, hayali elbisenin eteklerini saygıyla tutmaya devam ediyorlardı.

Türkiye'deki profesörler, aynı masaldaki, saray nazırları, saray kethüdaları gibidir. CHP tüzüğüne ve bu tüzüğün harfi harfine uygulanmasına rağmen, Türk tek parti uygulaması, "demokratikti", "hukuk devleti ilkelerine saygı gösteriliyordu", "En üstün kurum anayasaydı", "hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir, ilkesi yerine getiriliyordu" vs. demektedirler. Halbuki, CHP tüzüğü gibi, 1924 Anayasası'nın çok çok üstünde duran, yaşanmış hayata ilişkin bir siyasal belge ortadayken bu yalanları sürdürmek elbette mümkün değildir. Bu belgelerin, CHP, Halkevleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi kurumların depolarında "tozlanmaya" terk edilmesi, siyasal belge olma değerinden hiçbir şey eksiltmez.

2. Tek parti döneminde, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in ve O'ndan sonra, Milli Şef İsmet İnönü'nün, hem tüzükten, yani, CHP'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı olmalarından, hem de anayasadan, yani cumhurbaşkanı olmalarından doğan yetkileri vardı. Fakat Şef'in tüzükten doğan yetkileri çok daha önemliydi ve önde geliyordu. Tüzükten doğan yetkisini kullanan Şef, bir çırpıda, TBMM'nin bütün üyelerini tayin edebiliyordu. Yani devlet egemenliğinin teşkilî ve idaresini kişisel iradesiyle tek başına kullanıyordu. Parti ve meclis üzerine, kişisel iradesiyle tek başına egemen olan Şef, bu özellikleri dolayısıyla öteki kurumlar üzerinde de tam ve etkin bir denetime sahipti. Örneğin bütün gazete sahiplerini, başyazarları, önemli yazarları, sanatçıları TBMM'ne mebus olarak tayin ediyordu. Böylece kitle haberleşme araçları üzerinde tam bir denetim kuruyor, bu kurumların tamamen kendi görüşleri doğrultusunda gelişmesini sağlıyordu. Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Halkevleri gibi resmi ideolojiyi yapan ve yayan kurumların

ileri gelenlerini yine mebus tayin etmek suretiyle etkinliğini sürdürüyordu. Üniversite hocalarına ünvan vermek, onları mebus tayin etmek suretiyle "bilim" in kesinlikle resmi ideoloji doğrultusunda gelişmesini sağlıyordu. Partinin yapmaya ve yaymaya çalıştığı resmi ideolojinin tüm topluma benimsetildiği söylenemez. Fakat partinin amaç ve işlevi bu idi. Devletin totaliter eğilimlerinin ağır basması, partinin bu amacı ve işlevi ile ilgilidir. Ve bütün bu yetkiler tüzükten doğmaktadır.

Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in veya Milli Şef İsmet İnönü'nün anayasadan doğan yetkileri ise son derece sınırlıdır. Gerekirse Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmek, kanunları onaylamak, elçi kabul etmek, elçi, vali gibi yüksek dereceli memurların tayin kararlamelerini imzalamak, vs. Şef'in cumhurbaşkanlığından doğan yetkilerinin temelinde de tüzükten doğan yetkilerinin bulunduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Çünkü önce, Büyük Şef ve Daimi Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal veya Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan, CHP Genel Başkanlığı yetkisine dayanarak TBMM'nin tüm mebuslarını tayin ediyordu. Daha doğrusu yeniliyordu. Daha sonra, Şef tarafından tayin edilen bu mebuslar, meclisin ilk toplantısında, Şef'i cumhurbaşkanı seçiyorlardı. Fakat, Türk üniversitesi Türk profesörleri, kısaca, Türk düşüncesi, Şef'in, daima, cumhurbaşkanlığından doğan yetkilerinden söz etmişler, tüzükten doğan yetkilerini göz ardı etmeye çalışmışlardır. Gözden uzak tutmaya gayret etmişler, yok farzetmişlerdir. Halbuki, CHP tüzüğü gibi anayasanın çok çok üstünde duran, bir siyasal belge kati surette gözden uzak tutulamaz. Türk üniversitesinin, Türk siyasal hayatı üzerinde çalışan Türk profesörlerinin, böylesine önemli olan bir siyasal belge üzerinde durmamaları, bunu, yok farzetmeleri, olgulardan hareket etmediklerinin, resmi ideolojiye bağımlı olduklarının çok önemli bir delilidir. Bu ise temelde bilimsel düşünce bütünlüğüne ulaşmaktan doğmaktadır. Zira olgulardan hareket etmeyen hiçbir hipotez bilimsel değildir. Olgular tarafından denetlenmeyen, doğrulanmayan veya yanlışlanmayan hiçbir sonuç bilimsel olmaz.

3. Bilimsel olmayan bu tutumun önemli bir sonucu

şeyhlik ve şeyhlerle ilgili bir kabuldür. Şimdiye kadar, Kemalizmin ve Kemalistlerin, şeyhliğe ve şeyhlere karşı oldukları, bu kişi ve kurumlara karşı etkin ve yoğun bir mücadele yürüttükleri iddia ediliyordu. Cumhuriyetten sonraki Kürt direnmelerinin, şeyhlik, aşiret reisliği gibi kurumları yaşatmayı ve şeriatı amaçladıkları belirtilerek, mücadelenin bu kişi ve kurumlara karşı olduğu iddia ediliyordu. Bu, Türk üniversitesinin, Türk profesörlerinin, Türk "solu"nun ve Türk "sosyalist hareketi"nin, kısaca Türk düşüncesinin ortak bir kabulüdür. Yaşanan hayata ilişkin olgulara ve olgusal ilişkilere baktığımız zaman ise şunları görüyoruz:

Gerek Büyük Şef ve Daimi ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal, gerekse Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü, Van, Diyarbakır, Ağrı, Urfa, Sırt, Bitlis yörelerdeki, çok köklü, dallı budaklı şeyhleri sürekli olarak mebus tayin etmişlerdir. Onların geleneksel imtiyazlarına dokunmak şöyle dursun bilakis teşvik etmişlerdir. Bu oluşumu açıklayan başlıca dört tane olgu vardır. Bunlardan birincisi birbirini izleyen iki Şef'in eylemleridir. Bunu, TBMM kayıtlarından izlemek mümkündür. Şeyhliğe ve şeyhlere karşı olduğu belirtilen Şef, çevrelerinde, çok köklü dinsel ilişkiler sürdüren, geleneksel imtiyazlara sahip olan şeyhleri neden mebus tayin etmektedir? Devlet egemenliğinin teşkil ve idaresi, bizzat kendi kişisel ve ortak kabul etmez iradesiyle temsil edildiği halde, buna karşı gelmeye hiç kimsenin veya kurumun yetkisi ve niyeti olmadığı halde, sürekli olarak neden şeyhler mebus tayin edilmektedir. Bu, en azından Şef ile şeyhin ortak düşünce ve eylem birliğini ifade eder. Şimdiye kadar, çeşitli kategorilerini yukarıda belirtmeye çalıştığımız Türk düşüncesi, Şef'in, "egemen sınıfların baskılarından dolayı", örneğin toprak reformu girişiminde bulunamadığını söylemekteydi. Böyle bir girişimde, bu sınıflardan çok şiddetli baskılar gelebilirdi, denmekteydi. Halbuki bu sınıfları, mecliste bizzat kendi iradesiyle etkin bir güç haline getiren Şef'in kendisidir.

Bu oluşumu açıklayan ikinci bir delil Kemalist Şeyh İbrahim Arvas'ın bizzat kendisi ve öteki mebuslar hakkındaki anlattıklarıdır. Hatırlanacağı üzere, İbrahim Arvas, kendisinin ve öteki şeyhlerin ne kadar köklü şeyh ailelerine men-

şeyhlik olduğunu anlatıyordu. Yani Şef şeyhlerin bu durumlarını bildiği için mebus tayin ediyordu. Üçüncü delil ise bugünkü yaşanan hayattır. Kürt toplumunun bugünkü yapısıdır. Şeyhlik gibi kurumların varlığını hâlâ sürdürmesidir. Bu oluşumu açıklayan dördüncü delil ise kendi kişisel ve sınıfsal imtiyazlarının sürmesi için çarpıştıkları iddia edilen şeyhlerin, darağaçlarında, sürgünlerde, sürgün bölgelerinde yurtlarının dışında can vermeleridir. Bütün mallarının ve mülklerinin devlet zoruyla ellerinden alınmasıdır. O halde, yaşanan hayat, olgular, Türk üniversitesinin, Türk profesörlerinin, Türk "solu"nun ve Türk "sosyalist" hareketinin, kısaca, Türk düşüncesinin kanaatlarını temelden yalanlamaktadır. Kendi kişisel ve geleneksel imtiyazlarının sürmesini isteyenler, bu ilişkilere dokunulmaması için mücadele edenler, çaba harcayanlar, Kürt direnmelerine katılanlar değil, Kemalistlerle bütünleşenlerdir. Bunlar Kemalistlerle bütünleştikleri ölçüde geleneksel imtiyazlarını daha sağlam bir garantiye almışlardır. Yalnız, burada, Kemalistlerin, şeyhliğe ve şeyhlere karşı olduklarını basın yoluyla sürdürdükleri halde, onlarla bütünleşmek için gösterilen çabaları, gizli yollarla istihbarat örgütleri aracılığıyla sürdürdüklerini de belirtelim.

İşte burada, bilimsel bilgi üretilmesi sürecinin temelinde duran, bilim yönteminin asla vazgeçemeyeceği, olgusal olmak, olgulardan hareket etmek sorunu ile karşı karşıya geliyoruz. Olgulardan hareket edilmediği sürece, Kürt ulus olgusu kabul edilmediği sürece, Kemalist ideolojiyi tekrarlamak her zaman mümkündür. Fakat bilimsel bilgi üretmenin, bilim yönteminin yolu bu değildir. Kürt ulus olgusu kabul edilmeden, şeyhlerle Kemalistler arasındaki ilişkileri açıklamak mümkün değildir. Etraflıca anlatıldığı üzere şeyhler, Kürtlüklerini reddettikleri, Kürtlüğe karşı savaştıkları, Türk milliyetçiliği propagandası yaptıkları ölçüde Kemalistlerle bütünleşiyorlardı. Kemalistler de bu sürecin daha etkili ve yoğun bir şekilde sürmesi için şeyhlerin yörelerindeki bütün geleneksel imtiyazlarını teşvik ediyorlar, bu ilişkilerin sürmesi için her türlü desteği yapıyorlardı. Zira, bu tür geleneksel sınıflar kontrol edildiği, ajanlaştırıldığı ölçüde, Kürt ulusallığının gelişmesi de önleniyordu. İmtiyazlarını ve

ilişkilerini devlet desteğiyle sürdüren bu tür geleneksel sınıfların Kürt toplumu üzerindeki etkinliği ise yoğunlaşıyordu. Öte yandan Türklerle Kürtler arasındaki tek ortak özellik din idi. Araplarla Türkler arasındaki tek ortak özelliğin de din olması gibi. "Şeyhlerle, şeyhlikle mücadele ediyoruz" diyerek, bu tek ortak noktanın da baltalanmaması, bilakis kullanılması ve teşvik edilmesi gerekiyordu. Kemalistler bu ilişkinin çok iyi bir şekilde bilincine vardıkları için, istihbarat örgütleri kanalıyla, bu ortak özellikten yararlanmanın her türlü yolunu aramış ve bulmuşlardır. Uygulamışlardır.

Bugün bu ilişkiler özellikle MSP tarafından yürütülmektedir. MSP'nin Kürdistan'daki işlevi şudur: Kürt ulusallığını İslam enternasyonalizmi anlayışı içinde eritmek. Sonuçta, Kürt toplumu üzerinde Türk sömürgeciliğinin sürmesini sağlamak. Kürdistan'da bu işlevlere sahip olan MSP bunun için devlet desteğine sahiptir.

4. Şeyhlik için söylenenler, toprak ağalığı için de rahatça söylenebilir. Emin Sazak, Damar Arıkoğlu, Cavid Oral, Adnan Menderes, Hilmi Uran gibi büyük toprak sahiplerini, derebeyleri, savaş vurguncularını, sürekli olarak mebus tayin eden Büyük Şef'in, toprak reformu yapmayı arzu ettiğini söylemek mümkün değildir. Büyük Şef'in toprak reformu yapabileceğini iddia etmek de mümkün değildir.

5. Bilime, bilimsel bilgiye, kimin ihtiyacı varsa, o üretir.

Kürdistan üzerindeki Türk sömürgeciliğinin odak noktalarından biri haline gelen Türk üniversitesinin, Kürdistan hakkında, Kürt toplumu hakkında bilimsel bilgiler üretmesi beklenemez. Şüphesiz, Türk üniversitesi de değişecek, sömürgeci boyunduruğun vazgeçilmez bir halkası olma durumunu reddedecektir. Fakat önümüzdeki dönemlerde bu durumun gerçekleşeceğini sanmak doğru değildir. Bu ancak, uzun vadeli bir değişim olabilir. Şimdilik, Türk üniversitesinin, sömürgecilikten rahatsız olduğu, hiçbir zaman söylenebilir. Bilakis, sömürgeciliğin teşvikçilerinden ve meşrulaştırıcılarından. Üniversitede yeni düşün akımlarının gelişmesini kesinlikle engellerken, kendi kişiliğini, Kürt ulusunun kişiliğini reddedenlerin, yani objektif bakımdan "Kürt" sübjektif bakımdan Türk olanların gelişmeleri için

her türlü olanağı sağlamaktadır. Böylece gericiliğin ve çağdaşlığın vazgeçilmez bir kurumu olmaktadır.

Ortadoğu'da uluslararası sömürge statüsünde olan, klasik sömürgelerden çok daha ağır baskılarla karşı karşıya olan Kürdistan'ın bu durumu en çok, Kürt ulusunu rahatsız etmektedir. Bu durumdan doğan acıları, birinci planda Kürt ulusu çekmektedir. Bu bakımdan, Kürdistan'ın uluslararası sömürge statüsünü değiştirecek, Kürt ulusu için insanca öteki uluslarla birlikte eşit bir düzen hazırlayacak bilgileri, birinci planda, Kürtlerin demokratik ve devrimci kurumları üretecektir. Zira, bilimsel bilgiye birinci planda bunların ihtiyacı vardır.

Türkiye'de tarih, özellikle yakın tarih şüphesiz ki yeniden yazılacaktır. Fakat bunu kim yazacaktır? Şüphesiz ki yanlış yazımdan dolayı zarar görenler yazacaktır. Bu yanlış yazımdan dolayı zarar görenler başta Kürt ulusudur. 50 seneyi aşkın bir zamandır, Kemalizmin, dünyadaki ulusal kurtuluş savaşlarına öncülük ettiği, şarkın köle, esir milletlerine ışık tuttuğu, onları, kölelikten, esirlikten kurtardığı söylenmiş, bunun propagandası yapılmıştır. Bu, bilimsel bilgi diye sunulmuştur. Çağın en büyük emperyalist devletleri olan İngiliz emperyalizmi ve Fransız emperyalizmi ile müşterek ideolojik, politik, askeri ve ekonomik eylemlerle Kürdistan'ı parçalayan, Kürt ulusuna "böl yönet" politikası uygulayan Kemalistlerin resmi tarihten çok memnun oldukları büyük bir doğrudur. Zaten resmi tarihi kendileri yazmışlardır. Yukarıdaki örnek göstermektedir ki, resmi tarihten en çok zarar gören Kürt ulusudur. O halde, olgulara dayalı, bilimsel tarihin de Kürtler tarafından yazılması kaçınılmazdır. Çünkü resmi bilgilerin oluşturduğu düzenden, en çok zarar görenler onlardır. Bu durum, Kürdistan'ı uluslararası sömürge statüsünde tutan öteki devletler için de aynen söylenebilir. Demek ki Kürdistan hakkında, Kürt toplumu hakkında, bilimsel bilgiler üretilmesi, Ortadoğu tarihinin yeniden yazılmasını gerektirmektedir. Çünkü Kürdistan, uluslararası bir sömürge'dir. Ve Kürdistan'ın parçalanması, Ortadoğu'da emperyalist politikaları gerçekleştirmenin ve sürdürmenin odak noktası olarak düşünülmüştür. Kürdistan'ın parçalanması, emperyalizmin Ortadoğu'da kendini,

politik ve ideolojik bakımdan üretebilmek için bulduğu en geçerli bir yoldur.

İşçi sınıfı ve öteki emekçi sınıflar ve tabakalar da resmi tarih bilgilerinin oluşturduğu düzenden rahatsızdır. Şikayetçidir. Fakat, Türk "demokrasisi" gibi, Türk "solu"nun ve "sosyalist" hareketinin de, uzun yıllar, Kemalizmin sömürgeci, ırkçı ve burjuva niteliğini deşifre etmeyip, onu "sollaştırma" eylemine girmesi ve onunla bütünleşmesi, sosyalist hareket için çok ağır darbeler indirmiştir. Kemalizmin burjuva niteliği iyice ortaya çıksa da, sömürgeci ve ırkçı niteliği hâlâ gizlenmek istenmektedir. Türk "solu" ve "sosyalist" hareketi, Kemalizmin gerçek niteliğini şüphesiz ortaya koyacaktır. Fakat, bu, biraz daha uzun vadeli bir eylemdir.